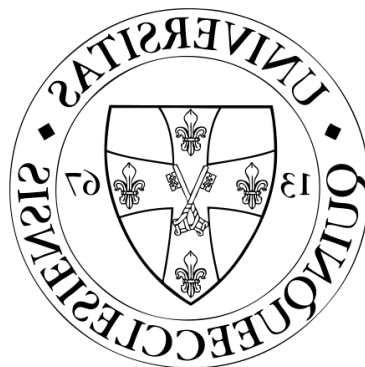

PÉCSI TUDOMÁNYEGYETEM
BÖLCSÉSZET- ÉS TÁRSADALOMTUDOMÁNYI KAR

DOKTORI ÉRTEKEZÉS

Kadlicskó Gréta

Pécs

2024

Pécsi Tudományegyetem
Bölcsészet-és Társadalomtudományi Kar
Interdiszciplináris Doktori Iskola
Politikatudományi Doktori Program

DOKTORI ÉRTEKEZÉS

**A ROMÁNIAI MAGYAR FELSŐOKTATÁS VÁLTOZÁSA ROMÁNIA
EURÓPAI UNIÓS CSATLAKOZÁSÁVAL**

Kadlicskó Gréta

Témavezető:

Dr. Schmidt Andrea

habilitált egyetemi docens

Pécs

2024

TARTALOMJEGYZÉK

I. BEVEZETÉS.....	5
1.1. A témaválasztás indoklása.....	5
1.2. A disszertáció célja.....	6
1.3. Kutatói kérdések és hipotézisek	7
1.4. Alkalmazott módszerek.....	9
1.5. A disszertáció felépítése, fókuszsa	12
II. ELMÉLETI KERET.....	15
2.1. A romániai magyarság iskolázottsági helyzetének alakulása	15
2.2. A romániai magyar fiatalok társadalmi helyzete és jövőtervezése.....	19
2.3. A romániai magyar felsőoktatás jogi háttere, törvényes kerete.....	30
III. KONTEXTUS.....	46
3.1. A román felsőoktatás történései a rendszervástól az európai uniós csatlakozásig.....	46
3.2. A magyar kormányok kisebbségpolitikája a rendszerváltástól napjainkig	58
3.3. A 2021-es román népszámlálás eredményei a felsőoktatás vonatkozásában.....	78
3.4. A romániai magyar felsőoktatás szerkezete.....	85
3.4.1. A romániai magyar felsőoktatási intézmények.....	85
3.4.2. Babeş-Bolyai Tudományegyetem	88
3.4.3. George Emil Palade Orvosi, Gyógyszerészeti, Tudomány- és Technológiai Egyetem...	92
3.4.4. Marosvásárhelyi Művészeti Egyetem (MME)	97
3.4.5. Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem	98
3.4.6. Partiumi Keresztény Egyetem	102
3.4.7. Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet	106
3.5. A felsőoktatás európai uniós kontextusa.....	113
3.5.1 Európai Unió oktatáspolitikája	113
3.5.1.1. Az Európai Unió oktatáspolitikájának története	115
3.5.1.2. Az Európai Unió oktatáspolitikájának jellege, működése, módszerei.....	118
3.5.2. Az Európai Unió és a felsőoktatás.....	131
3.5.3. A román felsőoktatás változása az európai uniós csatlakozással.....	136

IV. KUTATÁS	148
4.1. Bevezetés.....	148
4.2. A kutatás lebonyolítása, a mélyinterjúk elemzése	150
4.3. Beiskolázási adatok elemzése és értékelése	177
V. ÖSSZEGZÉS	180
5.1. Hipotézisek vizsgálata.....	180
5.2. Következtetések és összegzés	183
FELHASZNÁLT IRODALOM	191
MELLÉKLETEK.....	214
1.Melléklet.....	214
Gyakran használt rövidítések, idegen szavak jegyzéke	214
2.Melléklet.....	216
Kérdéssor a szakértői mélyinterjúkhoz	216
3.Melléklet.....	217
Beiskolázási adatokat tartalmazó táblázatok.....	217
1.Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem.....	217
2. Babeş-Bolyai Tudományegyetem	218

I. Bevezetés

1.1. A témaválasztás indoklása

A rendszerváltás óta eltelt időszakban nem született olyan magasabb politikai döntés Romániában, amely a magyar nyelvű felsőoktatásnak biztos lábakon nyugvó keretet adna önálló intézményrendszerben, állami költségvetéssel. Ennek a fényében a disszertáció témaválasztását a romániai magyar felsőoktatás nehézségeinek feltárása, azok megoldására tett kísérletek és a téma iránti érdeklődésem motiválták. Ebben jelentős szerepet játszott azon romániai magyar felsőoktatási rendszerrel kapcsolatos aktuális problémák ismerete, mint a romániai felsőoktatási fejlesztési kísérletek, az önálló romániai magyar állami egyetem visszaállításának kérdése, a magánegyetemi hálózatának működése, a romániai magyar diákok továbbtanulásának nehézségei, a regionális különbségek, és a romániai magyar pártok küzdelmei a felsőoktatásban.

A disszertáció kutatási része Románia európai uniós csatlakozásának fókuszba állításával vizsgálja a romániai felsőoktatás alakulását, és ennek segítségével kíván átfogó képet alkotni a romániai magyar felsőoktatás helyzetéről. Ennek elméleti alapját az Európai Unió oktatáspolitikájának és támogatási rendszerének bemutatása képezi, amely jól szemlélteti Románia európai uniós csatlakozása által nyert pozitív hozadékait a romániai magyar felsőoktatásra nézve. Az európai uniós csatlakozás egyik legnagyobb előnyének a személyek, a munkaerő és a szolgáltatások szabad mozgása tekinthető. Ennek köszönhetően romániai magyarok százai tanulhatnak az Európai Unió tagállamaiban, így az anyaországban is. A témaválasztás jelentőségét indokolja, hogy jól érzékelhető ez a tendencia fordítva is, egyre nagyobb számban jelennek meg a romániai magyar egyetemeken a magyarországi hallgatók, ami új feladat elé állítja a romániai magyar egyetemeket. Az anyaországi diákokat elsősorban a minőségi képzések, az olcsó tandíjak, és a kedvező albérletárak vonzzák Erdélybe. Az elérhető és rendelkezésre álló eszközrendszerrel egy olyan kutatási téma kiválasztására és feldolgozására vállalkoztam, amelyben központi szerepet kapnak a romániai magyarok továbbtanulását érintő nehézségek és az ő megsegítésükre hivatott anyaországi megoldási kísérletek és támogatások, valamint az Európai Unió oktatási támogatási rendszere. Ezen megfontolások és személyes meggyőződések alapján döntöttem a romániai magyar felsőoktatás kérdéskörének vizsgálata mellett. Mivel fontosnak tartom a téma tágabb keretben való elhelyezését, az ok-okozati relációk felvázolását, ezért a disszertáció a romániai magyar felsőoktatás jogi hátterét, törvényes kereteit, a felsőoktatási trendeket, a romániai magyarság iskolázottsági helyzetének alakulását, illetve annak társadalmi hatásait is vizsgálja. A romániai

magyar felsőoktatási helyzet feltérképezése és megértése nem lehet teljes a kötelező román népszámlálás magyar vonatkozású adatainak vizsgálata nélkül sem. A fentiek fényében kézenfekvőnek tűnt a magyar kormányok kisebbségpolitikáját megvizsgálni a rendszerváltástól napjainkig, ezen belül a határon túli magyarokkal kapcsolatos tevékenységét, intézményi és támogatási rendszerét bemutatni és elemezni, amely jól érzékelteti az anyaország felelősségét és érintettségét a romániai magyarok ügyében, valamint a romániai magyar felsőoktatásban betöltött szerepében. A disszertáció megírása során mindenekelőtt a téma szakirodalmának feldolgozását végeztem el annak érdekében, hogy a sokszor csak egy-egy témára fókuszáló források egy olyan összeállításban is megjelenhessenek, amely célja a romániai magyar felsőoktatás átfogó vizsgálata. Ezt követően vállalkoztam a primer kutatás elvégzésére.

Összefoglalva, a disszertáció témaválasztását és megírását a politikatudományokhoz egyértelműen kötődő kutatási téma adekvát feldolgozása és közzététele motiválta. Egy olyan kérdéskör vizsgálata, amely határozottan szemlélteti a romániai magyar diákok továbbtanulási tendenciáit, nehézségeit és az azokra reagálni hivatott anyaországi és romániai válaszokat. A disszertáció továbbá azzal a céllal íródott, hogy érdemben hozzájáruljon a romániai magyar felsőoktatási rendszer aktuális helyzetéről, jövőjéről szóló szakmai és tudományos diskurzushoz. Nem utolsó sorban a disszertáció azzal az ambícióval készült, hogy a dolgozat problémafelvetése és következtetései akár a felsőoktatásban tovább tanuló magyar diákok számára is hasznosíthatóvá válhassanak.

1.2. A disszertáció célja

A disszertáció célkitűzése kettős, mivel az értekezés részben ok–okozati összefüggésekre is rávilágít, másrészt pedig a disszertáció célja, hogy az elkészült anyag egyes tekintetekben feltáró jellegű lenne.

Részcélkitűzések:

Kritikai elemzés módszerével analizálni a magyar kormányok kisebbségpolitikáját a rendszerváltástól napjainkig. Az elsődleges cél a kormányok határon túli magyarokkal kapcsolatos tevékenységét, intézményi-, és támogatási rendszerét bemutatni és megvizsgálni. A disszertáció további célja, hogy bemutassa a romániai magyarság iskolázottsági helyzetének alakulását és annak társadalmi hatásait, valamint a romániai magyar felsőoktatás jogi hátterét, törvényes keretét.

Kritikai elemzés módszerével analízis tárgyává tenni, hogy milyen hatással volt az európai uniós csatlakozás a romániai magyar felsőoktatáspolitikára és felsőoktatási rendszerre, milyen mértékben változtak a felsőoktatásban résztvevők száma a csatlakozással. A disszertáció célja, hogy rámutasson arra, hogy a magyar diákok felsőfokú továbbtanulásában az európai integrációnak kikerülhetetlenül fontos szerepe van. Románia európai uniós csatlakozásával megnyílt egy olyan kapu Románia és Magyarország között, amely a diákok országok közötti átjárhatóságát teszi lehetővé a felsőoktatásban (is). A nyitott kapukon szinte bárki bemehet, mégis kevés a diák, és számos a betöltetlen hely. A dolgozat a témában készített tizenegy mélyinterjú, a Babeş-Bolyai Tudományegyetem, a Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem és a Partiumi Keresztény Egyetem oktatóinak, szakembereinek véleménye, más kutatók rendelkezésre álló tanulmányai, illetve az egyetemek által szolgáltatott adatok alapján igyekszik képet alkotni a romániai magyar állami és magánegyetemek helyzetéről, valamint a tandíjmentes és fizetős helyeinek betöltéséről. A disszertáció célként tűzte ki továbbá a romániai magyar fiatalok intézményválasztási szempontjainak feltárását az arra gyakorolt hatások vizsgálatát.

1.3. Kutatói kérdések és hipotézisek

Az említett célkitűzést szem előtt tartva az értekezésben hét kutatási kérdés megválaszolására vállalkozom:

- 1) Javult-e, és ha igen, mennyiben és miben a román felsőoktatási rendszer működése Románia európai uniós csatlakozásával? Mennyire tekinthető autonómnak, decentralizáltnak a román felsőoktatás működése?
- 2) Milyen mértékben és módon változott meg Románia oktatáspolitikája az európai uniós csatlakozás óta? Mennyire figyelhető meg ez a változás a felsőoktatásra nézve?
- 3) Milyen szereplők (pl. pártok, egyház) járultak hozzá a felsőoktatás fejlődéséhez?
- 4) Milyenek a romániai magyar fiatalok esélyei mind az anyanyelven való továbbtanulás intézményi lehetőségei, mind a szakkínálat gazdagságát és változatosságát illetően?
- 5) Kik és milyen tényezők, célok befolyásolják a romániai magyar középiskolai diákok továbbtanulásának alakulását (pl. távolság, pénzügyi tényezők)?
- 6) Milyen és mekkora változás figyelhető a romániai magyarok továbbtanulásában Románia európai uniós csatlakozása óta (pl.: magyar egyetemet választanak, vagy inkább mennek tovább nyugat-európai egyetemekre)?

- 7) Milyen mozgás figyelhető meg az anyaországi magyar diákok romániai egyetemre való továbbtanulásában? A korábbi, Romániából Magyarországra induló hallgatói mozgáshoz képest lehet-e ellenkező irányú érdeklődést tapasztalni?

Jelen doktori értekezés a kutatási téma feldolgozásához és vizsgálatához a deduktív elméletalkotás logikája alapján (Babbie, 1998: 77-84) összesen négy hipotézist fogalmazott meg, amelyeket az alábbi alfejezet ismertet. A hipotézisek bizonyítására/cáfolatára hivatott kutatási módszerek, továbbá a disszertáció felépítése, fókusza, valamint terminológiája szintén e fejezet szerves részét képezi.

Hipotézis 1: A rendszerváltás óta a magyar kormányok határon túli magyarokkal kapcsolatos politikája nyomán a magyar kormány évről-évre egyre több és nagyobb támogatással igyekszik segíteni a határon túl élő magyar közösségeket, ezáltal a felsőoktatást is. Ugyanakkor, feltételezhetően a támogatások iránya következtében a romániai magyar hallgatók körében bizonyos polarizálódás is megfigyelhető.

Hipotézis 2: A rendszerváltás óta nem született olyan magasabb szintű politikai döntés Romániában, amely önálló intézményben, állami költségvetéssel stabil keretet adna a magyar nyelvű felsőoktatásnak. Ugyanakkor a romániai intézményekben melyek decentralizáltak, pénzügyileg autonóm módon működnek, figyelmet kapott a többnyelvű oktatás (angol, magyar, német), ami segíti a romániai magyar hallgatókat.

Hipotézis 3: A romániai magyar fiatalok intézményi lehetőségei mind az anyanyelven való továbbtanulás, mind a szakkínálat gazdagságát és változatosságát illetően igen széleskörűek. Ugyanakkor, bizonyos szakok (pl. orvosi, jogi, mérnöki) a román nyelven való tanulást teszik célszerűvé és így nagymértékben járulhatnak hozzá az önkéntes asszimilációhoz.

Hipotézis 4: Románia európai uniós csatlakozásával megnyílt egy olyan kapu Románia és Magyarország között, amely lehetővé teszi az erdélyi és magyar diákok országok közötti átjárását. Az átjárhatóságnak köszönhetően könnyebbé vált mind az anyaországi, mind a romániai magyar diákok számára a felsőoktatási tanulmányok folytatása. A megnőtt mobilitás viszont az Európai Unió egészére vonatkozik, ami olyan kihívás, amivel mind a magyar, mind a román kormány szembesülni kényszerül.

1.4. Alkalmazott módszerek

A fentiekben ismertetett, felállított hipotézisek bizonyításához vagy megcáfolásához az értekezés a társadalomtudományi kutatásokban használt, lehető legrelevánsabb kutatási módszereket használja. Figyelembe véve a disszertáció témakörét és a megválaszolendő kutatási kérdéseket, a disszertáció a kutatási téma adekvát feldolgozására és a hipotézisek vizsgálatára két fő kutatási módszert alkalmaz. A dolgozatban szereplő következtetések egyrészt szekunder és primer forrásokon, másrészt egyetemi oktatókkal, szakértőkkel készített mélyinterjúk eredményein nyugszanak. A disszertációban alkalmazott kutatási módszerek az alábbiakban kerülnek részletes ismertetésre. A jobb érthetőség és átláthatóság érdekében a hipotézisek, a kutatás során használt módszereket és a disszertáció fejezetei közötti korrelációt jelen alfejezet végén az 1. táblázat foglalja össze.

A disszertáció elméleti keretrendszerét bemutató, az első hipotézis vizsgálatára hivatott második és harmadik fejezet teljes egészében szekunder és primer források feldolgozásán alapul. A fejezet tehát az „íróasztal-kutatás” (desk research) bevett gyakorlatát követve külföldi és magyarországi szerzők angol és magyar nyelvű munkáira, az elméleti részben érintett témákban megjelent monográfiákra és tanulmányokra támaszkodik. Ennek megfelelően a kutatási terv megvalósításának első szakaszában a szekunder források feldolgozása, a releváns szakirodalmak beépítése történt, hiszen ezek adják a disszertáció elméleti alapjait. Fontos hozzátenni, hogy a társadalomtudományi vizsgálódásokban az elméletnek és a megfigyeléseknek összhangban kell lenniük, ehhez pedig átfogóan ismernünk kell az adott kutatási területet. Az első fontos lépések a rendszerváltást követő magyar kormányok kisebbségpolitikájának, valamint a romániai felsőoktatásban bekövetkezett történések, változások megismerése, vizsgálata volt. Szintén fontos szekunder forrásként használtam a romániai magyar felsőoktatás jogi hátterének, törvényes keretét alapozó jogforrásokat. A szekunder források feldolgozásához elengedhetetlenül hozzátartozott a romániai magyarság iskolázottsági helyzetének vizsgálata, illetve a romániai magyar felsőoktatás szerkezetének, a romániai magyar felsőoktatási intézmények részletes tanulmányozása is. Ezt követte az Európai Unió oktatáspolitikai alapjainak a felállítása és a kurrens szakirodalmak feldolgozása. Az értekezés fontosnak tartotta a témához tágabban kötődő, de elengedhetetlen területek vizsgálódását is, ezért a 3.3. fejezetben a 2021-es román népszámlálás eredményeit, tanulságait és a felsőoktatásra tett következményeit, hatásait is górcső alá vette. Úgy gondolom ezek olyan izgalmas vizsgálódási szempontok, amelyek hatékonyan hozzájárulnak a kutatáshoz és a romániai magyar felsőoktatási helyzet átfogó, széleskörű megismeréséhez.

A disszertáció kutatásához a primer források összegyűjtéséhez és elemzéséhez kvalitatív empirikus módszereket alkalmazott: megfigyeléseket, interjúkat készítettem, valamint egyéb társadalomtudományi vizsgálódással, kapcsolati háló elemzéssel is kiegészítettem a módszertani tárházat. A különböző romániai magyar oktatáspolitikai szakértőkkel, valamint az egyetemek oktatóival készített interjúkat megelőzte a szakértők, oktatók kapcsolati hálójának a feltérképezése. A terepkutatás a társadalomtudományok egyik gyakran használt módszere, amelynek segítségével a különböző jelenségek finom részleteit (például az európai uniós csatlakozás és a pályaválasztás relációját), valamint az egyes folyamatokat (így az egyetemválasztás) és ezek változásait is alaposabban meg lehet ismerni, vagyis sokkal árnyaltabb és összetettebb vizsgálatot tesz lehetővé. Annak okán, hogy a terepkutatás nem ad nagy populációt leíró eredményeket, olyan területeket tanulmányozhatunk, amelyeket csupán kvantitatív módszerekkel nem, vagy sokkal kevésbé lehet feltérképezni, így például a romániai európai uniós csatlakozás középiskolai diákok pályaválasztási tendenciájára tett hatását is. Ahogy Babbie is megemlíti, ez a vizsgálódási módszer alkalmas a különböző szervezetek (felsőoktatási intézmények), közösségek (romániai magyar diákok), társadalmi világok és szubkultúrák (romániai magyarság) feltérképezésére is. Babbie hozzáteszi, hogy a terepkutatás során az eszközök nem előre rögzítettek, az interjútól a megfigyelésig terjedő módszertani skálán mi a legcélravezetőbb technika, a vizsgált kérdés és a célcsoport határozza meg (Babbie, 1988: 344).

Az első interjúalannyal az egyik romániai magyar egyetem hivatalos megkeresés útján sikerült a kapcsolatot felvennem. Az interjú készítése során megkértem, hogy állítson nekem össze egy listát az adott intézményből, akiket érdemes lehet megkeresnem a témában. Így alakult ki az a kapcsolati háló, amely segítette a további kutatásaimat, és amelynek a kiindulópontja a Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem egy oktatója volt. Az ő ismeretségein keresztül későbbi fontos interjúalanyaimhoz jutottam el: a téma több fontos szakértőjéhez, másrészt pedig másik két egyetem (Partiumi Keresztény Egyetem, Babeş-Bolyai Tudományegyetem) készült interjúkat is ez a kapcsolati háló tette lehetővé. Az erről készült ábrát, illetve a kutatás részleteit a disszertáció a IV. fejezetében részletesen bemutatja. Továbbá, a kutatásom kiegészítéseként használtam a hólabda módszert is, így az interjúalanyokat megkértem, hogy ajánljanak más oktatókat, kutatókat, esetleg szervezeteket, akik szerintük relevánsak lehetnek a téma szempontjából. A különböző konferenciákon kapcsolatos eseményeken is találkoztam újabb oktatókkal, szakértőkkel és kutatókkal, akikkel

felvettem a kapcsolatot, amely ismét a hólabda módszer hasznos alkalmazhatóságát erősítette meg.

A primer források tanulmányozása során tehát a kvalitatív terepkutatásoknak egyik alapvető formáját, az interjúkészítést választottam. Az interjú műfaja a legjobb módszer arra, hogy aktívabban, kérdéseket feltéve gyűjtsünk különféle empirikus tapasztalatokat, amelyek szélesebb rálátást biztosíthatnak egy adott témára. Így ennek köszönhetően „belülről”, a cselekvők szemszögéből is lehet értelmezni a társadalmat, vizsgálni azokat a tudásokat, beszédmódokat és interakciókat, amelyek alapján az ember cselekszik. Ezáltal sokkal gazdagabb, mélyebb és „puhább” adatokat kapunk, egy konkrét témán, jelen esetben a romániai magyar felsőoktatáson keresztül, új megvilágításba kerülhetnek a politika és a társadalom összefonódásai, feltárhat ugyanakkor rejtett tartalmakat, beszédmódokat, interakciókat. Az interjú módszerének segítségével egy társadalmi probléma esetén (amilyen a romániai magyar diákok továbbtanulási nehézségei) a vélekedés tapasztalati szintje, valamint e tapasztalatoknak az egyéni és kollektív szintjei vizsgálhatókká, összevethetőkké válnak¹. Az interjúkészítés vitathatatlan előnye, hogy rugalmas és nyitott műfaj, amely megerősíthet, újra értelmezhet vagy éppen megcáfolhat korábbi feltételezéseket. Az interjú is hasonlít a kérdőíves kutatáshoz, mivel e műfaj során is kérdéseket teszünk fel, azonban további előnye, hogy soha nem olyan szigorú, általában félig strukturált beszélgetések jellemzik (Kvale, 2005: 27). A módszerhez kapcsolódó reflexióimról részletesebben írok a disszertáció IV. fejeztében. Összesen 11 interjú, beszélgetés hanganyaga készült el, amelyek több, mint tizenkétórnyi felvételt és mintegy 140 oldal legépelt szöveges anyagot tesznek ki. A disszertáció néhány interjúalanyának kifejezett kérése volt, hogy az általuk elmondott információk tartalma ne legyen beazonosítható. Ezért az anonimitást tiszteletben tartva (és a homogenitás kedvéért) az értekezés elsődlegesen sorszámokkal jelöli és hivatkozik az elkészült interjúkra.

Összefoglalva, a szubjektív szempontok értelmezése és kutatói kérdések megválaszolása során a disszertáció elsősorban három forrástípusra, illetve módszerre támaszkodik: (1) a romániai magyar oktatáspolitikával, a romániai magyar felsőoktatási rendszerrel, az európai uniós oktatáspolitikával foglalkozó könyvek és tanulmányok elemzése; (2) a kutatás során online formában romániai magyar oktatáspolitikai szakértőkkel készített mélyinterjúk feldolgozása; (3) a magyar és román kormány, a romániai magyar egyetemek, a

¹ Minderről ld. részletesen Feischmidt Margit: Az empirikus kutatások kvalitatív módszereinek episztemológiai alapvetései. Forrás: https://mmi.elte.hu/szabadbolcseszlet/mmi.elte.hu/szabadbolcseszlet/indexa2f3.html?option=com_tanelem&id_tanelem=829&tip=0

témával kapcsolatos magyar és romániai magyar sajtóorgánumok honlapjain elérhető anyagok – beszédek, interjúk, cikkek, deklarációk – kontextualizált diskurzus-elemzése.

Vizsgált hipotézis	Kutatói kérdés	Fejezet	Alkalmazott kutatási módszer
Hipotézis 1.	1)	2.1. 2.2. 2.3. 3.1.	szekunder szakirodalom feldolgozása, sajtóorgánumok tartalmainak és jelentéseinek elemzése, kormányzati dokumentumok áttekintése, szakértői mélyinterjúk anyagának feldolgozása
Hipotézis 2.	2) 3)	3.2. 3.3.	szekunder szakirodalom feldolgozása; kormányprogramok vizsgálata, kormányzati dokumentumok áttekintése, szakértői mélyinterjúk anyagának feldolgozása
Hipotézis 3.	4)	3.4.	szakirodalom feldolgozása, a vizsgált egyetemek SZMSZ-ének vizsgálata, szakértői mélyinterjúk anyagának feldolgozása
Hipotézis 4.	5) 6) 7)	3.5. 4.	primer és szekunder források: hólabda módszer, interjúk készítése, statisztikai adatok elemzése értékelése, szakértői mélyinterjúk elemzése, értékelése, szakértői mélyinterjúk anyagának feldolgozása

1. táblázat: A vizsgált hipotézisek, a kutatói kérdések és az alkalmazott módszerek kapcsolata (saját szerkesztés)

1.5. A disszertáció felépítése, fókusz

A disszertáció felépítése

A disszertáció öt fejezetben vállalkozik a választott kutatási téma kifejtésére. Az első fejezet a disszertációban tárgyalt problémakör felvetésén és a témaválasztás indoklásán túl ismerteti a kutatási kérdéseket és a megfogalmazott hipotéziseket, valamint a kutatás során alkalmazott módszereket.

A kutatás alapjául szolgáló elméleti keretrendszert az értekezés második fejezete tárgyalja. Az elméleti alapok magukba foglalják a romániai magyarság iskolázottsági helyzetének alakulásának vizsgálatát, ezenfelül a fejezetek kifejtik a romániai magyar fiatalok társadalmi helyzetét, valamint jövőtervezésének szempontjait. Mindezeket túl az elméleti keretrendszer tárgyalja romániai magyar felsőoktatás jogi háttérének, törvényes keretének a

részletes bemutatását. Ezenfelül a fejezetek kifejtik a rendszerváltást követő időszak romániai felsőoktatásának történetét, átalakulását, legfontosabb mérföldköveit és kihívásait.

A romániai magyar felsőoktatás elméletét áttekintő II. részt követően a disszertáció a vizsgált konfliktus tágabb kontextusát ismerteti. Az értekezés ezen szakasza összekötő kapcsot hivatott teremteni az elméleti keret, valamint az esettanulmány elemzése között. A dolgozat harmadik, a tágabb kontextust bemutató részében ezért a disszertáció részletesen foglalkozik a román felsőoktatás történéseinek, valamint a magyar kormányok kisebbségpolitikájának bemutatásával, valamint a kötelező román népszámlálás eredményeinek vizsgálatával a felsőoktatás vonatkozásában.

Tekintettel az értekezés esettanulmányának témájára, a disszertáció 3.4. fejezete felvázolja a romániai magyar felsőoktatás intézményrendszerét. Ide tartozik a Babeş-Bolyai Tudományegyetem, a George Emil Palade Orvosi, Gyógyszerészeti, Tudomány- és Technológiai Egyetem, a Marosvásárhelyi Művészeti Egyetem, a Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem, a Partiumi Keresztyén Egyetem és a Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet széleskörű bemutatása. A fejezet kitér továbbá az intézmények kihívásainak, nehézségeinek a bemutatására, mivel az intézmények vezetésének reakciói eltérő képet mutatnak az egyre nagyobb fokú diákmobilizációra és a növekvő számú külföldi diák jelenlétéből fakadó kihívások kezelésére. A fejezet tárgyalja továbbá az európai uniós csatlakozással járó jogi-intézményi struktúrában bekövetkezett esetleges változtatásokat is.

A felsőoktatás európai uniós kontextusával, az Európai Unió szerepvállalásával és oktatáspolitikájával a 3.5. fejezete foglalkozik részletesen. Ennek szerves részét képezi az Európai Unió oktatáspolitikájának ismertetése, az európai uniós felsőoktatási rendszer elemzése, annak romániai rendszerre gyakorolt hatása és jellegzetességei.

A disszertáció esettanulmányának összegzését az értekezés 4. fejezete fejezet adja. A disszertáció a korábbi fejezetekben az adott témákat az interjúzott személyek véleményével egészítette ki, így ez a fejezet egyfajta összegzést nyújt az interjúzott személyek, azaz a romániai magyar egyetemek egyes tanárai, szakemberei, valamint a témában jártas szaktekintélyek véleményéről, és a dolgozat jelentőségéről. Az esettanulmány a romániai magyar felsőoktatási rendszer jelenlegi helyzetéről, a román felsőoktatáspolitikai alakulásáról, valamint végzős középiskolai magyar diákok továbbtanulási tendenciájával és azok értékelésével foglalkozik részletesen, Románia európai uniós csatlakozásával bekövetkezett változásokat. A fejezet különös hangsúlyt fektet a romániai magyar diákok továbbtanulási lehetőségeire, nehézségeire. A fejezet vizsgálja továbbá, hogy a dolgozat elméleti részében bemutatott történések milyen hatással voltak a diákok továbbtanulási szándékaira. A fejezet

gócra alá veszi továbbá azt, hogy Románia európai uniós csatlakozásával bekövetkezett paradigmaváltás miként értelmezhető és milyen formában jelenik meg a romániai magyarok továbbtanulási mechanizmusaiban, valamint a diákok mobilitásában.

A dolgozat V. fejezete összegzi a kutatási eredményeket, ismerteti az első fejezetben megfogalmazott négy hipotézis bizonyítását vagy cáfolatát. A disszertáció utolsó fejezete befejező gondolatokkal zárja az értekezést, annak tartalmát; továbbá kifejti a dolgozat témájának és a kutatási eredményeinek levonható tanulságait.

A disszertáció fókusza

Ahogy a fentiekben már kifejtetésre került és a megfogalmazott hipotézisek is előrevetítették, a disszertáció elsődleges célja a romániai magyar felsőoktatás helyzetének feltárása, valamint annak elemzése, hogy milyen irányban és mértékben változott meg a romániai magyar diákok, valamint az anyaországi magyar diákok továbbtanulási tendenciája Románia európai uniós csatlakozásával. A disszertáció a romániai felsőoktatási intézményrendszer átalakulása, valamint a román és magyar kormány együttműködési keretei mentén vizsgálja a romániai magyar felsőoktatást. Ki kell emelni ugyanakkor, hogy az értekezés esettanulmányának nem központi kérdése a részletezett továbbtanulási tendenciák hatékonysága, sikerességük – vagy éppen sikertelenségük vizsgálata. Ennek oka mindenekelőtt, hogy a Romániában jelenlévő felsőoktatási intézmények segítségét célzó európai uniós támogatások esetében még folyamatban lévő programokról beszélhetünk. Ez természetesen nem azt jelenti, hogy nem lehet mérni részeredményeket, viszont a fentiekben túl a disszertáció szerzőjének határozott véleménye, hogy ez elsősorban a romániai magyar felsőoktatásban résztvevő szervezetek és/vagy kormányzati szereplők kompetenciája. Ezen felül, a disszertáció 2.3. a romániai magyar felsőoktatás jogi háttere, törvényes kerete c. fejezetével kapcsolatban fontos tisztázni, hogy az értekezés nem tárgyalja az időközben (2023. július 6-án kihirdetett) új román közoktatási és felsőoktatási törvényeket, mivel az értekezés ezen fejezetének megírásának időpontja lényegesen korábban történt.

II. ELMÉLETI KERET

2.1. A romániai magyar fiatalok iskolázottsági helyzetének alakulása

A disszertáció egyik központi kérdése a romániai magyar fiatalok továbbtanulási szándékainak, céljainak alakulása és annak feltérképezése. Ennek megértése érdekében a dolgozat ebben a fejezetben a romániai magyarság iskolázottsági helyzetének alakulását vizsgálja elsősorban Veres Valér szociológus², Csata Zsombor szociológus által közétett tanulmány³ és az értekezés kutatásában kérdezett interjúalanyok kijelentései alapján.

Cártáná 2000-ben íródott „társadalmi mobilitás Romániában” c. tanulmányának megállapítása szerint Románia népességének iskolázottság szerinti összetétele két nagy hullámban változott meg és alakult át az elmúlt bő ötven év alatt. Az első nagy hullám a 60-as, 70-es években következett be a kommunista kormány reformjainak köszönhetően. Ennek egyik hatása, hogy a kötelező iskolai képzés időtartamát először hét osztályra, majd a hetvenes évek végére tíz osztályra emelték. A kommunista ideológiának másik hatásaként megnövekedett a szakoktatás súlya az oktatási szerkezeten belül az erőltetett iparosítás gazdaságpolitikájával összhangban. A következő nagy hullám az iskolázottság szerinti összetétel vonatkozásában Cártáná szerint a rendszerváltáskor következett be, amikor az újonnan megalakult kormány gazdasági-politikai berendezkedésnek köszönhetően kezdetét vette az oktatási rendszer átfogó szerkezeti átalakítása. Ennek, valamint a szocialista ipar fokozatos leépülésének eredményeképpen a főként technikai képzést nyújtó ún. posztliceális képzések hallgatói létszáma drasztikusan lecsökkent, ami az elméleti (liceumi és egyetemi) oktatásban résztvevők relatív arányának növekedéséhez vezetett. Érzékelhető az is ugyanakkor, hogy a kötelező oktatás általános iskolai szintre való csökkentése, valamint az átalakuló oktatási szerkezet és a munkaerő-piaci kereslet közötti diszkrepancia miatt megnőtt az iskolából kimaradók aránya is (Cártáná, 2000: 81).

A rendszerváltás után bekövetkezett átalakuló oktatási rendszer révén Románia egyfajta expanzió ment keresztül, évről-évre egyre több diák jelent meg a közép- és felsőoktatásban egyaránt. Míg a középiskolákban a bővülés csak az 1990-es évek közepéig tartott, addig a felsőoktatásban ez a növekedés a 2000-es években is érezhető volt. 2002-re viszont a tandíjas helyeket már számos egyetemen nem sikerült betölteni, 2011-re pedig már a tandíjmentes

² Veres Valér (2005): Az erdélyi fiatalok társadalmi strukturális helyzete és jövőtervezése. In: A perifériáról a centrumba: az erdélyi fiatalok helyzetképe az ezredforduló után. pp. 23-53.

³ Csata Zsombor (2005): Az iskolázottsági esélyek társadalmi meghatározottsága az erdélyi magyar fiatalok körében. In: A perifériáról a centrumba: az erdélyi fiatalok helyzetképe az ezredforduló után. pp. 75-107. (2005)

helyek feltöltése is problémát jelentett. Az adatok szerint különösen igaz ez a tendencia a magyar nyelvű felsőoktatásra, ahol nagyobb számban maradtak betöltetlen helyek. Maga a rendszerváltás után bekövetkezett oktatási expanzió először 2002-re fejtette ki számottevő hatását, majd 2011-re tehető még egy jelentősebb emelkedés. A 2002-es állapothoz képest a teljes romániai népességre nézve megduplázódott a felsőfokú végzettséggel rendelkezők aránya, mivel 2011-ben a népszámlálás végleges eredményei alapján a romániai, 10 évet betöltött és idősebb össznépesség 14,4 százalékának volt felsőfokú végzettsége a 2002-es 7,1 százalékhoz képest. Ez a szám a rendszerváltás után, 1992-ben alig érte el az 5 százalékot (Veres, 2015: 71-72). A romániai magyar nemzetiség körében ez a növekedés jóval alacsonyabb az országos adatokhoz viszonyítva, mivel 2011-ben a romániai magyarok mindössze 10,2 százaléka rendelkezett felsőfokú végzettséggel, ami több, mint 4 százalékkal kevesebbet jelent az előbb említett országos átlaghoz képest. Alapvető pozitív növekedés mutatható ki ugyanakkor a 2002-es iskolázottsági helyzethez képest, amikor csupán a magyarság 5 százaléka rendelkezett felsőfokú végzettséggel. Ennek okán bár a romániai magyarság felsőfokú képzettségi szintje jelentősen alulreprezentált az országos adatokhoz viszonyítva, ugyanakkor alapvető növekedés látható a magyarságon belül, ami magában hordoz egyfajta kiegyenlítődést is. Hozzá kell tenni, hogy a korábbi felsőfokú iskolázottságbeli lemaradást a romániai magyarság nem tudta 2011-re sem csökkenteni, és az össznépességhez képest továbbra is hátrányban van. Ennek hátterében a 2000 óta megjelent és kibontakozott strukturális hátrány állhat. Az egyik ilyen strukturális hátrányként lehet megemlíteni azt, hogy a főváros, Bukarest felsőoktatásban betöltött vonzási helyzete a magyar népességre nincs befolyással, mivel a magyarság erdélyi életterületéről távol esik. A másik, hogy a két utolsó népszámlálás között tíz évjáratnyi egyetemi végzettségi ugyan növelték az iskolázottsági szintet, viszont a népesség többi részében iskolázottsági helyzetet nem változott számottevő mértékben (Veres 2015: 78). Az adatok településtípus szerinti vizsgálatakor jól megfigyelhetőek azok az iskolázottsági különbségek, amik régóta jelen vannak Romániában. Ez a bizonyos „falu-város” ellentét jelensége, ugyanis amíg a városon a népesség 22,4 százalékának van egyetemi végzettsége, addig a falusi népesség körében ez a szám mindössze 4,7 százalék. Az adatokból az is kiderül, hogy a magyar nemzetiségű népesség iskolázottságbeli területi lemaradása a városon jelenik meg, a románok 23,4 százalékához képest a magyarok 15,3 százaléka rendelkezik felsőfokú végzettséggel. A magyar falusi népesség felsőfokú iskolázottsági aránya ugyanakkor megegyezik az országos átlaggal és 4,7 százalékot tesz ki, így falusi viszonylatban nem mérhető különbség (Veres 2015: 79). Hozzá kell tenni, hogy a román diplomások aránya

az európai uniós átlaghoz képest a legalacsonyabb, ugyanis az EUROSTAT⁴ 2022-ben mért statisztikája szerint az Európai Unióban a vizsgált 25-34 éves korosztály 42 százaléka rendelkezett felsőfokú végzettséggel, melyhez képest a román diplomások aránya mindössze 25 százalék.⁵

Veres Valér tanulmányában a romániai magyar tanuló népesség számát és összetételét is vizsgálta 1990 és 2011 között. A számok azt mutatják, hogy ebben az intervallumban a romániai magyar fiatalok száma drasztikusan, felére csökkent, ami szám szerint 20.000-22000 körüli lélekszámról 10000 körüli főt jelent évjáratonként. 25-30 százalékos csökkenés észlelhető a 10 és 29 év közötti fiatalok körében, de a 0-10 év közötti romániai magyar fiatalok körében is 8-15 százalékos csökkenés tapasztalható. Ennek oka a termékenység 1990 utáni csökkenésével, illetve a termékeny korúak 1988-tól kezdődő kivándorlásával magyarázható. A kivándorlás nagyságrendjét jól mutatja, hogy 1992-2002 között összesen 120 000 erdélyi magyar vándorolt ki, illetve élt ideiglenesen Magyarországon (Veres 2015: 81-82).

Veres Valér tanulmányában megvizsgálta a romániai magyarok arányát az egyetemi képzésekben is. A vizsgálat szerint a magyarok alulreprezentáltak a felsőoktatásban, 2002-ben az országos 6 százalékhöz képest 4,9 százalékot mutat a számuk, ami igen alacsonynak mondható. Veres szerint ennek oka már nem csak a felsőoktatás hiányosságaiban keresendő. További magyarázata lehet a felsőoktatási alulreprezentáltságnak az, hogy a 2001/2002-es tanévben 3090 diák tanult Magyarországon, ami, ha hozzáadódik a romániai magyarok felsőoktatási részesedéséhez továbbra is alacsony az országos átlaghoz képest. A másik lehetséges magyarázat, hogy a rendszerváltás után a romániai magyar diákok nagyobb arányban választottak inkább posztliceális képzést az egyetemi helyett. A tanulmány megvizsgálta továbbá a 15-29 éves korcsoportokban a felsőoktatásban továbbtanulók arányát is a magyarokra nézve összehasonlítva a romániai össznépességgel. A tanulmány szerint a 20-24 éves korosztályban az össznépesség 27 százaléka tanul egyetemen, míg a romániai magyar azonos korú fiataloknak csak 23,5 százaléka. A romániai magyar tanuló népesség iskolaszintű vizsgálatában már 2002-ben látható egy bizonyos szintű alulreprezentáltság a magyarokra nézve az országos átlaghoz képest, mivel 2002-ben az országos 6,3 százalékos átlaghoz képest a magyar tanulók átlaga csak 5 százalékot tesz ki. 2011-ben már megfigyelhető a felsőoktatás tömegesedése, mivel háromszorosára nőtt a korábbihoz képest a teljes beiskolázott népességen

⁴ Az Eurostat az Európai Bizottság egyik főigazgatósága, fő célja megfelelő statisztikai információk biztosítása az Európai Unió intézményeinek, valamint a statisztikai módszerek harmonizációja a tagállamok, az EFTA-országok és a tagjelöltek között.

⁵ Forrás: <https://ec.europa.eu/eurostat/en/web/products-eurostat-news/w/ddn-20230530-3>

belül az egyetemen tanulók aránya. Hozzá kel tenni, hogy a felsőfokon tanuló magyarok száma itt is alacsonyabb arányokat mutat, ugyanis 2,7 százalékkal lemarad a románok 20 százalékaéhoz képest (Veres 2015: 85-87).

Az értekezés a 3.4. a romániai magyar felsőoktatás szerkezete c. fejezetben részletesen bemutatja és tárgyalja a romániai magyar nyelvű felsőoktatási hálózatot, az viszont előzetesen kijelenthető, hogy a rendszerváltástól kezdve a magyar tannyelvű oktatási kínálat egyre széleskörűbb, ugyanakkor a magyar tanulók száma egyre csökken. Ennek egyik lehetséges oka a magyarság nagymértékű területű szóródása, amely azt eredményezi, hogy a szórványban élő magyar fiatalok többsége már jól beszél románul és inkább válasszák a megyéjük nagyobb szakosodást nyújtó román tannyelvű iskolákat. Ezt a jelenséget támasztja alá a disszertáció kutatásának egyik interjú alanya is, aki véleménye szerint *„a romániai magyar felsőoktatási szereplők versenyhelyzetet érzékelnek, hiszen ugyanazokért a hallgatókért küzdenek, akik egy része egyébként Magyarországra vagy még nyugatabbra tendál, illetve a magyar hallgatók számára a romániai román egyetemek is egy lehetséges opciót képeznek. Annál is inkább, mert több olyan szak is van főleg műszaki, mérnöki, agrármérnöki, állatorvosi és ehhez hasonló szakirányok, ahol nincs megfelelő magyar kínálat, és főleg nincs a szülőföldön vagy a lakóhelyhez közel megfelelő magyar nyelvű kínálat és ennek hiányában is választják a román egyetemet”* (3. interjú).

Ez a tendencia Veres Valér kutatása szerint a felsőoktatásban még inkább érvényesül, ugyanakkor a magyar nyelven tanulók arányának növekedése is érzékelhető a 2002-es évhez viszonyítva. Veres kutatása alapján 2003-ban a felsőoktatásban 33 702, 2011-ben pedig 31 730 magyar nemzetiségű hallgató volt beiskolázva, melyből a kisebb, 33,7 százalékos hányada tanul magyarul Romániában 2002-ben, és még további 6,7% százalék Magyarországon. Ugyanakkor 2011-re 38 százalékra növekedett a magyarul tanulók aránya. 2011-re az egyetemi képzésben tanulók aránya is növekedett 4,9 százalékról 5,2 százalékra, viszont ez még mindig alacsonynak tekinthető a 6 százalékos 20-24 korosztályi arányhoz képest. Ennek okán a felsőfokú végzettséggel rendelkező felnőtt népesség körében a magyarok aránybeli lemaradása nem csökkent a román népességhez viszonyítva (Veres 2015: 90). A disszertáció kutatásának egyik interjúalanyának véleménye szerint ez az aránybeli lemaradás a magyar diákok román nyelvismeretének hiányából és a magyarok számára kedvezőtlen érettségi rendszerből fakad. A kutatás egyik interjúalanya szerint ugyanis *„a jelenlegi érettségi rendszer kimutathatóan kedvezőtlenebbül érinti a magyarokat, merthogy az érettség 5 tantárgyból kell vizsgázzanak: román nyelv és irodalom magyar nyelv és irodalom, matematika, egy másik idegen nyelv és egy*

választott tárgy, és ezek közül a román nyelv és irodalom vizsga az semmiben nem különbözik attól, ahogy a román anyanyelvűek vizsgáznak. Ami azt jelenti, hogy a magyarok szisztematikusan rosszabbul teljesítenek, és ez a rosszabbul teljesítés ez nem csak jegyben rosszabbul teljesítést jelent, hanem azt, hogy lényegesen kevesebb magyarnak sikerül a vizsga. Viszont, hogyha a román vizsgákat leszednék és úgy néznénk meg, akkor a magyar eredmények nagyjából hasonlóak a románokhoz, vagy jobbak. Ez evidensen azt mutatja, hogy a román nyelv és irodalom vizsga egy gát arra nézve, hogy valaki tovább tanuljon a felsőoktatásba. Mert a hallgatónak nem sikerül egy vizsgája másodjára se, és emiatt nincs esélye beiratkozni az egyetemre, merthogy az érettségi kizáró feltétel az egyetemre való beiratkozáshoz. Tehát jó lenne megszüntetni ezt a típusú egyenlőtlenséget, merthogy gyakorlatilag, ha jól tudom 4,5%-a az egyetemista korosztálynak magyar, ami bőven a 6 százalékos küszöb alatt van jóval. Így ilyen szempontból a magyar diákok felsőoktatási részvételi esélyei kisebbek végül is, és ez azért népszámlálási adatokban is kimutatható, hogy nagyjából az ötvenes évektől a felsőfokú végzettséggel rendelkező magyarok kevesebben vannak, mint a román teljes populációban, míg a II. világháború között azért egy evidens előnye volt a magyar közösségnek” (5. interjú).

2.2. A romániai magyar fiatalok társadalmi helyzete és jövőtervezése

A romániai magyar fiatalok iskolázottsági helyzetének vizsgálatakor fontos és meghatározó szempont a fiatalok társadalmi strukturális helyzetét és jövőtervezését meghatározó tényezőinek a feltérképezése. Fontos kérdés, hogy különbözik-e, és ha igen miben a magyar fiatalok társadalmi rendszerben betöltött helyzete a román fiatalokétól, de vizsgálendő az is, hogy milyen célok és trendek befolyásolják a romániai magyar diákok továbbtanulásának alakulását? Felvetődik a kérdés, miszerint befolyással van-e a származási háttér a romániai magyar fiatalok életútjának alakulására, tapasztalható-e iskolázottsági esélyegyenlőtlenség a romániai magyarok fiatalokra nézve? A dolgozat a feltett kérdésekre Csata Zsombor és Veres Valér kutatásai, tanulmányai alapján, valamint a disszertáció kutatásában kérdezett interjúalanyok kijelentései alapján keresi a választ.

J. Zinnecker elmélete szerint a fiatalok ifjúsági életszakasza jelentős mértékben osztályspecifikusan meghatározott. Ez azt jelenti, hogy szülők, a család anyagi helyzete és társadalmi pozíciója alapjaiban determinálja a fiatalok továbbtanulási idejét, tehát az iskolai korszak hosszát és időtartamát egyaránt. Megfigyelhető ugyanakkor egy ellentétes folyamat is, amikor a fiatalok kilépnek a szülők társadalmi réteghelyzetéből, ez az ún. intergenerációs társadalmi mobilitás (Zinnecker:1993). Az individualizáció a fiatalok számára egy igen

szerteágazó mobilitási lehetőséget nyitott meg Európában. Egy másik jelenség, ami hatással van a fiatalok továbbtanulási idejére csak a kelet-közép-európai társadalmakban figyelhető meg, ugyanis Veres tanulmánya szerint fiatalok életét külön befolyásolja a társadalmi-gazdasági átmenet a tervgazdaságra épülő államszocialista diktatúráról a piacgazdaságra épülő demokráciára, melyben az ifjúság egy sajátos funkciót tölt be. Egyrészt, mert a rendszerváltás sikerességének vannak generációváltással kapcsolatos összefüggései, másrészt pedig a különböző országok közötti gazdasági-társadalmi eltérések is szerepet játszanak. Veres tanulmányában a fiatalok jövőtervezésének vizsgálatakor a népességalapú megközelítést választotta. Ezek három fő részre bonthatók: az átmenet időzítése, az átmenet szakaszai és az átmenetek, mint az életút meghatározó történései. Veres a különböző életszakaszok közötti átmenetet a rájuk jellemző életesemények bekövetkezését életkor szerinti időzítésével vizsgálta. Ezek olyan életesemények, amelyeket a népesség többségének tagjai megélték vagy meg fognak élni. A tanulmány központi kérdése, hogy mik azok a tényezők, amik a romániai magyar fiatalok jövőtervezését befolyásolják. Kérdésként merül fel továbbá, miszerint az életszakaszok közötti átmenet rétegfüggők-e, és amennyiben igen, milyen mértékben van ez összefüggésben az etnikai hovatartozással? A különböző országokban élő, ám ugyanazon etnikumú magyar kisebbségi fiatalok életeseményeinek időzítése mennyire tér el egymástól és a helyi nem magyar többségtől? Veres hipotézise szerint éppen az etnikai hovatartozás nem meghatározó tényezője a fiatalok jövőterveinek, sokkal inkább hatással van a helyi társadalom gazdasági állapota, a magyar oktatás és kultúra intézményesültsége, a globalizáció behatolásának szintje és a helyi reakciók a magyar fiataloknak a többséghez való viszonya. Fontos megjegyezni, hogy a magyar fiataloknak további kihívást jelent Magyarország közelsége és azok a döntések, amelyeket a szociális összehasonlítások viszonylatában (a helyi centrumok és perifériák, valamint a magyarországi centrum, Budapest) hoznak meg (Veres: 2015: 23-24). A fiatalok továbbtanulásának motivációinak feltérképezésekor fontos megvizsgálni a romániai magyar fiatalok társadalmi struktúrában elfoglalt helyét. Erdélyben az első világháború előtt a romániai magyarság sokkal jobb társadalmi struktúrával rendelkezett, mint a helyi többség, azonban a kommunizmus végére ez a helyzet teljesen megfordult. A rendszerváltás után a romániai magyarság fokozatosan igyekszik javítani a társadalmi struktúrában betöltött helyét, ugyanakkor vannak olyan foglalkozási státuscsoportok, ahol küzdelemmel teli és hosszadalmas ez a folyamat. Ugyanakkor, alapvetően pozitív változás történt a romániai magyarságra nézve, mivel Romániában is kiépült a demokratikus intézményrendszer és a szabad választások eredményeként a magyarok bekerültek a helyi és

országos döntéshozó végrehajtó testületekbe. Ennek köszönhetően egyértelműen javultak a romániai magyarok társadalmi pozíciói (Veres: 2015: 25).

Veres Valér Mozaik 2001 keretében elvégzett survey kutatásában 1946 romániai magyar került lekérdezésre a társadalmi strukturális háttérükről. A kutatás szerint a székelyföldi magyar fiatalok több mint 90 százaléka 5000 főnél kisebb, többnyire falusi településeken vagy 50 000 fő alatti kisvárosokban él. Az itt élő családapák nagy része nem rendelkezik semmilyen szakképesítéssel, és az is megállapítható, hogy a felsőfokú végzettséggel rendelkezők aránya is különösen a rurális vagy kisvárosi településeken alacsony a magyar népesség körében. A kutatás szerint az anyák iskolai végzettsége alapvetően alacsonyabb, mint a férfiaké, a felsőfokú végzettséggel rendelkezők aránya 4-5 százalékkal kisebb, a szakképesítéssel nem rendelkezők aránya pedig 10 százalékkal nagyobb. Az imént említett jelenség fontosságát a disszertáció kutatásában részt vett interjúalany is felvázolja: *„fontos megnézni azt, hogy Romániában a román fiatalok hány százaléka jár egyetemre és mekkora a román társadalomban az egyetemi végzettek aránya (úgy tudom 16 % jelenleg) és mekkora a romániai magyarok egyetemi végzettségűek aránya (ami úgy tudom 12,9 %). Itt jól láthatjuk a különbséget. Tehát ott van ugye az, hogy a magyar diákok kevesebb egyetemet végeznek, mint a román fiatalok, kevesebben mennek egyetemre és kevesebben is fejezik be, ami egy nagyon szomorú dolog hiszen az erdélyi magyarság így gyakorlatilag egyre versenyképtelenebb a román rendszeren belül is, nem beszélve arról a nyugati viszonyokat. Sajnos ez oda vezet, hogy egy olyan öngerjesztő rendszer alakult ki mostanra, aminek nem találjuk az ellenszerét. Se magán egyetemi szférában, sem állami egyetemi szférában”* (4. interjú).

Veres Valér kutatása azt is megállapította, hogy a gazdaságilag aktív apák körében Romániában a magyarok körében a legnagyobb a munkanélküliség, 12 százalék körülire tehető minden almintában. A szociológus ennek lehetséges okát az urbanizáltsági szintben látja, ugyanis a kutatás szerint az erősebben urbanizált közösségekben a tanulók aránya is magasabb. Magyarázata szerint nagy a településtípusok közötti esélyegyenlőtlenség, a kisebb településeken kevesebb a tanulási lehetőség és alacsony színvonalú az oktatás és a szülők között is kevesebb a magasabb iskolázottságú és társadalmi státusú. Ennek okán érthető, hogy a fiatalok esélye a továbbtanulásra kisebb, mint a nagyobb városokban. A kutatás befejezett tanulmányokkal rendelkező fiatalok iskolázottságát vizsgálva kimutatta, hogy szembetűnően alacsony a székelyföldi magyar fiatalok körében a felsőfokú végzettséggel rendelkezők aránya. A családok anyagi helyzetének vizsgálata során a kutatás szerint a romániai magyar kisebbség lakta területen általános életszínvonalbeli különbségek figyelhetők meg más ország

magyar kisebbséglakta régióival összevetve. Eltérések figyelhetők meg a fiatalok országos átlagbérei és a fővárostól távol eső, gazdaságilag elmaradottabb, szegényebb mezőgazdasági vidékein élő fiatalok átlagbére között is, mivel az övék jóval alacsonyabbak az országoshoz képest. A kutatás azt feltételezi, hogy a belső-erdélyi fiatalok életszínvonala magasabb, mint a vajdaságiaké, a székelyföldieké ez utóbbiakéhoz hasonló, és mindegyik lényegesen magasabb a kárpátaljainál (Veres: 2015: 26-29).

A kutatás második interjúalánya (aki a Partiumi Keresztény Egyetem egy oktatója) véleménye szerint is a romániai magyar diákok pályaválasztását nagymértékben befolyásolja a család pénzügyi helyzete, lakhelyének földrajzi elhelyezkedése és a kisebbséglakta régiókra jellemző életszínvonalbeli különbségek: *„nekünk 2012-ben volt egy felmérésünk öt egyetemről, hogy ki miért választ egyetemet és mi áll a választási háttérben. Ott igazából kiderült az, hogy mi egy olyan egyetem vagyunk, aki hozzáférhetővé teszi a továbbtanulást a hátrányos helyzetben lévő diákok számára is. Merthogy a hallgatóink akik egy vidéki, falusi közegből jönnek nagyrészt, hogyha mi nem lennénk, ők nem biztos, hogy el tudnának menni egyetemre. Tehát egy esélyt adunk a környéken élő fiataloknak, akik nem tehetősek. Nem butábbak, nem rosszabb tanulók, csak egyszerűen nem tehető annyira a család, hogy ő nagyobbban a gondolkodjon. Ez egy fontos pillére ennek a kis ennek a térségnek és a magyar közösségének mert mi megpróbálunk tényleg közösségi egyetemként itt lenni a magyar közösségért az identitásunk védelme és megőrzése érdekében”* (2. interjú).

Az előbbieken ismertetett kutatás tényadatai függvényében érdekes megvizsgálni a romániai magyar fiatalok jövőtervezését, továbbtanulási céljait és annak szempontjait. Veres Valér szociológus kutatása eredményeképp az is látható, hogy a nagyvárosokban élők nagyobb arányban tervezik el előre a jövőjüket, mint a kisebb településeken élők. A korábbi kimutatással összhangban az is elmondható, hogy a jobb anyagi helyzetben lévő fiatalok inkább tervezik a jövőjüket, mint a rosszabb helyzetben lévők, és ez az összefüggés minden régióra egyaránt érvényes. A kutatás megvizsgálta azokat a személyeket, akiknek vannak az elkövetkező öt évre vonatkozó elképzeléseik. Ezeknek a személyeknek egy listából ki kellett választaniuk a számukra legfontosabb jövőre vonatkozó céljaikat. Bár a válaszok nagymértékben szétszóródtak, az mégis megállapítható, hogy hasonló struktúrája van a jövőtervekre vonatkozó válaszoknak.

A leggyakrabban megjelölt tervek sorrendben:

1. továbbtanulás,

2. lakásvásárlás- és felújítás,
3. családalapítás,
4. önálló életvitel,
5. megfelelő munkahely megszerzése.

A válaszok legfőképp a társadalmi származási háttér változói függvényében változnak, így itt is az egyik lényeges változó az élettervezést erősen meghatározó szellemi környezet, amelyet az apa iskolázottsági szintjével mért a tanulmány. A válaszokból kiolvasható, hogy minden régióban markáns szerepe van a származási kulturális tőkének. A disszertáció kutatásában részt vett interjúszemélyek is megkérdezésre kerültek a romániai magyar középiskolai diákok továbbtanulási céljáról, szempontjairól. Több interjúalany véleménye szerint meghatározó szempont az imént említett származási kulturális tőke⁶, mivel a családi háttér alapjaiban determinálja a fiatalok pályaválasztási szempontját mind ideológiai, mind pénzügyi szempontból. A 6. interjúalanyom részletesen beszámol a családi háttér, a pénzügyi tényező, valamint a falusi, vidéki jellegzetesekéről és nehézségekről, mely tényezők véleménye szerint mind befolyásolják a romániai magyar fiatalok pályaválasztását: *„mi azért elég sokat foglalkozunk ezzel, kutatásokat végzünk, hogy hol születik meg a döntés, meg hogyan születik meg a döntés, hogy a diák hol tanuljon tovább. Azt érzem, hogy a szülők, sőt nagyszülők is beleszólnak ebbe a döntésbe itt Erdélyben, legalábbis Székelyföldön. Persze a végső döntést azért nagy eséllyel a diák hozza meg, azaz az érettségiző diák. Függ sok mindentől. Függ az iskolától is, hogy mi mennyire foglalkozik a pályaaorientációval, mennyire figyelnek oda erre a kérdésre a középiskola felsőbb éveiben. Függ a családi háttértől is, hogy mire készíti fel a szülő a gyereket és hogyan válasszon pályát az a gyermek. Hogy ki mennyire irányítja a gyereket, hogy menj fiam ide, mert ez jó lesz, vagy azt mondja, hogy megtanítja dönteni a gyermekét. De nyilván számít a távolság is, hogy milyen távol van az illető képzőhely. Bizony Székelyföldön a pénz is számít, mert itt azért az ország szegényebb vidékének számítunk és a családok nagy részének nincs lehetősége, hogy egy nagyon drágának számító Kolozsváron taníttassa a gyermekét 3-4-5 évig, úgyhogy a pénzügyi tényezők is sokszor meghatározzák, hogy hova tudják elküldeni a gyermeket. Azt látom egyébként, hogy aki tehetősebb körülmények között él az külföldre küldi a gyermeket”* (6. interjú)⁷.

⁶ A kulturális tőke Pierre Bourdieu szerint olyan készségekből, ún. kulturális kompetenciákból áll, amely a hétköznapi érintkezéstől a társasági érvényesülésen át – egészen valamely szakma professzionális gyakorlásáig – alapvető ismeretelemeket tartalmaz. a magatartásformák összessége. Minderről ld. részletesen: Pierre Bourdieu (1983/1998): Gazdasági tőke, kulturális tőke, társadalmi tőke.

⁷ Jelenleg nincs rendelkezésre álló hivatalos adat, tanulmány ami ennek arányát és összetételét vizsgálja.

Csata Zsombor egy 2015-ös kutatásában a romániai magyar fiatalok továbbtanulási esélyegyenlőségét és annak változását vizsgálja. Csata Zsombor kutatásában megvizsgálta azokat a legfontosabb elméleteket, amelyek az iskolázottsági esélyegyenlőtlenségeket magyarázzák. Az iskolázottsági esélyegyenlőtlenségek vizsgálata és magyarázata kapcsán a nemzetközi szakirodalomban több elmélet látott napvilágot, amelyeket az alábbiakban ismertetésre kerülnek:

Az egyik elmélet, az ún. *modernizációs elmélet*, amely szerint az oktatási rendszer az ipari társadalom funkcionális elvárásainak megfelelően bővül és az iskolázottság egyre fontosabb szerepet játszik a státusmegszerzésben. Az elmélet hipotézise szerint az iskolai szelekciói meritokratikus alapokra helyeződik, emiatt a származás hatása csökken az iskolázottsági esélyek meghatározásában. Egy másik elmélet a modernizációs elmélet teljes ellentétének értelmezhető, mivel az elmélet hipotézise szerint az iskolai esélyegyenlőtlenségek a radikális társadalmi átalakulások ellenére is fennmaradnak. Ennek megalapozottsága az, hogy az egalitarizmus és a társadalmi rétegzettség között állandó ellentmondás feszül, amelynek eredménye egy trendnélküli fluktuáció az egyenlőtlenségek alakulásában.

Léteznek olyan elméletek az iskolázottsági esélyegyenlőtlenségekre vonatkozóan, amelyek kifejezetten a társadalmi státus generációk közötti reprodukciójának magyarázataira összpontosítanak: Az előbbieken a továbbtanulást befolyásoló tényezőknél már említésre került a „kulturális tőke” fogalma, amely egyben az iskolázottsági esélyegyenlőtlenség egy további elmélete is. Az elmélet klasszikus megfogalmazása szerint ez azt jelenti, hogy az alacsonyabb iskolai képzettségű szülők gyerekei eleve rosszabb helyzettel indulnak az iskolai képzésben, mivel nem rendelkeznek azoknak a képességeknek és tudásnak a birtokában, amelyeket általában a család közvetít és amelyek nélkül szinte lehetetlen az iskolai előrehaladás. Az elmélet szerint ennek okán az iskolai képzésben leginkább értékelt kulturális erőforrások, mint a domináns társadalmi értékek ismerete, a nyelvi képességek és az ehhez kapcsolódó interakciós stílusok elsajátítása könnyebb a tanultabb családokból származó gyerekek számára, és ez esélyegyenlőtlenségeket okoz az iskolai előrehaladásban. A kulturális tőke elméletének létezik egy radikálisabb formája is, ami az oktatási rendszer sajátosságaiban látja a probléma okát. Az elmélet szerint az oktatási rendszer a tehetségfelfedezés feladatának ellátása, valamint az oktatás kínálta lehetőségek mindenki számára való hozzáférhetővé tétele helyett, sokkal inkább a társadalmi kontroll intézményeként működik. Ezt az elmélet az uralkodó társadalmi osztály befolyásával magyarázza, ami nagy hatással van az oktatás szerkezetére és tartalmára és a hatalmát arra használja fel, hogy a domináns kultúra értékeit

érvényesítse az oktatásban és mindenekelőtt ezt keresse számon az iskolai előrehaladás feltételeként.

A reprodukciós hipotézisek egy másik elmélete, az ún. „új osztály” *elméletek*, amik az iskolai egyenlőtlenségek magyarázatában a hatalmi tényezőnek tulajdonítják a legnagyobb szerepet. Az elmélet magyarázata szerint a posztindusztriális társadalmakban a hatalommal a közös tulajdon felett rendelkező vagy a nagy volumenű kulturális tőkét birtokló személyek rendelkeznek, akik monopolizálják a társadalmi pozíciók és privilégiumok elosztásában elsőrendű szerepet játszó iskolarendszer legrangosabb intézményeit. Ennek okán az elmélet szerint felértékelődik a réteghelyzet szerepe az iskolai előremenetelben, amely a társadalmi egyenlőtlenségek további elmélyüléséhez vezet (Csata, 2015: 81-83).

Létezik egy másik reprodukciós elmélet az iskolázottsági esélyegyenlőtlenségek magyarázatában, ami a család kulturális erőviszonyai helyett az anyagi háttér hatását tartja megalapozottnak. Az elmélet Boudon nevéhez fűződik, aki szerint az iskolai képzés első szakaszában a kulturális hatások fontosak ugyan (ezeket elsődleges tényezőkként definiálja), ugyanakkor az elmélet nem ad kellő magyarázatot arra a helyzetre, amikor az oktatás expanziója révén az iskolai képzés alacsonyabb szintjein megnyílnak a kapuk az alacsonyabb társadalmi-gazdasági háttérű diákok számára is. Boudon az iskolai életutat átmenetek sorozataként mutatja be, amikor az egyes iskolai szakaszok végén a tanulónak és családjának döntenie kell a továbbtanulásról és az iskola megválasztásáról. Boudon elmélete szerint a magasabb szinten való továbbtanulás vagy a tanulmányok befejezése egy racionális döntés eredménye, amely alapvetően az anyagi helyzet és a remélt eredmény (pl. piacképes tudás, jól fizető munkahely) által meghatározott költség-haszon modellben. Az elmélet szerint ahogyan haladunk a magasabb iskolai szintek irányába, úgy helyeződik át a hangsúly a másodlagos hatásokra az iskolai egyenlőtlenségek magyarázatában (Boudon: 1974). Ennek az elméletnek a megalapozottságát a disszertáció kutatásának több interjúalánya is alátámasztotta. A disszertáció kutatásának egyik interjúalánya szerint a romániai magyar diákok továbbtanulásának célját alapjaiban határozza meg a család anyagi háttére: *„a magyar diákok továbbtanulását nem annyira távolság, mint inkább a távoli egyetemi központokban a létfenntartási feltételek határozzák meg. Például Kolozsvár kifejezetten drága városnak tekinthető az utóbbi időben. Nagyon magasak az albérletek árai, nincsenek helyek a bent lakásokban és drága a megélhetés is. Ezek a szempontok már komolyan esnek latba, amikor a továbbtanulásra vonatkozó döntéseket meghozzák a fiatalok, illetve családjaik főleg akkor, hogyha a szülőföldön, a lakóhelyen vagy annak közelében van hasonló szak. De még ha nincs*

is hasonló szak, akkor is hajlamosak lemondani a fiatalok arról, hogy költséges helyre menjenek. Nem annyira a fiatalok, inkább a családjaik nehezen vállalják ezt. A megélhetési feltételek romlanak, az életszínvonal csökken, az anyagi terhek növekednek. Tehát ezek az anyagi szempontok és megfontolások egyre erősebbek ebben a tekintetben” (3. interjú). Ezt az álláspontot erősíti meg a kutatás 8. interjúalánya is, véleménye szerint „mindennek az anyagi helyzet a függvénye. Tehát a nyugati egyetemre beiratkozni, az a szülők pénztárcának a mélységétől függ. Természetesen, ha a nyugati egyetem összetalálkozik egy rendkívül tehetséges erdélyi magyar gyerekkel, akkor nyilvánvalóan, hogy még ő fizet neki ösztöndíjat, tehát ez a kitörési lehetőség fennáll, de kimagaslóan és kivételesen tehetségesnek kell ahhoz lenni, hogy szegényként eljussál nagy nyugati egyetemekre, de akkor ők fognak utána nyúlni, ha meglátják benned a lehetőséget ezek az egyetemek. De alapvetően most a nagy masszából beszélve alapvetően itthon keresik a boldogulást. Mert már egy magyarországi egyetemi képzés is az ottani nagyobb távolság miatt annyira növelné a költségeket, hogy ha már megvan itthon sok szempontból a lehetőség viszonylag széles spektrumban az említett kivételektől eltekintve, akkor lehetőség szerint itthon tanulnak” (8. interjú).

Boudon elméletét többen továbbgondolták, köztük Gouldthorpe is, aki Boudon elméletét a racionális döntésméleti modellben vázolta fel. *Goldthorpe* a döntésméleti perspektíva mellett a boudoni elmélet két specifikusabb elemét emeli ki. Ezek közül az első, az „*aspirációk pozicionális elmélete*” amely szerint iskolázottságra való egyéni törekvéseket az egyének osztálypozíciójához mérten kell értelmezni és nem abszolút módon. Ezt az elmélet azzal magyarázza, hogy például a munkás- illetve a hivatalnokosztály gyerekeinek azon törekvése, hogy egyetemet végezzenek, nem kezelhető ugyanazon a szinten, mivel ebben az esetben a munkáscsaládból származó gyerekek aspirációi magasabbak. Az elmélet szerint ugyanakkor a munkásosztályból származó fiatalok nyilvánvaló iskolázottsági esélyhátránya mögött nem valamiféle „*aspirációs szegénységet*” kell feltételezni, hanem sokkal inkább azt, hogy nagyobb „*társadalmi távolságot*” kell megtegyenek ahhoz, hogy egy egyetemi oklevél birtokába jussanak. *Goldthorpe* ezen álláspontja tulajdonképpen a kulturális tőke elméletének egyfajta kritikájaként fogható fel, hiszen az aspirációk mértékét tekintve nem feltételez osztályspecifikus eltérést, ezzel párhuzamosan azonban pedig úgy gondolja, hogy nincs nyilvánvaló bizonyíték arra sem, hogy az iskolázottsági esélyegyenlőtlenségek növekedtek volna az oktatás expanziójával. *Goldthorpe* további kritikáját a boudoni elmélettel kapcsolatban az iskolázottsági esélyek másodlagos hatások szerepeivel kapcsolatban fogalmazza meg. *Golthorpe* magyarázata szerint a „*társadalmi távolság*” eltérő lehetőségeket és korlátokat jelent

egy adott iskolai szint elérésében. Elmélete szerint a különböző társadalmi helyzetű családokban más és más költség-haszon modellek érvényesülnek, amikor az iskola megválasztásáról a diákok az iskolaválasztásról döntenek. Goldthorpe szerint a családi jövedelem továbbra is nagymértékben befolyásolja azt, hogy az oktatással kapcsolatos lehetséges alternatívák közül melyiket válasszák a diákok, szemben a liberális elmélettel, amely szerint a taníttatás költségei a gazdasági növekedés és a növekvő átlagkereset miatt egyre csökkenő befolyással vannak az iskolai döntésekben. Goldthorpe állítását a különböző társadalmi rétegek jövedelmének eltérő fluktuációjával (mint az életkor szerinti kereseti görbe különbözőségében, valamint az oktatási támogatások nem méltányos elosztásával) magyarázza. Az elmélet szerint racionális döntés „haszon” oldalán az elérni kívánt célok (jobb munkahely, jobb osztálypozíció) sikerének becslése áll, amely az elmélet szerint a maga során szintén nem független az osztályhelyzettől. Ennek magyarázata, hogy az előnyösebb társadalmi helyzetű családokra nagyobb nyomás nehezedik abban a tekintetben, hogy társadalmi pozíciójuk megtartása érdekében ún. „defenzív kiadásokként” nagyobb befektetéseket rendeljenek alá gyerekeik iskoláztatásában. Goldthorpe következtetése tehát az, hogy a fennmaradó iskolázottsági esélyegyenlőtlenségeket nem az osztálykultúra vagy a kulturális tőke terminusaiban észrevehető, hanem a Boudon által javasolt racionális cselekvési modell alapján (Goldthorpe 1996:11). Az előbbieken ismertetett elmélettel szemben is számos kiritka fogalmazódott meg, akik szerzői úgy vélik nem feltétlenül van ellentmondás a racionális döntésemélet és az osztályspecifikus társadalmi normák felismerése között. Ezt azzal magyarázzák, miszerint annak ténye, hogy az emberek olyan értékeket és normákat követnek, amelyekhez emocionálisan kötődnek, nem feltétlenül jelenti azt, hogy ezek alapján irracionálisan fognak cselekedni. A kritikusok szerint tehát az iskolaválasztás, valamint az iskolai karrier alakulásának vizsgálatakor az osztályspecifikus kulturális normatív hatásokat és a költség-haszon modell által meghatározott döntéseméleti megfontolásokat egyaránt figyelembe kell venni.

A következő elmélet az iskolai esélyegyenlőtlenség vizsgálata során az *iskolázottsági egyenlőtlenségek időbeni (különböző életkori kohorszok közötti) változásának* magyarázatára összpontosítanak. Ennek egyik legmarkánsabb állítása szerint, amennyiben az iskolalátogatási arányok az idők folyamán növekednek, az iskolázottsági esélyegyenlőtlenségek szükségképpen csökkenni fognak. Az elmélet szerint e mögött az az elgondolás áll, miszerint az alacsonyabb társadalmi-gazdaságé státusú rétegek körében relatíve nagyobb arányban növekedhetnek az iskolalátogatási arányok, míg a felsőbb rétegek mutatói már alapjaiban jobbak és gyorsabban

elérhetik a felső határt. Az elmélet szerint tehát az iskolázottsági esélyeket a különböző rétegek kiinduló helyzetétől és a különböző iskolai szintek telítettsége determinálja. *Husley* és munkatársai szerint az oktatás kiterjedésének korai szakaszában (amikor az egyes iskolai szintek telítettségi foka még alacsony és nagyok az iskolázottsági egyenlőtlenségek), az alacsonyabb társadalmi rétegek körében ugyan relatíve erőteljesebben növekszik a magasabb iskolai képzésben részesülők száma, ez ugyanakkor a felsőbb rétegekkel szemben nem javít az iskolázottsági esélyeiken (abszolút értelemben véve ebben a szakaszban a növekedés még mindig nagyobb a magasabb társadalmi-gazdasági státusú rétegeknél). Az elmélet szerint az iskolázottsági esélyek növekedése és ezáltal az egyenlőtlenségek csökkenése az oktatás expanziójának későbbi szakaszában várható, amikor magasabb státuszúak körében az adott iskolai szinten tanulók száma eléri a telítettségi fokot (Bloosfeld-Shavit 1993:46).

A következő meghatározó elmélet *Maré* nevéhez fűződik, aki új korszakot nyit meg az iskolázottsági esélyek vizsgálatában. *Maré* ugyanis az oktatás expanziójának hatását leválasztja a tanulók szelekciójának folyamatáról, olyan modellt dolgozott ki, amelyben az iskolai életutat a különböző iskolai szintek közötti átmenetek folyamataként fogható fel. A logisztikus regresszió módszerére alapozott eljárás külön vizsgálja az egyes iskolai szintekre történő átmenet valószínűségét (annak a valószínűségét, hogy a pl. a tanuló érettségi után egyetemen tanuljon) és külön a származás hatását ezekre a valószínűségekre. *Maré* módszerének lényege, hogy a társadalmi-gazdasági háttér hatását becsli az egyes iskolázottsági szintről a másira való fejlődés logaritmikus valószínűségére. Így *Maré* a „tisztá” esélyeket vizsgálja, kiszűrve az iskolázottság széleloszlásainak változását, vagyis azt, hogy az emberek iskolázottabbak lesznek a képzési időtartam növekedésének köszönhetően. Az iskolai egyenlőtlenségek magyarázatában a kulturális normatív vagy anyagi tőke kérdéskörének vitájával kapcsolatban *Maré* úgy gondolja, hogy az általa vizsgált népességben a magasabb társadalmi-gazdasági státus szociálpszichológiai előnyei a magasabb iskolai szinteken a legfontosabbak, a gazdasági előnyök viszont a főiskolai képzést megelőző évek iskolai előremenetelében bizonyulnak hasznosabbnak (*Maré*, 1980: 75).

Az iskolázottsági esélyek magasabb szinten történő kiegyenlítésének magyarázatában kialakult egy másik szemlélet is, amely *Müller* nevéhez köthető. *Müller* érvrendszere szerint a társadalmi háttér hatása azért érvényesül erősebben az iskolai életpálya korai szakaszában, mert a fiatal tanulók sokkal kiszolgáltatottabbak a szüleik preferenciáinak és anyagi helyzetének, mint idősebb társaik, akik iskolai karrierjükéről önállóbban döntenek. *Maré* és *Müller* idézett megállapításai az azonos kohorszokba tartozó tanulókra vonatkozna,

viszont Maré módszere arra is lehetőséget teremt, hogy a társadalmi-gazdasági státus hatásának változását a kohorszok között is megvizsgálhassuk.

A differenciált szelekció elméletének állítása szerint a társadalmi háttér hatása a korai iskolai átmenetekben kohorszról-kohorszra csökken, a magasabb iskolai szinteken pedig kohorszról-kohorszra növekszik. A hipotézis szerint amennyiben a különböző háttérű társadalmi rétegek egyre nagyobb hányada vesz részt egyre magasabb szintű képzésben, a képességek és a motivációk tekintetében egyre egyenlőbbek lesznek, minek következtében a társadalmi-gazdasági háttér szelekciós szerepe a magasabb iskolai szinteken értékelődik fel.

Az iskolai életpálya elméletének hipotézise ezzel szemben azt állítja, hogy a társadalmi származás hatása kohorszról-kohorszra az egyre magasabb iskolai szintre történő átmenet során csökken. Az iskolai életpálya elmélete szerint ugyanis az oktatás expanziójával egyre több alacsonyabb társadalmi rétegből származó fiatal számára válik elérhetővé az általános és a középfokú oktatásban való részvétel, ennek okán tehát ebben az iskolai szakaszban a szülői befolyás szerepének csökkenése miatt a társadalmi származás hatása is csökken. Az iskolai életút kései szakaszában a társadalmi hatás szerepe továbbra is kicsi lesz, hiszen az idősebb tanulók eleve függetlenebbek a családjuk preferenciáitól és anyagi helyzetétől.

Csata Zsombor kutatásában az előbbieken ismertetett iskolázottsági esélyeket meghatározó elméletek, a magyar oktatási rendszer sajátosságai, valamint az empirikus adatok mentén vizsgálta az erdélyi magyar fiatalok iskolázottsági esélyeit. A kutatás során arra a következtetésre jutott, hogy a rendszerváltás alapjaiban determinálta a romániai magyar diákok továbbtanulási esélyeit. Következtetései szerint a jelenlegi iskolai szint kohorszok szerinti megoszlásai magukon viselik a rendszerváltás után szinte állandóan átalakuló romániai oktatási szerkezet alapvető jegyeit. Ennek megfelelően a rendszerváltást követő időszakban több fiatal hagyta abba tanulmányait már az általános iskola befejezése előtt, csökkent a szakiskolai képzésben résztvevők relatív aránya és emelkedett a líceumban tanulóké. A beiskolázási számok folyamatos növelése miatt egyre több fiatal tanul tovább egyetemen. Eszerint kimutatható, hogy Csata Zsombor ezen megállapításai megegyeznek Veres Valér korábban ismertetett állításaival.

Csata Zsombor 2005-ös, „*Az iskolázottsági esélyek társadalmi meghatározottsága az erdélyi magyar fiatalok körében*” c. kutatásában arra a megállapításra jutott, hogy a származás (képzetségi háttér és vagyoni helyzet) meghatározó ereje az alacsonyabb iskolai szintektől a magasabbak irányába csökken. Ugyanakkor a továbbtanulás magyarázatában a középiskolai

szinten a vagyoni helyzetnek, a felsőfokú szinten pedig a képzettségi háttérnek van elsőrendű szerepe. Csata Zsombor kutatásának további megállapítása szerint a középiskolai továbbtanulásnál megszűnnek a nem specifikus különbségek, ezzel szemben növekedett a nők esélyhátránya az egyetemre való belépéskor. Kutatása szerint az alacsonyabb származási kategóriába tartozó lányok a középiskolai felvételnél kisebb, az egyetemi felvételnél viszont nagyobb relatív eséllyel indulnak, mint a hasonló helyzetű fiú társaik. Ugyanakkor a képzettségi háttér hatása az alsóbb szintektől a felsők fele intenzívebben csökken a fiúknál, mint a lányoknál. Csata Zsombor a romániai magyarok továbbtanulási esélyeit vizsgálva a származás hatását is vizsgálta. Ezt tekintve kohorszok szerint is szignifikáns eltéréseket tapasztalt, melyből az iskolázottsági esélyek időbeni alakulására vont le következtetéseket. Lineáris regressziós modelljeik azt mutatták, hogy a legmagasabb iskolai szint elérésének képzettségi háttér szerinti meghatározottságát illetően a két idősebb kohorsz között nincs számottevő változás, a 15-19 éveseknél kapott adatok alapján azonban annak csökkenése várható. Ennél számottevőbb időbeli elmozdulásokat jegyeztek az egyes iskolai szinteken, különösen a független változóként bevont töketényezők parciális hatásait illetően. Eszerint mind a középiskolai, mind az egyetemi továbbtanulásban egyre nagyobb relatív szerepet kap a vagyoni helyzet, a képzettségi háttér szerepe úgy tűnik, hogy az egyes szinteken belüli differenciálódásban játszik fontos szerepet, így a magasabb képzettségi háttérű fiatalok egyre inkább választanak szikiskola helyett liceumot, főiskola helyett egyetemet (Csata: 2015: 75-107). Az előbbieken ismertetett következtetés megfelel alátámasztja a disszertáció kutatásában végzett interjúalanyainak véleményét, miszerint a romániai magyar diák vagyoni és képzettségi helyzete markánsan befolyásolja a továbbtanulásának esélyét és irányát.

2.3. A romániai magyar felsőoktatás jogi háttere, törvényes kerete

A disszertáció elméleti keretrendszere ebben a fejezetben tárgyalja a romániai magyar felsőoktatás jogi háttérének, törvényes keretének elemzését, bemutatását. Mint ismeretes, a kommunista hatalomátvételt követően a határon túli magyar anyanyelvű felsőoktatás háttérbe szorult, amit a jogi szabályozások is ellehetetlenítettek. A szocialista rendszer évtizedeiben internacionalista vagy nemzeti érdekekre hivatkozva Romániában a magyar anyanyelvű oktatás fejlesztése politikai és jogi korlátokba ütközött. A fordulópont a 20. század kelet-közép-európai rendszerváltozásai után következett be a magyar nyelvű oktatás érdekében, amikor a kisebbségi politizálás új lendületet kapott. A későbbiekben, az értekezés 3.1. fejezetben részletesen ismertetésre kerül, miszerint az oktatás átalakításának és visszaállításának ügye a kilencvenes

években a nemzetállami igények mentén zajlott. Az oktatásügy a szimbolikus politizálás kulcselemévé vált, az oktatási rendszer nemzeti alapintézményként való értelmezése mentén. A romániai magyar kisebbségek vezetői alapvető célul tűzték ki az új magyar tannyelvű felsőoktatási intézmények létrehozását a nemzetállami igényeket szem előtt tartva. A hatalmi vezetők között lévő konfliktusok a többségi és kisebbségi nemzetépítési logika az oktatási intézmények tannyelvének és nemzeti karakterének körül összpontosult. A magyar nyelvű felsőoktatás újjáélesztésében elsősorban az intézményalapítási és bővítési törekvések mentén alakultak ki politikai és jogi viták. A legfőbb probléma a fejlesztések támogatása kapcsán merült fel, miszerint a kisebbségi elit melyik része jogosult anyanyelvi felsőoktatási fejlesztéseket végrehajtani, illetve kik azok, akik ezekhez a fejlesztésekhez Romániában és Magyarországon támogatásokat tudnak szerezni. Az új magyar oktatási nyelven oktató intézményeknek köszönhetően a román oktatási piac kibővült olyan markáns szereplőkkel, mely hatására az állami szféra is lépés kényszerbe került. Ennek okaként jöhettek létre új magyar nyelvű képzések a Babeş-Bolyai Tudományegyetemen a Sapientia-Erdélyi Magyar Tudományegyetemen indított szakok ellensúlyozására (Papp Z., 2008: 382-389).

Fontos megjegyezni ugyanakkor, hogy a kilencvenes években a romániai magyar felsőoktatás szereplői nem vettek részt markánsan az országos oktatáspolitikai döntések előkészítésében. Ennek következményeképp a rendszerváltást követően az első oktatási törvényt csak 1995-ben fogadták el 1995. évi Nemzeti Oktatási Törvény néven, ami a kommunista időszakból megmaradt oktatási rendszer szerkezetét, működési elveit és prioritásait alapjaiban alakította át. Már az 1995-ös oktatási törvény elfogadásakor érezhető volt, hogy az új oktatási törvény tele van hiányosságokkal, és az átfogó tanügyi reform érdekében módosításokra lesz szükség. A 1996-2000 évek közötti kormányzati ciklus döntéshozói így felgyorsították a reformfolyamatot, ezért először 1997-ben, majd 1999-ben módosították számottevő mértékben a korábbi törvényt. A kétezres évek oktatási rendszerét ezen jogszabályok alapozták meg, viszont érzékelhető a törvény és maga a rendszer instabilitása, mivel mindennapos politikai gyakorlattá vált, hogy az újonnan hivatalba lévő tanügyminiszterek folyamatosan „toldozgatták-foldozgatták” a korábbi törvényt, ezzel előidézve a folyamatos változást. A kétezres évek második felére a törvény körül kialakult kaotikus helyzet és az oktatási rendszer szervezetlensége, struktúrátlansága miatt elkerülhetlenné vált a román oktatási rendszer új alapokra helyezése (Pap, 2011:1).

1995. évi Nemzeti Oktatási Törvény hiányosságainak feltárására, valamint az oktatási rendszer újításának és ezáltal az új jogszabály megalkotása céljából 2007-ben Traian Băsescu

akkori államelnök kérésére létrejött egy szakértői bizottság Mircea Miclea professzor irányítása alatt. A bizottság feladata volt jelentésben felvázolni a román oktatási rendszer helyzetét, beazonosítani a fennálló problémákat és megoldási javaslatokat létrehozni azok orvosolására. Jelentős előrelépésnek tekinthető, hogy az akkori köztársasági elnök egy megegyezést is létrehozott, amelyet az összes politikai erő támogatott. Ebben a dokumentumban, ami a „*Nemzeti Megegyezés az Oktatásért*”⁸ nevet kapta, amiben az aláírók elkötelezték magukat az oktatási reformok mellett. A politikai összefogás elsődleges célja az volt, hogy egy átfogó, mindenre kiterjedő együttműködés jöjjön létre az oktatási rendszer átalakítása érdekében. Egy ilyen fajta együttműködés lehet az egyetlen módja a reform hosszú távú sikerességének, hiszen a gyakorlati működés konszenzus nélkül elengedhetetlen. Az aláírt, közös dokumentum után maga a törvénytervezet csak a Traian Băsescu államelnökkel szövetséges politikai csoportok hagyták jóvá, így a szimbolikus megegyezés nem érte el a kívánt hosszútávú célját. 2008-ban hivatalba lépett az új kormánykoalíció a Demokrata-Liberális (PDL) és Szociáldemokrata (PSD) pártok részvételével, akik a korábbi teljes együttműködés meghiúsulása ellenére kísérletet tettek a reform gyakorlatba ültetésére. A szociáldemokraták által vezetett oktatási minisztérium viszont teljesen felülírta a korábbi együttműködésen alapuló tervezet alapjait, és kiszedte a javaslat kisebbségekre vonatkozó pozitív fejezeteit, passzusait. Mivel ez a törvénytervezet elakadt a Szenátus Bizottságainál, a következő Demokrata-Liberális Párt és a Romániai Magyar Demokrata (RMDSZ) Szövetség által támogatott Emil Boc-kormány ismét feladatai közé helyezte az oktatási reform törvénytervezetének átalakítását a korábbi közös paktum szellemiségnek megfelelően. A feladat nem volt könnyű, a Boc-kormánynak is csak többszöri próbálkozást követően sikerült jogerőre emelnie a törvénytervezetet. A helyzetet nehezítette, hogy a Szenátus, amibe a kormánypárt is beletartozott folyamatosan hátráltatta a tervezet elfogadását. A helyzet odáig fajult, hogy 2010 októberében a bukaresti végrehajtó testület felelősségvállalási eljárással próbálta hatályba léptetni a jogszabálytervezetet. Az Alkotmánybíróság akkor az alaptörvényre hivatkozva utasította el a felelősségvállalási folyamatot, amely végül a kormánykoalíció válságához vezetett. Második körben az RMDSZ hatására újbóli kísérletet tettek a törvénytervezet gyorsított eljárással való elfogadására, amelyet ezt követően végül elfogadtak. A törvény hosszadalmas elfogadása után a romániai kisebbségek, de maga az egész ország számára is hatalmas siker volt a törvény jogerőre emelkedése, amely számos újítást jelentett a magyar közösségek számára. Az új törvény hatályba lépése ugyanis pontot tett a több mint húsz éves politikai vitára, valamint az

⁸ A jogszabály angol nyelvű szövege az alábbi linken elérhető:
https://www.cedefop.europa.eu/files/nqf_developments_2014_romania.pdf

Alkotmánybírósággal való közdelemre is. Az RMDSZ politikai szándékát és akaratát jól tükrözte, hogy a párt saját kormánykoalíciós jelenlétét is a törvény mielőbbi hatályba lépéséhez kötötte. Az éveken át elhúzódó politikai csatározás után 2011-ben lépett hatályba az új oktatási törvény, amely az 1995-ös oktatási törvény, és maga az oktatási rendszer hiányosságait próbálta meg orvosolni. Már a törvény elfogadása és hatályba lépése érezhető volt, hogy az elfogadás körüli hosszas politikai vita miatt nem lesz hosszú életű a törvény. Az ellenzéki pártok már az elfogadást követően kinyilvánították szándékukat a jogszabály megváltoztatására és hozzátették, hogy hatalomra kerülésük esetén újabb törvényt dolgoznak ki. A törvény körülötti nem túl pozitív jövőképet tovább erősítette, hogy számos csoport (pl. egyetemi oktatók, politikai összeköttetésekkel rendelkező tanárok stb.) érdeke is sérült az új oktatási törvény miatt. Mindezek okán féltő volt, hogy bár a törvény célja épp a román oktatási rendszer stabilizálása volt, a körülmények miatt ez nem fog eljönni (Pap, 2011:1-2).

Az új törvény számos újdonságot és változást foglalt magában, legfontosabbak közülük mégis a közoktatás decentralizálása, az oktatási intézmény, valamint a helyi közösség és az önkormányzat szerepének növelése az oktatás megszervezésében és irányításában tekinthető (Veres, 2012). A törvény az általános rendelkezések 1. cikkében lefekteti a jogszabály létrejöttének alapját. szabályozási keretét. Eszerint: *„a jelen törvény biztosítja az egész életen át tartó tanuláshoz való alapvető jognak a román állam fennhatósága alatt történő gyakorlásához szükséges keretet. A törvény az állami, a magán és a felekezeti oktatás felépítését, funkcióit, megszervezését, és működését szabályozza.”*⁹

Mindezek mellett a törvény 2. fejezetének 12. szakasza külön foglalkozik a kisebbségi oktatással és már a szakasz első bekezdése szentesíti minden kisebbségi állampolgár azon jogát, hogy anyanyelvén tanulhasson a román oktatási rendszerben: *„a nemzeti kisebbségekhez tartozó személyeknek a törvény feltételei között jogukban áll anyanyelvükön tanulni és képezni magukat a közoktatás valamennyi szintjén, típusában és formájában”*

A 2011-es Nemzeti Oktatási Törvény III. Cím elnevezés alatt külön fejezetben szabályozza a felsőoktatás szerkezetét, funkcióit, megszervezését és működését.

A törvény 114. cikke kimondja, hogy *„a felsőoktatást egyetemeken, akadémiákon, intézetekben, felsőfokú iskolákban és más hasonlóknak kell megszervezni. A felsőoktatási*

⁹ A teljes törvény az alábbi linken elérhető: https://sapientia.ro/content/2011-2021/AzEgyetemrol/Dokumentumok/Torvenytar/tanugyi_torveny_HU_2013.pdf

intézmények lehetnek állami, magán- vagy felekezeti intézmények. Az ilyen intézmények jogi személyiséggel és non-profit jelleggel rendelkeznek, közérdekűek és politikamentesek.”

115. cikk kimondja továbbá, hogy *„felsőoktatást csupán törvény szerinti ideiglenes működési engedéllyel rendelkező vagy akkreditált felsőoktatási intézmények szervezhetnek. A Romániában kiállított okleveleket az állam csupán akkor ismeri el, ha azokat a hatályos rendelkezésekkel összhangban akkreditált felsőoktatási intézmények állították ki.”*

116. cikk kimondja, hogy *„a nemzeti felsőoktatási rendszer magában foglal minden akkreditált felsőoktatási intézményt. A hatályos eljárások szerint ideiglenesen engedélyezett felsőoktatási intézmény csupán akkreditálása után válik a nemzeti felsőoktatási rendszer részévé. A székhelyük szerinti államban törvényesen elismert külföldi felsőoktatási intézmények egymaguk vagy romániai akkreditált felsőoktatási intézményekkel partnerségben fiókintézményeket szervezhetnek Romániában, betartva a képzések engedélyezési, akkreditálását és minőségbiztosítását szabályozó hatályos joganyagot. A román felsőoktatási intézmények a székhelyük szerinti államban törvényesen elismeri külföldi felsőoktatási intézményekké, közösen képzéseket szervezhetnek Romániában vagy más államban. Amennyiben a képzéseket külföldön szervezik, azoknak meg kell felelniük mind a román, mind pedig az érintett állam hatályos szabályozásainak.”*

A törvény 117. cikke leszögezi, hogy a felsőoktatás küldetése a tudásfejlesztés és a társadalom felé való tudásközvetítés, az alábbiak révén:

- a. *egyetemi szintű alap- és továbbképzés, amelynek célja a személyes fejlődés, az egyén szociális beilleszkedése és a társadalmi-gazdasági környezet tudásszükségletének kielégítése;*
- b. *tudományos kutatás, fejlesztés, innováció és tudástranszfer a tudományokban, a mérnöki tudományokban, a művészetekben és a bölcsészeteiben való egyéni és kollektív alkotás, a testi fejlődés és a sportteljesítmény biztosítása, valamint az azokban elért eredmények értékesítése és terjesztése révén.”*

A törvény 118. cikke felsorolja azokat az elveket, amelyekre a román nemzeti felsőoktatási rendszer épül. Ezek a következők:

- a. *az egyetemi autonómia elve;*
- b. *az akadémiai szabadság elve;*
- c. *a nyilvános felelősség elve;*

- d. *a minőségbiztosítás elve;*
- e. *a méltányosság elve;*
- f. *a menedzseri és pénzügyi hatékonyság elve;*
- g. *az átláthatóság elve;*
- h. *a hallgatók és az egyetemi oktatószemélyzet jogainak és szabadságainak tiszteletben tartása;*
- i. *az ideológia-, vallás- és politikamentesség elve;*
- j. *a hallgatók, az oktató- és kutatószemélyzet szabad hazai és külföldi mozgásának elve;*
- k. *a szociális partnerek döntéshozatalban való megkérdezésének elve;*
- l. *a hallgatóközpontú oktatás elve.*

A 118. cikk (2) bekezdése kiemeli, hogy *„a felsőoktatásban koron, etnikai hovatartozáson, nembeli különbségen, társadalmi eredeten, politikai vagy vallási irányultságon, szexuális orientáción vagy más kritériumon alapuló megkülönböztetésnek helye nincs, a törvényben meghatározott pozitív cselekvés kivételével.”* Ennek megfelelően a törvény tiltja a felsőoktatásban a kisebbségek etnikai hovatartozáson alapuló megkülönböztetését. A törvény 119. cikke leszögezi, hogy *„az állami felsőoktatási intézményekben az oktatás a Kormány által évente jóváhagyott beiskolázási keret erejéig ingyenes, azon felül pedig tandíjköteles. A tandíjat az egyetem szenátusa a törvény szerint határozza meg.”* Ezenfelül a törvény 122. cikke részletesen megszabja az egyetemalapítás létrehozásának törvényes kereteit. Kimondja, hogy *„az állami és magán felsőoktatási intézményeket törvénnyel kell létrehozni, betartva az oktatás minőségének biztosításáról szóló, módosításokkal a 87/2006. számú törvénnyel jóváhagyóit, utólagosan módosított 75/2005. számú sürgősségi kormányrendeletben rögzített törvényes akkreditálási rendelkezéseket. Az állami felsőoktatási intézmény létrehozását a Kormány kezdeményezi. Magán és felekezeti felsőoktatási intézmény létrehozását egy alapítvány, egyesület, egyház vagy más, a jelen törvény előírásai szerint ilyenként elismeri oktatásszolgáltató (a továbbiakban együtt: alapító) kezdeményezi.”*

A törvény 123. cikke taglalja az egyetemi autonómiának kereteit, garanciáit. Bekezdéseiben lefekteti a következőket:

„(1) Az egyetemi autonómiát az Alkotmány szentesíti. Az akadémiai szabadságot a törvény garantálja. A felsőoktatási intézmények függetlenek bármilyen ideológiai, politikai vagy vallási befolyástól.

- (2) *Az egyetemi autonómia a hatályos törvények szigorú betartása melleit lehetőséget biztosít az egyetemi közösség számára, hogy meghatározza saját küldetését, intézményi stratégiáját, felépítését, tevékenységeik szervezetét és működését, valamint anyagi és humánerőforrásának kezelését.*
- (3) *Az egyetemi autonómia alapvető szempontjait bele kell foglalni az egyetem szenátusa által - a hatályos joggal szigorúan összhangban - elfogadott egyetemi chartába.*
- (4) *Az egyetemi autonómiával csupán nyilvános felelősségvállalás mellett lehet élni.*
- (5) *A felsőoktatási intézményekben a törvény szerint biztosított a szabad kutatás, így főként a téma-, módszer- és eljárásválasztás, valamint az eredmények szabad értékesítése*
- (6) *A felsőoktatási intézményekben a tudományos véleményei, és művészi megnyilvánulások teljes szabadsága semmilyen formában sem korlátozható.*
- (7) *A hallgatók a hatályos törvényi előírásokkal és a tantervekkel összhangban szabadon választhatnak képzéseket és szakokat.*
- (8) *A magán és felekezeti felsőoktatási intézmények vezetőszerveit és vezető beosztásait, azok feladatait, megalakítását és a jogállásukkal kapcsolatos bármely más szempontot a jelen törvény előírásaival összhangban, az alapítók tanácsadó véleményével és az. egyetem szenátusának jóváhagyásával kell meghatározni.*¹⁰

A 2011-es Nemzeti Oktatási Törvény felsőoktatást érintő újdonságai, változásai

A törvény felsőoktatási fejezete a megváltozott körülményekre és kihívásokra kíván megoldást nyújtani, amelyek a kétezres évek második felében feltűntek a romániai felsőoktatási rendszerben. Ide sorolható kihívás a felsőoktatás tömegesedése, az európai felsőoktatási térségbe való belépés (európai integráció, bolognai folyamat), a magánegyetemi hálózat egyoldalú és túlméretezett elburjánzása, a minőségbiztosítás új alapokra helyezése, az állam szerepének újragondolása, valamint az egyetemek hierarchizálásának szükségessége. (Veres, 2012: 111). Érezhető ugyanakkor, hogy a törvényalkotók korábbi erőteljes szándéka a kisebbségi felsőoktatás átfogó reformjára vonatkozóan csekély mértékben valósult meg a törvény közoktatást célzó változásaihoz képest. Mindemellett a törvény megpróbálta orvosolni a felsőoktatásban fellelhető alapvető problémákat, ami a többségi tannyelvű és a kisebbségi

¹⁰ A teljes törvény az alábbi linken elérhető: https://sapientia.ro/content/2011-2021/AzEgyetemrol/Dokumentumok/Torvenytar/tanugyi_torveny_HU_2013.pdf

tannyelvű egyetemeken egyaránt érinti (Pap, 2011:13). A törvény jelentősen átalakította az egyetemi struktúrát is, mivel hatályba lépésével megszűntek a tanszékek és osztályok. Helyettük jóval szélesebb hatáskörrel rendelkező intézetek alakultak, önálló gazdálkodási egységgel, amit a közvetlenül választott igazgató és intézeti tanács vezet. Ezek az újonnan létrehozott intézetek gyengítették a karok befolyását. Másik fontos változás az egyetemi struktúrára vonatkozóan a vezetőség megválasztásának folyamatában érhető tetten, elsősorban a rektori választás vonatkozásában. Az új törvény szerint ugyanis az egyetemek saját maguk dönthetik el, hogy milyen módon választják a rektort. Az egyik és egyben új módja a rektorválasztásnak a versenyvizsgával történő kiválasztás. Ebben az eljárásban a szenátus által kinevezett bizottság bírálja el a pályázatokat egy nyilvános pályázati rendszeren keresztül a szenátus által jóváhagyott eljárásrend szerint. Ebbe a bíráló bizottságba egyenlő arányban kell az egyetemen kívüli és az akadémiai szférából személyeket választani. A rektorválasztás másik módja alapján a rektor az egyetem megannyi oktatójának és kutatójának, valamint a diákképviselők általános, titkos és közvetlen szavazatával választható meg. Azt, hogy az egyetem a rektorválasztás melyik módját választja, a választások meghirdetése előtt referendummal kell eldönteni. További változás érhető tetten az egyetemi struktúrára vonatkozóan a dékánok megválasztásában is. Az új törvény szerint ugyanis a kinevezett dékánnak a kari tanács feltétlen bizalmát kell kivívnia, ám a tanács legalább két jelöltnek meg kell adnia a támogatást. Ennek az újításnak köszönhetően az intézményi autonómia jobban koncentrálódik a rektor kezében, mivel a karok élén álló dékán versenyvizsgáját az új rektor szervezi meg. A törvény felveszi a harcot a korrupcióval és a hatalomkoncentrációval is. A törvény 130. cikke szerint a felsőoktatási intézmények etikai kódexet fogadnak el:

„A kódex az egyetemi charta részéi képezi, és kötelezően kitér az alábbiakra:

- a) az érdekütközési és összeférhetetlenségi helyzetekre:*
- b) arra, hogy a házastársak, valamint a III. fokig terjedő vér szerinti vagy házassági rokonok egyazon egyetemen belül nem foglalhatnak el egyidejűleg olyan tisztséget, amelynek következtében egyikük a másikhoz képest bármilyen szintű vezető, ellenőrző, fennhatósági vagy felügyelő pozícióba kerül, és nem nevezhetők ki olyan doktori, érlékelő vagy vizsgabizottságba, amelynek döntései házastársaikat, valamint a III. fokig terjedő vér szerinti vagy házassági rokonaikat érintik;*

c) *a szak- és magiszteri dolgozatok, doktori értekezések, tudományos cikkek és más hasonló tanulmányok eredetiségét biztosító oktatási, adminisztratív és technikai intézkedésekre, valamint a kapcsolódó szankciókra.*”

A törvény tehát szigorú eszközökkel száll szembe a korrupcióval, így kizárja az egyetemek vezetéséből nemcsak a rektorok házastársait, de egészen a harmadrendű rokonokig visszamegy. A törvény rendelkezik továbbá arról is, hogy a rektor, rektorhelyettes, dékán, dékánhelyettes, valamint az intézeti igazgató funkciók nem halmozhatók, továbbá a törvény 214. cikkelye előírja azt is, hogy a rektor nem tölthet be politikai pártban vezető funkciót.

„214. cikk (1): A rektori, rektorhelyettesi, dékáni, dékánhelyettesi, tanszékvezetői, kutató intézetvezetői, tervezőegység-vezetői és termelő kisegység-vezetői tisztségek nem halmozhatók.”

A törvény hatályba lépését követően a jogszabály e szigorítása miatt Románia négy híres egyetemének vezetőjének választania kellett parlamenti és egyetemi karrierje között. A törvény szigorítása az is, hogy a nyugdíjba lépés korhatárának betöltése után nem tölthető be egyetemi vezető funkció, kivéve a törvény életbelépésekor funkcióban levőket. 215. *cikk (1): A nyugdíjkorhatár elérése után tilos bármely vezető beosztás betöltése az állami, magán- és felekezeti magánegyetemek keretében, a jelen törvény hatályba lépésekor folyamatban lévő mandátumok kivételével.*” Ezzel a törvényalkotók célja, hogy fiatalítsa a tanárok körét, mivel egyetemi tanári gárda átlagéletkora jelentősen meghaladja az európai uniós átlagot. A jogszabály kimondja azt is, hogy a nyugdíjazás 65 éves korban kötelező. Ugyanakkor nyitva hagyva a kaput a jogszabály megengedi, hogy a nyugdíjas oktatók évente meghosszabbítható munkaszerződéssel tovább dolgozhassanak, de vezető állást nem tölthetnek be. Hozzá kell tenni, hogy a nyugdíjazott oktatók taníthatnak a doktori iskolák keretében óraadóként, külön szerződés nélkül is. Ez az újítás megoldást próbál nyújtani a fiatal pályakezdő oktatók elhelyezkedési nehézségeire, és csökkenti a rendszerben maradni vágyók létszámát (Veres, 2012: 111-113). A törvény kidolgozói különleges figyelmet szenteltek a minőségbiztosítás szabályozásának újragondolására is, melynek egyértelmű célja az oktatás minőségének javítása volt. Ennek érdekében több új szabályozást és intézkedést is életbe léptet a törvény. Az egyik ilyen intézkedés a minőség javítása érdekében az egyetemek értékelése, rangsorolása, valamint a felsőoktatási programok osztályozása a minisztérium által meghatározott követelmények szerint. Ezt először egy független, külföldi bizottság teszi meg, majd ezt követően a román minőségbiztosításért felelős állami intézmények veszik át és végzik el a feladatot. Ilyen

intézmény az ARACIS¹¹, CNCSIS¹² és a CNATDCU¹³, amelyek a diákok képviselőinek és alkalmanként külföldi intézmények bevonásával végzik el a feladatukat.

Ezt a törvény 192. cikke részletezi: *„felsőoktatásban és a tudományos kutatásban való minőségbiztosítás a felsőoktatási intézmény kötelessége és az Oktatási, Kutatási, Ifjúsági és Sportminisztérium egyik fő feladata. Feladatának teljesítésében, az Oktatási, Kutatási, Ifjúsági és Sportminisztérium együttműködik az ARACIS-al, az EQAR- ben szereplő más szervezetekkel, valamint a CNCS-vel, a CNATDCU-val, az Egyetemi Etikai és Menedzsmenttanáccsal és a hatályos jog szerint tárgyköri hatáskörrel rendelkező más szervezetekkel.”*

A törvény következő, 193. cikkelye tartalmazza azokat a célokat, amelyeket az egyetem értékelése szolgál. Ezek a következők:

- a) *ideiglenes engedélyezés és akkreditálás;*
- b) *egyetemi képzések rangsorolása és egyetemek osztályozása.”*

A 193. cikk sorolja fel a három egyetemkategóriát is, melyek a következők:

- a) *oktatásközpontú egyetemek;*
- b) *oktatási és tudományt s kutatási egyetemek vagy oktatási és művészeti alkotási egyetemek;*
- c) *magas szintű oktatási és tudományos kutatási egyetemek.*

Fontos kiemelni, hogy állami finanszírozást a mesterképzésre csak a b) és c), doktori képzésre pedig csak a c) kategóriájú egyetemek nyerhetnek el. Megváltoztak az egyetemi állások betöltésének feltételei is, ennek megfelelően a törvény szerint adjunktus (lektor) csak doktori címmel lehet valaki, professzor pedig csak habilitálás után. Fontos újítása a törvénynek, hogy már egyik pozícióhoz sem szükséges az eddig szokásos, években mért munkatapasztalat-feltétel. Tulajdonképpen a törvény által került bevezetésre a habilitációs rendszer. Habilitálni a tudomány doktora címmel lehetséges, a CNATDCU által kinevezett legalább 3 tagú, doktorátusvezetési joggal rendelkező egyetemi oktatóból és kutatóból álló bizottság előtt,

¹¹ Agenția Română de Asigurare a Calității în Învățământul Superior - A Romániai Felsőoktatás Minőségét Ellenőrző Hatóság

¹² Consiliul Național al Cercetării Științifice din Învățământul Superior - Nemzeti Felsőoktatási Tudományos Kutatási Tanács

¹³ Consiliul Național de Atestare a Titlurilor, Diplomelor și Certificatelor Universitare- Egyetemi címek, Oklevelek és Bizonyítványok Hitelesítésének Országos Tanácsa

nyilvános védésen való részvételt követően, amennyiben a jelölt eleget tesz a törvény által előírt minimális szakmai-tudományos feltételeknek.

A doktori képzési rendszer is számos változáson meg keresztül az új törvénynek köszönhetően. Fontos vívmánya a törvénynek, hogy bevezette a tudományos és a szakmai doktori címet, emellett pedig a doktori képzés rendszeréből eltüntette a referátumok elkészítését és megvédését, ugyanakkor a törvény kibővítette a doktori irányítás jogát minden habilitált oktatóra. A doktori képzés nyelve a törvény szerint lehet a román, egy kisebbségi vagy egy nemzetközi nyelv. Az új törvény az oktatás minőségének javítása érdekében támogatandó célként kitűzte a felsőoktatási intézmények integrációját is, ugyanakkor nem vonta össze őket önkényes állami beavatkozással, így az akkreditált egyetemek konzorciumokat hozhatnak létre, vagy szabadon egyesülhetnek. A dolgozat témájának szempontjából fontos megemlíteni a törvény azon újításait, amik a kisebbségeket érintő változásokat tartalmazzák. Az első, és a legfontosabb kérdés a törvény kisebbségeket érő változásai kapcsán a kisebbségi nyelvű felsőoktatás autonómiájának ügye. Kijelenthető, hogy szélesedik a kisebbségi nyelvű felsőoktatás autonómiája, ami eddig törvényi szinten nem volt szabályozva. A törvény legfontosabb hozadéka, hogy garantálja az anyanyelvű felsőoktatáshoz való jogot minden szinten, beleértve az alapképzést, a mesterképzést, a doktorit és a továbbképzést, és nem tartalmaz semmilyen korlátozást a szakterületekre vonatkozóan. Ez azért tekinthető újításnak, mert bár ez a korábbi törvényben is benne volt, ugyanakkor nem volt kifejtve a doktori és a továbbképzés szintjén. A törvény kimondja azt is, hogy a multikulturális és többnyelvű egyetemeken a kisebbségi nyelvű oktatás önálló struktúrákba szerveződik. Ezek lehetnek többek között egyetemi szintűek (tagozatok, karok, karokon belüli intézetek) vagy intézeteken belüli struktúrák (tanszékek, tanulmányi vonalak). A jogszabálynak megfelelően az egyetemi chartával összhangban a kisebbségi nyelven oktató tanárok saját szervezeti autonómiájuk biztosítása érdekében önálló működési szabályzatot fogadnak el. Ebben szabályozzák többek között saját struktúráik működését, az egyetem más struktúráihoz való kapcsolódását, továbbá a vezető testületek működését. A törvény a kisebbségi tagozatoknak garantálja továbbá az autonómiát a belső szerveződés és az oktatási programok szervezése terén is (Veres, 2012:114-116). A jogszabály másik vívmánya a kisebbségekre nézve, hogy a törvény átmeneti és záró rendelkezéseinek 363. cikke előírja kötelező magyar nyelvű tagozatok indítását. A törvény hatályba lépésének időpontjában multikulturális és többnyelvű egyetemi jogállással rendelkező, nemzeti kisebbségek nyelvén is oktató állami felsőoktatási intézmények az alábbiak:

1. Babeş-Bolyai Tudományegyetem, Kolozsvár - román, magyar és német nyelven;

2. Marosvásárhelyi Orvosi és Gyógyszerészeti Egyetem - román és magyar nyelven;
3. Marosvásárhelyi Színművészeti Egyetem - román és magyar nyelven.

A törvény ezen bekezdése tehát szentesíti az előbb felsorolt három egyetem multikulturális jellegét. Ez a 2011-es törvény olyan sarkalatos és kiemelkedő része a kisebbségekre nézve, ami addig példa nélkülinek számított a román felsőoktatási rendszerben, és ami további garanciákat ad a magyar kisebbség számára (Pap, 2011:11). A törvény fontos újítása a kisebbségekre nézve az is, hogy szabályozza az arányos képviselet megvalósulását a vezetőtestületekben. Mindemellett kötelezővé teszi, hogy a multikulturális és többnyelvű egyetemeken a rektor és helyettesei, valamint a dékán és helyettesei szintjén legalább egy funkcióba az illető kisebbségi tagozat oktatói által javasolt személy legyen kinevezve a törvényben előírt keretek között. A törvény a történelmi egyházak kérését is figyelembe veszi, és előírja, hogy az egyházi egyetemek vezetőinek megválasztásához az illető egyház támogató hozzájárulása is szükséges, valamint az egyházi és magánegyetemeken az egyetem struktúrájának és a vezető funkcióknak a kialakításához is szükséges az alapító véleményezése (Veres, 2012:115). A disszertáció kutatásának több interjúalánya beszámolt arról, hogy a 2011-es oktatási törvény új korszakot nyitott a romániai magyar felsőoktatásra nézve. A 11. interjúalany alapvetően pozitívan értékeli az oktatási törvény sajátosságait, véleménye szerint *„a 2011-es oktatási törvény tulajdonképpen egy új koncepciót vezetett be, több mindent új alapokra helyezett a román felsőoktatásban. Két nagy részre szoktuk ezt bontani. Az egyik egy általános reform, amelybe elsősorban a nemzetközi és az európai standardokhoz próbálták felzárkóztatni az egész felsőoktatási rendszert és annak intézményrendszerét, működési logikáját. A másik pedig a kisebbségi nyelvű oktatásnak a jogi szabályozását és annak a működési keretének a szabályozása. El kell mondani, hogy addighoz képest szélesebb jogi lehetőségek közé helyezték, ha lehet így fogalmazni bővültek. Emellett, az új törvény egy olyan törvényes keretet alakított ki, ami nagyon demokratikussá teszi az egyetemek belső működését.”* (11. interjú)

A törvény multikulturális jellegére vonatkozó újításait az egyetemi kisebbségi elit eltérően értékelte. Egyes szakemberek szerint az új törvény nem segíti kellőképp az önálló állami magyar egyetem megalakítását, míg mások szerint az önálló magyar egyetem önálló egyetem alapítása elméletben lehetséges és semmi sem tiltja azt a 2011-es törvényben. Megállapítható, hogy ez a fajta kettőség és megosztottság a törvény felsőoktatásának átalakítása kapcsán egyetemlegesen fennállt a közszférában. Az évtizedeken át tartó vita mind az önálló állami magyar egyetem ügyében, mind a törvényi előírások kapcsán olyan kérdések,

amelyekben talán sosem lesz teljes egyetértés az akadémiai szférában. A mérsékeltberek elégedettek a törvény adta új lehetőségekkel, míg a radikálisabb oldal szerint a román állam még mindig csekély lépéseket tesz és tett a kisebbségi felsőoktatás modernizálásában. Következésképp elmondható, hogy bár történtek változások, pozitív intézkedések a felsőoktatás 2011-es jogi szabályozásában, azok mégsem olyan erőteljesek, mint amilyen lépések történtek a közoktatás javítása, modernizációja érdekében (Pap, 2011:11-12). Hozzá kell tenni, hogy Románia oktatásügyének jogi hátterében a kommunista rendszerből fennmaradt szerkezet, valamint az európai uniós jogharmonizáció miatt erős kettőség alakult ki. Románia esetében jelenleg a jogszabályok EU-kompatibilisek ugyan, ám a jogalkalmazás folyamatosan késedelmet szenved és az erőteljes politikai támogatás hiányában sürgősségi kormányrendeletekkel próbálnak megfelelni az uniós elvárásoknak, ami az oktatási rendszer instabilitásához vezet (Papp Z., 2008: 385). A 2011-es román oktatási törvény hatályba lépése óta eltelt bő évtizedben sorra kerülnek elő a törvény hiányosságai az oktatási rendszer szabályozására vonatkozóan. Bár a 2011-es oktatási törvény a kisebbségekre nézve számos kedvezményt és előrelépést tartalmaz az elődjéhez képest, mégis hamar kiderült, hogy nem képes kellőképp megújítani az oktatási rendszert. Ennek egyik lehetséges oka, hogy a román kormány a törvény kisebbségekre néző pozitív rendelkezéseit nem alkalmazza maradéktalanul, valamint a törvény adta pénzügyi-gazdasági feltételeit sem teremtette meg kellő mértékben. Így hamar felszínre kerültek a törvény okozta hiányosságok, amik nehéz helyzetbe hozzák a magyar kisebbségeket az oktatás terén. Ezt tovább nehezíti, hogy az azóta regnáló kormányok többször megpróbálták a kisebbségekre nézve negatív irányba módosítani a törvényt. Példának okáért a Ponta kormány a 2011-es törvény számos részét módosította már, és olyan cikkelyekhez is megpróbált hozzányúlni, ami a kisebbségi oktatást érintő kedvezményeket tartalmazza. Ezt azonban az RMDSZ sorra megakadályozta, és azon dolgozik, hogy a 2011-es törvényben megszerzett kisebbségi oktatási jogokat megtartsa, helyenként bővítése, és pontosabb megfogalmazású szövegben rögzítse őket. Emellett a kisebbségeket sújtó pénzügyi problémák orvosolására is megoldási javaslatokkal áll elő (MTI, 2015. 05. 08). Ennek érdekében az elmúlt évek alatt az RMDSZ aktívan részt vett az új romániai tanügyi törvény kidolgozásában és előkészítésében. A párt legfontosabb prioritása az új oktatási törvény kidolgozásakor az volt, hogy a kisebbségi oktatást érintő szerzett jogok ne sérüljenek, és tovább bővíthessék azok körét. Példának okáért a többgyermekes családok számára alanyi jogon biztosítandó fenntartható ösztöndíjrendszer kidolgozását, és a legalább három kiskorút nevelő anyáknak járó ingyenes betegbiztosítás létrehozását szorgalmazták (MTI, 2023. 02. 02.). A magyar kisebbségre vonatkozó átfogó törvénycsomagot végül az RMDSZ nyújtotta be, a tervezet kidolgozója Szabó

Ödön Bihar megyei képviselő és Novák Csaba Zoltán Maros megyei szenátor volt (Tasi, 2020. 06. 20). A Művelt Románia oktatási országprojekt által előirányzott új közoktatási és felsőoktatási törvénytervezetet a román képviselőház több halasztás után 2023. május 10-én első házként fogadta el. A jogszabályjavaslat 191 támogató és 68 ellenszavazatot kapott, 11 képviselő tartózkodott a voksoláskor. A tanügyi törvényre vonatkozó módosítások egészen az óvodától a felsőoktatásig kiterjednek, de végleges elfogadása esetén komoly előrelépés lehet az új reformcsomag a kisebbségi oktatásra nézve is (MTI, 2023. 05. 22).

Az RMDSZ közleménye alapján törvénytervezet kisebbségi oktatást érintő rendelkezései a következők:

- A minisztériumnak külön országos programot kell indítania a román nyelv oktatására vonatkozóan a kisebbségek számára. Ez egy országos program lesz, amely magába foglalja a korszerű kiegészítő és digitális anyagok elkészítését, illetve román nyelvű táborok, valamint cserediákprogramok megszervezését egyaránt.
- Az anyanyelvi oktatási rendszer több költséggel jár, ezért a hatékony működéséhez többletforrásra van szükség. A tervezet előírja, hogy ott, ahol a diáklétszám 300 fő alatt van, kötelező lesz biztosítani a működéshez szükséges teljes forrást. Ez azt jelenti, hogy a szórvány-, illetve a vidéki kisiskolákat biztonságba helyezték.
- A törvény rendelkezései szerint a kisebbségi oktatás megszervezése nem lehetőség, hanem kötelezettség ott, ahol erre kérés van.
- Líceumi felvételi esetén a képességvizsgán kívül lehetőség van iskolán belül is megszervezhető felvételi vizsgára. Ebben az esetben a vizsgák aránya 50-50 százalékos lesz az eddigi 60-40 százalékos felosztás helyett.
- Az érettségi vizsgán a humán szakokon bekerül a választható tantárgyak közé a vallás is.
- A bentlakás finanszírozása kiterjed nemcsak az iskola saját bentlakására, hanem azokra is, amelyek kiszolgálják az intézményt.
- A többletfeladatot elvégző óvónők esetében a román nyelv oktatását ezentúl a tanítókhöz hasonlóan külön óráként fogja fizetni a minisztérium a kisebbségi tanintézmények esetében, valamint többletjuttatás fog járni azoknak a pedagógusoknak is, akik társaikhoz képest több feladatot vállalnak az intézményben. Ez az alap az intézményi bérköltség 2 százalékát teszi ki.

Az egyházi iskolákat érintő változások a következők:

- Az új rendelkezések szerint minden középiskola el kell döntse, milyen profilú középiskolává alakul a három kategória közül: elméleti, technológiai (szakközépiskola, szakiskola) vagy vokacionális (sport, művészet és felekezeti). Miután ez megtörtént, az iskola 9. osztályának kétharmada abból a profilból kell álljon, ezt jelenti a profilválasztás. Ez alól a rendelkezés alól mentesülnek a jelenleg működő egyházi iskolák, illetve az illető közigazgatási egységben egyedülálló líceumok is, mint például a szórványiskolák, mivel vannak olyan megyék, ahol egyetlen középiskola működik.
- Az egyházi ajánlás a tanároknak megmarad az egyházi iskolák esetében.

Számos előrelépést tartalmaz a törvénytervezet a felsőoktatásra nézve is. Ezek a következők:

- a felsőoktatásban újból elérhetővé válnak a dupla szakosítások, amelyekkel a tanárhiányt lehet majd ellensúlyozni, hiszen sok tantárgy esetében jelenleg nincs elegendő humán erőforrás.
- A törvény szövegébe bekerült az a kitétel, miszerint a diákok azon a nyelven felvételizhetnek az egyetemre, amelyen nyelven tanultak a középiskolában, és ez alól csak a nemzetbiztonsági szakok kivételek.
- A hallgatók létszáma: azokon az egyetemi szakokon, ahol nincs az állami rendszerben kisebbségi nyelven oktatás, ott elkülönített hely kell legyen biztosítva a kisebbségeknek. Például az állatorvosi szakon nem lehet magyarul tanulni, így a román szakon különítenek el helyeket kisebbségi diákoknak. Az eredetileg érvényben levő 10 hely 25 helyre növekedett, és kibővült az érintettek listája a kisebbségi diákokkal. Abban az esetben, ha ezek a helyek nem töltődnek fel, újraoszthatóak lesznek, így 10 helyett akár 20 helyet is elfoglalhat magyar diák az adott felsőoktatási szakirányon.
- Anyanyelven is elérhetővé válik a habilitáció az egyetemeinken belül.
- Az évi tandíj maximum az infláció értékével növelhető;
- A hallgatók a közszállításra ezentúl az 50 százalékos kedvezmény helyett 90 százalékos kedvezményben részesülnek, míg a külföldön tanuló egyetemisták is 50 százalékos kedvezménnyel vehetik igénybe a vasúti szállítást (rmdsz.ro, 2023.05.10).

Időközben Klaus Iohannis román államfő 2023. július 4-én kihirdette az általa kezdeményezett Művelt Románia oktatási országprojekt által előirányzott új közoktatási és felsőoktatási törvényt. A törvény felsőfokú oktatást szabályozó rendelkezései szerint a rektorok mandátuma ötéves lett, amit legfeljebb egyszer lehet újraválasztani (sok közéleti szereplő esetében plágiumbotrányok témájává vált), a törvény emellett nyilvánossá tette a doktori disszertációkat, valamint rendelkezett arról is, hogy a doktori címekről nem lehet egyoldalúan lemondani. Az oktatási törvények elfogadását az RMDSZ is sikerként értékeli, a szövetség szerint kisebbségi szempontból előrelépés a mostani reform. Az RMDSZ a pozitívumok közé sorolta, hogy a minisztériumnak külön országos program beindításával kell majd segítenie a kisebbségi diákokat abban, hogy elsajátítsák a román nyelvet, hogy a törvény többletforrásokat biztosít a létszámhiányos kisebbségi iskolák számára, így a 300-nál kisebb diáklétszám esetén is biztosítják a szórányiskolák működéséhez szükséges teljes forrást, és a törvény szerint a kisebbségi oktatás megszervezése nem lehetőség, hanem kötelezettség ott, ahol erre igény van (MTI, 2023. 05. 22).¹⁴

¹⁴ Tekintettel arra, hogy a disszertáció jogi fejezete 2022 végén íródott és 2023 első felében befejeződött, a dolgozat már részletesen nem tárgyalja az időközben a Román Szenátus által 2023. május 22-én elfogadott, 2023. szeptember elsejével életbe lépett új román közoktatási és felsőoktatási törvényt.

III. KONTEXTUS

3.1. A román felsőoktatás történései a rendszerváltól az uniós csatlakozásig

Ebben a fejezetben az értekezés részletesen tárgyalja a romániai magyar felsőoktatásban bekövetkezett változásokat a rendszerváltástól napjainkig. Bemutatásra kerülnek a román kormány oktatáspolitikai intézkedései, valamint az állami magyar egyetem létrehozása érdekében vívott küzdelem legfontosabb lépései, nehézségei, küzdelmei.

Az 1989-es rendszerváltás teljesen új élet reményét hozta el a romániai magyarok életben. Bízató jelek utaltak arra vonatkozólag is, hogy a felsőoktatás olyan keretek között fog működni, amely többet nem szenved a felsőoktatást állami szinten sújtó korlátozásoktól. A kilencvenes évek elején a romániai magyarság legfontosabb törekvése a románságtól való elkülönülés volt. Minden romániai magyar abban bízott, hogy visszaállításra kerül a nagy hagyományokkal rendelkező önálló magyar oktatási rendszer, és egy olyan demokratikus rendszer kerül kiépítésre, amely magában hordozza a magyar társadalom intézményesítését. A rendszerváltás után a legfontosabb feladat az állami magyar egyetem létrehozása bizonyult, amely egy közös törekvésnek és cél volt az erdélyi magyarság körében (Somai, 2009: 141). A változást és az előrehaladást azok a nacionalista politikai pártok, szervezetek gátolták, akik aktívan részt vettek a hatalomban. A románok és a magyarok között első, és talán legkomolyabb összecsapás a 1990. szeptember 19-20-án zajlott le, ami „fekete március” címszóval vonult be a történelembe. Az új vezetés nem mutatott hajlandóságot arra, hogy érvényesítse a nemzeti kisebbségek törekvéseit és visszaállítsa a kommunizmus alatt elvett jogokat a magyaroktól. A magyar törekvésekkel egyidőben egyre több magyarellenes párt és szervezet alakult, akik azzal vádolták a romániai magyarokat, hogy Erdély Magyarországhoz csatlakozására törekcsenek. A sorozatos támadásokra reagálva, a romániai magyarok csendes tömegdemonstrációt szerveztek 1990 február elején, ahol százezres tömeg gyűlt össze. Az ellentétek tovább erősödtek, mivel a tüntetők szerint Vatra Românească sovinizta, magyarellenes kampányt folytatott, amely végül erőszakhoz vezetett. A romániai magyarok a március 15-i békés tüntetés másnapján azzal szembesültek, hogy a román tüntetők letépték a magyar nyelvű plakátokat köztük egy patika kétnyelvű feliratát is. A román szervezet olyan álhíreket terjesztett a románok körében, miszerint a magyarok a románokat bántalmazták, ezzel tovább fokozva az indulatokat. Mindeközben a Marosvásárhelyi Orvosi Egyetem magyar hallgatói ülősztrájkjal bojkottálták a tanórát, és követelték a magyar nyelvű oktatás azonnali visszaállítását. A sorozatos tiltakozó megmozdulásoknak március 19-én, a kormány érkező delegációja vetett véget. Az itt létrejött

román tömeg elérte Kincses Előd, Nemzeti Megmentési Front megyei alelnökének távozását. A tüntetés véres összecsapássá alakult át, több magyar súlyosan megsérült, köztük Sütő András író is, aki súlyos fejsérülést szenvedett. A magyarok megsegítésére érkező katonák csak órákkal később érkeztek meg a helyszínre, azonban ennek ellenére másnap, március 20-án az összecsapás tovább folytatódott. A magyar munkások sztrájkba kezdtek, és követelték Kincses Előd tisztségébe való visszahelyezését, valamint a román elnök látogatását a városba. Kéréseik nem teljesültek, melynek hatására a magyarok (székelyek és romák segítségével) összecsaptak a románokkal. Ezt követően a román hatóságok rendkívüli állapotot rendeltek el, de a rend viszonylagosan csak március 21-re állt helyre. A történetet a parlament egy bizottsága elemezte, aki a magyar és a román félt egyaránt hibáztatta. Az események hatására kivándorlási hullám kezdődött el az országból, ugyanakkor a marosvásárhelyi események azt is előrevetítették, hogy a magyaroknak hosszú küzdelemre kell berendezkedni a változás előmozdítása érdekében (MTI, 2020).

Közvetlenül a 89-es fordulat után a romániai magyarság érdekvédelmi szervezeteket alapított és a történelmi egyházakkal karöltve nagyszabású egyetemi terveket hoztak létre. A cél, a magyar anyanyelvű egyetemi hálózat létrehozása volt. 1989. december 24-én „*Hívó szó*” címmel nyilatkozat jelent meg 15 értelmiségi aláírásával a Szabadságban. Ebben megfogalmazódott a konkrét igény egy korszerű intézményi keret megteremtésére, amelynek célja a kultúrártékek megőrzése, ide sorolva a Bolyai Tudományegyetem visszaállítását. A Román Nemzeti Megmentési Front is bizakodóan nyilatkozott a romániai nemzeti kisebbségekről, közleményében világossá tette, hogy a nemzeti kisebbségeknek biztosítani kell jogainak és szabadságjogainak betartását, tiszteletben tartását. Ezekkel párhuzamosan az RMDSZ Ideiglenes Intéző Bizottsága kiáltványt adott ki a romániai magyarság jogfosztottságának megszüntetése érdekében és kérte az önálló anyanyelvű oktatási hálózat kiépítését az óvodától a tudományegyetemig. A kiáltvánnyal egyidőben látott napvilágot a kolozsvári magyar értelmiségek 186 aláírással alátámasztott nyilatkozata is, melyben hasonló célok fogalmazódnak meg. Ezek tükrében felcsillant a remény, hogy korszakváltás veszi kezdetét a romániai magyar felsőoktatásban. A különböző szándéknyilatkozatok után nem váratott sokat magára az első tanácskozás sem, amely 1990. január 8-án jött létre a Magyar Színház próbatermében a felsőoktatásban érdekelt, főként kolozsvári értelmiségek, oktatók részvételével. A tanácskozás tagjai már konkrét célokat tűzött ki maga előtt és gyakorlati feladatokra koncentrált. Megfogalmazódott például egy olyan egyetem létrehozásának igénye, amely minden szakot magában foglalna. A tagok célként tűzték ki a pszichológia és a

gyógypedagógia szak újraindítását is. Emellett kinyilatkoztatták, hogy a tulajdonjogok visszaszerzésekor a megszüntetés állapotát kellene kiinduló pontnak tekinteni és a beiskolázási minimumot az 1968/69-es iskolai évhez kellene viszonyítani. Megfogalmazódott egy európai szintű oktatás kialakításának igénye is. A RMDSZ az első országos ülésén, 1990. január 13-án egy olyan szándéknyilatkozatot hozott nyilvánosságra, amelyben részletesen taglalták elvárásaik a romániai politikum felé. Ebben a szándéknyilatkozatban a felsőoktatás újjászervezésére is javaslatokat fogalmaztak meg. Fontos mérföldkőnek tekinthető a romániai magyar felsőoktatás történetében, hogy a találkozón Pálfalvi Attila román közoktatási miniszter is részt vett, aki bejelentette, hogy az 1990. szeptemberében újrainduló Bolyai Egyetem „Universitas” jellegű lesz. Ez a gyakorlatban azt jelentette, hogy a Bolyai Egyetem magában foglalja majd a régi Bolyai Tudományegyetem karait, a Kolozsvári Agrártudományi Egyetemet, a két kolozsvári művészeti főiskola magyar tagozatait, a marosvásárhelyi Szentgyörgyi Színművészeti Főiskolát, valamint a szintén marosvásárhelyi Orvostudományi Egyetem karait. Elképzelése szerint ezek együttesen teremtik majd meg a magyar anyanyelvű nemzeti kisebbség egyetemes felsőfokú, egységes intézményrendszerét (Somai, 2009: 145-147). Ezek után úgy tűnt, az RMDSZ magára vállalta a felsőoktatás újjászervezéssel kapcsolatos teendőket, példának okáért létrehoztak egy munkacsoportot is, aminek a legfőbb feladata a romániai magyar felsőoktatás jogaiba való visszaállítása volt. A csoport elkészítette az első olyan hivatalos anyagot felterjesztésre, amelyben többek között követelik a romániai magyar nyelvű felsőoktatás legális keretének biztosítását, azaz konkrétan a Bolyai Egyetem újraindítását. Domonkos Géza, akkori RMDSZ-elnök aláírásával azonnal benyújtották a kérelmet a tanügyminisztériumhoz, amelynek alapja a nemzeti kisebbségeket megillető jogegyenlőség és az önrendelkezés joga volt. A kérelem részletekbe menően taglalja a Bolyai Tudományegyetem erőszakos egyesítésével kialakult helyzetet, hivatkozik a nemzeti kisebbségek jogainak visszaállítására az Alkotmány szakasza szerint, utaltak továbbá a Nemzeti Megmentési Front nyilatkozatára és javaslatokat fogalmaztak meg a Bolyai Egyetemről elvett épületek visszaadására is. Időközben megalakult civil szervezetként a Bolyai Társaság is, annak érdekében, hogy az egyetem újraindításának legyen civil szervezeti háttere is. A Társaság lényegében dokumentumokat és dokumentációt állít össze és terjeszt elő az illetékes szakminisztériumok felé. A Bolyai Társaság több, mint két évtizedig működött, azonban benyújtott kezdeményezéseinek érezhető eredménye nem volt. Az RMDSZ 1990. április 16-án ismét beadványt nyújtott be Petre Roman akkori román miniszterelnökhöz, amelyben azt kérte, hogy a kormány azonnal tűzze napirendre a Bolyai Tudományegyetem visszaállításának ügyét. Mivel erre nem érkezett válasz, a Bolyai Társaság is hasonló kérvényt nyújtott be a

közoktatási miniszternek, de érdemi választ erre sem érkezett. Ekkora már az önálló állami egyetem visszaállításának ügyének, valamint maga a romániai magyarság jogos kéréseinek nemzetközi visszhangja volt. Létrejött egy magyar-román nyilatkozat, amit tizenegy magyarországi és hat nyugaton élő értelmiségi írt alá, amihez a későbbiekben huszonhat külföldön élő román és magyar értelmiségi is csatlakozott. Változás azonban ennek hatására sem történt, a beadványokra továbbra sem érkezett válasz. Ennek háttérében vélhetően továbbra is a korábban már vázolt, nacionalista politikai pártok, szervezetek intézkedései állhattak. Ugyanakkor, a Román Nemzeti Parasztpárt politikai nyilatkozatot tett az önálló magyar egyetem létrehozása mellett. A helyzet tovább fokozódott a közigazgatási szervek különböző döntéseivel, ide sorolandó a kolozsvári városi tanács 1990. április 30-i határozata, amely kimondta, hogy referendum döntse el a Bolyai Egyetem újraindításának kérdését. Ezzel tulajdonképpen megpecsételődött az egyetem újraindításának ügye, hiszen a magyarság akkori aránya országosan mindössze 7-8 százalék, megyei szinten 19 százalék volt. Bár az RMDSZ a jogállamiság jegyében tiltakozott a referendum ellen, megakadályozni nem tudta a tanácsi határozatot. Ugyanakkor, kiváló alkalomnak tűnt az RMDSZ számára Románia Európai Tanácsba való felvétele arra, hogy kifejezze véleményét, miszerint Románia sem jogrendjében, sem jogalkalmazásában nem az európai normák szerint működik. A memorandumot 1993. augusztus 26-án nyújtották be, amelyben többek között a korszerűtlen román oktatás feltételrendszerére és a Bolyai Egyetem újraindításának ügyére hivatkoznak, valamint egy olyan oktatási törvény megalkotását kérik, amely biztosítja az önálló, kisebbségek által irányított anyanyelvi iskolahálózat kiépítését a magyar közösség számára. Bár Romániát felvették az Európai Tanácsba, a memorandumnak foglaltakból lényegében semmi nem valósult meg, ezért a küzdelem folytatódott tovább. A kisebbségek védelme érdekében az RMDSZ 1993. november 14-én nyilatkozatot nyújtott be, és kidolgozta a nemzeti kisebbségekről és autonóm közösségekről szóló törvénytervezetet. Az értekezés előző fejezete már tárgyalta azt a tanügyi törvénytervezet, mely parlamenti vitája során az RMDSZ az önálló állami magyar anyanyelvű oktatási rendszer jegyében tiltakozott, és állt ki az a romániai magyarság mellett. Az RMDSZ szerint a tanügyi törvénytervezet elfogadhatatlan volt, ezért annak megváltoztatása céljából kidolgoztak egy oktatási törvénytervezetet is, amelyet aláírásukkal félmillióan támogatták. A dokumentum többek között felsorolta a legfontosabb oktatási jogokat, kiemelve a legfontosabbat, azaz azt, hogy a diákok egészen óvodától az egyetemig magyar tanulhassanak. A további gyakorlatnak megfelelően a törvénytervezet nem került napirendre sem a szenátusban, sem a képviselőházban, így ez is újabb megghiúsult kezdeményezésnek értékelhető. Hozzá kell tenni, hogy a támogatói íveket a magyarok mellett

román, belga, roma és más nemzetiségűek is aláírták, így különös helyzetnek mondható, hogy a román kormány széles támogatói kör ellenére sem tárgyalta kezdeményezést. Ebből azt a következtetést lehet levonni, hogy a román kormány teljes mértékben elhatárolódott az RMDSZ elképzeléseitől, annak ellenére, hogy azok Románia Alkotmányára hivatkoztak. Ahogy azt az értekezés 2.3. fejezetben már tárgyalta, a képviselőház megszavazta az 1995. évi 84-es számú tanügyi törvényt, melynek következményeképp szűkebbek lettek a magyar kisebbségek oktatási lehetőségei. A magyar kritikusok szerint az oktatási törvény a románoknak kedvezett, így az elfogadott tanügyi törvényre RMDSZ újabb közleményben reagált, melyben részletesen felvázolta a törvény kisebbségeket sértő passzusait és a román kormány elutasító hozzáállását a törvénytervezet elfogadása során (Somai, 2009: 147-153).

Az újabb fordulópont a romániai magyarokra nézve 1996. szeptember 16-án következett be, amikor Temesváron aláírásra került a Román-Magyar Alapszerződés. Az Alapszerződés aláírását követően után a romániai magyarok az önálló magyar felsőoktatás megteremtését várták. A Szerződés 15. cikkelyének 3. paragrafusa szerint:

„(3) A Szerződő Felek tiszteletben tartják a romániai magyar és a magyarországi román kisebbséghez tartozó személyek azon jogát, hogy anyanyelvüket szabadon használhassák a magánéletben és a nyilvánosság előtt, szóban és írásban egyaránt. Megteszik a szükséges intézkedéseket, hogy ezek a személyek anyanyelvüket megtanulhassák és megfelelő lehetőségük legyen ezen a nyelven képzésben részesülni az állami oktatás keretei között minden szinten és formában, szükségleteiknek megfelelően” (Román-Magyar Alapszerződés, 1996).

Bár az aláíró felek vállalják a szerződésben foglaltak betartását, a gyakorlatban nem történt tényleges intézkedés sem az anyanyelvi képzés, sem az állami oktatás ügyében. Újabb bizakodásra adott okot ugyanakkor az RMDSZ 1996-os parlamenti választásokon szerzett sikere, amikor a kormánykoalíció tagjává vált. A koalíció tagjai között újra felvetődött a kisebbségeket sújtó oktatási törvény módosításának kérdése, valamint az állami magyar egyetem létrehozásának ügye is. Erre maga Victor Cioreba akkori román miniszterelnök is utalásokat tett 1997. márciusi magyarországi látogatása során. Nem sokkal később, az utalásokat hivatalosan megerősítette a Román Elnöki Hivatal sajtóközleménye is, melyben leszögezik, hogy a magyar kisebbség igénye jogos a mindenfokú anyanyelvi oktatásra nézve. A sajtóközleményben kinyilatkoztatták továbbá, hogy a Babeş-Bolyai Tudományegyetemen a magyar tagozat létrehozása egy ésszerű és megfelelő megoldás. A sajtóközleményre reagálva a román nacionalista oldalról elutasító visszajelzések érkeztek, akik felháborítónak tartották az ígéreteket a románokra nézve. A Babeş-Bolyai Tudományegyetem oktatási közgyűlése a

további pozitív eredményekben bízva 1997. március 28-án egy újabb javaslatcsomagot nyújtott be. A csomagban többek között szerepelt a nyelv szerinti tanulmányi vonalak elkülönülésének koncepciója, amely magában foglalta, hogy a magyar nyelv a különböző kulturális és tudományos rendezvényeken rendelkezzen ugyanakkora státussal, mint a román. Emellett részletezték a magyar karok felépítését és ezek működésére vonatkozó szabályokat is. A Szenátus hosszas vita után ezt a javaslatcsomagot sem támogatta. Mindeközben az RMDSZ 1998-ban megegyezést írt alá koalíciós partnereivel, mely szerint a magyar tanügyi törvény tartalma a magyarságra nézve kedvezőképp fog módosulni, és amely lehetővé teszi a magyar egyetem létrehozását. Ennek megfelelően a koalíciós pártok elnökei 1998. június 10-én közleményt adtak ki miniszterelnöki bejegyzéssel. Ebben már konkrétumok is megfogalmazódnak a tanügyi törvény pozitív módosítása kapcsán, valamint kineveztek egy bizottságot a magyar tannyelvű állami egyetem alapítása érdekében. A kezdeti biztató jelzések ellenére az akkori oktatási miniszter nem támogatta az önálló magyar egyetem visszaállítását, mely elutasításának okát a Petőfi-Schiller Egyetem diverzió ötletével támasztotta alá. Az RMDSZ kormánykoalícióba kerülésével a romániai magyarok egyértelműen helyzetük érezhető javulását várták, azonban az idő elteltével az RMDSZ nemzeti-kisebbségi kettős politikája rajzolódott ki. Konkrét előrelépés nem történt a Bolyai Egyetem ügyében, kisebb eredménynek értékelhető viszont, hogy az egyetem visszaállításának kérdése gyakrabban szerepelt a politikai diskurzusban. Ez azonban csak ún. látszateredménynek fogható fel, mivel ezzel egyidőben a magyar közösség értelmiségképzésnek helyzete egyre nagyobb krízisbe került. Bár a kormánykoalíciós megegyezésnek köszönhetően megszületett az 1998/36-os sürgősségi kormányrendelet, amely az önálló magyar egyetem vagy más típusú felsőfokú intézmény működtetéséről szól, ugyanakkor semmilyen előrelépés és konkrét intézkedés nem született az egyetemalapítás ügyében. Annak ellenére sem történt változás, hogy az RMDSZ korábbi ígéretének megfelelően a kormánykoalícióból való kilépéssel fenyegette meg partnereit, azzal az indokkal, hogy semmi nem valósult meg a korábban említett 36-os sürgősségi kormányrendeletből. A parlament nem szavazta meg az említett kormányrendeletet, erre válaszul az RMDSZ a koalícióból való távozás helyett elfogadta a Petőfi-Schiller Egyetem koncepcióját, elhatárolódva korábbi álláspontjától. Ennek okán a román kormány újból megíúsította az önálló magyar egyetem visszaállítását, valamint ezzel a lépéssel az RMDSZ szavahihetősége is megkérdőjeleződött. Az ellenzők közül sokan azzal érveltek, hogy egyetemet csak törvénnyel lehet létrehozni, kormányhatározattal nem, így jogilag alkotmányellenesnek titulálták. Fontos megjegyezni, hogy a Petőfi-Schiller koncepciónak nemzetközi támogatottsága is csekély volt, aminek egyik lehetséges oka egy kikényszerített

helyzet volt mind a magyar, mind a német oldalról. Az RMDSZ a kialakult körülmények okán új törvénytervezetet kidolgozásával és benyújtásával próbálta megoldani a helyzetet. Radu Vasile, román miniszterelnök azt kérte az RMDSZ-től, hogy 1999. június 16-ig ne nyújtsa be az új törvénytervezetet, mivel ígérete szerint addig rendezik a korábbi 36-os sürgősségi rendeletet, azonban a kezdeti támogatás és ígéret ellenére a benyújtást követően az új törvénytervezet sem került elfogadásra, amely újabb kudarcnak értékelhető az önálló magyar egyetem visszaállítása ügyében (Somai, 2009: 154-163).

Az ezredfordulón új időszak kezdődött meg a román politikában, amelyet „*kis lépések*” korszakának szoktak nevezni. A parlamenti választások után a Szociáldemokrata Párt (PSD) 2000-2004 között a kisebbségi kormányzás mellett döntött, amely addig egyedülállónak számított a román politika történetében. Parlamenti támogatásra kérte fel a Nemzeti Liberális Pártot (PNL) pártot és a Demokrata Pártot (PD), valamint az RMDSZ-t is. A hosszas egyezkedések után végül csak az RMDSZ vállalta a Szociáldemokrata Párt parlamenti támogatását, és ezzel elkezdődött az ún. „*protokollum korszak*”, mivel a két párt éves megállapodásokba foglalta azokat a kisebbségpolitikai célokat, amelyek megoldását a kormánypárt támogatásért cserében vállalt. Ennek tükrében a 2001-es egyezmény az egyetem vonatkozásában finanszírozást ígért bizonyos szervezési és szakmai keret létrehozása céljából. Ennek köszönhetően külön beiskolázási szám került kihirdetésre a magyar jogászhallgatóknak, valamint beindult a közgazdászképzés is részben magyarul, amely egy régi ígéret beteljesülésének tekinthető. 2002-ben részletesen ismertették a felsőoktatás változtatása érdekében tett ígéreteiket. Ezek között szerepelt a magyar nyelvű karok és tanszékek létrehozása a Babeş-Bolyai Tudományegyetemen, a magyar tagozat kialakításának esetleges lehetősége a Marosvásárhelyi Orvosi és Gyógyszerészeti Egyetemen, valamint vállalták magyar csoportok kialakítási lehetőségének elemzését a kolozsvári Zeneakadémián és Agrártudományi Egyetemen, valamint a marosvásárhelyi Műegyetemen is. Ez egy átfogó programcsomagnak ígérkezett, ami egészen addig példa nélküli volt a román kormányok életében. Azonban amilyen ígéretesnek tűnt a programcsomag, olyan gyorsan reagáltak rá az egyetem román vezetői, akik az egyetem autonómiájára hivatkozva azonnal visszautasították a kezdeményezést. A 2003-as protokollum a korábbi évekhez képest jelentős visszaesésnek tekinthető, mivel a Babeş-Bolyai Tudományegyetem vonatkozásában a korábbi öt helyett csak két új kar létrehozását irányozták elő, emellett speciális feltételként megjelentették az egyetem multikulturális jellegének megőrzését is. A visszaesés egyik lehetséges oka az RMDSZ befolyásának csökkenésével magyarázható, de annak is betudható, hogy a kormánypárt nem

vállalta a további konfrontációt az egyetemek vezetőségével. 2004-ben az egyetemi választások után új vezetés vette át az ügyek intézését, ami csak magyar tekintetben jelentett változást, mivel román oldalon ugyanazok a személyek maradtak pozíciójukban. Magyar részről Salat Levente és Nagy László lett a két új rektorhelyettes, akik miután betöltötték tisztségüket, azonnal visszautasították az RMDSZ támogatását. 2003-ra elkészült a romániai magyar felsőoktatás katasztere, amelyet több éves szakmai vita előzött meg. 2004 őszén a „*polarizálódás korszaka*” kezdődött meg a felsőoktatás szempontjából. Ez mind közül a leginkább vitatottnak tekinthető, mivel egy teljesen új struktúrát hoztak létre. Megalakult egy nagy részben fiatalokból álló oktatói csoport, amely új típusú és nemzetközi szintre is kiterjedő programcsomaggal rendelkezett, és új perspektívának tűnt az egyetemi életben. Ebből vált ki később a Bolyai Kezdeményező Bizottság, akinek tagjai alapjaiban változtatták meg az egyetem ügyéről való gondolkodást. A csoport kialakulásával egyértelműen elutasította jelenlegi helyzetet, valamint testületi fellépésével reagálni kívánt arra, miszerint 2004 végéig semmilyen politikai szándék nem mutatkozott az egyetem kérdésének napirendre vételét illetően (Bodó, 2009: 185-188). A 2004-es év mérföldkő volt abból a szempontból is, hogy Románia az év végére lezárta az uniós előcsatlakozási tárgyalásokat, így elérhető közelségbe került Románia belépése az Európai Unióba. Sokan kudarcként élték meg az előcsatlakozási tárgyalásokat a romániai magyarságra nézve, mivel közvélemény szerint ez megfelelő alkalom lett volna a román kormányt lépéskényszerbe helyezni a nemzetközi nyomás miatt. Ez nem történt meg, ugyanakkor Hantz Péter oktató javaslatára nemzetközi kisebbségi konferenciát szerveztek az európai kisebbségi felsőoktatás intézményeire való figyelemfelhívás érdekében. Ez önmagában hordozta azt is, hogy az intézmények összehasonlításával román szemleletváltás következzen be a felsőoktatási kérdésekben. A konferenciaszervezéssel párhuzamban egy helyzetfeltáró és- értelmező folyamat is az útjára indult, minek eredményeképp bemutató anyagok születtek az említett csoportok tagjainak munkájának köszönhetően. A konferencia 2005 májusában került megrendezésre, amelyen már bemutatásra került a Kolozsvári Charta tervezete is¹⁵. A Charta egy ajánlás volt a kisebbségek nyelvén működő felsőoktatási intézmények létrehozásának és támogatásának elveiről, melynek elsődleges célja a résztvevő egyetemek által együttesen megalkotott európai szintű dokumentum volt a felsőoktatási kérdésekben. Szintén 2005-ben készítette el az RMDSZ a Nemzeti Kisebbségek Jogállásáról szóló törvénytervezetet, amely kiemelten foglalkozott a felsőoktatás ügyével. A törvénytervezet többek között kimondja, hogy a kisebbségeknek joga van az anyanyelvükön tanulni, valamint

¹⁵ Az alapidokumentumot Bakk Miklós és Bodó Barna készítették elő.

azt is, hogy a szervezeteknek joga van anyanyelvükön oktató magán intézményeket létrehozni, amelyek állami vagy helyi költségvetésben részesülnek. A tervezet sajátossága, hogy nem engedi, viszont nem is tiltja az állami vagy helyi költségvetésben való részesülést, így ezzel élni lehet a kisebbségeknek. Emellett a törvénytervezet lehetővé teszi az állami oktatás keretei között „kifejezett igényeknek megfelelően” az anyanyelvű egyetemi oktatást egyetemeket, főiskolákon, tanszékeken és csoportokban, valamint az egyetem utáni posztgraduális oktatást. Előírja továbbá, hogy minden szinten a szakvizsgák, megüresedett állásokért kiírt versenyvizsgák, az oktatói fokozatok elnyeréséért kiírt vizsgák, a tudományos címekért kiírt vizsgák anyanyelvi letételét. Fontos rendelkezés az is, miszerint a törvény kijelenti, hogy az államnak kötelessége szavatolni az állami oktatás keretében a nemzeti kisebbségek hagyományainak, kultúrájának, nyelvének, történelmének, sajátos társadalmi és létkérdéseinek tanulmányozására kutatóintézetek, szakosztályok, illetve részlegek biztosítását (Móré, 2011). A törvénytervezettel kapcsolatos legnagyobb kritika, hogy pontatlan, feltételes módban íródott megfogalmazásokat tartalmaz, másrészt felmerült a törvénytervezettel kapcsolatban az az aggály is, miszerint az előírások miképp fognak keresztülmenni a meglehetősen szigorúnak mondható román törvényhozáson (Mandel, 2005: 10). A Bolyai Kezdeményező Bizottság 2005-ben vitaesteket rendezett meg felsőoktatási témában. A Bizottság célja az volt, hogy a vitaesteken a résztvevők megvitassák a felsőoktatás helyzetét, összehasonlítva más országokban létező alternatívákkal, ezzel teret adva az eszmecserének. Az estek résztvevőit elsősorban román értelmiségi csoportok, valamint olyan magyar értelmiségiek alkották, akik más véleménnyel rendelkeztek a szervezőktől. A Bolyai Kezdeményező Bizottság legfontosabb feladata a vitaestek megszervezése mellett a romániai magyar egyetem ügyének beemelése volt Románia uniós csatlakozási folyamatába. Ez a törekvésük abban nyilvánult meg, hogy időszakos országjelentésekben megjelentették és bemutatták a romániai magyar felsőoktatási helyzetét és az arra vonatkozó magyar elvárást. A cél az volt, hogy az egy éves kampány alatt bemutassák a felsőoktatás valós helyzetét a nemzetközi politika és az európai felsőoktatás szak fórumai előtt. Ennek érdekében a Bolyai Kezdeményező Bizottság képviselői számos lobbizáson vettek részt Brüsszelben, Strassburgban, Genfben és Hágában, aminek eredményeképp különböző elemzések láttak napvilágot. A Bolyai Kezdeményező Bizottság egyértelmű véleménye az volt, hogy a román-magyar kapcsolatoknak alapvető eleme kell, hogy legyen az erdélyi egyetem ügye is. Magától értetődőnek vélték, hogy 2005 októberében az első román-magyar együttes kormányülés napirendjén lesz az egyetem ügye. Azonban a várakozással ellentétben nem így történt, aminek eredményeképp a Bolyai Kezdeményező Bizottság szervezésében Erdély több városában tüntetés alakult ki. A tüntetéssel elérték, hogy

az együttes kormányülés napirendre vegye a felsőoktatás ügyét, valamint erre vonatkozó politikai ígéret is született. Ez újabb mérföldkőnek számított a kisebbségtörténetben, ugyanis 1996 óta nem történt civil kezdeményezés a romániai magyarság érdekében. A Bizottság tagjai szerint csak az általános nemzetközi normák érvényesítésével lehet megfelelően kezelni és rendezni a romániai magyarság érdekképviselőit. Ehhez véleményük szerint elkerülhetetlen volt a társadalmi háttér megfelelő támogatása és fellépése, melynek köszönhetően lehetővé válhat az új tematizáció. A társadalmi mozgósítás jegyében a Bolyai Kezdeményező Bizottság új szereplőket tudott felsorakoztatni a magyar oldalról. 2006-ban az RMDSZ-szel karöltve megszervezték egy felsőoktatási fórumot is, melynek eredményeképp megszületett az erdélyi magyar felsőoktatásról szóló Nyilatkozat. A Nyilatkozatot a Babeş-Bolyai Tudományegyetem vezetői kivételével szinte minden felsőoktatással kapcsolatos szakmai és civil szervezetek vezetői aláírták, kiegészülve a magyar történelmi egyházak vezetőivel is (Bodó, 2009: 191). Szintén 2006-ban került megrendezésre Kolozsváron a II. Európai Kisebbségi Felsőoktatási Konferencia is, amelyen kilenc ország vett részt. A konferencia résztvevői közösen elfogadták a romániai magyar felsőoktatást támogató nyilatkozatot. A Nyilatkozat értelmében Babeş-Bolyai Tudományegyetemen a többnyelvűségnek nem csak több oktatási nyelv létét kell jelentenie, hanem meg kell jeleníteni a feliratozásban is. Ennek érdekében bár 2006 novemberében megszületett a döntés, ugyanakkor a gyakorlatban ez mégsem valósult meg, amelyre reagálva a Bolyai Kezdeményező Bizottság követeli a döntés végrehajtását. 2006. november 20-án az Európai Parlament palotájában Babeş-Bolyai Tudományegyetem kiállítás nyílt meg, ahol tényként közölték a többnyelvű feliratozást, viszont a sajtóban az egyetem rektora kijelentette, hogy nem lesznek többnyelvű feliratok. Vélhetően a Bolyai Kezdeményező Bizottság akciója miatt november 27-én kizárták dr. Hantz Péter és dr. Kovács Lehel adjunktusokat az egyetemről. Az egyetem vezetésének ezen lépése tiltakozási folyamatot indított be az egyetem oktatói körében, valamint a politikai és civil szférában is. 2008-ban a Bolyai Kezdeményező Bizottság összes vezetőjének távoznia kellett az egyetemről, így a Bizottság tagjai az egyetem falain kívül folytatták érdekérvényesítő tevékenységüket az egyetem ügyében, így 2008-ban egy új felsőoktatási törvénytervezetet dolgoztak ki (Bodó, 2009: 192).

A magyar oktatási rendszer újjászerveződésének stratégiái a rendszerváltás után

A rendszerváltást követő években a magyar nyelvű oktatási intézmények legfontosabb feladata a humán erőforrások nemzeti alapon való újratermelésének elfogadtatása volt. Az egyik fő téma a román oktatás- és nemzetpolitikai stratégia viszonya a romániai magyar nyelvű

oktatási szervezethez, valamint a romániai magyarság képzési esélyegyenlőségéhez, a másik fő téma pedig a romániai magyarság felsőfokú képzésének nehézségei körül alakult. A rendszerváltástól 2010-ig tartó időszak történéseit három szempont szerint lehet jól elkülöníteni: az első szempont a továbbtanulási stratégiák mentén lehetséges. A Romániában végzett magyar diákok a különböző tanfolyamok elvégzése, a posztliceális képzés, valamint a felsőfokú tanulmányok között választhattak. Az a diák, aki a főiskolai-egyetemi képzést választotta, az évtizedeken át tartó mesterségesen visszafojtott továbbtanulási szándék miatt azzal szembesült, hogy az új és megváltozott igényeket a rendszer nem tudja kielégíteni. Különböző stratégiák alakultak ki a továbbtanulási helyszín és az intézmény kiválasztása alapján. Bárdi tanulmánya szerint 1994-re évente kb. 3000 diákot tett ki azoknak a magyar diákoknak a száma, akik román állampolgárként valamelyik magyarországi felsőoktatási intézményben tanultak tovább. A legtöbb diákot az első évben ösztöndíjjal segítették az elindulásban. A kezdeti nagy számú ösztöndíjas támogatottak számát a magyar kormány évről-évre csökkentette, amelynek hátterében vélhetően az állhatott, hogy a Magyarországon végzett diákok nagy többsége már nem akart visszatérni Romániába munkát keresni és elhelyezni. Ezek után az ösztöndíjak döntő többségét a rész- és posztgraduális képzésben résztvevőknek ítélték meg. A magyar diákok másik csoportja a romániai állami felsőoktatásban vett részt. Ez kisebb részben anyanyelven, de döntő többségében román nyelven történt. Ehhez markánsan hozzájárult, hogy a rendszerváltás után kibővült a romániai felsőoktatás, valamint az is, hogy jelentősen megnöttek a keretszámok. A magyar diákok 1996-tól külön helyeket kaptak a Babeş-Bolyai Tudományegyetemen, majd vidéki kihelyezett tagozatokat hoztak létre a magyar diákok számára. Ennek részletes bemutatását az értekezés 3.4. fejezetben teszi meg. A következő csoport azokból a magyar diákokból áll, akik valamely magyarországi intézmény kihelyezett tagozatában tanultak tovább, vagy a távoktatást vállalták. Ez elsősorban Székelyföldön valósult meg, és az itt végzőknek szembe kellett nézni a diplomájuk honosításának nehézségeivel. Ez a stratégia egy átmeneti megoldást kínált a magyar hallgatóknak, amely legfőképp Székelyföld a több vonatkozású perifériás helyzetéből adódott¹⁶. Egy másik csoport a középiskolát végzett diákok közül a magánoktatási intézményeket választotta. Ezen csoport tagjait, nagyrészt azok a diákok tették ki, akiket nem vettek fel állami egyetemre. Fontos megemlíteni, hogy a magyar magánoktatási intézményrendszer kiépülését több tényező is befolyásolta, késleltette. Az egyik fő tényezőként az 1990-ben megalakult Bolyai Társaság felsőoktatási programelképzelése, a másik pedig az erdélyi egyházi összefogás tekinthető (Berki, Ulicsák, Bárdi: 11-12). A

¹⁶ Természeti és gazdasági adottságait regionálisan felmérve csak tudásalapú, a humán erőforrásra alapozó, helyi regionális stratégián alapuló programmal lehet orvosolni.

történések másik szempontból való megközelítése a jövőképek és egyetemi modellek alapján lehetséges. A rendszerváltás után uralkodó elképzelés a „teljes struktúrájú” magyar tudományegyetem létrehozása volt. Ez az alábbi elemeket tartalmazta:

- Bolyai Egyetem elnevezéssel,
- A Bolyai Tudományegyetemen jogutódjaként, magyar tannyelvű állami felsőoktatási intézményi státusban,
- Kolozsvár központtal és esetleg az orvos- és gyógyszerészképzésben marosvásárhelyi tagozattal,
- a tudományegyetemi képzésen túl műszaki, agrár, és művészeti képzést is magába integrálva
- az összmagyarság által is támogatva,
- a romániai magyarság tudományos központjaként is működve.

Az egyetem modelljének vitája során három érvrendszer fonódott össze. Az első a restitúció- restauráció, az elvesztett jog visszaszerzése mentén. Ez az érv a kisebbségi elit nemzetépítő stratégiájának egy részeként alakult ki, amely történeti és politikai értelemben szemben áll a többségi elit nemzetépítő törekvéseivel, így a két nemzetpolitikai törekvés alapjaiban kizárta egymást. A második érv a modernitás jegyében fogalmazódott meg. A nyugati magyarság és a Magyarország által támogatott egyetem korszerűbb és felszereltebb lehet majd, mint a Babeş-Bolyai Tudományegyetem. Azonban a kilencvenes évek közepétől érdekes módon éppen az egyetem vált a romániai felsőoktatás-korszerűsítés meghatározó intézményévé. Andrei Marga miniszter és rektor Közép-Európa nagy egyetemi központjainak egyikévé szerette volna fejleszteni az intézményt. Végül a harmadik érvrendszer az anyanyelvhez való oktatáshoz köthető. 1993-94-re a folyamatos viták közepette egyre nyilvánvalóbbá vált, hogy a „Bolyai” elképzelést a román kormány elutasítja, ezért újabb stratégiák, elképzelések jelentek meg az egyetem jövőképevel kapcsolatban. Ezek az elképzelések már konkrét stratégiai lehetőségeket tartalmaztak a magánoktatás és a nem kolozsvári helyszínnek lehetőségét is figyelembe véve. Megjelent egy tárgyilagosabb, szakszerűsége törekvő elképzelés, amely már az ötletelés helyett konkrét megvalósíthatósági tervezeteket, egymás mellett is jól működő stratégiákat tartalmazott. Ide sorolható a Babeş-Bolyai Tudományegyetem néhány oktatójának elképzelése, amely a meglévő egyetemi keretek kihasználását és az elitképzéshez, illetve a tudományos munkához elengedhetetlenül szükséges háttérintézmények létrehozását jelölte ki legfontosabb feladatnak (Berki, Ulicsák, Bárdi: 13-15). A másik ilyen elképzelés Bíró A. Zoltán nevéhez fűződik, aki a székelyföldi

főiskolai szerkezet kialakítását szorgalmazta. Ennek alapja az volt, hogy 1994/95-re nyilvánvalóvá vált, hogy a különböző magyarországi kihelyezett tagozatok és a magánegyetemi képzési formák nem tudnak sikeres modernizációs lökést adni a térségnek, új, tudatosan felépített felsőoktatási stratégiát kellett kialakítani. Bíró ennek megfelelően a gyakorlati képzések fontosságát emelte ki, másrészt a helyi társadalom igényeit, az intézmény regionális szervességét tartotta a legfontosabbnak (Bíró, 1995: 95). A történések ismertetésének harmadik szempontja az egyes elképzeléseken belüli alternatívák, hangsúlyeltolódások alapján különíthető el. Különböző kísérletek láttak napvilágot az önálló magyar felsőoktatás újraindítása érdekében. Míg az elemi és középiskolák nagy része viszonylag rövid idő alatt visszakapták megközelítőleg eredeti állapotukat, az egyetemokről és magáról a felsőoktatási rendszerről ez nem volt elmondható. Az elért eredmények vonatkozásában három, jól elhatárolható csoportot lehet megkülönböztetni. Az első, talán legeredményesebb csoportba a Babeş-Bolyai Tudományegyetem és részben a Marosvásárhelyi Orvosi és Gyógyszerészeti Egyetem, valamint a Színművészeti Egyetem sorolható. Ezekben az intézményekben néhány év alatt számos pozitív változás következett be. Megnőtt a tanár- és diáklétszám, új szakok indultak, viszont a román többség és a szenátus erős szerepe miatt önálló karok vagy tagozatok nem jöttek létre. A helyzetet jól példázza, hogy a kari tanácsban, a tanszékeken és a szenátusban többségi szavazattal bármikor elvethetők voltak a magyar közösség javaslatai, vagy felvetései, kérései. A második csoportban azok az intézmények sorolhatók, ahol több szakterületen csak részlegesen folyik magyar képzés. Ide tartozik a jog, közgazdaság és technikai tudományok. Ez azt eredményezte, hogy a magyar anyanyelvű, magyar középiskolát végzett diákok nem sajátíthatják el az adott tudományág szaknyelvét az anyanyelvükön, így csak románul tudják kifejezni magukat. Ez a szaknyelvekre nézve nagyon súlyos károsító hatással bírhat. A harmadik csoportba azok az intézmények tartoznak, ahol egyáltalán nincs magyar anyanyelvű felsőoktatás. Ide sorolható a képzőművészet, agrárgazdaság, műszaki, és a zeneművészet területe, pedig ezeken a területeken a magyar nyelvű felsőoktatás igen jelentős hagyományokkal bírt (Somai, 2009: 141-142).

3.2. A magyar kormányok kisebbségpolitikája a rendszerváltástól napjainkig

A határon túli magyarok érdekében tett intézkedések és lépések ügyében a kezdetektől fogva a magyarországi kormányok tekinthetők az egyik legfontosabb tényezőnek. A különböző közéleti szereplők, társadalmi szervezetek egyfajta kiegészítő eszközei a kormánynak, akik a háttérből igyekeznek segíteni és befolyásolni az eseményeket. A jogalkotásnak, az

igazgatásnak, a pénzügyi eszközöknek, és tulajdonképpen mindennek a kormány a központja. Bár sok szempontból lényeges tényezőnek számítanak a közalapítványok, és az azokban elhelyezkedő képviselők lobbizása, végső soron a kormány szándéka és akarata érvényesül. Ez annak is köszönhető, hogy a diaszpóra szervezeteinek egy része a kormány szándékainak érvényesítése céljából alakult meg, a helyi lakosság társadalmi és demokratikus ellenőrzése nélkül. Ennek következtében a diaszpóra és annak közösségeinek szerepe eltörpül a kormánnyal szemben. Így a területi államokban létrejött kisebbségvédelmi hivatalok, kormányiszervek egyértelműen a kormányközi együttműködésnek megfelelően működnek. Ebből következik, hogy ha a kisebbség képviselői kormányra jutnak az érintett országokban tovább erősödik a kormányközi együttműködés (Tóth, 2001: 232-243). Ennek okán az értekezés következő fejezete megvizsgálja a magyar kormányok kisebbségpolitikai történéseit, alakulását a rendszerváltástól napjainkig, különös tekintettel a felsőoktatásra gyakorolt hatására.

A rendszerváltást megelőző időszakot Magyarország kisebbségpolitikáját az eszköztelenség és téltelenség határozta meg. A két világháború között a kormány politikáját a revíziós törekvés jellemezte, amelynek bár különböző dimenziói léteztek, az egyértelmű cél a történelmi Magyarország visszaállítása volt. Ennek érdekében nagy hangsúlyt fektettek a felekezeti oktatásügyre és a kisebbségi nyilvánosság fenntartására. Azonban a magyar kormány ebben az időszokban sem politikailag, sem gazdaságilag nem tudott olyan forrásokat biztosítani a kisebbségek számára, amelyek elegendőek lettek volna a magyarok lakta régiók más etnikumaival szemben. Így a magyar pártok a húszas évek végére mindenhol védekező pozícióba szorultak és a Népszövetségi panaszjelzésekkel próbálták magukra felhívni a figyelmet. Ennek okán a kormánypolitika a határon túli magyar társadalom belső szervezése és egységesítése jegyében zajlott. A második világháború időszakában a megnövekedett ország új nemzetiségi tömörülései miatt az előbb említett egységesítési politika a többségi nemzetpolitika irányába tolódott át. A nemzetiségi kérdést nyelvpolitikai kérdésként kezelte a kormány. Romániában ugyanakkor a visszacsatolás után a reciprocitás politikája kezdődött meg, ami azt jelentette, hogy amennyiben sérelem éri a magyarországi adott nemzetiséget, ugyanolyan megszorításban részesül a viszonyosság elve alapján az adott ország magyar kisebbsége is. Ez Romániában elsősorban a menekültkérdésben és a kiutasításokban mutatkozott meg. Az egyik legnehezebb időszak Magyarország kisebbségpolitikáját illetően a második világháborút lezáró békeszerződés idejére tehető, mivel Magyarország vesztes országgént nem rendelkezett szövetségesekkel ahhoz, hogy lépéseket tegyen a határon túli magyarság érdekében. Az ötvenes évektől kezdődően a kommunista ideológia terjedése miatt inkább a családi kapcsolatokban,

szóbeszéd és megemlékezés kapcsán jelentek meg a határon túli magyarsággal kapcsolatos témák. A szovjet politikai állásfoglalás szerint a nemzetiségi kérdés minden ország adott belügye, valamint a marxizmus-leninizmus győzelmével a nemzeti konfliktusok is rendeződnek majd. Ebben az időszakban az osztályharc érvényesült a nemzeti dimenzióval szemben, így nem lehetett szó önálló magyar külpolitikáról. A probléma újrafelfedezésére a hetvenes évek elejétől került sor, ami a különböző nyomásgyakorló és tudatformáló csoportoknak volt köszönhető, ami azt jelentette, hogy ezek a csoportok eltérő intenzitással és különböző formában megpróbálták a határon túli magyarokkal kapcsolatos problémakört újra a felszínre hozni. Ilyen csoportnak tekinthető a demokratikus ellenzék, a népi írók csoportja és az MSZMP KB Külügyi Osztályának munkatársai is, akik a magyar érdekek erőteljesebb külpolitikai megjelenésén munkálkodtak. Ezek a csoportok készítették elő a határon túli magyarokkal kapcsolatos törekvéseket a rendszerváltás előtt.

A rendszerváltással egy új korszak kezdődött meg Magyarország kisebbségpolitikájában. A kilencvenes években Közép-Európában önálló politikai közösségek jöttek létre, amelynek több oka is volt:

- A megújuló kisebbségi magyar kulturális és politikai elitek nem tudták nyelv- és identitáspolitikai érdekeiket az adott többségi nemzet politikai pártjainak modernizációs-demokratizációs stratégiai kerete között érvényesíteni,
- Az új alkotmányozási folyamatban politikailag is kisebbséggé váltak és nem tekintették a többségi nemzettel egyenragú államalkotó tényezőnek,
- Magyarország vállalta külpolitikai törekvéseiben a határon túli magyarság érdekképviselését is.

A létrejött önálló politikai közösségek különböző stratégiák mentén jöttek létre. Az önszerveződés első szakaszában a magyar kulturális alapon szerveződő mozgalmak jöttek létre, akik egy-egy többségi szervezettel együtt érvényesítették az érdekeiket. Egy másik modellben a mozgalom egy adott terület önkormányzata is lehet, így ebben a stratégiában a mozgalom párttá alakul át, ami maga az autonómia megtestesítője is. A harmadik önszerveződés az 1998-ban megváltozott politikai helyzetnek köszönhetően alakult ki, mivel a magyar pártok számára is lehetőség nyílt a kormányzati részvételre, koalíciós partnerként bekerülni a hatalomba. Ez egy olyan lehetőséget kínált a magyar kisebbség számára, ami példa nélküli volt Romániában, és amellyel megnyílt a kapu, hogy a határon túli magyarok közvetett módon részt vegyenek a hatalomban és a politikai intézményrendszer átalakításában (Bárdi, 2004: 106-109). A romániai magyarság kisebbségi csoportjai mind nagyságában, mind értelmiségének

összetételében különbözik az összes többi határon túli magyar kisebbségi csoporttól. A rendszerváltás után az RMDSZ bírt a legszélesebb politikai palettával. Ide tartozott Tőkés László is, aki nemzetközileg is ismert volt, és akit az értelmiségiek körében is meghatározó személynek tartottak. Tőkés László személye ugyanakkor egybeolvad a történelmi hagyományokkal rendelkező és súlyos sérelmeket szenvedett egyházi intézményrendszerrel. Az RMDSZ politikusai között volt továbbá az igen tapasztalt Domonkos Géza, és a magyar kormányzattal jó kapcsolatot ápoló Szöcs Géza is. Az RMDSZ mindig képes volt olyan politikusokat a köreiből tudni, akik folyamatos kapcsolatot ápoltak az éppen kormányon lévő budapesti vezetéssel (Bárdi, 2004: 121-122).

A rendszerváltás után megalakult kormány miniszterelnökének kijelentésével miszerint *„Törvényes értelemben, a magyar közjog alapján minden magyar állampolgárnak, ennek a tízmilliós országnak a kormányfőjeként – lélekben, érzésben tizenötmillió magyar miniszterelnöke kívánok lenni.”* (Antall József, 1990) új alapokra helyezte a magyar kormány kisebbségpolitikáját. Kijelentését a demokratikus úton létrejött új Alkotmányban lefektetett mondat is megerősítette, ahová a következő szöveg került be: *„a Magyar Köztársaság felelősséget érez a határain kívül élő magyarok sorsáért, és előmozdítja a Magyarországgal való kapcsolatuk ápolását”.*¹⁷ Az alkotmányt alapjaink kidolgozását már 1988-89-ben komoly politikai folyamat előzte meg így az alkotmánymódosítás előkészítését nem kísérte nyilvános vita. (Tóth, 2001: 218). A határon túli magyarokkal kapcsolatos problémakör orvoslására különböző politikai elképzelések jöttek napvilágra, azonban általánosan elfogadott alapelv volt, hogy a szomszédos országok magyar nemzetiségű állampolgára a magyarság részeként tekinthető. A stratégiai elképzeléseket a határon túli magyarokra vonatkozóan Bárdi Nándor öt csoportba osztotta: az első az úgynevezett Tündérvári vízió, amely elsősorban Erdély- és Székelyföld központú. Lényege, hogy a sok sérelem ellenére a határokon túl a „rég Magyar világ” létezik, amely az az elszakíttaságból kiszakadva integrálódhatna a magyar társadalomba. A második elképzelés Németh Zsolt nevéhez fűződik, az úgynevezett nemzet egység koncepciója. Ez az elmélet a nemzetet megragadható, állandó valóságként fogja fel, az etnikai törésvonalat pedig az élet minden területére nézve elválasztó dolognak. A harmadik elképzelés az államközi, külpolitikai problémakezelésen nyugszik. Ez a koncepció abból indul ki, hogy előbb az adott szomszédos országgal kell megteremtetni a jó viszonyt, s azután lehet csak a magyar kisebbségek ügyében tenni valamit. A negyedik elképzelés az úgynevezett regionalista elképzelés. Ez a koncepció jellemzően Erdélyben meghatározó, lényege, hogy a

¹⁷ A Magyar Köztársaság Alkotmánya, 6.§ (3)

szomszédos országok magyarok lakta régióiban az etnikai törésvonalakat a lokális többségek, egy-egy régió közös érdekeinek megjelenítésével és ennek intézményesített képviselésével lehet áthidalni. Az utolsó elképzelés a határon túli magyarokkal kapcsolatos problémakört az elmúló, önműködő migrációs és demográfiai folyamatnak látja. Ezt a felfogást nyíltan egyik szervezet és személy sem vállalta, az így gondolkodó társadalomkutató értelmiségiek a népszámlálási folyamatokból és a szórványosodásból indulnak ki (Bárdi, 2004: 133-134). A magyarságpolitikai kérdésben az imént említett bizonytalan és eltérő elképzelésekkel teli időszak után a magyarországi pártok között elvi szinten egyetértés alakult ki. Ennek alapja, hogy a pártok véleménye szerint a határok helyét nem, de azon minőségét meg kell változtatni. A másik közös alaptézis volt, hogy a szomszédos országok magyarsága önálló kulturális intézményrendszerre jogosult a saját országában. Itt abban is egyetértés alakult ki, hogy ennek a kulturális autonómia lehetne a kerete. A következő konszenzus a határon túli magyar politikai élet képviselői egyenrangú partnerként való kezelésének elvén jött létre, bár ez nagyon nehezen valósítható meg. Az egyik legfontosabb elem a közös gondolkodásban, hogy a mindenkori magyarországi állami költségvetésnek és a közalapítványi struktúráknak folyamatosan része kell, hogy legyen a határon túli magyarság támogatása (Bárdi, 2004: 136-137).

A rendszerváltás után Magyarország első szabadon választott miniszterelnöke Antall József lett, a Magyar Demokrata Fórum, a Kereszténydemokrata Néppárt (KDNP) és az Független Kisgazdapárt (FKgP) koalícióját vezetve. Az Antall-kormány elsődleges lépése a határon túli magyarok ügyében az volt, hogy elhelyezze a problémát a kormányzati munkában és kiépítse az ehhez szükséges intézményes keretet. A második lépésben pedig meg kellett találnia az egyensúlyt a hármas külpolitikai prioritásrendszerrel, ami az integrációs, szomszédosági és a magyarságpolitika között húzódott. Antall József magyarságpolitikáját az előbb felvázolt körülmények között hármas célkitűzés jellemezte: az egyik legfontosabb, hogy felvállalták a magyar kisebbségek diplomáciai védelmét, amelynek az alapja a nemzetközi emberjogi és kisebbségjogi normák voltak. Ennek érdekében részt vettek a nemzetközi kisebbségvédelemben, ami a kilencvenes években erősödött meg. A probléma az általános európai gyakorlat hiánya volt, mivel a normák nem voltak kellőképp standardizálva. A másik célkitűzése az Antall-kormánynak, hogy létrehozzanak egy közép-európai modellt a kisebbségi kérdés kezelésére, ami a nyugat-európai mintákon alapszik. Ez alapjában határozta meg a kisebbségi törvény koncepcióját, így ennek megfelelően a törvény a kisebbségi önkormányzati rendszer kialakítását helyezi előnybe az egyéni nyelvi, kulturális jogok biztosítása helyett. Ezzel egyidőben került kidolgozásra a határon túli magyar pártok által az autonómia- és

társnemzet-koncepció. A kormány harmadik célja, hogy a határon túli magyarok véleményének meghallgatása nélkül nem lehet magyarságpolitikai kérdésekben, és róluk döntést hozni. Ez az úgynevezett Antall-doktrínaként vonult be a köztudatba. Ez természetesen nem jelenthetett vétőjogot, viszont megoldásra került az a probléma, hogy a határon túli magyarok véleményét a magyar pártalakulatokkal folytatott kétoldalú találkozóknak rendszerének kiépítésével bevonják a döntési folyamatokba (Bárdi, 2004: 139-140). Antall József betegség következtében még a kormányzati ciklus lejárta előtt 1993. december 12-én elhunyt. Utóda Boross Péter lett, aki az Antall-kormány belügyminisztere volt, így folytatta Antall József politikai elképzeléseit. Boross Péter mindössze fél évig gyakorolhatta a miniszterelnöki tisztséget, ugyanis az 1994-es szabad választásokon Horn Gyula vezette Magyar Szocialista Párt (MSZP) nagy vereséget mért pártjára. Horn Gyula volt a Magyar Népköztársaság utolsó külügyminisztere, így nagy tapasztalattal rendelkezett a külpolitika terén. Az újonnan megalakult kormány új kül- és magyarságpolitikai feladatokat tűzött ki célul. Teljesen áthelyezték a határon túli magyarokkal kapcsolatos politizálást külpolitikai mozgástérbe és alaptézissé vált, hogy a határon túli magyarokkal kapcsolatos politizálás nem sodorhatja veszélybe a térség stabilitását. A Horn-kormány három alapirányt fektetett le a külpolitikai programjában, amelyek szorosan kapcsolódtak egymáshoz. Egyrésztől azon dolgoztak, hogy Magyarország szorosan kapcsolódjon a fejlett államokhoz, másrésztől pedig azon, hogy Magyarország minél gyorsabban integrálódjon ezek nemzetközi szervezeteihez. Ugyanakkor kimondásra került, hogy támogatják a határon túli magyarságot abban, hogy jogaik a nemzetközi dokumentumok és normák szerint elismerést nyerjenek és garanciát kapjanak ezek érvényesülésére a nemzetközi gyakorlatban. Az előbb ismertetett hármasság külpolitikai célkitűzések egymással hierarchikus viszonyban vannak. Csak úgy integrálódhat Magyarország, ha a térségben stabilitás uralkodik, amely a jó szomszédosági kapcsolatok nélkül viszont lehetetlen. A szomszédosági kapcsolatok javítása pedig magával hordozza a határon túl élő magyarok helyzetének javítását, jogvédelmét (Tóth, 2001: 222). Az alapszerződések ezen célkitűzések mentén jöttek létre, a magyar kormány gesztusokat tett azoknak az országoknak, ahol magyar kisebbségek élnek. Olyan szükséges és egyben kényszerű lépésekről volt szó, amelyek nagy mértékben nem befolyásolták a határon túli kisebbség politikai helyzetét, viszont megszabadították a magyar külpolitikát azoktól az elemektől, amiket a szomszédos államok stabilitást veszélyeztető tényezőknek tituláltak. A szerződések jól szemléltették a nyugat-európai és kelet-európai típusú szemléletmód találkozását. Míg a nyugat-európai gondolkodók hittek a szerződések megoldó szerepében a keleti blokk diplomatái tisztában voltak vele, hogy

ezeknek az általánosan lefektetett alapelveknek nincs belpolitikai háttérük és nemzetközi számonkérhetőségük.

A román alapszerződés

Disszertáció témájának szempontjából célszerű ismertetni a román alapszerződés aláírásának folyamatát, amit nagy belpolitikai vita és parlamenti érdeklődés kísért. Ezt jól tükrözi, hogy az első plenáris vitát követően elutasították a dokumentumot, majd ellenzéki pártok javaslatára, 1996. szeptember elején rendkívüli ülészakot hívtak össze, amire addig nem volt példa. Ez teret adott a Kormány és az Országgyűlés közötti csatározásnak, hogy ki köti meg a szerződéseket. A módosító indítványokat (amely olyan elemeket tartalmazott, hogy csak két évre kössék a szerződést, azzal az indokkal, hogy ennyi idő alatt kiderül, biztosítják a másik országban a kisebbségi jogokat) a koalíciós kormány rendre leszavazta. Így bár az Országgyűlés a kormány által javasolt tervezetet elutasította, azt mégis aláírták Temesváron 1996. szeptember 16-án. Ezt követően decemberben ismét napirendre került az alapszerződés, amikor az ellenzék ismét megpróbált kísérletet tenni a hiányos kisebbségvédelem erősítésére a szerződés megerősítése feletti vitában. Az ellenzék ekkor ahhoz kötötte támogatását, ha országgyűlési határozattá emelik az 1996. július 4-5-én tartott magyar-magyar csúcson elfogadott záró nyilatkozatot. Azonban ez is sikertelen próbálkozás volt csupán, a kormány elutasította azzal az indokkal, hogy a két dokumentum között nincs összefüggés. Az alapszerződést 1996. december 10-én megerősítette a parlament. 1997. májusában került kihirdetésre az alapszerződés, amikor az ellenzék újból megragadta az alkalmat a vita folytatására. Az ellenzéki felszólalók legtöbb esetben a jogi dokumentum valamely rendelkezésére hivatkoztak, a határokra vonatkozó kitéletről viszont alig esett szó. Megvitatták ugyanakkor, hogy mi a közvetlen és a közvetett rendeltetése az alapszerződésnek: sokan biztonságpolitikai ügynek, a rendezett államközi kapcsolatok kialakítását biztosító eszköznek, mások pedig a regionális politika alapjának vagy a gazdaságpolitika eszközként tekintettek rá. Az ellenzék támadta a kormányt azzal is, hogy az alapszerződések kidolgozásába nem vonták be a határon túli magyar szervezetet és nem vették figyelembe véleményüket. Ezt a román szerződés esetében a külügyminiszter nem tartotta helyénvalónak azzal az indokkal, hogy 1992 óta 27 esetben konzultáltak az RMDSZ-el és többször a parlamenti pártokkal. Ezt azonban a határon túli magyarok sem tartották elengedőnek és elutasították a szerződést. Hiányosságnak vélték a kisebbségi nyelv, a kulturális megőrzésének és a nyelvhasználatnak a szabályozását, továbbá a Magyarországon biztosított tanulási lehetőségeket is a határon túli magyar kisebbségi számára, amit az értekezés a későbbiekben tárgyal. A vita felerősítette a politikai ellentéteket, mivel

egymást vádolták a határon túli magyarok cserbenhagyásával. Az ellenzék egy csoportja a kormány lemondását emlegette, hatalomra jutásuk esetén pedig a szerződések felülvizsgálatát (Tóth, 2001: 240-247). Jelentős előrelépés történt viszont a támogatáspolitikában, ahol az előkuratóriumok által széles kapcsolatot alakított ki a budapesti kormányzat a határon túli elitekkel. Ide sorolható az Illyés Gyula Közalapítvány, az OM könyvkiadási pályázat és az OM ösztöndíjtanács is, amelyekben kb. 300-350 fő vehetett részt. A támogatáspolitikával mellett a magyar kormány nagy hangsúlyt fektetett a kellő gazdasági háttér megteremtésére különböző programok elindításával. Ilyen volt például az Új Kézfogás Alapítvány, amely elősegítette a tőkeberuházást, a vállalkozói képzetek elindítását, és a határ menti gazdaságfejlesztési együttműködést. A probléma az volt, hogy a programok megvalósítására nem álltak rendelkezésre elegendő források, így továbbra is ki voltak szolgáltatva a politikai alkudozások és csatározásoknak, valamint további problémát jelentett az is, hogy ezek a programok nem találták meg a megfelelő utat a kisebbségi elitek tágabb köréhez (Bárdi, 2004: 142-143).

Az 1998-as parlamenti választások meglepő fordulatot jelentettek Magyarország politikai életében. Orbán Viktor vezetésével koalíciós kormány alakult a Fiatal Demokraták Szövetsége (FIDESZ), a Független Kisgazdapárt és a Magyar Demokrata Fórum (MDF) részvételével. A FIDESZ vezette újonnan megalakult koalíció a „polgári Magyarország” megvalósítását tűzte ki célul. A hívószó már önmagában tartalmazta az új kormány értékviselkedését, azaz a középosztály melletti elkötelezettséget, annak minden ideológiai és gazdasági aspektusával együtt. Orbán a Horn-kormány előzőekben ismertetett hármas külpolitikai célkitűzését továbbra is szem előtt tartotta, azonban a hangsúlyt máshová helyezte. Az 1997-es NATO csatlakozásról szóló népszavazás után 1998-ban, villámgyorsan határozatba foglalta a parlament NATO-hoz való csatlakozást, így 1999. március 12-én pedig Magyarország a NATO teljes jogú tagjává vált. Emellett Orbán Viktor érdemi csatlakozási tárgyalásokat kezdett az európai uniós csatlakozás felé vezető út érdekében. Az Általános Ügyek Tanácsa jóváhagyta, hogy 1998. október 10-én kezdődjenek meg az érdemi tárgyalások, illetve felkérte a Bizottságot, hogy az első hét fejezetről készítse elő a tagországok Közös Álláspontjának (Common Position) tervezeteit (Kovács János, 2015:2). A legfontosabb hangsúlyeltolódás azonban a határon túli magyarok ügyében volt érezhető, mivel az Orbán kormány a legfontosabb külpolitikai törekvésének tartotta a kérdést. Ezt elsősorban két tényező segítette: Az egyik, hogy a kilencvenes évek végén a tiszai katonai bázis amerikai használata révén megváltozott Magyarország geopolitikai súlya Európában. A másik pedig, hogy gazdasági növekedés ment végbe, így a források tekintetében is előnyösebb helyzetben volt az

Orbán kormány elődjéinél. Tovább segítette a helyzetet, hogy a Kormány politikusainak elsődleges feladata már nem a rendszerváltás utáni válságkezelés volt, hanem jövőre mutató politikai törekvéseket és elképzeléseket tudott felmutatni. Az Orbán-kormány kisebbségpolitikája több tényezőn alapult, az egyik legfontosabb, hogy külpolitikai felfogása a „konstruktivista” személetet képviselte a hagyományos magyar külpolitikai felfogással szemben. A szemlélet egy-egy erős nemzetközi tényezőn (ilyen tényező például Németország és az USA) való viszonyulást jelenti, amely folyamatosan változik, és amelyet alakítani lehet. Így tehát a külkapcsolatokat nem egy alá-fölé rendelt viszonyoknak tekintették, amelyben Magyarország csupán közvetítő szerepet tölthet be, hanem egy szövetségteremtő lehetőségnek, amely segítségével érvényesíteni lehet a magyar érdekeket, mind az európai integráció, mind a határon túli kisebbségek ügyében. Ilyen szövetségteremtő lehetőség volt a „Visegrádi négyek”¹⁸ együttműködésének megújítása, valamint a gazdasági és stratégiai partnerségi kapcsolatok kiépítése Horvátországgal és Szlovákiával. Ezeket az irányvonalakat a magyar nagyvállalatok is követelték, hiszen világossá vált, hogy a magyar gazdaság növekedése és stabilitása érdekében 6-8 regionális nagyvállalatot meg kell erősíteni még az európai integráció előtt. Emellett fontos szerepe volt a kormánytámogatásnak a multinacionális vállalatok regionális és pénzügyi központjaiért folytatott versenyben is. Ezek a gazdaság növekedését célzó intézkedések mind-mind egy fontos lépcsőfoka volt az európai integrációs folyamatnak, amelyet az Orbán-kormány egyfajta „nemzeti vállalkozásnak” fogott fel. A másik tényező, amely alaptézisként szolgált az első Orbán-kormány kisebbségpolitikájában, az, hogy a magyarság problémahalmazára nem teherként, hanem természetes adottságként tekint. Ezt jól alátámasztotta, hogy a FIDESZ apparátusában volt a legtöbb határon túli munkatárs, és ez a párt rendelkezett a legtöbb határon túli magyar személyes kapcsolattal is. A problémával való szembesülés (így az autonómiatörekvés kudarca) tette nyilvánvalóvá a magyar-magyar intézményesség kiépítésének szükségességét. Ennek eredményeképp juthatunk el az Autonómia Tanács létrejöttéhez, a magyar nemzet intézményi reintegrációjának koncepciójához, amely tartalmazza a státusztörvényt is. Az ideológiát jól alátámasztotta az is, hogy a kormány politikusai és az apparátusok nem határátlépésként tekintettek a kisebbségi elitek programjaira, hanem „magyarságmentő”, jótévő lépésként értékelték azokat. Ide sorolható a státusztörvény bejelentése, az Agora irodák megszervezése és az egyetemépítési programok is. A harmadik tényező pedig, hogy az Orbán-kormány megerősítette a

¹⁸ A Visegrádi Együttműködés (más néven visegrádi országok, visegrádi négyek vagy V4-ek) együttműködés az Európai Unió belül, négy közép-európai tagállam, Csehország, Lengyelország, Magyarország és Szlovákia regionális szervezete.

programfinanszírozást a megnövekedett politikai és anyagi lehetőségeket révén. Ez elsősorban az intézmények létrehozásában mutatkozott meg, de nagy előrelépés volt a támogatások teljesítményhez való kötése is. A kormányzat politikája a látható teljesítmények szerkezetén alapult, ami addig nem volt jellemző. Ennek egyik fontos eredménye, hogy beemelte a magyar közigazgatásba a magyarságpolitikát hivatali szakkérdésként, a Magyar Állandó Értekezlet (MÁÉRT) szakbizottságok, a határon túli felsőoktatás-fejlesztés és a státuszkedvezménytörvény révén (Bárdi, 2004: 143-146).

Orbán Viktor nemzetpolitikájában a MÁÉRT és a státusztörvény létrehozása kiemelkedő szerepet játszott így ezeket az értekezést az alábbiakban külön tárgyalja.

A Magyar Állandó Értekezlet

A Magyar Állandó Értekezlet (a továbbiakban: MÁÉRT) megalakulásának előzményének a Horn-kormány alatt megkötött magyar-román, illetve magyar-szlovák szerződéseket lehet tekintetni. Az első Orbán-kormány programjában szerepelt az előző kormányzati ciklusban rendezett magyar-magyar csúcs ismételt összehívása, amire 1999 februárjában került sor. A találkozón felvetődött a magas szintű magyar-magyar egyeztetés rendszeresítésének és intézményesítésének igénye, ennek okán a demokratikus legitimitással rendelkező határon túli magyar szervezetek és a magyarországi parlamenti pártok, valamint a kormány részvételével megalakult a Magyar Állandó Értekezlet (MÁÉRT), megteremtve a magyar kormány és a határon túli magyar nemzeti közösségek közötti rendszeres és intézményes kapcsolatok szervezeti feltételeit. A MÁÉRT többek között abból a célból jött létre, hogy a határon túli magyarság és az anyaországi politikai erők közötti kapcsolatokat és együttműködést előmozdítsa intézményes keretek között. A MÁÉRT tagjai a Kormány képviselői: Orbán Viktor miniszterelnök, Martonyi János külügyminiszter, Németh Zsolt, a Külügyminisztérium politikai államtitkára és Szabó Tibor, a Határon Túli Magyarok Hivatalának elnöke, valamint a magyar parlamenti pártok képviselői. A MÁÉRT állandó résztvevői körébe tartozik a határon túli, parlamenti és tartományi képvisellel rendelkező magyar pártok vezetői, valamint a nyugati magyarság képviselői. Ahogy már említésre került a MÁÉRT intézményes keretek között működik, így az 1999. júliusi határozata alapján létrejöttek a MÁÉRT szakbizottságai, amelyek hat szakterületen ajánlásokat dolgoznak ki, és ezeket a kormányhoz juttatják el. Jelenleg kulturális, oktatási, szociális- és egészségügyi, gazdasági, állampolgársági, illetve önkormányzati és európai integrációs szakbizottság működik a MÁÉRT tagok delegáltjainak részvételével. A szakbizottságokat a megfelelő minisztériumok különböző hatékonysággal működtetik, de a szervezési munka egy részéért és a koordinációért

a Határon Túli Magyarok Hivatala (HTMH) felel (Bárdi, 2008: 370-371). A MÁÉRT-nek egyfajta kezdeményező szerepe volt a státusztörvény kidolgozásában, mivel az 1999. novemberi ülésén az összes résztvevő ratifikálásával elfogadásra került egy olyan zárónyilatkozat, amelyben megfogalmazódott az az igény, hogy a Kormány vizsgálja meg egy, a határon túli magyarok magyarországi státusára vonatkozó törvényi szabályozás lehetőségét. Ennek megfelelően a különböző szakértői bizottságok 1999 novembere után többször megtárgyalták a törvény egyes területeinek szabályozási elképzeléseit, majd az ezek alapján készült koncepciót a HTMH és a Külügyminisztérium alakította szövegtervezetté. Ezt a tervezetet tárgyalta meg 2000. decemberében a MÁÉRT harmadik ülése, és az ott elhangzott javaslatok beépítésre kerültek a törvénytervezetbe (Political Capital, 2001). A státusztörvény létrehozására elsősorban azért került sor, hogy segítséget és egyfajta választ adjon Magyarország és a határon túli magyarok viszonyára, amely a magyar külpolitika alappillére az 1920-as Trianoni békeszerződés óta. A cél, hogy törvényes keretek között megfogalmazódjon az a régóta jelen lévő igény, miszerint a határon túli magyarok az egységes magyar nemzethez tartoznak. A törvény ratifikálását több, mint két éves vita előzte meg, majd végül a Magyar Országgyűlés 2001. június 19-én szavazta meg (az SZDSZ kivételével) és 2002. január 1-jén lépett hatályba a szomszédos államokban élő magyarokról szóló 2001. évi LXII. törvény¹⁹ (Kántor, 2002: 11).

A törvény hatálya Ausztria kivételével a szomszédos államokban élő, magukat magyarnak valló személyekre terjedt ki. A szomszédos országok magyar személyei alanyi jogon részesülhetnek a törvény biztosította kedvezményekben a kultúra, a tudomány, az oktatás, a munkavállalás, az egészségügyi ellátás és az utazás területén. Ezek a kedvezmények igénybevételére jött létre a „magyar igazolvány”, amelyet a magyar hatóságok állítanak ki a magyar kormány által „ajánló szervezetként” elfogadott intézmények ajánlása nyomán. A törvény elfogadását követően Magyarország és három szomszédja között (Románia, Ausztria, Szlovákia) diplomáciai feszültség alakult ki, a többi szomszédos ország tudomásul vette a jogszabályt. Románia az állami szuverenitás megsértésére és az etnikai diszkriminációra hivatkozva az Európa Tanács Velencei Bizottságához fordult. A Bizottság 2001 októberében kimondta, hogy az anyaországnak joga van a más állampolgárságú nemzettársait kulturális támogatásban részesíteni, és ennek során törekedni kell a többségi állam beleegyezésére és a diszkrimináció elkerülésére. A nemzeti identitás megállapításához, a választáson túl, objektív

¹⁹ A törvény az alábbi linken elérhető: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a0100062.tv>

ismérvek meghatározását várta el a Bizottság. Ezt a magyar kormány egy kormányrendelettel orvosolta úgy, hogy a diplomáciai képviselő igazolja, hogy a magyar igazolványt kérelmező tud magyarul, illetve valahol hivatalosan magyarként van nyilvántartva, vagy magyar szervezet tagja, vagy egyházi nyilvántartásban magyarként szerepel. A román fél 2001 decemberében külön egyetértési nyilatkozatot is kötött a magyar kormánnyal, amelynek legfőbb pontja az volt, hogy a 3 hónapos kedvezményes munkavállalói engedélyt minden román állampolgárra kiterjesztették. A jogszabály létrehozása hatott a nemzetközi kisebbségvédelemről folyó gondolkodásra is, a Velencei Bizottság véleményezésének köszönhetően sor került a kin-state, kin-minority fogalmak bevezetésére. A kedvezménytörvény szlovákiai alkalmazásáról, valamint az Unió csatlakozási főbiztosával és az EBESZ kisebbségügyi főbiztosával a felmerülő aggályokról a 2002-es áprilisi választásokig nem sikerült megegyezni. Az előbbiekben ismertetett három kormány (Antall, Horn, Orbán) kisebbségpolitikája különbözőségük mellett egy pontban viszont kétségtelenül egyezett, miszerint nagyobb teret engedtek a kulturális-oktatási ügyeknek. A különbség mindössze annyi volt, hogy a három kormány más-más személyek, összegek, ideológiák és intézmények mentén képzelte el. A problémát az jelentette, hogy a konkrét prioritások mindhárom kormány esetén hiányosak voltak, így az, hogy pontosan kit akartak támogatni, és mi az a pont amikor már nem érdemes támogatni a szülőföldön való boldogulást (Tóth, 2001: 237).

2002. április 7-én, majd második fordulóban április 21-én tartották meg a soros általános parlamenti képviselő-választásokat. A választások eredményeként mindössze három jelölt szervezet lépte át az öt százalékos parlamenti küszöböt. A FIDESZ és az MDF közös listát és képviselőjelölteket állított, ám az MDF a külön frakció létrehozása mellett döntött. Így négy parlamenti frakció alakult (az MSZP 178, a FIDESZ 164, az MDF 24 és az SZDSZ 20 képviselővel). 2002. május 15-én, a parlament alakuló ülésén Mádl Ferenc köztársasági elnök Medgyessy Pétert, az MSZP listavezetőjét bízta meg kormányalakítással. Mivel az MSZP nem rendelkezett abszolút többséggel, így ismét az SZDSZ-szel együtt alakított koalíciós kormányt (Bölögy, Hubai: 2020). Medgyessy Péter a korábban ismertetett hármas külpolitikai prioritásokat egyformán próbálta kezelni hangsúlyeltolódás nélkül. A legnehezebb feladata az európai uniós csatlakozás kapcsán volt, mivel Medgyessy kormányának 2002. december 12-ig megkellett vívnia a végső harcot az alkudozás során ahhoz, hogy Magyarország 2004-ben csatlakozhasson az Európai Unióhoz. Ehhez egyszerre kellett kielégíteni a magyar és az uniós érdeket. Ennek legfőbb oka az volt, hogy a szűk parlamenti többség miatt a Medgyessy kormánynak szembe kellett néznie a nagy számban lévő ellenzékkel, akik a magyar érdekek

erőteljesebb érvényesítését akarták. Az előző szocialista-liberális kormányzat külpolitikájához képest tehát hangsúlyeltolódásokat tapasztalhatunk. Ugyanez érzékelhető a státusztörvény esetében is, ahol a szocialista kabinet erőteljesebben próbálta érvényesíteni a magyar érdekeket a korábbi álláspontjához képest. A Medgyessy kormány nemzetpolitikáját így legfőképp a státusztörvény módosításával lehet jellemezni. Medgyessy tárgyalta Romániával és Szlovákiával a státusztörvény módosításáról, Mikulás Dzurinda szlovák miniszterelnök viszont nem fogadta el a módosításokat és egy 15 pontból álló csomagban fejtette ki kifogásait a jogszabály tervezetével kapcsolatban. Adrian Nastase román kormányfő a koncepcióval egyetértett, konkrétumokról viszont nem beszélt. Ezek a találkozók próbálták a Medgyessy-kormány elébe menni az ellenzéki támadásnak, így a tárgyalások kudarcát és félsikerét se tudta az ellenzék a kormány ellen fordítani. Az ekkor ellenzékben lévő FIDESZ-es vezető, Orbán Viktor is megjegyezte, hogy Medgyessy Péter a MÁÉRT-megállapodás tükrében járt el Mikulás Dzurinda szlovák miniszterelnökkel szemben. Az egyetlen pont, ahol az ellenzék támadta Medgyessyt az volt, hogy 2002. december elsején a miniszterelnök részt vett Románia nemzeti ünnepe alkalmából rendezett fogadáson (Political Capital, 2002). 2004. augusztus 25-én Medgyessy Péter a koalíciós partnerével, a Szabad Demokraták Szövetségével (SZDSZ) kialakult ellenséges viszony miatt lemondott hivataláról. Ezt követően 2004. szeptember 29-éig ügyvezető kormányfőként tevékenykedett, amikor az országgyűlés megválasztotta utódját, Gyurcsány Ferencet.

Gyurcsány Ferenc kormányának megalakítását követően magához vonta a külpolitika teljes irányítását. A miniszterelnöknek egyedi elképzelései voltak a külpolitikáról, amelynek többször hangot is adott: „*a külpolitika nem más, mint a belpolitikai törekvések folytatása külkapcsolatokban, nincs elkülönülő külpolitika*” (Magyar Nemzet, 2007. 07. 15). Ezt Gyurcsány a 2006-os, második kormányának megalakulása után jelentette ki. Ennek tükrében egyértelmű volt, hogy kijelentésével új irányt vesz a magyar külpolitika. A kormányfő Göncz Kingát kérte fel külügyminiszterként. Egyik legfőbb külpolitikai feladata az volt, hogy a magyar külképviseletek legfőbb célkitűzései közé a magyar kormány belpolitikai programjának elfogadtatását emelje. Gyurcsány Ferenc külpolitikai elképzeléseiben a „minimalista” elveket követte, és visszatért a kilencvenes évek közepén kialakult felfogáshoz, melynek alapja a regionális stabilitás volt. Ezt Gyurcsány Ferenc azzal indokolta, miszerint Magyarország regionális stabilitása érdekében a kisebbségi kérdést háttérbe kell helyezni, hogy ne kerüljön sor fegyveres összeütközésre a szomszédos országokban. A körülmények azonban egészen máshogy alakultak a kétezres évek második felében, és úgy tűnt ez a minimalista külpolitika

nem szolgálja megfelelően Magyarország érdekeit, és nehezíti a nemzetközi kapcsolatok megfelelő érvényesülését. Gyurcsány sajátos külpolitikai felfogása és elképzelései megosztóvá váltak az ellenzékben, a magyar társadalomban és a közéletben egyaránt. Ennek következményeként Magyarország mindenkori többséggel szavazott az Európai Unió különböző fórumain. Gyurcsány Ferenc különböző kormányzati intézmények által létrehozott külpolitikai stratégiákat hozott létre, azonban ezek gyakorlati megvalósítása kevésbé volt meghatározó. Gyurcsány Ferenc külpolitikai kérdésekben való álláspontja mérsékeltebb irányzatot követtek, az akkori jelentős külpolitikai ügyekben (Magyarország az Egyesült Államok által Európába telepítendő rakétavédelem kérdése, a Szlovákiában megvert magyar diáklány ügye, Törökország európai uniós csatlakozásának kérdése) az akkori kormány nem tett határozott állásfoglalást. Szintén ekkor volt napirenden a disszertáció témája szempontjából egy lényeges mozzanat is, az Erdélyi Székely Nemzeti Tanács népszavazásának ügye, melynek célja a Székelyföld területi autonómiája volt és amelynek elfogadása jelentősen átalakította volna a romániai magyar felsőoktatási rendszert is. A jelölt kérdésben a határon túli magyarság Gyurcsány határozott álláspontját várta, ugyanakkor a kormányfő ebben az ügyben is mérsékeltebb álláspontot fogalmazott meg (Gazda, 2007). Gyurcsány mérsékeltebb, visszafogott külpolitikája megosztotta a külpolitikában jártas magyar szereplőket is. Ide sorolandó Duray Miklós, a szlovákiai Magyar Koalíció Pártjának elnökének egy 2006-os interjúja is, melyben élesen bírálta a Gyurcsány kormány külpolitikáját. Álláspontja szerint a kormány magyarságpolitikája helyzete aggasztó. Duray bírálatában a már Medgyessy kormány külpolitikáját is kifogásolta, ami véleménye szerint Gyurcsány Ferenc hatalomra jutásával folytatódott. Duray bírálatában nehezményezte a kettős állampolgárságról kiírt népszavazásának ügyét, valamint a MÁÉRT létrehozásának kudarcát. Duray Miklós kifogásolta a Gyurcsány kormány által kiadott öt oldalas „*a megújuló nemzetpolitika elvei és intézményrendszere*” című dokumentumot is. Álláspontja szerint a tervezet készítői olyan szavakat és kifejezéseket használnak a dokumentumban, amelyekkel mellőzik a rendszerváltás óta elért eredményeket és sikereket, amit a Határon Túli Magyarok Hivatalának, az Illyés Közalapítványnak és a Márton Áron Szakkollégiumnak felszámolásával támaszt alá. Duray a Gyurcsány kormányzás legproblémásabb külpolitikai területét a határon túli magyaroknak szánt támogatásrendszerében találta. Véleménye szerint a legnagyobb probléma a támogatások összegével kapcsolatban van, miszerint több anyaországi és felvidéki szakember felmérése alapján a törvényes keretek között Magyarországon dolgozó román, szerb, szlovák, ukrán túlnyomó részt magyar nemzetiségű dolgozó által, vagy után keletkezett adóknak és járulékoknak többszörösen fedezniük kellett volna a támogatásokat. Véleménye szerint ez

azonban a gyakorlatban nem érvényesült, mivel a kormány elképzelése szerint az újonnan létrehozott szervezetek és annak támogatási rendszere a fejlesztési-együttműködési rendszeren alapszik. Duray Miklós szerint az ötlet maga nem volt elvetendő, azonban csak egy jól kidolgozott és széles körűen egyeztetett stratégia keretei között látta elképzelhetőnek (Zsebők, 2006).

A 2010-es parlamenti választásokon a FIDESZ - KDNP nagyarányú győzelmet aratott, a május 29-én megalakuló kormány miniszterelnöke újból Orbán Viktor lett. A kormányváltást követően a nemzetpolitika egy teljesen új irányt vett és gyökeresen átalakult. „Nemzetpolitikai rendszerváltozásnak” is szokták nevezni a folyamatot, amely egyértelművé teszi, hogy új korszak kezdődött meg a nemzetpolitikában. Olyan építkezés kezdődött meg, amely a törvényhozásra, a magyar-magyar kapcsolatokra, a stratégiaalkotásra és a kormányzati struktúrára is kiterjedt (Kántor, 2010: 406). Az első, és egyik legfontosabb mérföldkő a nemzetpolitikai irányváltásban az állampolgársági törvény módosítása, azaz a honosítás volt, amit a parlament 2010. május 28-án 98%-os többséggel fogadott el. A törvénymódosítás lehetővé tette a határon túli magyarság számára az egyszerűsített honosítást. A honosítás első évében tömegével jöttek át az anyaországba határon túli magyarok, hogy beadják kérelmüket egy magyarországi önkormányzathoz. Az egyszerűsített honosítási eljárásnak köszönhetően 940 ezren tettek állampolgársági esküt és több mint 160 ezer diaszpórában élő magyar kapta meg a magyar állampolgárságot. A honosítás lehetősége a mai napig adott, ugyanakkor, aki élni akart ezzel a lehetőséggel egyből a törvénymódosítás után beadta kérelmét, így később csökkent a kérvényezők száma. A törvénymódosítással kapcsolatban fontos megjegyezni, hogy Magyarország nem adja ki az állampolgársági információkat, így azoknak sem kell félniük, akiknek az adott ország megtiltja a kettős állampolgárságot. Jó példa erre, hogy a csángókat nem ismerték el magyarnak, így ennek megoldásaképp a „csángó klauzúla” néven beemelték a magyar törvénybe (Nemzetpolitikai Államtitkárság, 2021:6). Az egyszerűsített honosítási eljárásnak köszönhetően megindult azoknak a romániai magyar diákoknak a száma is, akik Magyarországon folytatták felsőfokú tanulmányaikat.

A Nemzetpolitikai Államtitkárság gondozásában kiadásra került a „*Magyar nemzetpolitika: A nemzetpolitikai stratégiai kerete*” című kiadvány, amely keretbe foglalja a magyar állam nemzetpolitikáját. A dokumentumot a MÁÉRT 2011. november 24-i ülésén fogadták el, amely megfogalmazza azokat a stratégiai célokat, annak eléréséhez vezető utat és cselekvési irányokat, amely a magyar politika és a magyar közigazgatás minden területét érinti. Ilyen cselekvési terület többek között a magyar közigazgatás, a szórvány és diaszpóra, a

támogatáspolitikai, az oktatás, a gazdaságfejlesztés, a mezőgazdaság, ifjúság, média, sport, kultúra, turizmus, valamint az egyház. A stratégia legfontosabb céljaként az autonómiát jelöli ki, amely azon az elképzelésen alapul, hogy csak az autonómia képes biztosítani hosszú távon a magyarként való megmaradást és gyarapodást. A gyarapodás azt jelenti, hogy a magyar közösségek száma nő és nem asszimilálódik, ami csak jelentős társadalomépítéssel érhető el. A nemzetpolitikai stratégia alapja az intézményesítés, mivel a magyar nemzet határai a magyar intézmények hatásköréig terjed. Az intézményesítés folyamata 2010. után új alapokra helyeződött, a nemzetpolitika ágazati politikaként kiemelt szerepet kapott. Kialakult egy olyan intézményrendszer a kormányzati struktúrán belül, amely a nemzetpolitika kialakításért felel. Ide tartozik a Nemzetpolitikai Államtitkárság, a Bethlen Gábor Alapkezelő Zrt., a Nemzetpolitikai Kutatóintézet és a Magyarság Háza (Rákóczi-Valent-Varga, 2017: 39-40).

Az alábbiakban az értekezés ismerteti az imént felsorolt intézményeket, amelyek nemzetpolitikai intézményrendszerhez tartoznak.

Nemzetpolitikai Államtitkárság

A Nemzetpolitikai Államtitkárságot a nemzetpolitikáért felelős miniszterelnök-helyettes irányítja, a napi munkát pedig a nemzetpolitikáért felelős államtitkár vezeti. 2010. és 2014. között a Közigazgatási és Igazságügyi Minisztériumhoz, 2014-től a Miniszterelnökséghez tartozik, mint szervezeti egység. Az Államtitkárság jelöli ki a nemzetpolitikai stratégiai célokat, és a szervezet felel azok végrehajtásáért. Kiemelkedő szerepe van a külföldi magyarokat érintő kormányzati döntések és jogszabályok előkészítésében, valamint az Államtitkárság készíti elő a miniszterelnök-helyettes nemzetpolitikai döntéseit és javaslatait is. Kiemelt feladati közé tartozik a rendszeres kapcsolattartás a külföldi magyar közösségek politikai, önkormányzati, érdekképviseleti, oktatási, kulturális és egyéb civil szervezeteivel, valamint egyházaival. Fontos feladata továbbá a külföldi magyarok támogatásrendszerének ellenőrzése és felügyelete (Rákóczi-Valent-Varga, 2017: 41).

Bethlen Gábor Alapkezelő Zrt.

A Bethlen Gábor Alap 2011-ben azzal a céllal jött létre, hogy a korábban átláthatatlan, többközpontú pénzmozgásokat normalizálja egy centralizált transzparens rendszer keretei között. Az Alap irányításáért egy négytagú Bizottság felel a MÁÉRT elvi iránymutatásait figyelembe véve. A Bizottság tagjai a nemzetpolitikáért felelős miniszter, a kormányzati tevékenység összehangolásáért felelős miniszter által kijelölt személy, az államháztartásért felelős miniszter által kijelölt személy, valamint a nemzetpolitikáért felelős államtitkár. A

négytagú bizottsággal összhangban működik továbbá az ún. 9 fős Kollégium, amely egy szakmai döntéshozó testület. A Kollégium döntéseit a Bizottság hagyja jóvá, tagjait is a Bizottság választja 4 évre. A határon túli magyarok támogatása a Bethlen Gábor Alap nyílt és meghívásos pályázatainak keretében zajlik. Az egyik legkiemelkedőbb pályázatának a „Szülőföldön Magyarul” c. pályázata tekinthető, amely egy oktatási és nevelési támogatás azoknak külföldi magyar gyermekeknek, akik szülőföldjükön magyar nyelvű oktatási intézményben tanulnak. Emellett fontos kiemelni a „Dr. Szász Pál tanulmányi ösztöndíjpályázatot”, amelyet az Alapkezelő a Nemzetpolitikai Államtitkársággal együttműködve működtetett a felsőoktatási jogászképzésben résztvevő, nappali tagozatos, magyar nemzetiségű, román, szlovák, szerb, ukrán horvát és szlovén állampolgárságú hallgatók számára. A Bethlen Gábor Alapkezelő Zrt. a MÁÉRT 2011-es döntése értelmében arra törekszik, hogy az eseti támogatásokat teljesen felváltsa a hosszú távú, normatív jellegű támogatások. Ebből a célból kibővült a nemzeti jelentőségű intézmények és programok köre, amelyeket a MÁÉRT tagjai által meghatározott kritériumok alapján a Bethlen Gábor Alap Bizottsága jelöli ki. A Bethlen Gábor Alapkezelő Zrt. szervezeti egységén belül működik a Nemzetpolitikai Kutatóintézet, valamint az Alapkezelő felel a Magyarság Háza működtetéséért is. (Rákóczi-Valent-Varga, 2017: 42).

A Magyarság Háza

A Magyarság Háza 2011. és 2014. között jött létre, egy olyan többfunkciós intézményként, amely az egységes magyar nemzet bemutatásán és megismertetésén alapul. A Magyarság Háza egyszerre gyűjti össze és dolgozza fel a világban élő magyar személyekről, közösségekről, teljesítményekről szóló ismereteket, valamint tudásközpontként is funkcionál, amely ezeket az ismereteket kiállítások, programok, rendezvények, kiadványok formájában továbbadja. Ennek megfelelően legfontosabb feladata korszerű módon bemutatni a külföldi magyarság értékeit, amelyben kiemelt hangsúlyt kap Trianon háttérének és következményeinek a megismertetése, a magyar közösségek kulturális, tudományos eredményeinek bemutatása, valamint a diaszpóra történetének és értékeinek bemutatása is (Nemzetpolitikai Államtitkárság, 2021:17).

Nemzetpolitikai Kutatóintézet

A Nemzetpolitikai Kutatóintézet 2011-ben jött létre a Nemzetpolitikai Államtitkárság háttérintézményeként. Tevékenységének alapvető célja, az, hogy a külföldi magyarokkal kapcsolatos legfrissebb kutatási eredményeket a politika számára értelmezhető, hasznosítható formában közvetítse, ezáltal segítse a nemzetpolitikai döntések hatékonyságát. A szervezet

legfontosabb feladatai közé tartozik a nemzetpolitikai vonatkozású kutatások kezdeményezése és összehangolása, valamint ezen kutatások eredményeinek a politikai döntéshozók számára is használható formában való feldolgozása. Kiemelt feladata továbbá az érintett magyar közösségek demográfiai és nyelvi folyamatainak, a külföldi magyar pártok választási eredményeinek és autonómiatörekvéseinek, a kisebbségi jogok betartásának, valamint a migrációs eredetű magyar diaszpórák közösségek múltjának és jelenének tudományos feltérképezése. A Kutatóintézet egyik legfontosabb célja mindemellett a megszerzett és összegzett tudás megfelelő megjelenítése és annak minél szélesebb körben történő kiterjesztése. A szervezet ennek érdekében folyamatosan szervez különböző konferenciákat és szakmai rendezvényeket, valamint megjelentet különböző szakmai kiadványokat. Az egyik legfőbb sikere a 2016-ban a Kutatóintézet által létrehozott saját folyóirata Kisebbségi Szemle címen, de ide sorolható a Lucidus Kiadó gondozásában megjelenő magyar nyelvű Kisebbségkutatás, valamint az angol nyelvű Minority Studies folyóirat is (Rákóczi-Valent-Varga, 2017: 43-44).

Kisebbségi Jogvédő Intézet

A Kisebbségi Jogvédő Intézet 2012-ben Budapesten alakult meg, alapítványi háttérrel működő civil szervezetként. Az Intézet elsődleges célja, hogy a külföldi magyarok ellen elkövetett jogsértések áldozatait képviselje hazai és nemzetközi fórumok előtt. Az Intézet 13 állandó jogsegély-szolgálati partnerrel és 16 állandó jogsegély-szolgálati irodával rendelkezik. Az ügytípusok közé sorolható a kétnyelvű ügyintézéshez való jog sérelme, az anyanyelvhasználathoz való jog sérelme, a kétnyelvű feliratok hiánya, a gyülekezéshez, szabad véleménynyilvánításhoz való jog sérelme és a tulajdonjogi perek is. Az Intézet számos ügyben vett részt az elmúlt évek alatt, ide sorolható az értekezés témája szempontjából lényeges Marosvásárhelyi Orvosi és Gyógyszerészeti Egyetem (MOGYE) chartájának érvényességével kapcsolatos per is, amelyet az értekezés a 3.4. fejezetében tárgyal (Rákóczi-Valent-Varga, 2017: 43-44).

A disszertáció egyik központi kérdése, hogy mely szereplők járultak hozzá a romániai magyar felsőoktatás fejlődéséhez. Az előbbieken a disszertáció részletesen bemutatta, hogy a 2010-es kormányváltást követően a magyar kormány kisebbségpolitikája alapjaiban változott meg, amely nagy hatással van a romániai magyar felsőoktatásra nézve is. Bethlen Gábor Alapkezelő Zrt. létrehozásával, valamint a többi határon túli magyarságot érintő intézkedéssel addig nem látott pénzügyi támogatás indult meg a határon túli magyarok, így a romániai magyarság megsegítésére is. Mindezek alapján egyértelműen kijelenthető, hogy a 2010. után megalakult magyar kormány markánsan hozzájárult a romániai magyar felsőoktatás

átalakulásához, fejlődéséhez is. Az egyik interjúalany szerint „*a Sapientia Egyetemnek a létrejöttében gyakorlatilag az első Orbán-kormány vagy az első FIDESZ kormány vállalt szerepet, tehát mondhatjuk azt, hogy végül is szembe ment valamilyen formában az erdélyi politikai elittel, illetve az értelmiségi elittel, akinek egy része nem feltétlenül gondolkodott abban, hogy létrejőjön ez az állami, tehát a magyar állam által támogatott magánegyetem*” (5. interjú).

A magyar kormány romániai magyar felsőoktatásra gyakorolt hatását részletezi az értekezés harmadik interjúalánya is, aki vélemény szerint „*kizárólag a magyar állam támogatásával a Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem és a Partiumi Keresztény Egyetem, amelyek a romániai magyar magánegyetem hálózat részét képezik. De ezek az egyetemek nem részesülnek semmi fajta román állami finanszírozásban, és inkább hasonlítanak a magyarországi állami egyetemekhez. Hiszen ugyanígy állami finanszírozásban részesülnek, csak ez az állami finanszírozás egy magánalapítvány, pontosabban az erdélyi történelmi egyházak által létrehozott Sapientia Alapítványon keresztül történik. Tehát ezek az egyetemek jogilag magánjogi egyetemek és nem részesülnek román állami finanszírozásban, ténylegesen a magyarországi oktatási rendszer részét képezik, vagy ahhoz közelítenek és magyar állami finanszírozásban részesülnek, viszont a román jogi és a román akkreditációs feltételeknek kell megfelelniük*” (3. interjú).

Ugyanakkor, a támogatások következtében egyfajta polarizálódás alakult ki a romániai magyar felsőoktatási intézmények tekintetében, mivel a román állam által működtetett intézmények mellett megjelentek a magyar állam által támogatott intézmények is, mint a Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem (ennek létrehozását és működését az értekezés a 3.4.5 fejezet részletesen tárgyalja). Mindamellett, hogy kiszélesedett az oktatási kínálat nagy lehetőség a romániai magyar diákok számára, ugyanakkor az intézmények létrehozása a romániai magyar hallgatói népszerűség polarizálódását és hierarchizálódását is előidézte. Az alábbi jelenségről számol be a disszertáció 3. interjúalánya is, aki véleménye szerint „*annak ellenére, hogy a hivatalos diskurzus arról szól, hogy minden hallgató odamegy, ahol a legjobb minőséget kapja, azt is látni lehet, hogy megvalósul egyfajta szelekció és egyfajta polarizálódás. Tehát végeredményben a hallgatói népszerűség is hierarchizálódik, nem csak az egyetemek, ahova jártak*” (3. interjú).

Az értekezés kutatásának több interjúalánya szerint a magyar állam által támogatott intézmények és a román állami egyetemek közötti polarizálódás miatt versenyhelyzet alakult ki a hallgatókért. Ennek okán ez a jelenség a magyarok demográfia csökkenése mellett (amit az

értekezés a 3.3. fejezetben részletesen tárgyal), nagy kihívást jelent a romániai magyar felsőoktatásra nézve. A kutatás második interjúalánya szerint *„elindult egy elsoványodás is, mert rengeteg a felsőoktatási intézmény, és elkezdődött a harc a gyerekekért. Tehát nem elég a demográfiai probléma, hogy nem születik elég gyerek, van egy ilyen típusú agyszívás is”* (2. interjú). Ezt az álláspontot képviseli az értekezés 3. interjúalánya is aki szerint *„azt is el kell mondanunk, hogy a kolozsvári Babeş-Bolyai Egyetem, ahol van román tagozat, és van magyar tagozat, az ottani magyar tagozat a román magán egyetemi szférában tevékenykedő egyetemeket valamilyen szinten vetélytársnak érzékeli. Tehát a hallgatókért küzdelem folyik. Nemcsak a román hallgatóként, hanem a magyar hallgatókért is az állami vegyes tannyelvű egyetem, illetve az önálló magyar magán egyetemek között. Ez leginkább a Babeş-Bolyai és a Sapientia Egyetem viszonyán érzékelhető, merthogy ugyanazt a régiót célozzák meg, tehát alapvetően a székelyföldi régiót és Közép-Erdélyt”* (3. interjú).

Erről a polarizálódott romániai magyar felsőoktatási rendszerről és a diákokért való küzdelemtől számol be a kutatás 4. interjúalánya is aki szerint *„egy polarizálódott felsőoktatás van Romániában, ráadásul egyre szélesebb körű polarizálódás, hiszen egyre több és több egyetem jön létre. Az elmúlt 10-15 évben körülbelül 40 új egyetem született Romániában, amelyeknek 99%-a magánegyetem nyilván. De ezzel is azt látjuk, hogy gyakorlatilag egyre több szereplős, egyre nagyobb a verseny, és egyre kevesebb a diák, mert van egy óriási demográfiai lemorzsolódás. A most kiadott újabb információk szerint a 2021-es népszámlálás 10 év leforgása alatt egymillió fős veszteséget számolt el Romániában, ami azt jelenti, hogy minden 20. román eltűnt. Most ugye nyilván az erdélyi magyarokra is gondolok. Tehát minden 20. román ember eltűnt és ezzel lényegében egy szűkülő demográfiai térben egyre több az egyetem, gyakorlatilag a magánegyetemi túlburjánzásról beszélhetünk. És ezek rendszerszintű felügyelet nélkül vagy minimális rendszerszintű felügyelettel, de nagyfokú autonómiával minimális pénzből próbálnak boldogulni. Tehát verseny van a diákokért, egyre nagyobb verseny és egyre nehezebb talpon maradni”* (4. interjú).

A disszertáció kutatásának egy másik interjúalánya szerint is polarizálódás alakult ki a magyar állam által létrehozott és támogatott egyetemek, valamint a román állam által működtetett egyetemek között, ami a tudományos elit megosztásához, valamint a romániai magyar felsőoktatási rendszer minőségének romlásához vezetett. Az interjúalány szerint *„a másik nagy bűn az szerintem a magyar államé a Sapientia EMTE létrehozásával, illetve különösen a Partiumi Keresztény Egyetem létrehozásával. Merthogy ez az erdélyi magyar akadémiai vagy tudományos erők elit olyan megosztásához vezetett, ami egy kérdéses minőségű*

rendszer jelent, és ez látszik. Ez az erdélyi magyar fiatalok számára úgy néz ki, mint egy felsőoktatási intézmény, holott nagyon-nagyon sokan az ott oktatók közül nem ütötték meg megfelelő a mércét, nem elfogadható minőséget jelenítenek meg, hogy oktassanak. Véleményem szerint ezt nem lett volna szabad, annak ellenére, hogy rengeteg értéket is teremtenek az ott dolgozók, hiszen a nagy számok törvénye alapján a Sapientián is dolgoznak, rendes emberek és jó kutatók” (8. interjú).

3.3. A 2021-es román népszámlálás eredményei a felsőoktatás vonatkozásában

Az disszertáció témája miatt az értekezés ebben a fejezetben külön tárgyalja a 2021-es román népszámlálás magyar vonatkozású eredményeit, különös tekintettel a felsőfokú iskolázottságra vonatkozó adatokra. A disszertáció álláspontja szerint a romániai magyar közösség létszámának alakulása nagy mértékben befolyásolja a felsőoktatást is, ezért érdemes lehet az oktatáspolitikát és így a felsőoktatáspolitikát és stratégiát is a népszámlálás számadatainak kontextusába és következményei közé beékelni. Éppen ezért az értekezés témája miatt különösen fontos a felsőoktatás vizsgálatakor a közismert demográfiai mutatókat és annak következményeit is figyelembe venni. Ezen mutatók követése és vizsgálata hozzásegíthet az oktatáspolitikai realizmus érvényesítéséhez, a felsőoktatás stratégiák valós tényekhez és lehetőségekhez történő közelítéshez egyaránt (Tonk, 2019:50-51). Románia 2007. január elsején csatlakozott az Európai Unióhoz (ennek folyamata a későbbiekben, az értekezés 3.5 fejezetében részletesen bemutatásra kerül), ami az előnyök és kiváltságok mellett kötelezettségeket is hordoz magában. Az európai uniós kötelezettségeknek megfelelően, az Európai Bizottság határozatát betartva már 2021-ben minden tagországban népszámlálást kellett volna tartani. A koronavírus által okozott világvárvány miatt azonban több ország a halasztás mellett döntött, köztük Románia is, ahol 2022. március és július között kerül sor a népszámlálásra. Az értekezés ezen fejezetében a legfrissebb publikus adatok alapján megkísérli felvázolni a 2021-es román népszámlálás eredményeit, annak a romániai magyar felsőoktatásra vonatkozó tanulságait a magyar lélekszámra vonatkozó adatok függvényében. A népszámlálás megkerülhetetlen tudományos jelentősége mellett számos gyakorlati haszonnal is bír, és politikai döntések számára is nélkülözhetetlen. A népszámlálás adatai ugyanis lehetővé teszik a társadalmi, gazdasági és demográfiai folyamatok pontos feltérképezését és megértését, ezáltal pedig egyrészt megalapozzák a különböző nemzetközi, országos, regionális vagy éppen településszintű intézkedéseket, másrészt segítséget nyújtanak a hosszú távú stratégiák,

előrejelzések és fejlesztési irányok kidolgozásához. Mint mindig, most is különösen nagy tétje van a romániai magyarság számára a népszámlálásnak, hiszen számos, eddig elért joga, kiváltsága függ attól, hány magyar él az országban (Kollár-Pillók: 9-10).

Románia, az Európai Unió tagállamaként tehát köteles elvégezni a lakosság nép- és lakásszámlálást a 2021-es évben a nép- és lakásszámlálásról szóló 2008. július 9-ei 763/2008/EU európai parlamenti és tanácsi rendelettel és az ennek átültetésére szolgáló rendeletek követelményeknek megfelelően. A 2021-es kötelező népszámlálási adatok begyűjtésére a 2021-es évben kerül sor, ezért a 2020. és 2021-es évek döntő fontosságúak az említett népszámlálás előkészítésére és megfelelő körülmények közötti lebonyolításához. A népszámlálás átfogó statisztikai kutatás, amelynek elsődleges célja hivatalos nemzeti és európai statisztikák létrehozása, statisztikai mutatók formájában, minőségi feltételek között, a lakosság számáról és területi megoszlásáról, a demográfiai és társadalmi-gazdasági szerkezetéről, a lakossági háztartásokra vonatkozó adatokról, valamint a lakásalapról, a lakosság lakhatási körülményeiről és az épületekről, amelyekben ezek a lakások találhatóak. A 2021-es népszámlálási kérdőív magyar nyelvű, hivatalos változata mintegy hat oldalas, négy részből áll és összesen 18 kérdést tartalmazott. A kérdéssor harmadik részében, az etnokulturális jellemzők rovatban található a népszámlálás nemzetiségi kérdése, amelyet az értekezés magyar vonatkozásban vizsgál. Ebben a rovatban szerepeltek a vizsgálat tárgyát képező kulcsfontosságú kérdések: az etnikum, az anyanyelv és a felekezet (Népszámlálás.ro, 2022. 12. 10)

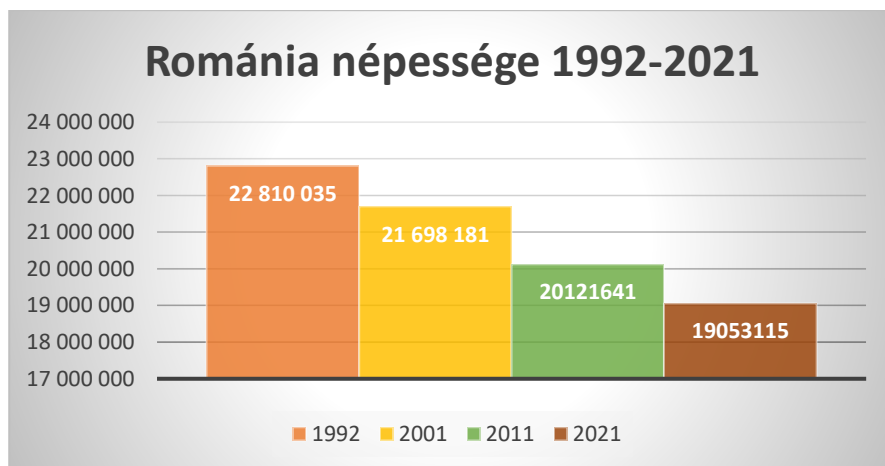
ETNOKULTURÁLIS JELLEMZŐK	
MINDENKI SZABADON VÁLASZTHAT, MINDENFÉLE KÉNYSZER NÉLKÜL	
P3a. Milyen etnikumhoz tartozónak vallja magát?	(VÁLASSZON).....
P3b. Mi az Ön anyanyelve?	(VÁLASSZON).....
P3c. Melyik valláshoz, felekezethez tartozónak tartja magát?	(VÁLASSZON).....

1. ábra. A 2021. évi romániai népszámlálás nemzetiségi kérdése²⁰

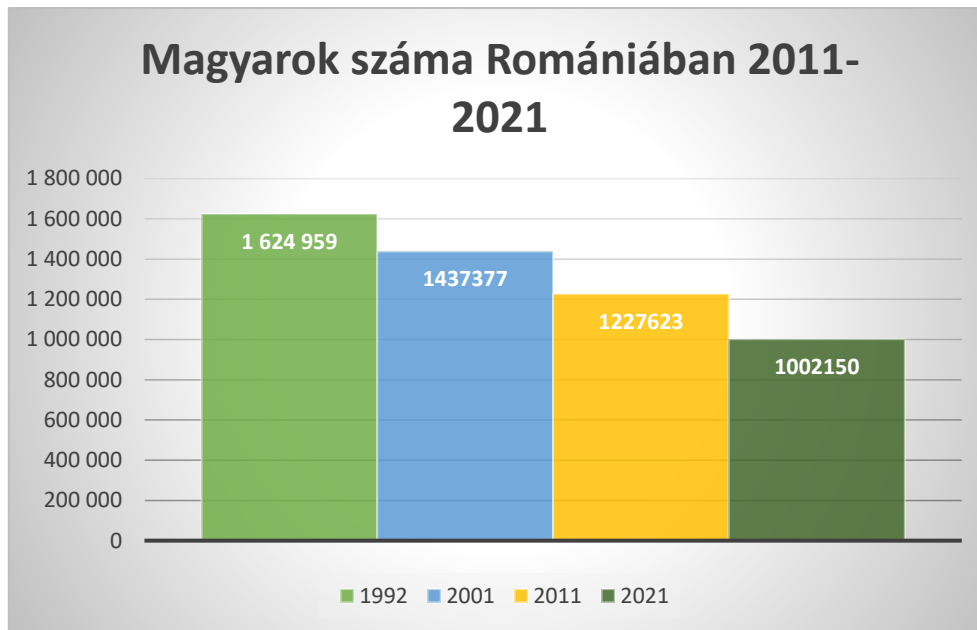
Az Országos Statisztikai Intézet (Institutul Național de Statistică - I.N.S.) 2022. február - 2024. március között megvalósította a begyűjtött adatok ellenőrzését, érvényesítését, feldolgozását és kiközlését. Mint már ismertetes a népszámlálás számos alapadatot gyűjt Románia rezidens lakosságáról, alapvető célja a lakosság számának és életkörülményeinek feltárása. Mint mindig, most is különösen nagy tétje van az erdélyi, romániai magyarság

²⁰ A kép forrása: www.nepszamlalas.ro. utolsó letöltés: 2023. 01.04.

számára a népszámlálásnak. Számos, eddig elért joga, kiváltsága függ attól, hány magyar él az országban. A következő tíz évben ugyanis a népszámlálás eredményei befolyásolhatják, hogyan érvényesülnek az erdélyi magyarok nyelvhasználati és kisebbségi jogai, milyen mértékben részesülnek oktatási és kulturális intézményeink az állami támogatásokból, vagy például az is, hogy kapnak-e állami finanszírozást a magyar egyházak, ami hatással van az egyházak által fenntartott romániai magyar felsőoktatási intézményekre is. A román kormány a népességszám függvényében osztja szét a települések között a lakosságárányosan járó támogatásokat, és annak mentén szervezheti át a közigazgatást. A népszámlálás adatainak függvényében változhatnak a településfejlesztési prioritások és támogatások, de változnak majd a lakhatással, a családdal, az egészségüggyel, a foglalkoztatottsággal, a szociális helyzettel és a felsőoktatással kapcsolatos döntések is. Ezért a 2021-es népszámlálás kardinális kérdése, hogy a romániai magyarok száma és aránya miként változott az elmúlt tíz évben (nepszamlalas.ro, 2023). A népszámlálás előzetes eredményeit 2022. december 30-án hozta nyilvánosságra az Országos Statisztikai Intézet csak román nyelven. A közzétett adatok szerint a 2011-es népszámlálás adataihoz képest az ország 20,12 millió fős lakossága 19,05 millióra csökkent, a teljes népesség számbeli zsugorodása 1,1 millió fő. Az értekezés szempontjából kiemelt fontosságú, hogy ebből a népességvesztésből a magyarság részaránya mekkora mértékű. A számokból megállapítható, hogy a magyarság részaránya számottevő: a 2011-ben számlált 1 227 623 fős magyar közösség 1 002 151-re csökkent. 2022-ben tehát 225 472 fővel kevesebb magyar élt Romániában, mint 2011-ben. Fontos hozzátenni, hogy a magyarság számarányának csökkenése meghaladja a románokét: az ország össznépességén belül egy évtized alatt a korábbi 6,5 százalékról 6 százalékra zsugorodott a magyarság.

2. ábra. Románia népessége 2011-ben és 2021-ben (saját szerkesztés az Országos Statisztikai Intézet adatai alapján)

3. ábra. Magyarok száma Romániában 2011-ben és 2021-ben (saját szerkesztés az Országos Statisztikai Intézet adatai alapján)

Az adatokból egyértelműen kiolvasható, hogy mind a román népesség, mind a magyarok számbeli zsugorodása jelentős mértékű. A magyarság egymillió lélekszáma, és a 2011-es népszámláláshoz képest mért drasztikus fogyása számos kérdést vet föl. Az adatok alapján kijelenthető, hogy rendszerváltás óta megejtett három népszámlálás alapján a magyarság mostani fogyása a legnagyobb. Az értekezés vizsgálata szempontjából lényeges információ a magyarok népességének változása Romániában, így a közzétett adatok alapján ki kell jelenteni, hogy a romániai magyarság nagyobb arányban fogy, mint a többségi román nemzet. Az adatok szerint arányaiban az országosnak a kétszerese a magyar népesség fogyása. A romániai magyarok az ország lakosságán belüli számarányuk kétszeresével szerepelnek az elhalálozási statisztikákban, így tíz év alatt 85 ezer erdélyi magyart temettek el, ami a Romániában elhunytak 13%-át jelenti. Ez a drámai fogyás azzal magyarázható, hogy a romániai magyarok korszerkezete kedvezőtlenebb, mint a többségi román lakosságé, tehát a romániai magyarság körében arányaiban jóval több az idős ember, mint a románok között. Ennek számos oka van, de a magyarok népességfogyásának fő mozgatórugóját a kivándorlásban kell keresni. Fontos megjegyezni, hogy míg a román lakosság az 1989-es rendszerváltás után kezdett el tömegesen külföldre távozni, a romániai magyarok kivándorlása már korábban, a Ceaușescu-rendszer magyarellenessége és üldöztetése miatt indult be, és ez a folyamat az 1990-es években csak felerősödött. A menekülők többsége a fiatalabb korosztályok soraiból került ki, így az ő

gyerekeik már nem Erdélyben születtek meg. Ehhez hozzájárult, hogy az erdélyi magyarok körében a kommunizmus éveiben kisebb volt a termékenység, mint a többségi román lakosság soraiban, ami szintén csökkentette a magyarok részarányát. Tehát nem az történik, hogy az erdélyi magyar családokban jelenleg kevesebb gyereket vállalnának, mint a román családokban, hanem az, hogy korábban alacsonyabb volt a termékenység. Emiatt jóval kedvezőtlenebb korfája van az erdélyi magyaroknak, tehát leegyszerűsítve: öregebb a magyar közösség, mint az országos átlag. Ez a tendencia azonban már a korábbi népszámlálásokkor, 1992. és 2002. között is kimutatható volt. A termékenységi ráta mára már valamelyest kiegyenlítődött, sőt a szociológusok szerint elmondható, hogy az elmúlt tíz esztendőben az erdélyi magyarok kivándorlása valamivel kisebb, mint a románoké, azonban a korábbi évtizedekből öröklött kedvezőtlen korszerkezet negatív demográfiai következményei velünk élnek (Makkay, 2023).

A disszertáció népszámlálási adatok iskolázottsági szintre vonatkozó bemutatását Veres Valér szociológus egy 2023. január 2-án közzétett elemzése alapján mutatja be. Elemzésében a népesség iskolázottságát megyénként, a fő nemzetiségekre vonatkozóan vizsgálta meg. Az elemzés szerint az országos értékek változtak egy keveset, a magyar nemzetiségűek körében 13 százaléknak van felsőfokú végzettsége az országos 16 százalékhoz képest, a korábbi INS közleményben a magyarokra vonatkozóan 13,2 százalékot közöltek. A román nemzetiségűek körében a 17,5 százalékos érték egy torzított adat, mivel az ismeretlen nemzetiségűek zöme is román, és azok körében viszont mindössze 11,6 százalék rendelkezik egyetemi végzettséggel. Ezért a román nemzetiségűek körében reálisan az egyetemet végzettek aránya csak kis mértékben haladhatja meg az országos átlagot, mintegy 16,5 százalék lehet. Az alábbi táblázatban csak a nagyobb magyar népességű megyék találhatóak. Az elemzés szerint a megyék nagyon eltérő helyzetben vannak, amíg Kolozs megyében minden negyedik ember egyetemet végzett (a magyarok körében minden ötödik), addig Kovászna és Hargita megyében mindössze 10-11 százaléknak van egyeteme. A magyarok körében is 11 százalék rendelkezik egyetemmel a székely megyékben. Az alacsony érték mögött egy technikai dolog is meghúzódik: különösen Hargita megyében alig több mint egy százaléka jelenik meg csupán, romaként, a népszámlálási adatokban, így a köztudottan rendkívül alacsony iskolázottságú romákkal együtt érthető, hogy a székelyföldiek iskolázottsági mutatói még a magyarok országos átlagát sem érik el. A magyar nemzetiségűek körében az egyetemet végzettek aránya elmarad a román nemzetiségűektől legalább 3-4 százalékkal minden megyében. Az elemzés szerint Bihar megyében ez a lemaradás nagyobb mértékű, 8 százalékos, ami mögött ugyancsak

az a tény húzódik meg, hogy a nagyszámú, magyarsághoz asszimilálódott roma népesség iskolai integrációja továbbra sem megoldott, bár már vannak eredmények. A népszámlálási adatok pedig magukért beszélnek. A magyar nemzetiségű népesség iskolázottsági helyzete, mint már korábban is említésre került, az elmúlt 10 évben egyetemi végzettség vonatkozásában is mérséklődött, ez a megyék szintjén abban mérhető, hogy a megyei átlag és a magyar nemzetiségűek egyetemi végzettsége közötti eltérés legtöbb esetben egy százaléknál kisebb, vagy az körüli, kivéve Bihar megyét, ahol ez az említett okokból 4 százaléknyi, és Kolozs megyét, ahol, mint országos és nemzetközi jelentőségű egyetemi központban számos diplomás telepedik le egyetem után, és külföldiek is (rezidens orvosok stb). A Kolozs megyei magyarság a maga 20,6 százalékos diplomás rétegével így is vezető helyen van országos szinten, de a diplomás bevándorlást nem tudja ellensúlyozni (Veres, 2023. január 3.).

A népesség iskolázottsága nemzetiségek szerint Erdélyben, a jelentősebb magyarlakta megyénkben (%):

	Felsőfokú	Középfokú	Általános vagy kevesebb	Összesen
Románia összesen	16,0	43,5	40,5	100,0
Román	17,5	46,9	35,6	100,0
Magyar	13,0	49,9	37,1	100,0
Roma	2,2	15,1	82,8	100,0
Ukrán	7,3	42,0	50,8	100,0
Német	27,1	45,2	27,7	100,0
Ismeretlen	11,6	26,8	61,6	100,0
Kolozs	24,6	41,6	33,8	
Román	27,7	43,6	28,6	100,0
Magyar	20,6	49,3	30,2	100,0
Roma	2,2	16,4	81,4	100,0
Kovászna	10,6	43,6	45,8	100,0
Román	12,7	43,3	44,0	100,0
Magyar	11,0	48,3	40,7	100,0
Roma	0,6	6,3	93,0	100,0
Hargita	10,9	47,8	41,3	100,0
Román	15,0	51,1	34,0	100,0
Magyar	10,9	49,9	39,2	100,0
Roma	0,9	14,6	84,4	100,0

Maros	13,1	44,1	42,8	100,0
Román	16,3	48,6	35,1	100,0
Magyar	12,3	50,9	36,8	100,0
Roma	1,9	13,5	84,6	100,0
Bihar	16,6	43,8	39,5	100,0
Román	20,3	48,0	31,8	100,0
Magyar	12,5	48,5	39,0	100,0
Roma	2,1	12,0	86,0	100,0
Szatmár	11,9	42,9	45,2	100,0
Román	13,0	45,9	41,0	100,0
Magyar	11,8	48,7	39,4	100,0
Roma	3,8	10,2	86,0	100,0
Szilágy	11,8	46,0	42,1	100,0
Román	14,2	50,5	35,2	100,0
Magyar	10,4	54,0	35,7	100,0
Roma	0,3	10,9	88,8	100,0

2.táblázat. A népesség iskolázottsága nemzetiségek szerint Erdélyben, a jelentősebb magyarlakta megyénkben (%):

Forrás: 2021. évi népszámlálás, ideiglenes eredmények, Románia, www-insse.ro (Veres Valér számítása)

A nyilvánosságra hozott eredmények tükrében egy valami biztosan kimondható: az elmúlt tíz évben jelentősen csökkent az erdélyi magyarok lélekszáma. Az eredmények azt mutatják, hogy alig több mint egymillió fő vallotta magát magyar nemzetiségűnek, ami a román lakosság mindössze hat százalékát teszi ki. Fontos kiemelni, hogy a demográfiai helyzet szinte egész Európában problematikus, ezért kiemelten fontos foglalkozni a mai helyzetből kivezető megoldási javaslatokkal. A magyarság fogyásának megállítása érdekében a politikai elit vezetőinek olyan eszközök kialakításán kellene dolgoznia, ami figyelembe veszi az erdélyi magyarság kedvezőtlen korstruktúráját és ami számol a globalizációs kihívásokkal egyaránt. A felsőoktatásra vonatkozó adatok is aggodalomra adnak okot, mivel továbbra sem sikerült ledolgozni a hátrányt a magyarok felsőfokú végzettségére vonatkozó alulreprezentáltságát. Ez a tendencia tulajdonképpen Trianon óta tart, s bár magyar felsőfokú végzettséggel rendelkezők aránya javult valamelyest 1945. után, a nyolcvanas, kilencvenes években ismét nagyon leromlott. A jelenlegi adatok valamelyest kedvezőbb képet festenek a kommunizmus évek alatt jellemző iskolázottsági szinthez képez, ugyanakkor az adatokból is látszik, hogy a magyar nemzetiségű népesség iskolázottsági helyzete az elmúlt 10 évben egyetemi végzettség vonatkozásában elmarad a román népességhez viszonyítva. A magyar fiatalok alulreprezentáltságának hátterében vélhetően az országos átlagnál gyengébb érettségi

eredmények állhatnak, különös tekintettel a román nyelv és irodalom érettségi eredményekre. A jelenlegi gyakorlat szerint ugyanis a magyar anyanyelvű diákokat a román anyanyelvi beszélők számára kidolgozott tesztrendszerrel vizsgáztatják, ami hátrányos helyzetbe hozza a romániai magyar diákokat, ennek okán a romániai magyar diákoknak nincs egyenlő hozzáférésük a felsőfokú oktatáshoz (Kiss, 2023. január 7).

3.4. A romániai magyar felsőoktatás szerkezete

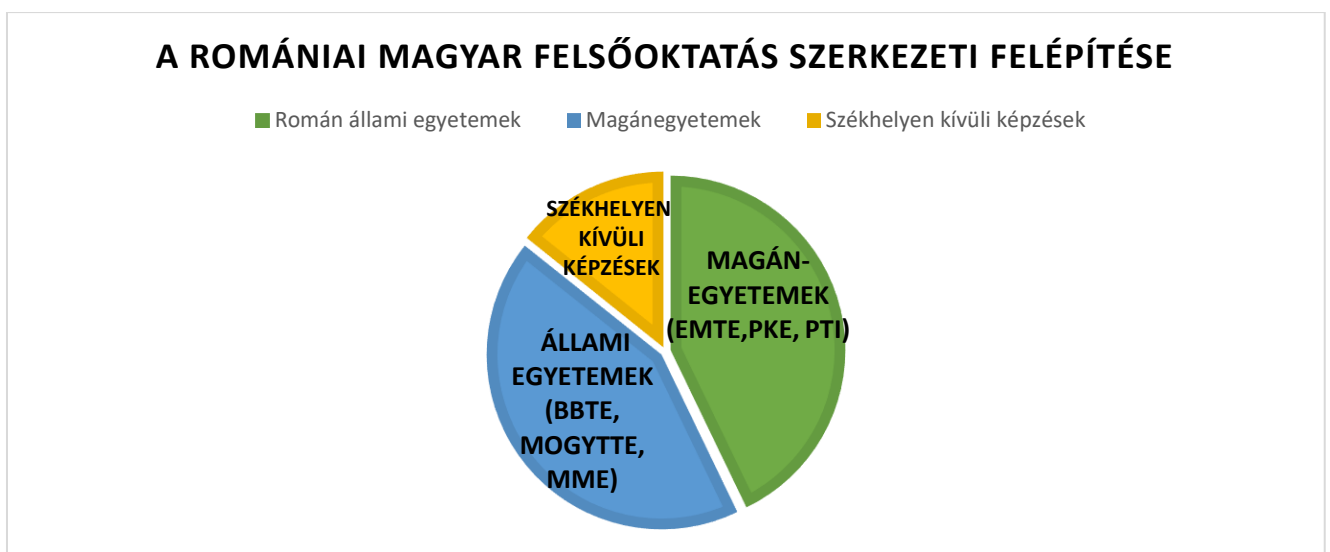
3.4.1. A romániai magyar felsőoktatási intézmények

Ahogy már a korábbi fejezetekben bemutatásra került, az 1989-es rendszerváltás hatalmas fordulópontot jelentett romániai magyar felsőoktatásra nézve is. Kijelenthető, hogy az azóta elmúlt több mint 30 évben létrejött Nagyváradtól Kolozsváron keresztül Sepsiszentgyörgyig, Szatmárnémetitől Marosvásárhelyen keresztül Csíkszeredáig kiterjedő magyar nyelvű felsőoktatási rendszer, melyet ma már egyre gyakrabban hívnak romániai magyar felsőoktatási hálózatnak. A rendszerváltást követően nem kis feladattal néztek szembe a felsőoktatáspolitikát irányító szereplők, mivel a kommunista időszak alatt a magyar felsőoktatási rendszer is átalakult a szocialista ideológia mentén. Ezt helyrehozni és erre megoldási kísérleteket kidolgozni komplex, átfogó feladatot jelentett. Elég csak a Bolyai Tudományegyetem megszüntetését megemlíteni, és már is hatalmas megoldandó feladat tárul elénk. Ahogy ez a folyamat a korábbi fejezetekben már részletesen ismertetésre került, a romániai magyar felsőoktatási rendszer helyreállítása a kihívásokkal és kudarccokkal együtt is eredményesnek tekinthető. Előremutató tényként értékelhető például a felsőoktatási képzési kínálat fokozatos expanziója, a felsőoktatási hálózat kialakulása, valamint az erdélyi régió valóságos és hatékony integrációja az ún. Kárpát-medencei felsőoktatási tér egészébe, ami a magyarországi támogatások és impulzusoknak is köszönhető. A dolgozat 3.2. fejezetében ezt már részletesen tárgyalta, így most ezen fejezet külön erre nem tér ki, összegzésképp elmondható, hogy Magyarország már kezdetektől fogva markáns szerepet vállalt szerepet a külhoni régiók magyar felsőoktatásának alakításában. Ez legjobban a 2010-es kormányváltástól érzékelhető, hiszen a romániai magyar felsőoktatási hálózat a célirányos magyarországi kormányzati szakpolitikák segítségével, valamint az anyaországi akadémiai és tudományos élet stratégiai célkitűzések eredményeként szerves és jól beágyazott részévé vált a Kárpát-medencei egyetemi és tudományos élet egészének. Példaként említve a Határon Túli Felsőoktatási Intézmények Bizottságát, a Tudományos Diákkörök Határok Nélkül programját, a Makovecz Programot stb. Ezek egy olyan stabil alapot és segítséget nyújtanak az romániai magyar

felsőoktatásra nézve, amelyek nélkül nem jöhetett volna létre egy ilyen széleskörű romániai magyar felsőoktatási képzési rendszer és kínálat sem. Ahhoz, hogy koherens képet kapjunk az erdélyi magyar felsőoktatási rendszer szerkezetéről, egy „3 + 3 + 1” típusú összetételt kell elképzelnünk magunk előtt:

Az első három magyar tagozat a (román) állami felsőoktatás részét képezi. Ide sorolható a Babeş–Bolyai Tudományegyetem magyar tagozata, Marosvásárhelyi „George Emil Palade” Orvosi, Gyógyszerészeti, Tudomány és Technológiai Egyetem (MOGYTTE) magyar tagozata, valamint a Marosvásárhelyi Művészeti Egyetem (MME) –magyar művészeti kara. A jelenleg hatályos, 1/2011-es számú romániai nemzeti oktatási törvény ezt a három felsőoktatási intézményt definiálja állami felsőoktatási intézményként, mivel a törvény 363. cikkelye leszögezi, hogy Romániában a kisebbségi felsőoktatás multikulturális és többnyelvű egyetemek keretében valósul meg és ebbe a keretbe csak ez a három tagozat illik bele. Ahogy a 2.3. fejezet már részletesen tárgyalta, a jelzett törvénycikkely egyebek mellett alapjaiban ellehetetleníti bármilyen önálló, állami támogatású magyar egyetem létrehozását mivel egyértelműen előírja, hogy az állami kisebbségi oktatás nem önálló, hanem multikulturális egyetemek keretében valósul meg, emellett pedig nagymértékben elhárítja az egyébként közfeladatokat is ellátó romániai magyar magánegyetemek állami finanszírozásának igényét. A második hármas halmaz a magánegyetemeket foglalja magában, ahova a Sapientia – Erdélyi Magyar Tudományegyetem (EMTE), a Partiumi Keresztény Egyetem (PKE) és a Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet (PTI) sorolható. Ezek a magyar tagozatok magánegyetemi státuszúak, finanszírozásuk, költségvetési logikájuk és belső gazdasági rendszerük viszonylatában pedig az anyaországi állami egyetemekkel hasonlatosak. Kijelenthető, hogy ezek a tagozatok egy kevert, részben román állami, részben magyar állami intézmények. A „+1” intézménycsoport a magyarországi felsőoktatási egyetemek által működtetett, úgynevezett „székhelyen kívüli képzéseket” foglalja magában. Ilyen képzések például a Székelyudvarhelyi Egyetemi Központ „ernyőintézménye” keretében, valamint Csíkszeredában, Illyefalván, Marosvásárhelyen, Nagyváradon. A magyarországi egyetemek közül találunk ilyen típusú képzéseket a Debreceni Egyetem, a Károli Gáspár Református Egyetem, az Óbudai Egyetem, a Pannon Egyetem, a Semmelweis Egyetem és a Szent István Egyetem képzési kínálatában is. A székhelyen kívüli képzésekkel kapcsolatban két fő probléma rajzolódott ki az évek során: az egyik, egy kisebb horderejű formai probléma, hogy a magyarországi egyetemek kihelyezett képzései, tulajdonképpen semmiféle romániai szakhatósági jóváhagyással nem rendelkeznek az adott szakok külföldi működtetése vonatkozásában. A másik, markánsabb problémát viszont a

székhelyen kívüli képzések negatív megítélése foglalja magában. Ennek egyik legfőbb oka ezen képzések „elszívó ereje”, ami azokat a potenciálisan elvett hallgatókat foglalja magában, akiket ezáltal a romániai magyar nyelvű oktatás elveszít. A másik probléma ezekkel a kihelyezett képzésekkel kapcsolatban azon érvrendszer mentén szokott megfogalmazódni, miszerint ezek a képzések (nagyreszt tömbösített, levelező képzések), hosszú távon nem képesek hozzájárulni az adott régió vagy város önálló akadémiai közösségének, oktatói állományának a kialakításához, ennek okán az erdélyi magyar felsőoktatás, illetve általában a magyar kisebbség közép- és hosszú távú céljainak eléréséhez (Tonk, 2012:67).

4. ábra (saját szerkesztés)

A rendszerváltás óta eltelt évtizedek óta szűkebb szakmai és tágabb társadalmi körökben a mai napig állandó napirenden lévő témát, vitát képez a romániai magyar felsőoktatás állami és magánintézmények közötti viszonya és az ezek mentén kialakult felsőoktatási szakkínálat komplementaritásának és konkurenciájának kérdése. Ezen belül számos máig megoldatlan pénzügyi és politikai kérdéssel találkozhatunk, aminek vizsgálata további kutatásokat kíván. Példának okáért napirenden lévő vita tárgya, hogy a román vagy magyar kormány feladata a közfeladatokat ellátó magyar intézmények finanszírozása, és amennyiben ez közös feladat, milyen arányban osztódjon meg köztük? További kérdésként merül fel, hogy ezekből a forrásokból mely intézmények kerüljenek támogatásra, és az intézményeken belül mely képzési területek, szakok élvezzenek prioritást? Ezek mind-mind olyan megoldatlan kérdések, amelyek komoly kihívást jelentenek a romániai magyar, a magyarországi szakmai és politikai élet egészére (Tonk, 2012:69). Az értekezés következő részében a magyar nyelvű képzéseket szolgáló intézményeken, és a disszertáció kutatásának interjúalanyai válaszain keresztül mutatja be a romániai magyar felsőoktatási rendszer működését és magyar nyelvű szakképzési

kínálatot. Ennek megfelelően a disszertáció primer és szekunder forrásokon túl gyakorlati részről is vizsgálja a romániai magyar felsőoktatási rendszert.

3.4.2. Babeş-Bolyai Tudományegyetem

Az értekezés elsőként következő a Babeş-Bolyai Tudományegyetemet ismerteti, ami a korábban ismertetett intézménycsoportok közül a (román) állami egyetemekhez sorolható. A Babeş-Bolyai Tudományegyetem (románul: Universitatea Babeş-Bolyai, angolul: Babeş-Bolyai University, németül: Babeş-Bolyai Universität), azaz közismerten BBTE egyetem Kolozsváron, Romániában található és a romániai egyetemek közül a leghosszabb egyetemi tradícióval bír. Bár a Babeş-Bolyai Tudományegyetem alig 140 éves múltra néz vissza, azonban szellemi jogelődjeinek tekinthető azok a felsőfokú képzést nyújtó sok százéves erdélyi tanintézetek, ahol időnként felmerült az egyetemmé válás reményszikrája. Ahogy az élet minden területét, a kolozsvári egyetemi életet is nagymértékben befolyásolta a második világháború végére kialakult geopolitikai helyzet, ezért 1945 tavaszán, az I. Ferdinánd Király Tudományegyetem a közigazgatás Erdélybe történő visszaállítását követően Nagyszebenből és Temesvárról visszakerült Kolozsvárra. 1946-47 között az akadémiai szférában, az egyetemi tanári kar körében is megkezdődtek a tisztogatások a szocialista rendszer politikája és ideológiája mentén. Mégis ebben az időszakban, a szocialista rendszer kiépülésével párhuzamban 1945. május 29-én kiadott 407-es számú királyi rendelet alapján 1945. június 1-jén Kolozsváron hivatalosan létrejött egy magyar tannyelvű állami egyetem. Az egyetem a két erdélyi matematikus, apa és fia, Bolyai Farkas és János előtt tisztelegve kapta a Bolyai Tudományegyetem nevet, és kezdetben Irodalom- és Bölcsészettudományi Karból, Jogtudományi- és Közgazdaság-tudományi Karból, valamint Természettudományi Karból állt össze. A kommunista rendszer romániai berendezkedésének következményeként 1948 májusában a korábban említett, nagy múltú kolozsvári I. Ferdinánd Király Tudományegyetem felveszi a világhírű román kutatóorvos, Victor Babeş nevét. Szintén a kommunista rendszer beágyazódása mentén jelent meg az 1948. augusztusi tanügyi reform, aminek következtében mind a Victor Babeş Tudományegyetem mind a Bolyai Tudományegyetem szerkezete teljesen átalakult. Példának okáért az Orvostudományi Karokat teljesen leválasztották az egyetemekről, és önálló intézményekké alakították át, valamint megalakították a Dialektikus és történelmi materializmus, a Marxizmus-leninizmus alapjai és a Politikai gazdaságtan tanszékeket. A román állami- és pártvezetés döntésének megfelelően 1957-ben a Victor Babeş Tudományegyetemet, valamint a Bolyai Tudományegyetemet egyesítették, és 1957-től egészen

napjainkig a Babeş–Bolyai Tudományegyetem néven működik tovább. A számok jól tükrözik a magyar jelleg háttérbe szorítását az intézményen belül: az 1959–1960-as egyetemi tanév hallgatói létszáma 4502 fő volt, amelyből 3159 román és 1285 magyar hallgatóból tevődött össze. A kommunista időszak alatt az egyetem számos át- és újjászervezési folyamatokon esett át a karok, tanszékek, szakok, egyetemi tantervek és képzési programok vonatkozásában is. Ezek az átszervezések a magyarságra nézve negatívan hatottak, számos magyar szakot összevontak, magyar tanszékek szűntek meg, emellett pedig folyamatosan megszorítások érték a magyar oktatási és kutatási tevékenységet is. A változás és átalakulás a Babeş–Bolyai Tudományegyetem magyar részére vonatkozóan is a rendszerváltás hozta meg, mivel 1990 után új korszak kezdődött az egyetem életében, amelynek egyértelműen pozitív hozadékaik voltak a magyarságra nézve. 1995-ben megszületett egy állásfoglalás az egyetem szerkezetének átalakítását illetően, aminek alapja a máig jelen lévő multikulturális jellegű nyugszik. Ennek köszönhetően létrejött a máig fennálló három nagy tagozat: román, magyar és német. A rendszerváltás óta eltelt bő három évtizedben a magyar karok fokozatos bővülése mellett az oktatói és kutatói infrastruktúra is hatalmas mértékű fejlődésen ment át, és a világ rangos egyetemeivel való kapcsolatfelvételnek köszönhetően visszanyerte az egyetem nemzetközi rangját is (ubbcluj.ro, 2023).

Egy román állami rendszeren belül működő magyar felsőoktatási intézmény működésének megértése a magyar tagozat szervezeti és működési szabályzatának bemutatásán keresztül lehetséges. Ez a típusú egyetemi fennállás egyértelműen kimondható, hogy a román rendszer alá van rendelve, ami már a szabályzat preambulumban lefektetésre kerül: *„jelen szabályzat összhangban van a 1/2011-es Nemzeti Oktatási Törvény és a kolozsvári Babeş–Bolyai Tudományegyetem (BBTE) Chartájának előírásaival.”* A preambulumban ismerteti továbbá, hogy az egyetem Magyar Tagozata az egyetem Chartájának szellemében, az erdélyi magyar felsőoktatás hagyományaiból, valamint a XXI. századi oktatási szükségletekből és szakmai fejlesztési követelményekből indul ki, és a romániai magyar közösség megerősödését, fennmaradását és szülőföldjén való gyarapodását elősegítő képzési igényekkel összhangban szerveződik meg. A preambulumban lefekteti, hogy a Magyar Tagozat létjogosultsága a kolozsvári magyar egyetemi hagyományokban, a Babeş-Bolyai Tudományegyetem multikulturális és többnyelvű modern szellemiségében gyökerezik. A szabályzat 1. cikke meghatározza a Magyar Tagozat közösségének összetételét, miszerint ami „a magyar nyelven kifejtett egyetemi tevékenységet biztosító oktatási, kutatási és adminisztratív egyetemi struktúrák szervezési és működési formája, illetve az ezekben résztvevő egyetemi oktatók, hallgatók és oktatói

segédszemélyzet közössége”. A szabályzat 4. cikke kimondja, hogy a Magyar Tagozathoz tartozik, aki „etnikai és vallási hovatartozásától függetlenül mindenki, aki a Babeş-Bolyai Tudományegyetemen magyar nyelven oktat, kutat, illetve magyar nyelven tanul; továbbá „mindenki, aki a Magyar Tagozat által működtetett bármilyen idegen tannyelvű képzési programon tanul, és a Magyar Tagozathoz tartozónak vallja magát”.

A Magyar Tagozat szervezeti felépítését az Szabályzat 8. cikke taglal, mely szerint a Tagozat a következő egységeket foglalja magában:

- azokat a karokat, amelyek keretében csak magyar tannyelvű intézetek működnek;
- a magyar tannyelvű intézeteket;
- a többnyelvű intézeteken belül az intézeti tagozatokat;
- kari szintű tagozatokat, ahol még nem alakítottak magyar intézetet;
- Tanárképző Intézet – magyar tagozat;
- a magyar tagozatos hallgatók szervezeteit.

Ezeken belül szerveződnek továbbá a kutatási egységek, szolgáltatási egységek, a könyvtárak, valamint más releváns egyetemi struktúrák. A Szabályzat 9. cikke leszögezi, hogy *„azok a karok, amelyek keretében csak magyar tannyelvű intézetek működnek, az egyetemi Chartának a karokra vonatkozó előírásai, valamint a saját kari működési szabályzatuk alapján szervezik meg és fejtik ki tevékenységüket”*, amik egyenragúnak tekinthetők az egyetem többi intézetével, és ami egyfajta autonómiát is jelent a Magyar Tagozat számára. A Szabályzat IV. fejezete ismerteti a Magyar Tagozat vezetőségének felépítését, melynek megfelelően a Magyar Tagozat a Magyar Tagozat Vezetőtanácsából, Magyar Tagozat Szenátusi Csoportjából, valamint a Kari szintű Magyar Tagozati Tanácsból áll. A képzésszervezéssel és a programokkal kapcsolatban a Szabályzat VI. fejeztének 71. cikke kimondja, hogy a magyar nyelvű képzési programok egyaránt szervezhetőek az alapképzés, a magiszteri képzés, a doktori képzés és a posztgraduális képzés szintjén is. Leszögezi továbbá, hogy *„a magyar tannyelvű képzési programok minden korlátozás nélkül, bárki számára nyitottak, aki magyar nyelven kíván tanulni, és rendelkezik az ehhez szükséges nyelvi kompetenciával”*.

A 2023–2024-es egyetemi tanévben az alapképzési programok száma 258, amelyből 70 magyar tannyelvű.

A 2023–2024-es egyetemi tanévben magiszteri programok száma 270, összesen 40 szakterületen, 49 magyar tannyelvű.²¹

Fontos kiemelni, hogy a Babeş–Bolyai Tudományegyetem Magyar Tagozatán folyó oktatási tevékenység legfőbb pénzügyi forrásait a költségvetési normatív támogatás adja. Ez alapvetően különbözteti meg a magánegyetemekkel szemben, mivel a Babeş–Bolyai Tudományegyetem Magyar Tagozata a legfőbb pénzügyi forrásait a román államtól kapja. Ehhez kisebb mértékben hozzájárul a magyar tagozaton tanulók és oktatók/kutatók által befizetett tandíjak és egyéb illetmények, kutatási pályázatokból, projektekből, szolgáltatásokból bevételezett jövedelmek és más, saját bevételek (Florin Streteanu, 2023). A Babeş–Bolyai Tudományegyetem ismertetése kapcsán elkerülhetetlen, hogy ne kerüljön említésre az önálló magyar egyetem visszaállításának és lehetőségének kérdése. A Bolyai Egyetem 1959-es megszűnése óta az erdélyi kisebbség vissza-vissza térő igénye annak visszaállítása egy romániai, állami finanszírozása, önálló egyetemenként. Az önálló magyar egyetem visszaállításának kérdése az elmúlt bő 30 esztendőben meglehetősen megosztó mind a románok, mind a magyarok tekintetében. Joggal merül fel a kérdés, ennyi év közös működés után miként állítható vissza a Bolyai Egyetem egy teljes autonómiával bíró magyar egyetemi szintre, de a legfőbb kérdés célszerű-e egyáltalán a jelenlegi beágyazódott egyetemi viszonyok között az önálló állami magyar egyetem létrehozása és működtetése? Ezekre a kérdésekre nincs egyértelmű válasz, viszont az megállapítható, hogy amíg a romániai kormány részéről nincs egyértelmű és világos politikai akarat erre vonatkozólag, nincs esély a Bolyai Egyetem visszaállítására. A 3.1. fejezetben már kirajzolódott, ez a szándék az elmúlt 30 évben nem volt meg román főhatalom részéről. Tovább nehezíti a helyzetet, hogy az elmúlt évtizedek során a Babeş–Bolyai Tudományegyetem magyar oktatói között sem alakult ki konszenzus a kérdés kapcsán, mivel a jelenlegi rendszer és a status quo fenntartásának fenntartása mellett számos elkötelezettje van, akik már nem tartják indokoltnak a kiválást ebből az osztódott szervezeti rendszerből. Ezen álláspont képviselői legfőképpen azzal érvelnek, hogy a magyar rész kiválásával megszűnne a jelenlegi egyetem Kelet-Közép-Európai szintű domináns multikulturális súlya és presztízse. Ennek pedig egyértelmű következménye, hogy az elmúlt évtizedek alatt kivívott jogai és markáns szerepe megszűnne, és súlytalanává válna az európai térben. A kiválás ellenzői további érvként hozzák fel az elmúlt két évtized alatt létrejött magyar magánegyetemi hálózat létrejöttét (a Partiumi Keresztény Egyetem és a Sapientia Erdélyi

²¹ Tekintettel arra, hogy az összes magyar nyelvű képzések száma meghaladja a százat, az értekezés a Babeş–Bolyai Tudományegyetem vonatkozásában a teljes magyar szakképzési kínálatot nem tünteti fel. A képzések teljes listája az alábbi linken elérhető: https://www.ubbcluj.ro/hu/programe_academic/

Magyar Tudományegyetem), ami megalakulásával pótolja azt az űrt, amit a Bolyai Egyetem helyreállításával értek volna el. Ennek okán a Sapientia EMTE és a PKE töltheti be a jövőben az önálló magyar egyetem létrehozásának lehetőségét, így ezeknek támogatása és ösztönzése szükséges magyar részről a román nemzetpolitika ellensúlyozására. Ezáltal lehetővé válhat a magyar kisebbség gazdasági és kulturális elmaradottságának felzárkóztatása, és az évtizedek óta fennálló jogos magyar igények kielégítésére (Tonk, 2012: 74-76).

3.4.3. George Emil Palade Orvosi, Gyógyszerészeti, Tudomány- és Technológiai Egyetem

A Marosvásárhelyi Orvosi és Gyógyszerészeti Egyetem története hosszú múltra tekint vissza, ez idő alatt az intézmény neve, szerkezete és összetétele többször is változott. 1872-ben létrehozták Kolozsváron Magyarország második tudományegyetemét Kolozsvári Magyar Királyi Tudományegyetem néven, mely később 1881-ben felvette a Magyar Királyi Ferenc József Tudományegyetem (FJTE) nevet. Az I. világháború végén a román Kormányzó Tanács 1919. május 12-én átvette az egyetemet, majd 1920. február 1-jén megnyitotta Kolozsváron Románia harmadik, Erdély első román tannyelvű egyetemét Universitatea Regele Ferdinand I. din Cluj néven. A magyar minisztertanács ekkor a Ferencz József Tudományegyetemet áthelyezte Szegedre, majd a második bécsi döntést követően (1940) visszahelyezték Kolozsvárra, a Ferdinand egyetem orvosi kara pedig Szebenbe költözött. A II. világháború eseményei az egyetem életére is kihatással volt, mivel a II. világháború utolsó hónapjaiban Románia átállását (1944. aug. 23.) követően a Ferencz József Tudományegyetem vezetősége az 1944. szeptember 15-i tanácsülésen elhatározta, hogy nem teljesíti a kiürítési parancsot, helyben marad és folytatja működését. Ennek hatására október 11-én bevonultak Kolozsvárra a szovjet, majd a román csapatok és majd a román csapatok az egyetem azonnali átadását követelték. A szovjet városparancsnok leállította és elrendelte további működését, majd kiiktatta nevéből a „magyar Királyi” jelzöt és a Ferenc József nevet, és ettől kezdve a Kolozsvári Magyar Tudományegyetem néven működött tovább. Ezt követően megkezdődtek a szinte kilátástalan egyezkedések a Ferdinand egyetem visszatért képviselőjével. A vitáknak elvben a 406 és 407/1945 sz. máj. 28-án kelt királyi rendelet törvény vetett végett. Az első rendelet előírja, hogy mindazon oktatási intézmények, melyek Észak-Erdélyben voltak 1945. június 1-jei hatállyal visszatérnek azokba az épületekbe, amelyekkel távozásuk előtt rendelkeztek. A második kimondja, hogy 1945. június 1-jei hatállyal Kolozsváron „magyar előadási nyelvű Állami Tudományegyetem” létesül négy karral (a 4. az orvosi kar), rendelkezik

továbbá az utóbbi számára szükséges épületek biztosításáról is. Annak ellenére, hogy a 407/1945-ös törvényrendelet azt pontosan nem fogalmazza meg, a szövegéből mégis kiderül, hogy az 1944 őszén Kolozsváron maradt magyar egyetemet 1945. június 1-jei hatállyal megszüntnek tekinti, és ugyanezzel az időponttal „új” magyar előadási nyelvű Állami Tudományegyetem létesítését rendeli el. Ebből az következett, hogy a két magyar egyetem közötti jogfolytonosságot a román állam nem ismerte el és a magyar orvosi karnak kijelölt épületek korántsem feleltek meg a működésének. Ezek után hosszas viták után az a döntés született 1945. július 6-án, hogy a kar költözzön át Marosvásárhelyre, ennek munkálatai ősszel meg is kezdődtek, majd 1945. október 4-én a Dékáni Hivatal már ott kezdte meg működését. Ekkor szovjet mintára az egész országban átalakították az orvosi karokat Orvosi és Gyógyszerészeti Intézetekké (OGYI), így a Marosvásárhelyi Orvosi és Gyógyszerészeti Intézet (MOGYI) néven folytatta működését. Továbbá, létrehozásra kerültek az általános orvosi kar mellett új karok, mint a gyermekgyógyászati-, közegészségtani-, fogorvosi- és gyógyszerészeti kart. A magyar nyelvű felsőoktatásra nézve a MOGYI életében 1962-ben hozott fordulópontot, mivel ekkor a pártállam azt az utasítást adta ki, hogy a romániai magyar intézménybe vezessék be a kétnyelvű – román és magyar előadási nyelvű – oktatást, amely a kormány egyik legerőteljesebb intézkedése volt asszimilációs törekvései végrehajtására, és az önálló magyar orvos- és gyógyszerészképzés felszámolására. Ennek okán az intézmény életében jelentős változások történtek, az egyetemen magyar és román nyelven egyaránt lehetett előadásokat hallgatni, azonban a gyakorlati órákat egyes csoportoknak tartották, és ezeken az oktatási nyelv kizárólag a román volt. A nyolcvanas években az egyetem elrománosítása nagyon felgyorsult mivel a magyar tanárok egy részét elbocsátották, helyükbe pedig román oktatókat alkalmaztak. Ennek az lett a következménye, hogy 1990-ben a tanári karnak már csupán egyharmada volt magyar anyanyelvű. 1989 után a magyar diákok egy békés tüntetést szerveztek, ahol a magyar tagozat autonómiáját követelték. Ezt az akciót ürügyként használták fel a korábbiakban már említett „fekete március” néven elhíresült helyi interetnikus konfliktus kirobantásában, 1990 márciusában. A megtorlásoktól való félelem következtében a magyar hallgatók kétharmada és nagyszámú oktató átköltözött Magyarországra, és ez a tendencia a rendszerváltás után is folytatódott mivel az 1990–1991 közötti időszakban frissen alkalmazott 93 oktató között mindössze 8 magyar volt. Az egyetem neve a rendszerváltás után, 1991-ben újból módosult, és innentől a Marosvásárhelyi Orvosi és Gyógyszerészeti Egyetem (MOGYE) működött tovább (Péter, 2010: 140-141).

A Marosvásárhelyi Orvosi és Gyógyszerészeti Egyetem a 2011. óta aktívan foglalkoztatja a közvéleményt, amelynek háttérben az áll, hogy a 2011/1. számú oktatási törvény 363. cikke a MOGYE-t a romániai három elismert multikulturális egyetem egyikeként nevezi meg. A korábbiakban már részletesen bemutatott 2011/1-es számú román nemzeti oktatási törvény 135. cikk 2. bekezdése leszögezi, hogy a multikulturális egyetemek keretében független magyar tanszékeket kell létrehozni. Mivel tanszékeket kizárólag az egyetem szenátusa hozhat létre, ezért a törvény hatálybalépése után a román és magyar oktatók megkezdték a tárgyalásokat a létrehozandó tanszékek számáról. Végül három román és három magyar tanszék létrehozásáról egyeztek meg az Általános Orvosi Kar keretében, illetve egy-egy román és magyar tanszék létrehozásáról a Gyógyszerészeti, illetve Fogorvosi Karon. Emellett 2011. június 1-jén a dékán értesítette a tanárokat, hogy az új törvény értelmében a 2011/2012 tanévtől az oktatás külön román és magyar tanszékek keretében zajlik. A levélben felkérték a tanárokat, hogy döntsenek, melyik tanszéken akarnak dolgozni. A problémák a 2011. június 16-i egyetemi szenátusi gyűlésen kezdődtek, amikor az egyetemi Charta volt napirenden. A magyar tanszékek létrehozása helyett a szenátus öt vegyes tanszék létrehozásáról szavazott az Általános Orvosi Kar esetében, így a szenátus magyar tagjai elhagyták a termet. Viszont mivel a szenátus 75 százalékát román oktatók teszik ki, a szavazás folytatódhatott a magyar kollégák hiányában is és a charta elfogadásra került. Ezért Kincses Előd ügyvéd, a Romániai Magyar Orvos- és Gyógyszerészképzésért Egyesület (RMOGYKE) nevében beperelte a Marosvásárhelyi Orvosi és Gyógyszerészeti Egyetemet és azt kérte a Maros megyei törvényszéktől, hogy nyilvánítsák érvénytelenné az egyetemi chartát, mert az nem felel meg az érvényben lévő tanügyi törvény előírásainak. Indoklásában elmondja, hogy a román többségű szenátus olyan chartát fogadott el, amely lehetetlenné teszi az önálló magyar tagozat létrehozását. Vagyis a MOGYE vezetősége az egyetem működési szabályzatának elfogadásakor és módosításakor a törvény azon előírásait nem vette figyelembe, amelyek a magyar tannyelvű oktatásra vonatkoznak, annak ellenére, hogy a tanügyminiszter személyesen is felszólította az egyetemet, hogy a chartát igazítsák az új jogszabályhoz (MTI, 2011. 11. 22) Bár a 2011/1. számú oktatási törvény feljogosítja a magyar közösséget autonóm felsőoktatási rendszerre, a magyar tagozat törekvése ellenére az orvosképzés esetében ez nincsen végrehajtva, mivel az egyetem nem alkalmazza a törvényt. Mivel az állam nem érdekelt a helyzet megoldásában, inkább „álmegoldásokat” eszközölt, és visszavont olyan fontos hatásköröket a törvényből, amelyek alapján ki lehetett volna kényszeríteni a törvény betartását (Toró, 2016: 121-127.) Az elmúlt években nagy vitát gerjesztett a romániai magyar felsőoktatás életében a Marosvásárhelyi Orvosi és Gyógyszerészeti Egyetem szenátusa által 2018-ban

elfogadott határozat is, ami a Marosvásárhelyi Orvosi és Gyógyszerészeti Egyetem és a román tannyelvű Petru Maior Egyetem egyesülését mondja ki. A Szenátus döntése előtt az egyetem magyar tagozata egyhangú döntést hozott arról, hogy nem támogatják a két felsőoktatási intézmény egyesülését. Véleményük inkolásaként a döntés előtt szakvéleményt készítettek az egyesülési tervről, melyben részletezik, hogy az elfogadott dokumentum szerint az egyesülés a Petru Maior Egyetemnek a MOGYE általi bekebelezésével történne. A szakvélemény szerint az így létrejövő tanintézet tönkreteszti a marosvásárhelyi orvostudományt és felszámolja az egyetem multikulturális jellegét. Az egyetem vezetősége a magyar tagozat szakvéleményét figyelmen kívül hagyta, így a végső szavazáson a magyar tagozat képviselői nem képviselték magukat a bizottságban. Ennek okán a MOGYE Szenátusa végül ellenszavazat nélkül, három tartózkodással fogadta el a Petru Maior Egyetem bekebelezésére vonatkozó nyilatkozatot, a Petru Maior Egyetem szenátusa pedig egyetlen ellenszavazattal döntött az egyesülésről. Az így létrejött tanintézet innentől a Marosvásárhelyi Orvosi, Gyógyszerészeti, Tudomány- és Műszaki Egyetem nevet viseli. Az összeolvadás elfogadásával kapcsolatos magyar tiltakozással összefüggésben a MOGYE rektora elmondta, hogy a fűzővel több mint tízezer hallgatóval új fejlődési lehetőségek nyílnak majd meg az egyetem előtt. Leonard Azamfirei rektor a határozat elfogadása kapcsán kiemelte, hogy a MOGYE szenátusának magyar tagjai tiltakozásuk jeléül nem vettek részt az ülésen, amelyen aláírták a Petru Maior Egyetem bekebelezéséről szóló határozatot, pedig véleménye szerint abban egyértelműen leszögezik, hogy az egyetem megőrzi multikulturális jellegét, ahogyan arról az oktatási törvény rendelkezik. A rektor szavai és ígérete ellenére a magyar tagozat határozott véleménye az, hogy az egyetemegyesítéssel a MOGYE gyengülni fog, hiszen a vegyes profilú egyetemek minősítése gyengébb, ezért romlik a tanárok és a nemzetközi hallgatói arány. Véleményüknek hangot adva tüntetésorozatot szerveztek, az elsőre 2018. április 18-án került sor Marosvásárhelyen a prefektrúra épülete előtt. A tüntetők az egyetem szenátusában az etnikai diszkrimináció nélküli, egyenlő esélyt adó akadémiai hozzáállást, valamint az anyanyelvű főtanzsékek létrehozását követelték. RMDSZ állásfoglalásában kiállt a magyar tagozat mellett, és az egyesítés megakadályozását követelte Valentin Popa tanügyminisztertől. (Tasi, 2018). A tüntetések ellenére az egyetem napjainkig George Emil Palade Orvosi, Gyógyszerészeti, Tudomány- és Technológiai Egyetemenként működik. A következő ábra felvázolja az egyetem alapképzési kínálatát.

UNIVERSITATEA DE MEDICINĂ, FARMACIE, ȘTIINȚE ȘI TEHNOLOGIE „GEORGE EMIL PALADE” DIN TÂRGU MUREȘ

2024 MOGYTTE ALAPKÉPZÉS: KÉPZÉSI KÍNÁLAT

ORVOSTUDOMÁNYI KAR	ANGOL ORVOSTUDOMÁNYI KAR	FOGORVOSTUDOMÁNYI KAR	GYÓGYSZERÉSZETI KAR	MŰSZAKI KAR	„PETRU MAIOR” BÖLCSESZETTUDOMÁNYI KAR	KÖZGAZDASÁG- ÉS JOGTUDOMÁNYI KAR
Általános orvosképzés* Katonaoorvos-képzés Általános asszisztensképzés* Általános asszisztensképzés-Besztercei bővítés Balneó-fizio-kinetoterápia és rehabilitáció	Angol nyelvű általános orvosképzés Angol nyelvű általános orvosképzés, Hamburg	Fogorvosképzés* Angol nyelvű fogorvosképzés Fogtechnikus képzés Fogtechnikus képzés-Beszterce**	Gyógyszerészképzés* Orvosi kozmetika, kozmetikai termékek technológiája Orvosi kémia* Kémiai Technológia* Gyógyszerész szakasszisztens képzés -Beszterce** Táplálkozástan és diétaika	Építészeti angol nyelven Orvosmérnök* Gépgyártástechnológia* Digitális gyártástechnológiák* Ipargazdasági mérnöki szak* Energetikai és információs technológiák* Automatizálás és alkalmazott informatika* Informatika**	Történelem* Román nyelv és irodalom - Angol nyelv és irodalom* Alkalmazott idegen nyelvek (angol, francia, német, olasz)* Kommunikáció és ügyfélkapcsolatok* Kommunikáció és média* Biztonsági tanulmányok* Általános iskolai és óvodai pedagógia Tettnyelvés és sport Pszichológia** Román nyelvi előkészítő és közművelődési alampolgárok számára	Menedzsment* Szolgáltatási, kereskedelmi és légszennyezésközpontok menedzsmentje* Könyvelés és menedzsment informatika* Pénzügy és bank* Jogtudomány* Közgazdaság*

További részletek: adminfo.umfst.ro

QR Kód

SCAN HERE

www.umfst.ro

*A 2024 előfelvétellel besorolt képzési programok
Magyar nyelvű képzések
**A 2024-2025-ös tanévben ezekre az új szakokra történő felvétel és beiratkozás az egyetemi struktúrában történő megerősítésről szóló KH kiadását követően történik.

5. ábra. A MOGYTTE intézményi organogramja²²

A felsorolt szakok közül az alábbiak elérhetők magyar nyelven:

- **Általános orvos:** Az Orvostudományi Kar keretében működő, a Romániai Felsőoktatás Minőségét Biztosító Ügynökség (ARACIS) által akkreditált, 6 éves (360 kreditérték) nappali képzés.
- **Fogorvos képzés:** Az Fogorvostudományi Kar keretében működő, a Romániai Felsőoktatás Minőségét Biztosító Ügynökség (ARACIS) által akkreditált, 6 éves (360 kreditérték) nappali képzés.
- **Gyógyszerészképzés:** A Gyógyszerészeti Kar keretében működő, a Romániai Felsőoktatás Minőségét Biztosító Ügynökség (ARACIS) által akkreditált, 5 éves (300 kreditérték) nappali képzés.
- **Általános asszisztens:** Az Orvostudományi Kar keretében működő, a Romániai Felsőoktatás Minőségét Biztosító Ügynökség (ARACIS) által akkreditált, 4 éves (240 kreditérték) nappali képzés.
- **Informatika:** A Műszaki Kar keretében működő, a Romániai Felsőoktatás Minőségét Biztosító Ügynökség (ARACIS) által jóváhagyott 3 éves (180 kreditérték) nappali képzés.²³

²² Forrás: <https://adminfo.umfst.ro/hu/> utolsó letöltés: 2023. 04. 11.

²³ <https://adminfo.umfst.ro/hu/kepzesi-kinalat-2/>

3.4.4. Marosvásárhelyi Művészeti Egyetem (MME)

A harmadik román állam által működtetett egyetem a Marosvásárhelyi Művészeti Egyetem, melynek története 1946-ig nyúlik vissza, amikor a Mihály király által ellenjegyzett 276/1946. 04. 09. számú törvényerejű rendelet nyomán, Kolozsváron megalakult egy magyar nyelvű Zene-és Színművészeti Konzervatórium. Nem sokkal később, 1948-ban a Közoktatási Minisztérium 263.327/1948. számú rendelete alapján, Kolozsváron két művészeti intézmény kezdte meg tevékenységét, az egyik a Román Művészeti Intézet zene, színművészet és tánc szakokkal, a másik a Magyar Művészeti Intézet zene, rendező, színművészet és tánc szakokkal, amelynek a keretében tovább folytathatták tanulmányaikat a Konzervatórium hallgatói. Két évvel ezt követően a Minisztertanács 1137/1950. 11. 6. számú határozata alapján az előbb említett román-magyar intézet egybeolvasásával megalakult a „Szentgyörgyi István” Színművészeti Intézet, egy román nyelvű színművészeti tagozattal és egy magyar nyelvű színművészeti és rendezői tagozattal. 1954-ben a Minisztertanács 1508/1954.08.14. számú határozata alapján a kolozsvári intézmény román nyelvű színművészeti tagozatát és magyar nyelvű tagozat rendező szakát áthelyezték a bukaresti „I.L.Caragiale” Színház-és Filmművészeti Intézetbe, a magyar nyelvű színművészeti szakot pedig „Szentgyörgyi István” Színművészeti Intézet néven Marosvásárhelyre. A rendszerváltást követően 1991-ben újjászervezésre került a rendező képzést román és magyar nyelven, majd az intézmény megnevezése átváltozott Marosvásárhelyi Színművészeti Akadémiává. 1995-ben megszervezték a színháztudományi szakképzést magyar és a következő évben román nyelven is. 1998-ban Románia Kormányának 57/1998.02.02. számú határozata alapján az intézmény neve Színházművészeti Egyetemmé változott át (szini.ro, 2024).

Karok és képzések a Marosvásárhelyi Művészeti Egyetemen a 650/2023 és a 651/2023-as számú kormányhatározatok alapján az alábbi karok és képzések elérhetőek magyar nyelven:

Magyar Művészeti Kar:

Alapképzés:

- színpadi művészetek szak:
 - színművészet akkreditált szak
 - bábművészet akkreditált szak
 - rendezői akkreditált szak
 - koreográfia akkreditált szak

- teatrológia akkreditált szak
 - látványtervező akkreditált szak
 - audiovizuális kommunikáció: forgatókönyv- és reklámírás, média akkreditált szak
- zene akkreditált szak

Mesterképzés:

- színművészet akkreditált szak
- bábművészet akkreditált szak
- drámaírás akkreditált szak
- a rendezés művészete akkreditált szak
- teatrológia. művelődésszervezés akkreditált szak
- alkalmazott bábművészet akkreditált szak
- művészetek és új média akkreditált szak
- korszerű zenei koncepciók akkreditált szak.²⁴

3.4.5. Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem

Mivel a 2011-ben életbe lépett, és jelenleg is hatályos oktatási törvény nem említi az önálló magyar állami egyetem megalakításának esélyét sem, ezért az egyházi vagy alapítványi magánegyetemek létrehozása és támogatása kiemelten nagy szereppel bírnak. Ezek az intézmények a magyar nemzetpolitikai stratégia kiemelt szereplői, és oktatási, nevelési, valamint identitásmegőrző funkciójuk mellett számos egyéb célt is szolgálnak. Példának okáért az egyre csökkenő magyar lakosság növelését is célozzák, valamint a létrejött karok megalapítása a nagyrészt magyarlakta térség oktatási, kulturális és gazdasági felzárkózását is szolgálja. Fontos megemlíteni, hogy a magánegyetemi hálózathoz tartozó intézmények karai földrajzilag Erdély négy nagyvárosában jöttek létre (Marosvásárhely, Csíkszereda, Nagyvárad, Kolozsvár), amik ezáltal a magyar tudományos és kulturális élet centrumává váltak (Tonk Márton, 2012: 76-77). Az értekezés ezért a következő fejezeteiben magánegyetemek csoportjába tartozó intézményeket mutatja be. Az első magánegyetem amelyet az értekezés tárgyal a Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem. Egy magánegyetem létrehozása igen

²⁴ Forrás: A Marosvásárhelyi Művészeti Egyetem hivatalos oldala (www.szini.ro).

bonyolult és összetett feladat, amelynek sikeressége nagyban függ a magyar kormányon és a magyar társadalmon egyaránt. Ahogy már korábban a magyar kormányok kisebbségpolitikája c. fejezetben részletesen ismertetésre került, a 2010-ben megalakult magyar kormány kinyilvánította erős szándékát és akaratát az erdélyi magyar alapítványok támogatása mellett. Ez egy olyan mérföldkőnek tekinthető, amely reális esélyt adott a magánegyetemi hálózat létrehozásának és kiteljesedésének. Már 2000. február 3-án a romániai magyar történelmi egyházak fontos és kiemelt szereplői létrehozták a Sapientia Alapítványt, azzal a nem titkolt szándékkal, hogy az egyházi háttérű magánegyetemet létrehozza. A magyar országgyűlés a 2000. évre szóló költségvetésben 2 milliárd forint támogatást hagyott jóvá az erdélyi egyházi háttérű magánegyetem felállításához és évi működtetéséhez. (Ez 2014-től évi 2,2 milliárd forint működésre és 1,7 milliárd fejlesztésre). Miután az alapítvány törvényszéki bejegyzése is megtörtént, a kinevezett kuratórium az egyetemalapítás céljából megkezdte a feladatok számbavételét, valamint a hosszú és rövid távú programok összeállítását. 2000. október 7-én a Sapientia Alapítvány kuratóriuma elfogadta, hogy az indítandó egyetemen az oktatás négy helyszínen (Csíkszereda, Kolozsvár, Marosvásárhely és Nagyvárad) folyik, s egyben döntöttek az alapítvány csíkszeredai és marosvásárhelyi fiókjainak létrehozásáról. 2000. december 6. Kolozsváron létrehozták a Kutatási Programok Intézetét (KPI), amely az alapítvány fiókszervezeteként működött. 2001. májusában az ARACIS megadta az ideiglenes működési engedélyt az Erdélyi Magyar Tudományegyetem (EMTE) első szakjainak. A Sapientia Alapítvány kuratóriumának 2001 június 6-i határozata szerint a létrehozandó egyetem megnevezése Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem (románul: Universitatea Sapientia). Az egyetem szenátusa első ülésén elfogadta a Sapientia EMTE chartáját, felvételi szabályzatát, valamint ösztöndíj szabályzatát, s megkezdtek a felvételik előkészítését. (Tonk Sándor, 2000: 1-2).

Az alapos felkészülés és tervezés eredményeképp 2009-ben a Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem elindíhatta az intézmény akkreditációs felmérését. A hatóság által kijelölt 19 tagú bizottság 2010. április 14–16 között látogatta meg az egyetemet, és végezte el a felmérést. A szokás szerint öt, már akkreditált szakot ismét átvizsgáltak, felmértek. A gondos felkészülés meghozta az eredményét, mivel az ARACIS 2010. július 22-i ülésén jóváhagyta az egyetem akkreditációját, majd ezt követően 2011. szeptember 1-jén a román kormány elfogadta a Sapientia EMTE akkreditációjára vonatkozó törvénytervezetet. 2011. december 6-án a román szenátus, majd 2012. február 28-án a román képviselőház is megszavazta az egyetem akkreditálásáról szóló törvénytervezetet. Ennek eredményeként 2012. március 29-i dátummal

az egyetem az 58/2012-es törvény alapján megkapta az intézményi akkreditációt (Tonk Márton, 2012: 77).

A Sapiientia EMTE képzési kínálata a létrehozása eltelt időszakban folyamatosan bővül, a 2023/2024-es tanévben 4 oktatási helyszínen összesen 34 szak keretén belül indul alapképzés.

Alapképzések:

Kolozsvár:

- Filmművészet, fotóművészet, média
- Jog
- Környezettudomány (2002-2010 között környezetföldrajz)
- Nemzetközi kapcsolatok és európai tanulmányok
- Táncművészet

Marosvásárhely:

- Fordító és tolmács
- Kertészmérnöki
- Tájépítészet mérnöki
- Kommunikáció és közkapcsolatok
- Közegészségügyi szolgáltatások és politikák
- Automatika és alkalmazott informatika mérnöki
- Gépészmérnöki
- Infokommunikációs hálózatok és rendszerek
- Informatika
- Mechatronika mérnöki
- Számítástechnika mérnöki
- Pedagógia (Szociálpedagógia szakirány)

Csíkszereda

- Humánerőforrás
- Kommunikáció és PR
- Szociológia
- Élelmiszeripari mérnöki
- Környezetmérnök
- Környezetmérnök és élelmiszeripari mérnök

- Turisztikai mérnök-menedzser (2010-2017 között Közélelmezési és agroturisztikai mérnök-menedzser)
- Génsebészet
- Román nyelv és irodalom – angol nyelv és irodalom
- Világ- és összehasonlító irodalom – angol nyelv és irodalom
- Agrár- és élelmiszeripari gazdaság
- Általános közgazdaság
- Gazdasági informatika
- Könyvelés és gazdálkodási informatika
- Marketing
- Sport és testnevelés

Sepsiszentgyörgy

- Agrármérnöki
- Erdőmérnöki
- Sport és edzőképző (sapientia.ro/alapkepzes, 2024).

2009-től a Bolognai folyamat keretében az Egyetem lerövidítette a meglévő képzések időtartamát egy évvel, melyek az új rendszer szerinti alapképzésnek feleltek meg. Az oktatás kibővítése érdekében 2013-tól elindultak az első mesterképzés szakok, négy-négy félévre tervezve.

Mesterképzések:

Kolozsvár

- Diplomácia és interkulturális tanulmányok
- Filmtudomány
- Környezetvédelem és monitoring
- Jogász életpályák

Marosvásárhely

- Fejlett mechatronikai rendszerek
- Növényorvos
- Számítógépes irányítási rendszerek
- Szoftverfejlesztés

Csíkszereda

- Kommunikáció és közkapcsolatok
- Fordító és tolmács
- Fenntartható biotechnológiák
- Alkalmazott közgazdaságtan és pénzügy
- Vezetés és szervezés (sapientia.ro/mesterkepzes, 2024).

A pedagógiai képzések részben függetlenek az alap- illetve mesterképzésen zajló oktatástól. Az oktatás külön tanulmányi szerződés keretében, melyet a Sapientia EMTE Tanárképző Intézete szervez. Az egyetem céljai között szerepel a teljes vertikumú képzési kínálat megvalósítása, de jelenleg még nem elérhető a doktori képzés. A felsorolt adatokból kitűnik, a Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem igen sokrétű képzési kínálattal rendelkezik, lehetőséget adva a romániai magyar hallgatóknak a magyar nyelvű széleskörű továbbtanulásra. A Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetemmel szemben létrehozása óta számos kritika került megfogalmazásra, amik legfőképp magyarországi oldalról az egyetem finanszírozása kapcsán merültek fel. Egy 2008-as adat szerint az egyetem létrehozása és működése 8 év alatt 13,608 milliárd forintba került a magyar állam költségvetésének (transindex.ro, 2008). Az egyetem működésével kapcsolatban egy másik markáns kritika, hogy az egyetem alapításakor tett ígérete ellenére számos olyan magyar nyelvű szakot indított el, ami már más egyetemen meglévő szak. A kritikát megfogalmazók szerint a szakok duplikációja állami felsőoktatás kárára történik és az erdélyi magyar felsőoktatás torzulásához vezet. A Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem vezetői szerint viszont az átfedések kérdése túldimenzionált és az állami intézmény magyar oktatói valójában a konkurenciától tartanak. A felek abban egyetértenek, hogy erre a korábban említett romániai magyar felsőoktatás-fejlesztési stratégia kidolgozása lenne a megoldás (Cseke, 2022). Működése eltelt több mint két évtized óta azonban az egyetem rácafolta a kritikai észrevételekre, és bebizonyította létjogosultságát a felsőoktatási egyetemi hálózatban. Sokak szerint az egyetem sikerének záloga, hogy hozzájárul a szülőföldön való megmaradáshoz. Sikerességét az is bizonyítja, hogy az egyetem 2023-ban két új szakkal bővíti képzési kínálatát. Sepsiszentgyörgyön sport-edzőképző, Csíkszeredában környezetvédelem-informatika szak indul, utóbbi környezeti kérdésekre specializálódott informatikusképzést nyújt (maszol.ro, 2023).

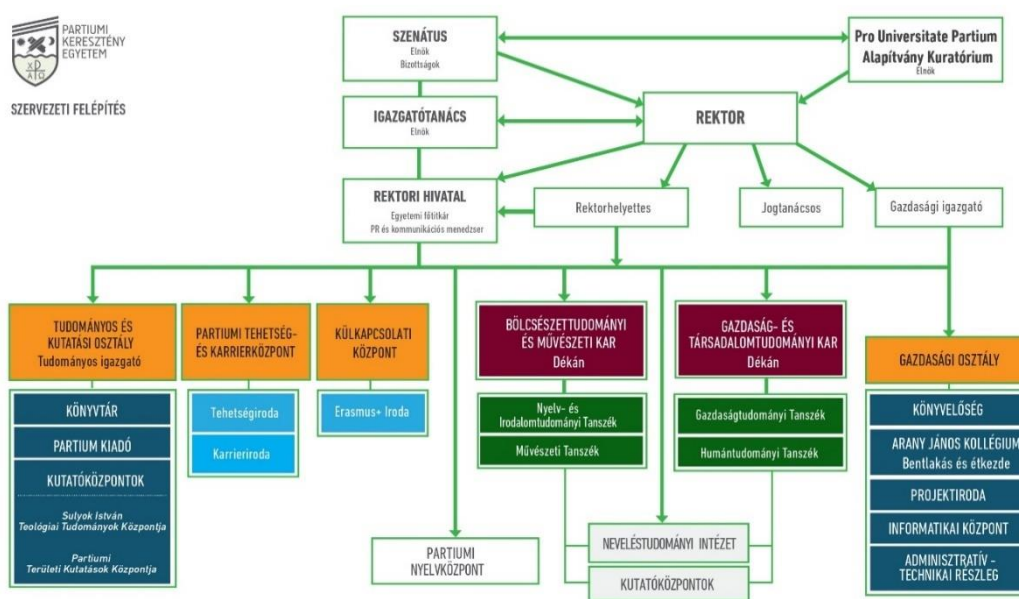
3.4.6. Partiumi Keresztény Egyetem

A következő egyetem ami dolgozatban bemutatásra kerül, a Partiumi Keresztény Egyetem, amely a Sapientiahoz hasonlóan a magánegyetemek csoportjához tartozik. Az egyetem története a rendszerváltásig nyúlik vissza, mivel az egyetem a Nagyvárad Pro

Universitate Partium Alapítvány kezdeményezésére, annak anyagi és pénzügyi forrásainak felhasználásával, a Királyhágómelléki Református Egyházkerület Igazgatótanácsának 39/1990. számú határozata által 1990-ben alapított nagyváradi Sulyok István Református Főiskola anyagi és emberi erőforrásaira alapozva jött létre. Maga a Partiumi Keresztény Egyetem megalapítása is a Nagyváradi Pro Universitate Partium Alapítvány Kuratóriumának 1999. október 1-i határozata által történt, az Alapítvány céljainak megvalósítása érdekében. Fontos kiemelni, hogy a Pro Universitate Partium Alapítvány a Partiumi Keresztény Egyetemet saját kezdeményezésére alapította, így ennek a folyamatnak az intézmény akkreditációjával történő beteljesítésével is megőrzi alapítói minőségét, melyet a hatályos törvényi előírásoknak megfelelően gyakorol. Ezért az Egyetem Szenátusának 170/18.11.2016. sz. határozatával elfogadott Chartájának Preabulumában rögzíti, hogy az egyetem Románia Alkotmányának, az 1/2011 sz. Törvénynek, valamint a felsőfokú oktatásra vonatkozó további jogszabályoknak megfelelően működik. A Charta rögzíti továbbá, hogy a Partiumi Keresztény Egyetem szervezeti egységén belül a Pro Universitate Partium Alapítvány az Egyetem Alapítóját képviseli, biztosítva ezáltal az Alapítvány céljainak és célkitűzéseinek megvalósítását. Az említett Kuratórium a Charta rendelkezéseinek megfelelően a működéshez szükséges anyagi alapok megteremtése és azok felhasználásának célirányos meghatározása, stratégiai tervezés, útmutatás, koordinálás, felügyelet és ellenőrzés területeken gyakorolja hatásköreit. Az egyetem autonómiájának biztosítását a Charta 3. fejezetében részletesen rögzíti, miszerint *„a Partiumi Keresztény Egyetem egy autonóm egyetemi közösség, mely tevékenységét a teljeskörű egyetemi autonómia és akadémiai szabadság jegyében végzi, saját vagyonának részét képező vagy a rendelkezésre bocsátott működési térben, saját költségvetéssel gazdálkodva.”* Ezzel a cikkel az Egyetem tulajdonképpen kinyilvánítja teljes függetlenségét a román államtól. A Charta 3. fejezetének 6. cikke részletezi az egyetem függetlenségét, miszerint *„az egyetemi autonómia az Alkotmány által garantált jogokon, az oktatást szabályzó törvényeken, valamint a PKE saját rendelkezésein alapszik. Az egyetemi autonómia jegyében az Egyetem jogosult saját jogán döntéseket hozni, a hatályos törvényi rendelkezések és a Pro Universitate Partium Alapítvány alapszabályzatának betartása mellett.”*

Az Egyetem Chartája külön fejezetben foglalkozik az egyetem célkitűzéseivel, mely szerint a Partiumi Keresztény Egyetem küldetése és célkitűzései szakmai-oktatási, tudományos, kulturális-oktatási, művészeti, valamint akadémiai és szakmai alapokon nyugszanak. Külön bekezdésben rendelkezik a Charta a „keresztény egyetem” szókapcsolatról, amelyet az egyetem alapvető értékrendjeként jelöl meg. A Partiumi Keresztény Egyetem szervezési és működési

alapelveit a Charta II. fejezete taglalja, melynek első része alapjaiban fekteti le, hogy a Partiumi Keresztény Egyetem közössége nyitott. Ennek tökrében az egyetemi közösség tagja lehet minden romániai vagy külföldi állampolgár, az intézmény belső szervezési struktúrájából adódó feltételek szabta határok közt, így egyetemi hallgatók, oktatók, kutatók vagy posztgraduális képzésben résztvevő hallgatók. A Partiumi Keresztény Egyetem szervezeti felépítését a Charta III. fejezete részletezi. A 25. cikk alapján „*az Egyetem tanulmányi karokból, tanszékekből és kutatási egységekből áll. Az Egyetem szervezetének teljes értékű részét képezik azok a működési egységek, melyek meglétét jelen Charta, valamint az intézményi organogrammm írja elő*”. Az intézményi felépítést, a feladatköröket, a megbízatások időtartamait, valamint minden más, ezekhez kapcsolódó vonatkozást a Charta szabályozza, melyet az Alapító engedélyezett és az Egyetem Szenátusa hagy jóvá. Az ilyen vonatkozású döntések teljes mértékben az Egyetem hatáskörébe tartoznak.

6. ábra. A Partiumi Keresztény Egyetem intézményi organogramma²⁵

7.

Ahogy az intézményi organogrammból kiderül, az oktatás három kar keretén belül folyik: Bölcsészettudományi Kar, Közgazdaságtudományi Kar és Művészeti Kar. A Karok 15 különböző területen kínálnak alapképzést, illetve 7 különböző területen mesterképzést.

Alapképzések:

²⁵ Forrás: <https://www.partium.ro/hu/dokumentumok/szabalyzatok-es-eljarasi-rendek>

- Filozófia szak
- Német nyelv és irodalom szak
- Angol nyelv és irodalom szak
- Magyar nyelv és irodalom szak
- Nyelv és irodalom szakpárosítások
- Szociális munka szak
- Szociológia szak
- Menedzsment szak
- Kereskedelmi, turisztikai és szolgáltató egységek gazdaságtana szak
- Bank és pénzügyek szak
- Zenepedagógia szak
- Képzőművészet szak
- Az óvodai és elemi oktatás pedagógiája szak
- Teológia – Szociális munka/Diakónia
- Agrármérnök

Mesterképzések:

- Art Mediation (angol nyelven)
- Európai szociálpolitikák
- Fordító és tolmács
- Többsnyelvűség és multikulturalitás
- Pénzügy
- Vállalkozások fejlesztésének menedzsmentje
- Vizuális kommunikáció (partium.ro/mesterképzés, 2024)

A Partiumi Keresztény Egyetem létrehozása óta szintén aggályok merültek fel a működése kapcsán, amik a Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetemhez hasonlóan itt is javarészt anyagi háttérűek, mivel az egyetem finanszírozását a Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetemmel együtt a magyar állam látja el. Napvilágra került, hogy a hírek szerint 2015-től, de a gyakorlatban már korábban gazdálkodási problémák merültek fel az egyetem kapcsán. A Krónika napilap birtokába került adatok szerint a Partiumi Keresztény Egyetem mintegy 3,5 millió lej, azaz kb. 800 ezer euró adósságot halmozott fel. Az adósság hátterében az áll, hogy az egyetem összesen tizennégy alkalommal pályázott a Magyarország–Románia Határon Átnyúló Együttműködési Program (HURO) pályázat keretében, azonban ezek a

projektek nem hozták a várt eredményt, sőt a projektek jelentős kiadásokat okoztak az egyetem költségvetésének (Rostás, Gyergyai, 2015). A pénzügyi válság megoldására a 2015-ös tanévtől csak a Sapientia Alapítvány jóváhagyásával rendelkezhet a magyar állami támogatás elköltéséről a nagyváradi Partiumi Keresztény Egyetem. Ennek megfelelően a Sapientia Alapítvány arra kötelezte az intézményt, hogy tegye láthatóvá az egyetem pénzforgalmát és számlamozgását egyaránt, mivel az Alapítvány nem látta pontosan mire költi az Egyetem a működésre kapott pénzt. A Partiumi Keresztény Egyetem vezetősége ezt azzal indokolta, hogy nem mindig sikerült beleférniük a magyar állam finanszírozási keretébe, mivel az akkreditációs folyamat, az oktatók alkalmazása rengeteg pénzt felemésztett. Emellett a tandíjas hallgatók száma is lecsökkent, és az is hátrány, hogy az egyetem kevés karral rendelkezik. Az átláthatóság érdekében a Sapientia Alapítvány gazdasági munkatársai ellenőrzik, hogy a Partiumi Keresztény Egyetem költségei megegyeznek-e azzal a költségvetéssel, amit a Sapientia Alapítvány kuratórium jóváhagyott számukra. Ez a gyakorlatban úgy működik, hogy harmadik aláíróként a kifizetéseket az Alapítvány egyik munkatársa is hitelesíti. Természetesen ez a fajta kontroll csak a magyar költségvetésből származó, a Sapientia Alapítványon keresztül továbbított támogatásokra vonatkozik (Cseke, 2015). A történet hatására az egyetem vezetőségéből számos tag felajánlotta lemondását, köztük az egyetem rektora és gazdasági igazgatója is. Ugyanakkor úgy tűnt, hogy a személyi cserék nem vezettek semmilyen eredményre, mivel a hatalmas költségvetési deficit csak tovább nőtt. A helyzet megoldására Kató Béla református püspök és a Sapientia Alapítvány kuratóriumi elnöke egy komplex intézményátszervezési javaslatot kidolgozását várta a Partiumi Keresztény Egyetem vezetőségétől, amely hosszú távon kezelni tudja a gazdasági problémákat. Ennek határidejére 2016 március 2-át jelölték meg, hozzátéve, hogy amennyiben nem születik meg a terv, az az egyetem önállóságának felszámolását vonhatja maga után. Ez a gyakorlatban azt jelentette volna, hogy a Partiumi Keresztény Egyetem tulajdonképpen beolvadt volna a Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetembe, és annak nagyváradi részlegeként működött volna tovább. Ennek elkerülése és a költségek mihamarabbi csökkentése érdekében az egyetem vezetősége kénytelen volt négy szakot is megszüntetni. Ezek hatására a gazdasági helyzet napainkra konszolidálódott és az egyetem megőrizhette függetlenségét (Cseke, 2016).

3.4.7. Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet

Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet az erdélyi magyar református, unitárius és evangélikus egyházak által működtetett magánegyetem. Története egészen a 17. századik nyúlik vissza, 1622-ben Bethlen Gábor fejedelem idejében az országgyűlés elhatározta a

gyulafehérvári collegium academicum felállítását, nem sokkal később, 1630-ben pedig elkészült az Intézet első a tanterve (exegézis, dogmatika, dialektika, homiletika). Az Intézet fennállása óta számos költözésen ment keresztül, 1659-ben a tatárdúlás miatt a kollégium ideiglenesen Kolozsvárra került, majd Apafi Mihály fejedelem 1662-ben a kollégiumot Nagyenyedre vitette. Ezt követően ideiglenesen többször került Nagygyedről Kolozsvárra a lelkészképzés. A református teológia Nagygyedről Kolozsvárra való végleges telepítése már az 1870-es évektől napirenden volt. 1892. április 2-án a pesti egyetemes zsinat kimondja a kolozsvári teológiai fakultás felállítását. A minisztériummal kötött egyezségnek megfelelően a teológusok egyben a kolozsvári egyetem diákjainak számítottak és egyes tárgyakat annak különböző karain hallgattak. Az új épületben nemcsak teológusok, de a református bölcsészhallgatók is szállást kaptak. A trianoni döntés után, 1922-ben a román állam kötelezi az intézet vezetőségét, hogy állítsák fel a román nyelv és irodalom tanszéket. 1941/1942-es tanévtől Dél-Erdélyben megnyílik a nagygyedi teológiai főiskola, de a II. világháború miatt a tanév csak 1944/1945. tanév decemberében kezdődhetett el. 1958-ban az új állami tanügyi törvény értelmében egy közös protestáns intézetbe kellett egyesíteni a többszáz éves református és az unitárius teológiai akadémiákat, különben középiskolai szintre fokozták volna le őket, ezért az öt protestáns püspök (Erdélyi Református E. K.: Vásárhelyi János, Királyhágói Református E. K.: Arday Aladár, Zsinatpresbiteri Evangélikus Egyház: Argay György, Unitárius Egyház: Kiss Elek, német nyelvű Evangélikus Egyház: Friedrich Müller) a közös intézet mellett dönt. 1958. november 15-én a román állam parancsára három tagozatra szervezik át az intézetet: református, unitárius és evangélikus. 1949. januárjában az új tantestület megkezdte működését, majd 1949. február 25-én sor került az Egyetemi Fokú Protestáns Teológiai Intézet felavatási ünnepélyére. Ebben az évben 135 református, 25 unitárius, 11 evangélikus hallgató iratkozott be. A hallgatók létszáma a szocializmus évei alatt fokozatosan csökkent, az 1980-as évekre évente már csak 10-20 teológus végzett. Ahogy az Egyetem korábbi neve is tükrözi (Egyetemi Fokú Protestáns Theologiai Intézet) egyetemi ranggal működött és doktorálási joggal rendelkezett, amit a korábbiakban már említett 1989-es változások után létrejött Romániai Felsőoktatás Minőségét Biztosító Ügynökség (ARACIS) erősített meg. 2011-ben megtörtént a Bologna-rendszerű képzés második fokozatának, a magiszteri képzések akkreditálása is, amivel a Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet bekerült az oktatásügyi minisztérium által törvényesen bejegyzett egyetemek névsorába és ezáltal bekapcsolódott a hazai és európai egyetemi rendszer hálózatába. Ennek köszönhetően alakíthatja kapcsolatait, együttműködési szerződéseket köthet, részt vehet az európai szintű programokban mint az Erasmus+. Az egyetem nemzetközi elismerése igen magas, ami tovább

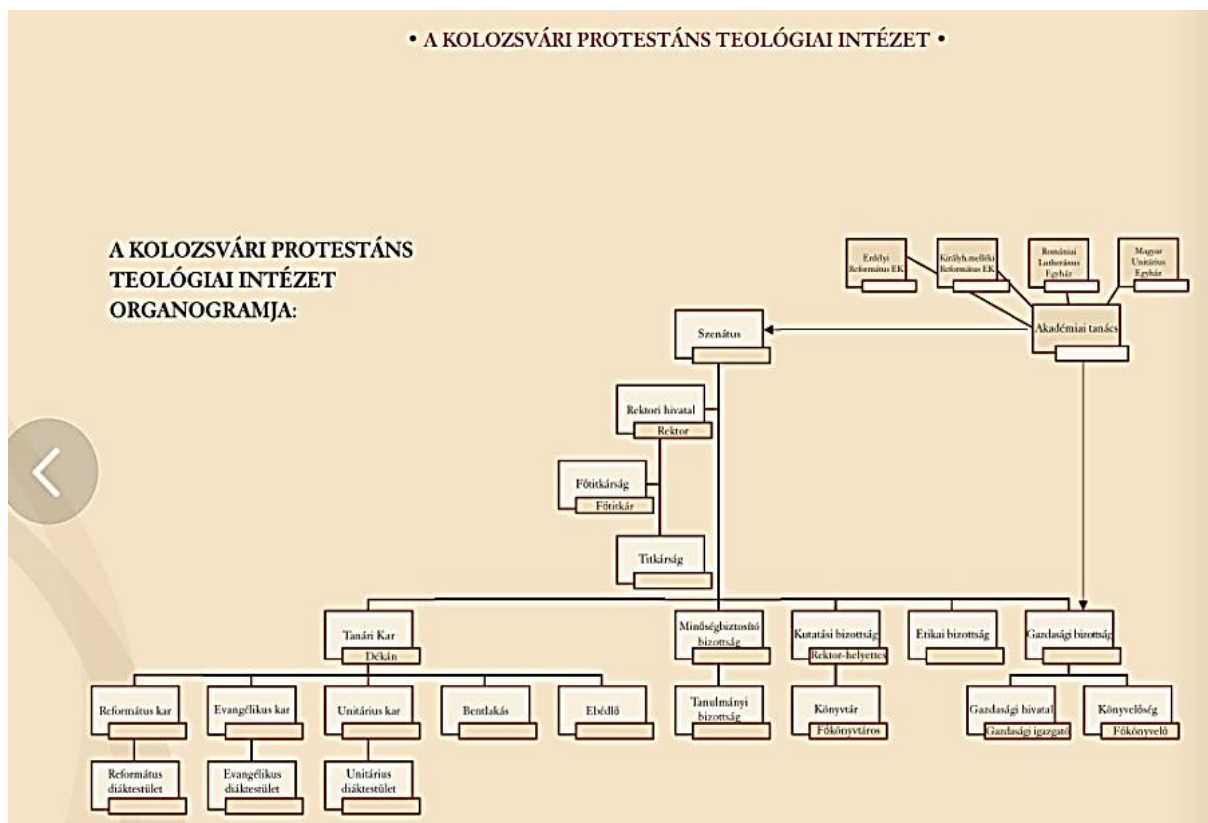
erősödött azáltal, hogy részt vett a Felsőoktatás Minőségét Biztosító Európai Szövetség Intézmény értékelő Programjában. Az Európai Egyetemek Szövetségének négytagú, nemzetközi bizottsága 2014. január 29-31. és április 29-30. között látogatta meg a Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézetet, hogy áttekintse az egyetem európai szabványokhoz igazodó, belkörüen elkészített önértékelését, és hogy a helyszínen végzett mérlegelés után külső és független szakértőként tegyen javaslatot az intézeti éleli szervezésének és az intézményi struktúrák működtetésének további ésszerűsítésére. A bizottság megvizsgálta az egyetem oktatói, nevelői, kutatói és szervezési munkáját, találkozott a tanári karral, a fenntartó egyházak püspökeivel, a szenátus és a különböző szakbizottságok tagjaival és a hallgatókkal. Zárójelentésében elismeréssel szólt az egyetemen zajló munkáról és méltányolta a hallgatók nyitottságát és az egyetem életében vállalt aktív részvételét, de különösképpen azt a széles körű szociális tevékenységét, amelyet jól szervezett önkéntes munkacsoportokban végeznek. A bizottság látogatása azt jelzi, hogy a Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet nemcsak országos szinten, hanem az európai felsőoktatás hálózati rendszerén belül is elismert és számon tartott intézmény (proteo.hu, 2024). A Teológiai Intézet egyetemi rangú oktatási intézmény, amely lelkipásztor-teológus szakképesítésre kínál lehetőséget. A képzés az érvényben levő felsőoktatási törvényeknek megfelelően kétlépcsős, amely magában foglal egy négyéves alapképzést (bachelor, BA) református, evangélikus és unitárius vonalon, illetve egy kétéves mesterképzést (masters, MA) református, evangélikus és unitárius vonalon. A Protestáns Teológiai Intézetbe való beiratkozás felvételi vizsga alapján történik, az évenkénti helyek számát a fenntartó egyházak illetékes képviselő testületei határozzák meg. A működés anyagi fedezetét hagyományosan az említett három egyház gyülekezetei biztosítják ezért az Intézet hallgatói nem fizetnek tandíjat. Az Intézet évente 20-25 lelkipásztort képez.

Alapképzések:

- Református szakirány
- Evangélikus szakirány
- Unitárius szakirány

Mesterképzések:

- Református szakirány
- Evangélikus szakirány
- Unitárius szakirány (proteo.ro, 2024).

7.ábra. Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet organogramja²⁶

A disszertáció egyik központi kérdése, hogy milyenek az erdélyi magyar fiatalok esélyei mind az anyanyelven való továbbtanulás intézményi lehetőségei, mind a szakkínálat gazdagságát és változatosságát illetően? Az előbbieken bemutatott egyetemek képzési kínálatának bemutatása és vizsgálódása alapján kijelenthető, hogy a romániai magyar felsőoktatási rendszer intézményi lehetőségei széleskörűek, azok számottevő magyar képzési szakkínálattal rendelkeznek mind az alap,- mind a mesterképzések vonatkozásában. Szinte valamennyi tudományterület szakja elérhető a magyar képzési kínálatban. Ezt a kijelentést a disszertáció több interjúalanyának véleménye is alátámasztja, akik szerint a romániai magyar egyetemi képzési kínálat megfelelő és kielégítő: „*azt lehet mondani egészen jó a képzési kínálat. Tehát ugye itt két nagy intézmény van tulajdonképpen három. A Babeş-Bolyai Tudományegyetemnek van nagyon sok magyar nyelven zajló képzése többnyire Kolozsváron. A Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetemnek is van szintén harmincnál is több alapképzést biztosító szakja, illetve 17 vagy 15 most mesterképzést biztosító szakja, meg hát a Partiumi*

²⁶ Forrás: <https://office.proteo.hu/sites/office.proteo.hu/files/documents/Organigram-RO.pdf>

Keresztény Egyetemnek is van Nagyváradon néhány alapszakja és néhány mesterszakja” (6. interjú).

„Elég széles a szakkínálat, tehát ezek adottak. Most a tudományegyetemi spektrum az szinte kivétel nélkül minden szakon biztosítani a nyelvi képzési lehetőséget. Részben Kolozsváron, vagy a nagyváradi Partiumi Egyetemen, vagy a Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetemen különböző helyszíneken, (Kolozsvár, Marosvásárhely és Csíkszereda) vagy a Babeş-Bolyai kihelyezett tagozatai (Gyergyószentmiklós, Sepsiszentgyörgy, Szatmár). Tehát itt megvan a teljes spektrum. Ez ugye kiterjed akár Kolozsváron a jogi képzésre is, illetve a Marosvásárhelyi Orvosi Gyógyszerészeti Egyetem esetében az orvos gyógyszerész képzésre. Művészeti egyetemek szintjén is vannak a Sapientia keretén belül (állami egyetemeken kevésbé), de a Sapientián és a Partiumban vannak ilyen lehetőségek” (8. interjú)

„Szerintem nagyon jók. Nyilván vannak olyan szakok, amiket anyanyelven még nem lehet tanulni, de bejutni lehet, tehát felvételizni felvételizhet bárki anyanyelven....De egyébként minden más területen, tehát minden más tudományterületen műszaki területek jó részén lehetséges. Az orvostudományok egy részén megadatik az anyanyelven való továbbképzésnek a lehetősége, csak a Babeş–Bolyai Tudományegyetemen több mint 70 alapképzéses szak, több mint 40 magiszteri szak és gyakorlatilag majd minden doktori iskolában lehetősége van a diákoknak magyarul képződni” (10. interjú).

„Azt kell, hogy mondjam, hát elég széles a kínálat... A tudományegyetemeken azt lehet mondani, hogy a kínálat nagyon széles, sőt még a párhuzamosságok is nagyon jelen vannak, főleg a társadalomtudományokban. A műszaki területen is elég sok szak van, például a Sapientián magyar nyelven. Babeş-Bolyainak is van néhány műszaki szakja is, ami magyar nyelvű, mint az ipari kémia, mérnöki fizika, környezetmérnöki” (11. interjú).

Ugyanakkor meg kell jegyezni, hogy a különböző műszaki, mérnök, mezőgazdasági képzések magyar nyelvű kínálata igen alacsony, és számos orvosi képzés, mint az állatorvos képzés nem érhető el magyar nyelven. Így kijelenthető, hogy aszimmetria van jelen a romániai magyar felsőoktatási kínálatban, mivel a bölcsész és elméleti típusú képzések széles kínálattal rendelkeznek, míg a műszaki képzések, az állatorvosi képzés, bizonyos orvosi képzések és mezőgazdasági képzések viszont szinte egyáltalán nem elérhetőek magyar nyelven, vagy ha igen, akkor a magyarországi egyetemek kihelyezett képzéseiken. Ezt az álláspontot képviseli a disszertáció kutatásának 1. és 8. interjúalánya is, aki véleményük szerint *„Ugyanaz az aszimmetria van jelen a felsőoktatásban is, ami a középiskolák esetében, tehát, hogy bizonyos képzések szinte egyáltalán nem elérhetőek magyarul Romániában. Gondolok például arra,*

hogy állatorvosi képzés az csak román nyelven létezik, vagy erdőmérnökivel most próbálkoznak a Sapientia keretében, de azelőtt soha nem volt magyar nyelven. Tehát, hogy a műszaki képzések szinte egyáltalán nem elérhetőek magyar nyelven, nagyon kevés, szintén a Sapientian Marosvásárhelyen van néhány, de azokat leszámítva nincsenek. Azaz a bölcsész meg elméleti típusú képzések azok, amelyekkel viszonylag jól állunk, illetve a színművészeti meg néhány művészeti képzés. Azon kívül a műszaki képzések, az állatorvosi képzés, a mezőgazdasági képzések ezek viszont magyar nyelven szinte egyáltalán nem elérhetőek, vagy ha igen, akkor úgy érhetőek el, hogy magyarországi egyetemek kihelyezett képzéseiken. De azok magyarországi diplomát adnak, nem ittenit” (1. interjú). „Széles a szakkínálat, az egyetlen kivétel az a műszaki képzés, ahol még ledolgozandó hátrány van” (8. interjú).

A képzési kínálatban jelenlévő aszimmetrikus rendszer álláspontját erősíti a disszertáció 2. interjúalánya is, aki véleménye szerint *„van egyfajta beszűkítés, mert a magas presztízsű szakmák, felsőoktatási képzések nem elérhetőek magyar nyelven. Tehát például magyar nyelven jogász képzésben nem tudsz részt venni. Elvileg Marosvásárhelyen mondjuk létezik magyar orvosképzés, de az a magyar orvosképzés is úgy történik, hogy nagyon sok közös órájuk van a román csoporttal és értelemszerűen ott a román a nyelv. Tehát megvan a címke, hogy magyar, de mégsem úgy történik, és ez például nagyon sokaknak nehéz, mert úgy megy oda az orvosi képzésre, hogy ez akkor könnyű lesz, és aztán ott mégiscsak szembesül azzal, hogy nem. Ami hiányterület és ez meg aztán a középszintű képzésben jelent gondot, a különböző a mérnöki képzések például. Egynéhány talán van, de most azon kívül, ami nálunk a Debreceni Egyetem kihelyezett képzésként működik, de nem tömeges a mérnökképzés” (2. interjú).*

A romániai magyar nyelvű intézményrendszer vizsgálata és az aszimmetrikus képzési rendszer vizsgálata kapcsán már némileg kirajzolódott, hogy a magyar egyetemi oktatás egy párhuzamos társadalomépítésben értelmezhető, mivel vannak a közös intézmények, és vannak a tisztán magyar nyelvű intézmények, melynek okán egy szegregált intézményi struktúra van jelen. A szegregált intézményi struktúrának köszönhetően a kizárólag magyar nyelvű képzések hallgatói teljesen „sterilen” tudnak végighaladni, szemben azokkal a szakokkal, ahol az előmenetelhez elengedhetetlen a román nyelv ismerete. A kutatás megkérdezett interjúalányai szerint a magyar hallgatók pályaválasztását alapjaiban határozza meg a román nyelv ismerete, mivel, ha egy magyar diák nem tud jól románul szinte biztos, hogy olyan egyetemet választ, ahol végig elérhető számára a magyar nyelven való tanulás. A disszertáció kutatásának 3. interjúalánya is ezt az álláspontot erősíti, véleménye szerint *„teljesen különböző helyzetben vannak azok a diákok, akik anyanyelven tanulnak, hiszen ők egy védett környezetben tanulnak,*

különösen, hogyha önálló magyar egyetemen tanulnak így minimális a kapcsolat a román hallgatókkal. És nem egy esetben az is szempont abban, hogy a magyar anyanyelvű egyetemet választják, hogy úgy érzik a hallgatók, hogy kevésbé tudnak románul, vagy állnának helyt románul, és ez érzékelhető az egyetemi mindennapokban is, hogy például a román nyelvórák nem rokonszenvesek a hallgatók felé, és lehetőleg kerülik azt, hogy elmélyüljenek a román szaknyelvben vagy a román nyelvhasználatban. Aztán amikor végeznek, akkor szembesülnek azzal, hogy ez hátrányos helyzetet okozhat számukra az álláskeresésben az állásinterjúkon. Vagy ha sikerül elfoglalni az állásokat, akkor munkahelyi környezetbe való beilleszkedés és az előmenetel tekintetében okozhat hátrányt” (3. interjú).

A disszertáció szakértői mélyinterjújának megkérdezett személyei arról is beszámoltak, hogy a nem teljesen magyar, tehát a részben román nyelvű képzések magában hordozzák azt a veszélyt, hogy a magyar hallgatók önkéntesen ún. spontán módon asszimilálódnak a román közegbe. A mélyinterjúk egyik megkérdezett személye szerint *„asszimiláció végül is azt jelenti az én meglátásom, hogy függetlenül attól, hogy most ki van Romániában hatalmon, vagy függetlenül attól, hogy vannak mindenféle támogatások Magyarországról, az asszimiláció spontán formája az ott kezdődik, amikor vegyes iskolában a szerelmek átlépik a kultúrák közötti határokat. A román-magyar vegyes kapcsolatoknak a következménye pedig a demográfiai hozadéka a történetnek, mivel vegyes házasságok létrejönnek és az ebből születő gyermekeknek kettős identitásuk lesz” (7. interjú).*

A romániai magyar nyelvű intézményrendszer vizsgálata alapján az is megfigyelhető, hogy a jelenleg működő egyetemek elsősorban a nagyvárosokban működnek, így Kolozsváron, Marosvásárhelyen, Nagyváradon, Sepsiszentgyörgyön és Csíkszeredán. Ennek okán a várostól távol lakó, vidéken élő diákok nehezebben érik el az egyetemi központokat a távolság és az abból adódó költségek miatt. A regionális különbségek okozta továbbtanulási nehézségek a disszertáció 2.1. a romániai magyarság iskolázottsági helyzetének alakulása c. fejezetben már részletesen bemutatásra került, így jelen fejezet ezt már nem tárgyalja, az viszont megállapítható, hogy a magyar nyelvű egyetemek legtöbb képzése elsősorban a nagyvárosokban érhető el, ami hátrányos helyzetbe hozza a vidéki/falusi diákságot a továbbtanulás során. Ennek okán az előbbieken említett aszimmetrikus képzési profil a szakkínálat mellett az egyetemek elhelyezkedésében is megfigyelhető. Erről a jelenségről számol be a disszertáció kutatásának 2. interjúalánya is aki véleménye szerint *„tény az, hogy a szakkínálat a szülőföldön vagy a szülőföld közelében, illetve a magyar nyelvű egyetemi szakkínálat az nem minden régióban megfelelő. És éppen amiatt is, hogy nem minden szakon*

fér hozzá az anyanyelvi lehetőséghez emiatt is választja akár a magyarországi oktatást, akár elmegy távoli egyetemi központba, ahol ez a szak hozzáférhető vagy elmegy román tannyelvű egyetemre a szülőföldje közelében. Tehát törekednünk kell arra, hogy az egyetemi kínálat mindenkinek a saját szülőföldjén maximálisan rendelkezésre álljon” (2. interjú).

Tovább erősíti ez a nézőpont létjogosultságát az 5. interjúalany is, aki szerint „ami biztos, hogy a társadalmi rétegződésben vagy a különböző társadalmi osztályokban a magyarok kiszorulnak, ami azt jelenti, hogy gyakorlatilag a magyar közösség dominánsan egy falusi vagy kisvárosi és szerényebb gazdasági körülmények között él a románokhoz hasonlóan. Ami azt is eredményezi, hogy lényegesen nagyobb megerőltetés egy magyar fiatalnak, úgy átlagba véve, hogy mondjuk Kolozsváron tanuljon, merthogy azért a legnagyobb felsőoktatási intézmény a Babeş-Bolyai Tudományegyetem, és a sok jó szak Kolozsváron van és azért látszik, hogy ez egy problémát jelent a különböző szakkollégiumok hiányában” (5. interjú).

3.5. A felsőoktatás európai uniós kontextusa

3.5.1. Az Európai Unió oktatáspolitikája

A disszerens a téma szempontjából fontosnak tartja bemutatni az Európai Unió oktatáspolitikai tevékenységét, mivel azok nagymértékben befolyásolják és hatással vannak a romániai magyar felsőoktatáspolitikára alakulására. Ugyanakkor, amikor valaki az Európai Unió oktatáspolitikáját tanulmányozza, okvetlenül felmerül szinte első kérdésként, hogy van-e egyáltalán az Uniónak oktatáspolitikája? Sokan úgy vélik, hogy az Európai Uniónak nincs oktatáspolitikája, mivel a jogszabályalkotás joga a tagállamok szuverenitása maradt, szemben olyan területtel, mint például az agrárpolitika. A kritikusok másik indokként azt szokták érveként felsorakoztatni, hogy szemben a regionális, kutatási, vagy foglalkoztatási területekkel, az Uniónak nem áll a rendelkezésére olyan jelentős pénzügyi eszköz. Viszont, ha úgy közelítjük meg a kérdést, hogy a politika célok és prioritásokat megfogalmazó stratégia, amikhez eszközöket rendelünk, létjogosultsága van a közös oktatáspolitiká megteremtésének. Fontos hozzátenni ugyanakkor, hogy más szakpolitikákkal szemben az oktatáspolitiká nem rendelkezik közvetlen és gyors kikényszerítő eszközökkel, például az európai uniós jog által biztosított büntető szankciókkal. Rendelkezik viszont a meggyőzés, az érdekeremtés és a szervezés eszközeivel, ami nyilvánvalóan nem olyan hatásos megoldás, mint a különböző kikényszerítő eszközök, de hatékonysága éppen azért erős mert az oktatáspolitiká a „kemény” eszközök hiányában a „puha” eszközök sokaságát fejlesztette ki magából. Amennyiben a szereplőkhöz rendelt konkrét viszony megközelítésből vizsgáljuk a politikát, szintén arra a

következtetésre juthatunk, hogy nincs közös oktatáspolitiká, mivel sem a tagállamok, sem a közösség nem tekinthető egyértelmű gazdájának. Viszont, ha kiszélesítjük ezt a viszonyrendszert, és elfogadjuk, hogy a politikának egymással versengő vagy egymást kiegészítő változatai léteznek, a közös uniós oktatáspolitiká széles palettájával találkozunk. Aki nem látja és érti ezt a kiszélesített viszonyrendszert, nem tudja kellő mértékben vizsgálni az oktatáspolitiká világát, mivel a közös oktatáspolitiká legtöbbször kiegészíti a nemzeti politikákat, vagy verseng velük, de sosem lép azok helyébe. Így a közös oktatáspolitiká tanulmányozásakor fontos egy tág értelmezési körben gondolkodni, hiszen a többi szakpolitikához képest a különbség mindössze a nemzetek feletti és a nemzeti szint eltérő súlyában mutatkozik meg. Így azt tényként leszámitva, hogy a tagállamok az oktatáspolitikát formálisan nem adták át a közösségnek, teret adtak egy párhuzamos, a sajátjukat kiegészítő, azzal versengő politiká létrehozásának. Ezért hibás azt a következtetést is levonni, hogy nincs közös oktatáspolitiká és az nem nagy hatású. Ugyanis annak ellenére, hogy a felelősséget nem engedték át a tagállamok a közösségnek, a valóságban a közösség az oktatási ágazat területén számos kompetenciára szert tesz. Hiszen sokszor azok a kérdések, amelyeket hagyományosan az oktatási ágazatának tekintünk, észrevétlenül átkerülnek a foglalkoztatási, szociális, költségvetési, ifjúsági, tudománypolitikai, versenypolitikai vagy éppen területfejlesztési kérdésekké, és az oktatási miniszterek helyett ez utóbbi területek kormányzati vezetői tárgyalják az ügyeket, nyilvánvalóan nem olyan erősséggel, mint ahogy azt az oktatási ágazat képviselői tették volna. Ez a más területekbe „bújtatott” oktatáspolitiká folyamatosan jelen van az Európai Unió életében. Azok a cselekvési programok, amelyekben átfogó célok konkrét cselekvésekben és költségvetéssel párosulnak zászlóshajónak (flagships) hívjuk. Ilyen például az Európa 2020 stratégiai programcsomag, amelyek között bár nincs közvetlenül az oktatáspolitiká, szinte az összes programban megjelenik az oktatáspolitiká bujtatott módon. Erre jó példa a „*Mozgásban az ifjúság*” program, amely nevéből az ifjúságpolitikára lehet következtetni, azonban a cselekvési programokból az első az alap- és középfokú oktatás, a második a felsőoktatás területén tervezett konkrét közösségi intézkedéseket hordozza magában. Az, hogy létezik-e egy nemzetektől elszakadó, független, közös oktatáspolitiká egy másik szemszögből is megközelíthető. Amennyiben nem csak a politikai rendszer formális intézményeihez és a kormányzás formális mechanizmusaihoz (pártokhoz, parlamentekhez, kormányokhoz, szakigazgatáshoz stb.) kötjük, hanem kiszélesítjük ezeket a nyilvánossággal, lobbizással, érdeknilvánítással egyértelműen beszélhetünk közös oktatáspolitikáról. Szakmai szervezetek, érdekcsoportok, konzultációs fórumok ezrei vannak jelen, akik olyan dolgokkal foglalkoznak, amik közvetten az oktatáspolitikát szolgálják ki például a szakpolitikai

beavatkozások lehetőségeinek és következményeinek feltárásával, a szakpolitika tudásháttérének megteremtésével, a gyakorlatban követett standardok megfogalmazásával. Rengeteg európai szerveződés a közösségi intézmények formális támogatásával igen nagy hatást gyakorol a tagállamok, így Románia oktatási folyamataira is, ami nemcsak a szakpolitika formális intézményeiben jelenik meg, hanem a mindennapos szakmai gyakorlatban és az oktatási intézményekben folyó tevékenységben is. Példának okáért, az Európai Egyetemi Szövetség (EUA), amely az egyetemeket tömöríti, az Európai Felsőoktatási Minőségbiztosítási Szövetség (ENQA) által kidolgozott standardokat alkalmazva, az ezt igénylő intézmények sokaságában végez külső értékelést. Ez a tömörülés a gyakorlatban többet tesz az európai felsőoktatási gyakorlat kialakulásáért, mint bármilyen formális politikai akció. Jól megfigyelhető ez a folyamat akkor is, amikor az Európai Bizottság által közzétett pályázat arra készíti az oktatás kérdései iránt érdeklődő társadalomkutatókat, hogy létrehozzák az Oktatáskutató Társadalomtudományi Szakértői Hálózat⁴¹ nevű szerveződést azzal a céllal, hogy ha Bizottságnak valamilyen szakpolitikai javaslat kidolgozásához erre szüksége van, kutatásokat folytassanak vagy lezajlott vizsgálatok eredményeit értékeljék. Így tulajdonképpen beléptek a közösségi oktatáspolitikai világába anélkül, hogy elhagyták volna hazai egyetemi hálózataikat. Ennek okán rengetegen úgy válnak közös európai politika résztvevőjévé, hogy a közösségi intézményekhez semmilyen formális kötődésük nincsen. Ezek a szereplők sokszor láthatatlan módon járulnak hozzá a közös európai oktatáspolitikai fejlődéséhez (Halász, 2012: 60-62).

3.5.1.1. Az Európai Unió oktatáspolitikájának története

Az értekezés ebben a fejezetben az Európai Unió oktatáspolitikájának alakulását vizsgálja, kialakulásától kezdve a jelenlegi formájáig rendkívül hosszú út vezetett, az Európai Közösség megalakulása óta számos változáson ment keresztül. A Római Szerződéstől a Maastrichti Szerződésig folyamatosan növekedett az oktatás és képzés szerepe az ágazatokon belül. Történetét tekintve négy különböző korszakra lehet felosztani az oktatáspolitikai alakulását, amelyek elsősorban a különböző területek közötti hangsúlyeltolódások mentén különíthetők el. Az első időszakot 1957-1971-ig különíthetjük el, amikor az oktatás és a képzés nem volt előtérben a többi szakpolitikához képest. Az első 15 évben háttérben volt az oktatáspolitikai kérdése, nem mutatott különösebb érdeklődést a Közösség az oktatás iránt. A Római Szerződésben szinte utalás sem található az oktatásra, de a szakképzésre vonatkozóan is csak három helyen jelölt meg célkitűzést:

1. szakképesítések elismerése a tagállamok között,

2. a Bizottság segítse elő a tagállamok közötti szorosabb együttműködést, azokon a területeken, amelyek az alap és az emelt szintű szakképzésre vonatkoznak,
3. a Tanács fektesse le egy közös szakképzési politika általános irányelveit, ami hozzájárul a közös piac és a nemzeti gazdaságok harmonikus fejlődéséhez.

A legnagyobb probléma az volt, hogy a Római Szerződésben lefektetett négy alapszabadság, amely a tőke, a munkaerő, az áru és a szolgáltatások közötti szabad áramlását rögzíti az Európai Közösség, szembe került a munkaerő országok közötti mobilitásának problémájával. Tulajdonképpen ennek köszönhető, hogy a szakképzés előtérbe került, és 1963-ban a Miniszterek Tanácsa a közös szakképzési politika alapjául egy határozatot fogadott el, amely egyben ki is jelölte a tagállamok és a Bizottság köteleességét és felelősségét a szakképzés területén.

A második időszakban, amelyet 1971-1986. között tartunk számon, az oktatás szerepe kissé előtérbe kerül elsősorban a szakmai képzések területén. A hetvenes évek elején két irányban történt változás az oktatásra nézve. Az egyik változás, hogy először került az oktatás az európai szintű gondolkodás homlokterébe. A másik pedig, hogy a szervezeti változásoknak köszönhetően lehetővé vált egy hatékonyabb oktatáspolitikai érvényesülése. Először került az előtérbe, hogy az európai politikusok közül egyre többen látták az európai polgárok jövőjének kulcsát az oktatásban. Ennek alapja, hogy az első olajválság hatása megingatta a jóléti államba és a gazdaság által nyújtott biztonságba vetett hitet. Itt került először alapvető kérdéssé, hogy az oktatás és a képzés hogyan tud hozzájárulni a társadalom és a gazdaság fejlődéséhez. Így a hangsúly fokozatosan helyeződött át a kimeríthető természeti erőforrásokkal való gazdálkodás helyett az emberi erőforrások szerepe, és a tudás alapú innovációk felé. Henri Janne-t, az akkori belga oktatási minisztert kérték fel, hogy készítse jelentést az európai szintű oktatáspolitikai lehetőségeiről. Henri Janne egy koherens oktatási stratégia létrehozását javasolta, amelyre minden tagállam egyfajta irányítónak tekinthet. Ennek hatására jött létre az Oktatási Miniszterek Találkozója a Tanács keretein belül. Mivel ez nem tanácsként működött, csupán találkozót foglalt magában, jól látszódtott az oktatás gyenge szerepe a Közösségen belül, mivel a javaslat kimondta, hogy a tagállamok közötti bármilyen tevékenység támogatása kizárólag csak azok szuverenitásán keresztül jöhet létre. A Tanács döntött ugyanakkor egy Oktatási Bizottság felállításáról is, ami a tagállamok minisztériumok képviselőiből áll össze, és célja, hogy az Oktatási Miniszterek Találkozóját előkészítse. Az Oktatási Bizottságnak köszönhetően útjára indult a Közösség első oktatási akcióprogramja is (Loboda, 2016: 7-9).

A legmarkánsabb időszak az 1987-1992. közötti harmadik periódus, amikor az oktatás és a képzés domináns alkotóelemévé válik az Európai Közösség politikájában. Ebben az időszakban különböző programok indulnak el, alapvető célként jelenik meg az európai egységes piac. A Közösség kibővülésének és az integrációs folyamat lelassulásának hatására létrejött az Európai Közösség intézményi reformja és a célkitűzéseinek átalakulása. Kiadásra került az Egységes Európai Akta, amely segítségével nőtt a többségi szavazással eldönthető kérdések köre, valamint létrejött az egységes belső piac intézményi-döntéshozatali háttere. A Bizottság felismerte, hogy az egységes piac megvalósításának egyik eszköze lehet az oktatás és a képzés, mivel az Egységes Európai Piac sikerének záloga a Közösség emberi erőforrásaiban lévő lehetőségekben rejlik. Ehhez hozzáadódott, hogy az alapszerződések egyes kitételei oktatási-képzési szinten is megmutatkoztak, viszont a jogértelmezéshez nem volt elegendő. A Bizottság néhány híressé vált ügy vonatkozásában szerzett kompetenciákat az oktatási területen. Ebben az időszakban egy új korszak kezdődött a közösségi szintű oktatáspolitikai gondolkodásban. Kilenc új oktatási és képzési program indult útjára az Európai Bizottságnak köszönhetően, mint például az ERASMUS, a LINGUA, a TEMPUS, a PETRA és a FORCE. Megjelent a multikulturális Európa kialakulásának gondolata az oktatás európai dimenziójának fejlesztése segítségével. A különböző strukturális alapokból finanszírozott közösségi kezdeményezések között is nagy számban jelentkezett munkaerő-piaci kihívásokra válaszoló oktatási és képzési résszel rendelkező programok, amik a mai napig nagy szerepet játszanak a tagállamok oktatási rendszerére.

A negyedik, napjainkig tartó időszakot a Maastrichti szerződés megkötésétől számíthatjuk, amikor az európai integráció új alapokra helyeződött, kialakult a „*Polgárok Európája*” eszménykép. 1992-ben a Maastrichti Szerződés aláírásával létrejött az Európai Unió. A Szerződés korszakalkotó volt az oktatási területre nézve is, mivel a Szerződés 121. cikkelye formálisan is elismerte az oktatást, mint az unió felelősségi körébe tartozó területet. További eredménye volt a Maastrichti Szerződésnek, hogy az oktatást külön választották a képzéstől, aminek köszönhetően az Unió megfogalmazta az általánosan képzés területére vonatkozó kompetenciákat, valamint megteremtette a megfelelő jogi hátteret az Unió intézményes keretek közötti tevékenységére. Fontos előrelépés volt továbbá a Szerződés 126. cikkelye, amely kimondja, hogy a Közösség úgy járul hozzá az oktatás minőségének fejlődéséhez, hogy serkenti a tagországok közötti együttműködést, amennyiben szükséges, támogatja és kiegészíti ezek tevékenységét. Mindezt úgy teszi, hogy tiszteletben tartja a tagállamok felelősségét a tanítás tartalmi kérdéseiről, oktatási rendszerük szervezéséért és a

kulturális, illetve a nyelvi sokszínűség fenntartásáért. A Maastrichti Szerződés létrehozásával egy addig folyamatosan fennálló dilemmának is pont került a végére, amelynek alapvető kérdése az volt, hogy az Uniót gazdasági kapcsolatokra, társadalmi kapcsolatokra, vagy az egyénekre építsék fel. A Szerződés egyértelműen ratifikálja, hogy a tagállamok polgárjainak kell az integrációból fakadó előnyöket nyerteseivé válnia. Ennek sikerének záloga a tagállamok tevékenységén is múlik, így az Unió elősegíti a tagállamok közös célok érdekében tett lépéseit, és beavatkozni, ha a tagállamok cselekedetei nem bizonyulnak elég hatékonynak.²⁷ Az Európai Unió ezzel próbálta feloldani azt az ellentmondást, ami a gazdasági globalizációból fakadó univerzalizmus igénye és a gazdasági életben résztvevő egyének különböző kulturális és történeti sajátosságok által meghatározott iskolákban szerzett tudása, képessége és jártassága között alapul. 1995-ben célba ért három nagy oktatási és képzési keretprogram. Az általános oktatás területén a Socrates, a szakképzés területén a Lenoardo, a formális oktatási rendszerből kikerült fiatalok képzése területén pedig az Ifjúság Európáért. Ezekkel párhuzamban új célkitűzések is kitűzésre kerültek, ezeknek irányításával pedig a Maastrichti Szerződés alapján létrehozott XXII. Főigazgatóság lett a felelős (Loboda, 2003).

3.5.1.2. Az Európai Unió oktatáspolitikájának jellege, működése, módszerei

Az Európai Unió Alapszerződésében az oktatással és képzéssel érintő rész tartalmi elemei oktatási együttműködés megindulása óta lényegében nem változtak, viszont ez nem mondható el az oktatás- és képzéspolitikai együttműködés tartalmáról, annak eszközeiről. Az Alapszerződés értelmében, a szubszidiaritás elvének megfelelően az európai uniós szerepkör a hozzájárulásra, kiegészítésre, ösztönzésre terjed ki, az Unió a nemzeti oktatáspolitikákban kiegészítő, ösztönző, katalizáló tudhat magának, míg az oktatási rendszerek vonatkozásában fejlesztési, innovációs lehetőségként szerepel. Az Alapszerződésben egyfajta „pragmatikus instrumentalizmus” jelenik meg, amely a valóságban azt takarja, hogy az oktatást és a képzést nagyrészt gazdaságpolitikai, foglalkoztatás- és szociálpolitikai célok elérésének eszközeként jellemzi. Ennek oka, hogy az európai uniós közös oktatáspolitikai együttműködés kialakulásában és legitimmé válásában rendkívül nagy szerepet kap a piaci és gazdasági integráció mélyítése és szélesítése, valamint az uniós állampolgárság bevezetése (Loboda, 2016: 7).

²⁷A teljes Európai Unióról szóló szerződés az alábbi linken elérhető: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:11992M/TXT>

Az európai oktatáspolitikai stratégiája

Az Európai Unió oktatáspolitikai stratégiai irányait, céljait az Unió hivatalos dokumentumaiban megtalálható, az ezeket meghatározó tényezők között nagy szerepet játszanak az oktatási rendszeren kívüli kihívások. Ezek a stratégiai irányok a következő pontokon mutatkozik meg: az európai versenyképesség erősítése, a munkaerő piac változásaihoz alkalmazkodni képes munkaerő képzése, a társadalmi összetartás és társadalmi igazságosság, esélyegyenlőség biztosítása, az új technológiákhoz igazodó tanítási és tanulási módszerek és tananyagok fejlesztése, a változás képességét magában rejtő intézményi kapcsolatok kiépítése európai szinten, az oktatás szereplőinek az új kihívásokra való felkészítését célzó programok indítása, illetve az oktatás európai dimenziójának fejlesztése. A globalizáció, a technológiai változások felgyorsulása, a munkanélküliség növekedése és ehhez hasonló egész társadalmat érintő problémák arra készítetik az oktatással és képzéssel foglalkozó döntéshozókat, hogy reagáljanak és válaszokat fogalmazzanak meg ezekre a kihívásokra. Úgy tűnik, az oktatás és a képzés tradicionális elképzelése és kínálata alkalmatlan erre, így az Európai Uniónak is olyan eszközzel kell kidolgoznia amely képes erre megfelelő módon reagálni. Ennek alapvető feltétele az elsősleges funkciók, mint a személyiség fejlesztése, a szocializáció, az állampolgárok oktatása és képzése, valamint a munka világába való belépésre felkészítés figyelembevétele. Fontos megjegyezni ugyanakkor, hogy a képzési rendszerek teljes átszervezése önmagában nem vezet megoldásra, mivel a szakmán belüli belső folyamatok sokszor elavulttá teszik azt. Példának okáért, az informatika világában olyan gyorsan történnek változások a különböző rendszerekben, hogy mire a tanuló megszerzi a képzést elavulttá válik a tudás, amit ott elsajátított és megtanult. Ezért egy koherens, több szegmensből kialakított stratégiára van szükség a kihívásokra való felkészüléshez. Egy munkavállalónak nem elég csupán egy adott munka ellátásához szükséges általános képességgel kell rendelkeznie, sokkal inkább kell elsajátítania a vállalati szervezeti kultúrához való alkalmazkodást lehetővé tevő képességeket. Ez a helyzet a munkáltatót is nehéz helyzetbe hozza, mivel sokkal nehezebb a munka ellátáshoz szükséges képességek meghatározása, így a munkavállalónak a munkáltatói rendszerekhez való alkalmazkodó-képességet is figyelembe kell vennie. Ennek megfelelően alapjaiban kell újra gondolni a termelés szervezeti kultúráját, a képzés és az oktatás egymáshoz való viszonyát és ennek megfelelően kitűzni a követendő célokat. Az alapvető képességek kialakulásának megszerzésének folyamata, valamint a szakképzésre való felkészítés az oktatási

intézmények feladata, a szakképzése pedig az oktatás kerete között megszerzett alapvető tudás és képességek kifejlesztése és a továbbképzésre való felkészítés (Kecskés, 2003:1-2).

Az Európai Unió oktatáspolitikáját különböző prioritásoknak megfelelően alakítja ki, amely az előbb ismertetett kihívásokkal összhangban fogalmazódik meg. Az egyik, és talán a legfontosabb priorítás a gazdaság és oktatás közötti kapcsolatok erősítése. Az európai versenyképesség lemaradni látszik vetélytársaival szemben, így a problémák megoldása nem lehetséges csupán a gazdaság világán belüli változtatásokkal, az oktatás szerepének markáns és kiemelkedő szerepe van a gazdaság alakulásában. A tudásanyag elterjesztése, a megfelelő képzettségi és végzettségi szintek biztosítása elkerülhetetlen szempont ahhoz, hogy Európa felvegye a versenyt vetélytársaival, és a korábban említett kihívásokkal szemben. Ahhoz, hogy magas szintű és minőségű legyen az oktatás, az oktatásnak az új gazdasági környezettel is számolnia kell, annak érdekében, hogy a gazdasági világ szereplőinek érdemes legyen az oktatásba fektetnie. Tulajdonképpen egy kölcsönös és egymástól függő viszonyrendszerrel is beszélhetünk, hisz a gazdaság és az oktatás megfelelő működése egymástól elválaszthatatlan. A megfelelő működés csak folyamatos párbeszéd és kompromisszumos megoldások segítségével lehetséges.

A következő priorítás a minőségi oktatás, amely az oktatás területén nem magától értetődő. Ennek oka, hogy a különböző intézmények minőségét gyakran összemossák a tanulók teljesítményével, a továbbtanulók számával, és egyéb könnyen számszerűsíthető tényezőkkel. Sokszor találkozhatunk azzal, hogy a jó minőséget biztosító intézményt a túljelentkezések számával azonosítják, azonban ez egy meglehetősen leegyszerűsített szemlélet. Ez több szempontból is egy téves következtetés. Egyrésztől azért, mert ez a szemlélet a minőséget csupán a kimeneti oldal felől próbálja megragadni, és nem veszi figyelembe a bemenetet, így nem látható megfelelő körkép az intézményben lezajlott folyamatok minőségéről. Másrészt pedig azért, mert a viszonyítás alapjának egy külső tényezőt vesz figyelembe, céljait és cselekvését nem saját feltételeinek és lehetőségeinek megfelelően szabja meg, így önértékelése viszonyítási pontjai eleve torz megállapításokon alapul. Egy intézmény, amely a minőséget helyezi a központba a szolgáltatás felhasználóját helyezi elképzelése középpontjába, amikor meghatározza az alkalmazott eljárások módszereit, valamint a minőséget a bemeneti s kimeneti tényezők hányadosa alapján méri. Ennek megfelelően az oktatás minőségbiztosítási rendszere több tényezős modell alapján épülhet fel. Értékelése középpontjában csak a lezajlott folyamatok állhatnak, és a minőségnek egy olyan hozzáadott értéként kell megjelennie, ami a folyamat során jött létre.

Az uniós oktatáspolitikai egy újabb pillére az élethosszig tartó tanulás (lifelong learning – LLL). Napjaink kihívásai mellett egyre erőteljesebben jeleik meg a meglévő iskolarendszerek bírálata. A kritika fő indoka az, hogy a korábban már ismertetett kihívásokra az iskolarendszerű oktatás nem jó ütemben reagál, mivel a tudás jellegének változása elavulttá tette a kész tudáscsomagokat átadni próbáló oktatást. Annak okán, hogy a tanulásra már nem csak a klasszikus iskolában kerülhet sor, viszont az iskola az egyetlen hely, ahol a felnövő generáció megtanulhat tanulni. Így az élethosszig tartó tanulás ideológiája ezen keretek között úgy értelmezhető, mint a kötelező oktatás elsajátítása után kiteljesedő folyamat, ami szakít a tanulás hagyományos értelmezésével. Ennek köszönhetően arra kényszeríti az oktatási rendszereket, hogy újragondolják a küldetésüket.

Következő fontos szempont a közös uniós oktatáspolitikában az esélyteremtő oktatás, amelynek alapja, hogy a jövőben az oktatás társadalmi integráció fenntartásában betöltött szerepe tovább növekszik. A tömeges és tartós munkanélküliség, az állam szerepvállalásának csökkenése a szociális szférában negatív hatással van a társadalomra. Ennek érdekében olyan cselekvés szükséges az oktatás területén, amelyek megelőzik ezt a jelenséget. Ilyen például a halmozottan hátrányos helyzetű diákok oktatási rendszerből való kiesése elleni küzdelem vagy az iskolai eredménytelenség megelőzésére, illetve a kirekesztés által fenyegetett társadalmi csoportok oktatás révén történő reintegrálására tett lépések. Tovább nehezíti a megfelelő koncepciók létrehozását, hogy egy olyan újfajta egyenlőtlenség is kialakulóban van, amely jelenleg még nem határozható meg egyértelműen. Ilyen probléma példának okáért az idegen nyelvtudás hiánya vagy az informatikához való viszony. Fontos hangsúlyozni, hogy a problémák kezelésére egy olyan politika kialakítására van szükség, amely a gazdaságot és az oktatást egyenlően kezeli. Az értekezés vizsgálódása szempontjából fontos hozzátenni, hogy ezek a problémák a 2.2. részben már némileg kirajzolódtak a romániai magyar diákok kapcsán is.

Ahhoz, hogy lépést tartson az Európai Unió a jövővel az új információs és kommunikációs technológiák (ICT) alkalmazása is szempont kell, hogy legyen az oktatáspolitikai alakításakor, amely egyben az utolsó prioritás. Az (ICT) egy új lehetőséget nyújtanak a jövő társadalmának, mivel már napjainkban is, amikor egy információ megszületik, azonnal bekerül a körforgásba, megkapjuk, feldolgozzuk, beillesztik tervünkbe, bármelyikünk át tudja alakítani személyes tudássá, magasabb fokú ismeretté, s akár önképzésre is fel lehet használnia. Sokan úgy vélik, hogy a mai jelen lévő helyzet egy átmenetnek tekinthető az ipari társadalomból az információ társadalmába, és ezt az átmenetet kell kihasználni a

felkészülésre. Az új technológiák létrejötte alapjaiban változtatja meg a termelés szerkezetét, az elosztás rendszereit, valamint a felhasználás módját. Így az információs társadalom fogalmával gyakran együtt emlegetik a tanuló társadalom fogalmát. Fontos megjegyezni, hogy nem elegendő csak az információs technológiák területén tudást és tapasztalatot szerezni, mivel a felhasználás módjainak a kellő szintű elsajátítása is fontos. A legnagyobb veszély és egyben kihívás a fiatalokkal szemben van, hiszen a hatalmas mennyiségű információ áll a rendelkezésükre, viszont nem rendelkeznek a kritikai válogatás és az intellektuális rendszerelés képességével. Ezért az iskolák feladata, hogy a fiatalokat felkészítse az esetleges veszélyekre és megtanítsa a szükséges képességekre. Az új ICT bevonása az oktatásba hatalmas kihívás elé állítja az iskolákat, mivel megváltoztatja a tanár klasszikusnak vélt szerepét, illetve a tanár-diák viszonyt. Emellett átalakítja a tanulási környezetet, új tanítási és értékelési módszerek alkalmazását követeli meg, valamint új tanulási technikák elsajátítását is szükségessé teszi.

A közös oktatáspolitikai prioritások után a disszertáció a következő részben ismerteti azokat az eszközöket, amelyekkel az Európai Unió végrehajtja az előbbieken ismertetett célokat. Az első és egyben szinte a leggyengébb eszköz a formális kényszer, ami azt jelenti, hogy az Unió az alapszerződésekből következő általános szabályozás útján gyakorol befolyást az oktatásra. Ezek közül a legtöbb az oktatás területén kívül esik, de az oktatásra is tulajdonképpen vonatkoztatható szabályok köre. Ilyen például a szociálpolitika, az egyenlő elbánás elve, vagy a munkaerő szabad áramlása. A másik csoportnak az oktatáson belüli formális kényszert tekinthetjük, ilyen például a végzettségek kölcsönös elismeréséről szóló, az utolsó pedig az Európai Bíróság oktatást is érintő döntései, amelyekből az Unió tagállamaira vonatkozó kötelező szabályok megállapíthatók. Az Unió másik végrehajtó eszközként az informális kényszer tekinthető, ami magában foglalja azokat az ajánlásokat, amely mindenki számára követendő oktatáspolitikai célkitűzések foglalja magában. A tagországok oktatási miniszterei időszakonként létrehozhatnak különböző oktatási prioritásokat, amelyek bár nem kötelező érvényűek a tagországokra nézve, viszont jelentősen irányíthatják és meghatározhatják oktatáspolitikájukat. A következő eszközként a közösségi programokat tartjuk számon. Fontos kiemelni, hogy mivel az oktatás nagyrészt nemzeti kompetencia, az Európai Unió politikai eszközei elsősorban közvetettek, így a legfontosabb ilyen közvetett eszközt a közösségi oktatási programok jelentik. Az egyik legfontosabb eszközként a strukturális alapokat tekinthetjük. Ezek azok az oktatási komponensekkel rendelkező programok, amelyek humán erőforrás fejlesztésére irányulnak, és megfelelnek az Európai Unió szempontrendszerének. Ezek jelentik az oktatásba bevonható legjelentősebb európai uniós

pénzügyi forrást. A következő eszközként a különböző hálózatokat tekinthetjük. Az Európai Közösség már a létehozása után fontosnak találta, hogy megteremtse és megszervezze a strukturált információk áramlását, amivel a tagországok közötti kommunikáció erősödhet. Ilyenek a szakmai, érdekképviseleti hálózatok, CEDEFOP, EURYDICE, ORTELIUS, Európai Szakképzési Alapítvány stb. (Kecskés 2003:4-9).

Ahogy a közös oktatáspolitikai létezésének körüli vita kapcsán a disszertáció már bemutatta, ez a kormányzati modell nem úgy működik, mint más szakpolitikáknál, hogy az Európai Unió létrehozza azt, majd a tagállamok megvalósítják. Ennél a kormányzati modellnél minden oktatáspolitikai ponton megtalálható a nemzeti parlamentek általi kiegészítés, ösztönzés, hozzáadott érték, és az aktorok, (sok esetben oktatási ágazaton kívüli) érdekeltek, érintettek sokasága, akik nemzeti és transznacionális szereplők is egyben (Loboda, 2016: 7). A szakpolitikai ciklus különböző fázisokra osztható, a ciklusok pedig kiegészülnek azokkal az ösztönzésekkel, kiegészítésekkel, programokkal és döntésekkel, amelyek jogi, szabályozási, intézményi és szakmai státuszukat és eljárásrendjüket tekintve valamilyen szinten meghatározzák és befolyásolják a nemzeti oktatáspolitikai adott fázisát. Fontosnak tartom kiemelni a szakpolitikai ciklus záró fázisát meghatározó eszközt, az Országspecifikus ajánlásokat (Country-specific Recommendation), amely egyben az uniós gazdasági kormányzás éves ciklusának egyik legfontosabb eszköze. Az Európai Unió gazdasági kormányzását két ciklusra lehet bontani, az egyik az európai szemeszter, a másik pedig a nemzeti reformprogramoknak az ajánlásoknak foglaltak szerinti módosítása a tagállamok szintjén. Az európai szemeszter az Európai Bizottság éves növekedési jelentésével kezdődik. A Bizottság ennek keretében elemzi és értékeli a tagállamok költségvetési politikáját és Nemzeti reformprogramját (NRP), emellett pedig javaslatokat tesz az Európa 2020 stratégia három pillérének megfelelően: a beruházások ösztönzése, a strukturális reformok felgyorsítása, valamint a felelősségteljes, növekedésbarát költségvetési konszolidáció folytatása érdekében. A Bizottság további jelentést hoz létre a tagállamok gazdaság- és foglalkoztatáspolitikájáról, amelyet a Tanács megvitát és ezt követően döntenek a prioritásokról és célokról. Az Európai Tanács tavaszi ülésén a tanácsi következtetések tükrében kijelöli és megerősíti az Európai Unió által követendő prioritásokat. A következő lépés az Európai Bizottságé, aki kidolgozza a korábban már említett országspecifikus ajánlásait, amelyeket a tagállamokkal bilaterális egyeztetések keretében véglegesít, majd a Tanács hagy jóvá. Fontos megjegyezni, hogy az európai strukturális és beruházási alapok a közös uniós gazdasági, növekedési, foglalkoztatási prioritásoknak megfelelő strukturális reformok megvalósítását támogatják, az országspecifikus

ajánlásokban foglaltak megvalósítása közvetlenül befolyásolja ezen alapok felhasználását. Az országspecifikus ajánlások figyelmen kívül hagyása az adott területre irányuló fejlesztési források felhasználásának felfüggesztését vonhatja maga után (Loboda, 2016: 9).

Az utóbbi években a közös uniós oktatáspolitikai kormányzásban hangsúlyeltolódás következett be. A közös kormányzás új módszere a nyitott koordináció, amelynek lényege a tanulás középpontba helyezése, amely kiegészíti a hagyományos uniós jogalkotási mechanizmusokon alapuló közösségi módszert. Fontos kiemelni ugyanakkor, hogy az uniós jogalkotás és tanácsi döntéshozatal keretében elfogadott határozatok, ajánlások és következtetések adják a legitimitációt és az uniós, illetve tagállami intézmények számára a felhatalmazást az uniós finanszírozású: ösztönző, kiegészítő eszközök és programok, továbbá az oktatáspolitikai együttműködés alapjait jelentő stratégiai keretek, közös célkitűzések és eszközök alkalmazására. A nyitott koordináción alapuló új kormányzási módszer a transznacionális kommunikáció puha és szimbolikus eszközeit alkalmazza:

- társak általi tanulás,
- társak általi nyomás (peer review, peer pressure),
- kondicionálás (ex-ante and ex-post conditionality),
- jó gyakorlatok (good practices),
- szakpolitika tanulás támogatása (policy learning activities),
- indikátorok,
- benchmarking,
- monitoring,
- értékelés és transznacionális problémamegoldásra irányuló, a szakpolitikai tanulást és transzfert elősegítő platformok.

A nyitott koordináció kommunikációs terében egyszerre van jelen egy felülről-lefelé irányuló, egy horizontális és egy alulról felfelé irányuló tanulási folyamat, és mindegyik tanulási folyamat mechanizmusait tekintve tartalmaz befolyásolási elemet is. Ezek a folyamatok egy olyan tanulási dinamikát hoznak létre, amelyek a transznacionális intézmények által közkedvelt modellek és megoldások bevonására ösztönzik a különböző nemzeti szakpolitikákat (Loboda, 2016: 10). A lisszaboni koordináció előtt a közös oktatáspolitikai működését alapvetően a nem kötelező érvényű jogszabályok, azaz az ajánlások, következtetések tartalmi elemei determinálták. Ezek jelentősen függtek a soros elnökséget ellátó tagállamok elnökségi programjaitól. A 90-es években egyfajta hangsúlyeltolódás következett be a közös

oktatáspolitikai terén, hiszen egyre markánsabban érvényesült az az igény, miszerint a közös oktatáspolitikai valamilyen koherencia és kontinuitás érvényesüljön. Ez a fajta kiszélesedett együttműködéssel egyhuzamban megjelent a differenciálódás is, a kormányközi együttműködés formai jegyeit magára öltő, különálló szakpolitikai folyamatok és együttműködések indultak útjára az egyes alágazatokban. (Loboda, 2016: 11).

A felsőoktatásban a Bolognai folyamat tekinthető a legfontosabb együttműködésnek, amely a felsőoktatás európai harmonizációját, a közös Európai Felsőoktatási Térség (EFT) megteremtését tűzte ki célul. A Bolognai folyamat előzménye 1998 májusára nyúlik vissza, amikor Nagy Britannia, Németország, Olaszország és Franciaország felsőoktatásért felelős miniszterei Párizsban, a Sorbonne egyetem fennállásának 800. évfordulóján egy nyilatkozatot írtak alá (Sorbonne Declaration)²⁸. Ennek lényege, hogy Európa nemcsak a gazdaság, a bankok, az euró közössége, hanem az ismeretek, a tudás közössége is legyen. Ehhez szükséges egy olyan referenciakeret, amely egy országokként hasonló, két ciklusból álló felsőoktatási képzési szerkezet, mely elősegíti a hallgatói mobilitást, a tanulmányok más országbeli elismerését, a foglalkoztathatóságot. A cél tehát egy olyan felsőoktatási rendszer kialakítása volt, amely összhangot teremt a tagállamok felsőoktatási rendszerei között, ezzel létrehozva egy közös európai felsőoktatási térséget. Ennek megalkotása nem kis feladat volt, amihez kérték az európai országokat és felsőoktatási intézményeket, hogy csatlakozzanak és együtt törekedjenek és dolgozzanak a célok megvalósításán. A Bologna városáról elhíresült folyamat tulajdonképpen így nem is Bolognában, hanem Párizsban kezdődött 1998-ban a sorbonne-i deklaráció nyomán. Ezt nyilvánvalóan számos más kezdeményezés is megelőzi, például a Magna Charta Universitatum nyilatkozat²⁹, amelyet szintén Bolognában írt alá 400 rektor, csak éppen 10 évvel korábban, 1988-ban az egyetem 900. évfordulóján. A dokumentum az akadémiai szabadság és az intézményi autonómia alapelveit tartalmazza, amelyek iránymutatást nyújtanak az egyetemek jó kormányzásához és önmegértéséhez a jövőben. A Bolognai folyamat alapelvei ebben a nyilatkozatban találhatóak, kiemelve, hogy ezt a nyilatkozatot az egyetemek kezdeményezték és vitték végig, nem pedig a miniszterek (magna-charta.org, 2022). A Bolognai Nyilatkozatot 10 évvel később, 1999. június 19-én 29 ország miniszteri képviselői írták alá, a nevét adó Bolognában. A Nyilatkozat megemlíti a Magna

²⁸ A teljes Nyilatkozat angol nyelvű zövege az alábbi linken elérhető: Forrás: <https://ehea.info/page-sorbonne-declaration-1998>

²⁹ A teljes Nyilatkozat az alábbi linken érhető el: <https://www.magna-charta.org/magna-charta-universitatum>

Charta Universitatum nyilatkozatot és a sorbonne-i deklarációt is, majd hat fő célkitűzést fogalmaz meg az európai együttműködés kiszélesítésére, a nemzeti felsőoktatási rendszerek harmonizációjára, s az európai felsőoktatás versenyképességének növelésére, azaz az Európai Felsőoktatási Térség kialakítására. A célkitűzések a következők:

- végzettségek összehasonlíthatósága, diplomamelléklet,
- kétciklusú képzési rendszer,
- kreditrendszer,
- hallgatói és oktatói mobilitás,
- minőségbiztosítási együttműködés,
- a felsőoktatás európai dimenziója.

Ezek a célok mind azt szolgálják, hogy a hallgatók érdekei élvezzék a legfontosabb prioritást. A másik fontos prioritás az európai versenyképesség, ami szintén a hallgatókra, és a diplomát szerzőkre koncentrál. A Bolognai rendszer keretén belül egy olyan piac kialakítása a cél, ami képes Európába vonzani a hallgatókat és a munkavállalókat egyaránt, akik ugyanúgy megállják a helyüket a világ többi részén is (Szántó, 2018).

A közös oktatáspolitikai változásában és fejlődésében fontos mérföldkőnek számít az 1990-es években létrejött közösségi programok, mint a Socrates, Leonardo Da Vinci, Erasmus programok. Ezek segítségével az uniós oktatáspolitikai prioritások és célok közvetlenül a programokban részt vevő intézmények és szereplők szintjén fejtették ki hatásukat, és ennek köszönhetően létrehozzák azt a befogadó és elkötelezett intézményi környezetet, amely segíti az uniós célok és értékek elterjedését, valamint támogatja az uniós finanszírozásból megvalósuló rendszerszintű változások és innovációk megvalósulását. A 2000-ben elfogadott lisszaboni stratégia a közös uniós oktatáspolitikai működésében is nagy változásokat jelentett. A lisszaboni korszak első részét az uniós oktatáspolitikai kormányzás kialakítása, a második részét pedig annak meghatározása jellemezte. Létrejött egy új módszer, a nyitott koordináció módszere, ennek keretein belül lett domináns az egész életen át tartó tanulás (lifelong learning – LLL) stratégiája a közös oktatáspolitikában. A korábban jellemző három közösségi program is beolvadt az LLL stratégiába. Ez a stratégia egy teljesen korszakalkotó reformnak tekinthető, mivel a korábbiakhoz képest ez egy rendszerszerű megközelítés. Lényege, hogy a tanulók sokszínűségének felismerése mellett a megfelelő kompetenciák fejlesztése biztosításra kerüljön, differenciált megoldások alkalmazásával. Az LLL stratégia középpontjában az egyén

és az egyén különböző tanulási útjai állnak, a korábban megszokott szektorok és alszektorok kapcsolata helyett. Ennek megfelelően az LLL az intézményi struktúrák helyett tanulási utakat vázol fel, amelynek alapja a tanulóközpontúság, és amelyben markáns szerep jut a részvételnek, a tanulásra irányuló képességnek, a tanulóhoz szükséges alapkészségeknek, valamint a motiváció kialakításának és fejlesztésének. Ennek szellemében a közös oktatáspolitikai célok fejlesztésében a differenciált, kereslet- és szükségletorientált megközelítésnek kell első helyet kapnia. A stratégiának köszönhetően a 2007–2013. közötti uniós pénzügyi ciklus kohéziós és regionális politikájának egyik finanszírozási eszköze, az Európai Szociális Alap (ESZA) kiemelt prioritásként tűzte ki a humán tőke fejlesztését az egész életen át tartó tanulás politikáinak eszközeivel. Így lényegében az ESZA olyan képzési és oktatási programokat támogatott csak, amelyek beilleszthetők az LLL stratégiába. Minekután az ESZA az oktatási rendszer fejlesztése terén a tagállamok számára a legjelentősebb uniós forrás, ezért annak céljai és prioritásai a tagállami szinten azonnal átültetésre kerültek. Fontos azonban kiemelni, hogy a kétezres évek végére a pénzügyi, gazdasági válság és annak különböző foglalkoztatási és szociális hatásai teljesen felülírták és átrendezték a közösségi szakpolitikák stratégiai mezőnyét. (Loboda, 2016: 11). Fontos megjegyezni, hogy ebben az időszakban az oktatáspolitikai az Európa 2020 stratégia meghatározó szakpolitikájává vált. Ezt az is alátámasztja, hogy az EU 2020 öt számszerű célkitűzéséből két oktatási mutató (a korai iskolaelhagyók arányának csökkentése 10%-ra és a felsőfokú végzettségűek arányának növelése 40%-ra a 30–34 évesek körében), a hét zászlóshajó kezdeményezéséből kettő az oktatásra és képzésre vonatkozik (Fiatalok mozgásban, Új készségek és Új munkahelyek), és a 10 Integrált iránymutatás közül pedig három érinti az oktatást. A lisszaboni koordinációt megelőző tematikát az oktatási és képzési alágazatok rendszerkoordinációját és rendszerintegrációját elősegítő eszközök fejlesztése határozta meg. Az alábbiakban az érkező felsorolja azokat az eszközöket, amelyek támogatják és ösztönzik a fejlesztést:

- az alágazatok és a munkaerő-piac közötti átmenetet (transition, skills policy, qualification framework),
- a tanulási utak összekapcsolódását (learning pathways),
- a formális és nem formális tanulási kontextusok és tanulási eredményeik egymáshoz illesztését (validation),
- a tanulási kimenetek és eredmények koherens rendszerét (learning outcomes, ECVET, qualification framework),

- a kínálat és a kereslet transzparenciáját és ezek egyensúlyára törekvést (lifelong guidance, qualification framework),
- a tanulás megszervezését és a szolgáltatások minőségét biztosító standardok keretének alkalmazását (ENQUA, EQARF).

Az Európai Bizottság szerepe a közös oktatáspolitikában a kormányközi együttműködés eszközeinek és elveinek tükrében főként az együttműködés szakmai támogatójaként, különböző „puha” befolyásoló eszközök használatával próbálja érvényesíteni erejét. Ilyen eszköz például a szakpolitika-tanulás, a működő modellek és gyakorlatok azonosítása, támogatása, a problémaértelmezés operacionalizálása, a stratégiai cselekvések, fejlesztések, változások monitorozása, a kölcsönös érdekeltség és bizalom növelésén alapuló és az átláthatóságot javító referenciakeretek kidolgozása, illetve az indikátorok, benchmarkok alkalmazása. A korábban már említett, és ebben az időszakban meghatározó Európa 2020 stratégiában kitűzött célok, az egész 2014-2020 közötti programozási ciklusban és a közösségi programokban (egész életen át tartó tanulás program, Erasmus+) is visszaköszönnek. Ezekben a programokban egyre erőteljesebben jelennek meg azok a célkitűzések és fejlesztési területek, amelyek az uniós eszközök különböző módon történő megvalósítását segítik elő. A kohéziós politika tervezését és megvalósítását illetően is számos új elvárást és szabályt hoztak létre, melyeknek legfőbb célja a stratégiai tervezés és programalkotás megerősítése. Ezeket a célkitűzéseket beleépítették az alapok felhasználását szabályozó rendeletekbe, illetve a forrásfelhasználást kijelölő tematikus célkitűzésekbe, beruházási prioritásterületekbe. Ezek kimondják, hogy a fejlesztések tervezése és megvalósítása során a tagállamoknak kötelező figyelembe venniük a korábban ismertetett Országspecifikus ajánlásokban lévőket. A regionális politika alapjainak szabályozásba bekerült emellett a stratégiai tervezés erősítését célzó a szigorított előzetes feltételek rendszere. A gyakorlatban ez azt jelenti, hogy az Európai Unió új regionális politikája azokra a területekre összpontosít, ahol a legnagyobb hozzáadott érték realizálható vagy a leghatékonyabban csökkenthetők a társadalmi költségek. Így ennek egyik eszköze, az Európai Szociális Alap oktatási és képzési célú beruházási prioritása is alapvetően három területen támogatja a fejlesztéseket:

1. a felsőoktatásban és felsőfokú képzésben részt vevők arányának növelése,
2. a korai iskolaelhagyás és lemorzsolódás csökkentése, illetve
3. az egész életen át tartó tanulás és készségfejlesztés.

Itt újból az Európai bizottságnak volt szerepe, ugyanis a Bizottság ezekhez a beruházási prioritásokhoz kapcsolódóan előzetes feltételként nemzeti stratégiák elkészítését jelölte ki. A szigorításnak az az oka, hogy a múltban számtalanszor elfordultak olyan esetek, hogy az uniós alapokból finanszírozott beruházások hatékonyságát aláasta a nemzeti politikai, szabályozási és intézményi keret, ezért fontos, hogy a források hatékony felhasználásához szükséges kiindulási helyzetnek megfelelőnek kell lennie (Loboda, 2016: 11-13).

Az előbbieken a disszertáció részletesen bemutatta az Európai Unió oktatáspolitikájának működését, annak stratégiáját és működési mechanizmusait. Ennek tükrében a disszertáció témája szempontjából egy lényeges kérdés, hogy ezek megváltoztatták-e Románia oktatáspolitikáját, és amennyiben igen, milyen mértékben és módon? Ennek megfelelően az értekezés kutatása interjúalanyait a román oktatáspolitikai változásáról is tudakolta az európai uniós csatlakozás vonatkozásában.

A kutatás 3. interjúalanyának véleménye szerint *„ha az oktatás egészét nézzük, akkor az európai uniós csatlakozás talán egy vonatkozásban számít jelentősnek nevezetesen, hogy sokkal fontosabbá vált a kormányzati tényezők beszéd útjában retorikájában szándékainak, a kifejezésében az esélyegyenlőség, a méltányosság és a hátrányos helyzetű tanulók támogatásának kérdése. Tehát ezek a kérdések előtérbe kerültek elsősorban a kinyilatkoztatások, politikai szándékok kifejezése és részben bizonyos törvényes változások tekintetében. A 2011-es elfogadott oktatási törvény tükrözi leginkább ezt a változást”* (3. interjú).

A 8 interjúalany szerint az európai uniós csatlakozás révén a román oktatáspolitikában megjelentek a modern oktatási szemléletek és módszerek, véleménye szerint: *„ami az EU csatlakozással bekövetkezett az az, hogy ezekről általában a felülről vezérelt reform „dühvel” végrehajtott próbálkozásokba nagyobb hangsúlyt kapott a mondjuk a modern oktatási szemléletnek a térnyerése, illetve az ebbe az irányba történő próbálkozások. Ezt inkább ilyen próbálkozásnak nevezném, mert a szándék az megvolt, de egy másik kérdés, hogy ez mennyire sikerült beépíteni a gyakorlatba mindennapi gyakorlatba. És ez azt jelenti, hogy természetes készség és képességfejlesztésre került át a hangsúly a mondjuk úgy klasszikus bismarcki, mechanikus, memoriter jellegű oktatási módszerek helyett. Ugye ezeket az új módszereket igyekeztek bevezetni és hogy meglegyen ehhez a mozgástér, ennek megfelelően alakították át a legutóbb 2011-ben elfogadott átfogó oktatási törvényt is”* (8. interjú).

A 10. interjúalany szerint is jelentősen megváltozott a román oktatáspolitikai az európai uniós csatlakozással, véleménye szerint *„nagyértékben megváltozott az oktatáspolitikai. Született itt*

közben egy új törvény 2011-ben a 2007-es csatlakozás nyomán, aminek nagyon komoly hatása volt. Teljes mértékben egy modernizációs folyamatot indított be, az oktatáspolitikát elkezdett az európai oktatási trendekhez illeszkedni, és ennek mentén nyilván egyfajta modernizációs folyamatot fenntartani, beindítani” (10. interjú).

Ezzel szemben a kutatás interjúalanyai között kialakult egy olyan álláspont is, miszerint lényeges változást nem jelent az európai uniós csatlakozás a romániai oktatáspolitikára vonatkozóan. A kutatás 9. interjúalányának véleménye szerint ugyanis *„az oktatáspolitikára elvileg nagy hatással volt az európai uniós csatlakozás, de valójában, tartalmilag vagy szemléletében vagy módszertanában nem volt nem volt jelentős változás megítélésem szerint, és ezt mondom úgy is, mint aki voltam pár esetben ilyen oktatáspolitikai témában brüsszeli szakértő a régiók bizottságánál, és ismerem az európai oktatáspolitikát. Ezek nagyon nehezen jutnak el a romániai valósághoz, és bár vannak olyan kezdeményezések, amelyek látszólag olyanok, mint hogyha változás állna be, de ezek valójában a tartalmat nem igazán érintik. Ami változott, elsősorban az az, hogy rengeteg forrás jött az oktatáspolitikai célok eléréséhez. Tehát nagyon sok tanárképzés, továbbképzés, rengeteg doktori ösztöndíj az Európai Szociális Alapból, de sajnos ezeket inkább csak elszámolták, mint valóban megvalósították volna. A tantervek is elvileg szabályozva vannak, viszont ezek közül egyetlenegy sem ültettek át valóságba, merthogy sem tartalmilag, sem formailag, nem feleltek meg a jogszabályban meghatározott követelményeknek. Tehát a felszínen egy nagyon erős hatás van, nagyon erős változás van, a lényegét tekintve viszont sem tartalmilag, sem módszertanilag nem követhető ez a legtöbb iskolában” (9. interjú).* A kutatás 1. interjúalánya szerint sem történt gyökeres változás, illetve az uniós csatlakozás okozta változásokról inkább negatívan számol be: *„én nem gondolom azt, hogy gyökeres változás történt volna. Szóval nem gondolom, hogy gyökereiben nem változott meg az oktatáspolitikát Romániában. Inkább azt látom, hogy kiegészült néhány olyan dologgal, ami az európai uniós csatlakozásnak volt a következménye, mint mondjuk az Erasmus program elindulása. Tehát sokkal jobb a láthatóságuk, ugyanakkor másban én nem nagyon tudnám ezt konkretizálni mi más változott. Még annyi változott azóta, hogy sokkal rosszabb a demográfiai háttér, tehát, hogy nagyon sok iskola viszont azzal küzd, hogy próbál az intézménybe bevonni megfelelő számú diákot, merthogy lehet, hogy mi most még nem is annyira érezzük, de már az oktatási intézmények némelyikében ez egy nagyon komoly probléma, hogy nincsen elég diák. Ez viszont részben az EU-s csatlakozásnak a következménye, hiszen újra meglódult a migráció” (1. interjú).*

3.5.2. Az Európai Unió és a felsőoktatás

Az Európai Unió felsőoktatásra gyakorolt súlya és tartalma csak úgy érthető meg, ha külön konkrét szakterületre lebontva vizsgálat alá kerül. Mivel a disszertáció témája szempontjából a felsőoktatási alrendszer a releváns, az értekezés ezen fejezete körbejárja mit tesz az Európai Unió ebben az alrendszerben, amikor közös cselekvéssel kívánja megoldani a problémákat. Fontos górcső alá venni, hogy megfogalmazott-e az Európai Unió a felsőoktatási rendszerre nézve sajátos célokat, ezeket sikerült-e átültetni a tagállamok felsőoktatási rendszerébe és amennyiben igen, mennyire vannak ezek összhangban a tagállamok belső szakpolitikájával. Mivel a rendelkezésre álló tudáshalmaz és az információk megszámlálhatatlanok, ezért a disszertáció ebben a fejezetben a legfontosabb szereplőkre, tevékenységekre fókuszál. Érzékelhető, hogy amennyiben csak a felsőoktatással kapcsolatos európai intézményeket vizsgáljuk, szereplők sokaságával találkozunk, hiszen, ha csak túlmegyünk az Európai Bizottság felsőoktatással foglalkozó saját szervezetén, rengeteg szerveződés jön velünk szembe. Példának okáért az Európai Egyetemi Szövetség (eredeti nevén: *European University Association*), amely a felsőoktatás valamennyi kérdésével átfogó módon foglalkozik, vagy az Európai Felsőoktatási Minőségbiztosítási Hálózattal (eredeti nevén: *European Network for Quality Assurance in Higher Education*), de ide sorolható a nem egyetemi felsőoktatást képviselő Felsőoktatási Intézmények Európai Szövetsége (eredeti nevén: *European Association of Institutions in Higher Education*) is. A lista azonban szinte megszámlálhatatlan, hiszen a szereplők közé sorolhatjuk az európai uniós oktatáspolitikák egyik pillérének alapuló Élethosszig Tartó Tanulás Európai Egyetemi Szövetségét (eredeti nevén: *European Association for University Lifelong Learning*), vagy egy adott projekteten dolgozó platformokat, mint például a „*Silva Network*” amelyek működésükkel az európai felsőoktatást segítik (Halász: 2012: 159-160). Amikor az oktatási rendszeren belül a külön szakpolitikákat vizsgáljuk, egymástól elkülöníthető alrendszerekkel találkozunk, amelyek viszonylagos autonómiával bíró intézmény együttesek. Ezek vonatkozásában a különböző nemzeti oktatási rendszerben hagyományosan önálló szakpolitikák fogalmazódnak meg, és ezekre külön törvények jönnek létre. Példának okáért Magyarországon és Romániában is külön felsőoktatási törvény van érvényben, amelyek eltérő kormányzati szervek ellenőrzése alatt működnek. Bár az Európai Unió oktatáspolitikája a horizontális dimenziók égisze alatt működik, és fontos küldetése az alrendszerek közötti különbségek megszüntetése, a szakpolitikai kezdeményezések többsége mégis az oktatási rendszerek egyes alrendszereihez fűződik európai

szinten is. Sokszor találkozunk viszont azzal a jelenséggel, hogy a nemzeti szinten megfogalmazódó szakpolitikák tagolódását úgy próbálják meg orvosolni, hogy a nemzeti szintről közösségi szintre helyezik át egy-egy szakpolitikai elemet. Számtalanszor előfordul, hogy egy-egy kezdeményezést a közösségi politika egyes szereplői azért tolnak át egy másik alrendszerbe, hogy az könnyebben tudjon előre haladni, sőt az is megfigyelhető, hogy egy-egy szakpolitikai elemet csak akkor visznek be egy adott alrendszerbe, ha azt egy másikban már kellőképp kidolgozták és előkészítették. Legtöbbször a felsőoktatással kapcsolatban fogalmazódtak meg integrációs törekvések, érdekes módon mégis utolsóként lett explicit és koherens módon kidolgozott közösségi politika tárgya. Ez legfőképp azzal indokolható, hogy bár egyértelmű lenne, hogy elsőként az egyetemek kapcsán alakult ki az európai együttgondolkodás igénye az oktatás terén, az is logikus, hogy pont ezen a területen féltették legjobban a tagállamok saját önállóságukat. Hozzá kell tenni ugyanakkor, hogy annak ellenére, hogy a kidolgozott, részletes közös felsőoktatási szakpolitika csak a kétezres évek első részében alakult ki, mégis a felsőoktatás volt az elsők között, ahol a közösségi cselekvés igénye megfogalmazódott. A fejlődés nem a közös európai felsőoktatási intézmények létrehozása, hanem a nemzeti rendszereket és ezek intézményeit célzó együttműködési kísérletek mentén zajlott. Sokáig a közös európai felsőoktatás politikával a különböző stratégiai programok dokumentumain és horizontális stratégiákon keresztül találkozhattunk. A közös európai felsőoktatás politikának vizsgálatakor, elemzésekor három sajátos jellemzőjével találkozhatunk. Az első, és talán legjobban megfigyelhető jellemzője, a közösségen kívüli, kormányközi folyamatok markáns szerepe, ami legjobban abban nyilvánult meg, hogy a közös felsőoktatáspolitikai súlypontja a közösségen kívülre került egészen a kilencvenes évek végéig. Ezt jól szemlélteti például az értekezés előző fejezetében már bemutatásra került bolognai folyamat is, amely az Európai Unión kívül indult és tulajdonképpen a mai napig kormányközi keretek között bonyolódik le. A bolognai rendszerrel egy olyan vegyes együttműködési rendszer alakult ki, amelyben észrevehető, hogy sokszor az unión kívüli külső szereplők a meghatározók egyes döntésekben, amikben az európai uniós szereplők nem jutnak megállapodásra. A második fontos jellemzője a közös oktatáspolitikának a nem kormányzati szereplők, azaz a felsőoktatási oktatási intézmények és a szakmai közösség aktív szerepvállalása a szakpolitikai folyamatokban és nagy befolyásuk ezek formálására. Itt elsősorban az akadémiai közösség szerepe emelhető ki, amelynek befolyása és súlya is másképp alakul a közösségben, hiszen szinte egyenragú szereplő a nemzeti szerveződésekkel. Az akadémiai szférának olyan erős és támogató szerepe van az európai uniós szakpolitikai kezdeményekre vonatkozóan, amely jelentősen előre viszi a konzultációk sikerességét, és

amelyet a tagállamok legtöbbször nem tudnak elérni. A harmadik fontos jellemzőként a felsőoktatáspolitikai és a kutatás vagy innovációs politika szoros, együttműködő kapcsolatát tekinthetjük a közösségi politikában. Ezek egymással szorosan együttműködve hozzák létre és alakítják a közösség felsőoktatás-politikáját, hiszen a közösségi cselekvést nagymértékben meghatározza a kutatási es/vagy innovációs politika tartalma. A közös felsőoktatás-politikának előbbiekben ismertetett három fő jellemzője egy olyan mozgást eredményez, melynek köszönhetően azok az ügyek, amelyek kormányközi szinten nem oldódnak meg átkerülnek egy kormányközi vagy uniós térbe a sikeres végeredmény érdekében. Ez a sajátos közösségi felsőoktatási dinamika és ezekből kinövő szakpolitikák tartalma és eszközrendszere több éves fejlődési folyamat eredményeképp jött létre (Halász: 162-165).

Ahogy a korábbiakban, a 3.5.1.1. az Európai Unió oktatáspolitikájának története c. részben már ismertetésre került, a közös oktatáspolitikai gondolkodás kezdete a hetvenes évekre vezethető vissza. A Bizottság 1974-ben megfogalmazott javaslata alapján elfogadásra került az első oktatási akcióprogram, amely hat együttműködési területet foglalt magában. A hat terület közül az egyik a felsőoktatás volt, amelynek keretében a Bizottság felhatalmazást kapott arra, hogy támogatást nyújtson az ekkor kilenc tagot számláló tagállamok egyetemei számára az intézményközi kapcsolatok elősegítésére. Ez a valóságban úgy zajlott, hogy egy korábban már közösségen kívül kipróbált modellt átalakítottak közösségi programmá, amelynek célja elsősorban a hallgatói mobilitás előmozdítása volt a képzési programok által. Példának okáért, egy ilyen átalakításnak köszönhetően jött létre a ma is létező és népszerű Erasmus program is. Ennek támogatásával olyan intézményi együttműködések jöttek létre, amelyek egy-egy szakterülethez fűződő közös képzési program létrehozását célozták. Ez a hálózatosítást támogató közösségi politika máig meghatározó eleme az európai uniós felsőoktatásnak, amely elősegíti az ún. „európaizálódás” folyamatát. A hálózatok segítségével közös viselkedési formák, elvárások jönnek létre, amelyek felülírják a tagállami megszokott viselkedési mintákat, nyomást gyakorolva a nemzeti döntéshozókra. Ki kell emelni, hogy ezek a hálózatok mindig önkéntes alapon szerveződnek, kölcsönös érdekek mentén a magas fokú bizalomra épülnek fel, és amennyiben a Bizottság pénzügyi támogatását igénybe veszik projektszerűen kell működniük. A nyolcvanas évek közepén elinduló felsőoktatási programok (pl. COMET, Erasmus) elősegítették a tömeges mobilitás lehetőségét, valamint a nem intézményközi együttműködésre és hálózatépítésre felhasználható források ugrásszerű növekedését. A legelső oktatási program, a COMET magában hordozta a közös felsőoktatáspolitikai egyik legfontosabb tartalmi jellemzőjét, a gazdasági és technológia fejlődés fontosságát. A különböző felsőoktatási

programok mentén új értelmezést kapott a felsőoktatás nemzeti innovációs rendszerben betöltött szerepe és egyfajta híd jött létre a felsőoktatás és a gazdaság világa között. A nemzeti oktatáspolitikák európaizálódása tehát elsősorban modernizációs célokat szolgál, és mértéke attól függ, hogy a tagállamok mennyire nyitottak a modernizációs törekvések befogadására. A kilencvenes évek első éveiben a tagállamok kísérleteket tettek a felsőoktatási programokat, törekvéseket egy átfogó stratégiává alakítani, ennek érdekében jött létre a Memorandum c. dokumentum³⁰. A Memorandum egyfajta megoldást, választ kívánt nyújtani a globális gazdasági és technológiai átalakulásra, valamint az egységes piac létrejötte miatt kialakult felsőoktatást érintő kihívásokra és négy fő stratégiai prioritást jelölt meg. A Memorandumra mind a tagországok kormányai, mind az akadémiai közösség elutasítóan reagált, és az abban megjelölt problémákkal csak jóval egy évtizeddel később kezdtek el foglalkozni. Ennek oka volt az is, hogy a kilencvenes évek közepén volt a legnagyobb feszültség a tagállamok és az Európai Unió között a felsőoktatás terén. Az Európai Unión kívül indult bolognai folyamat segített az Európai Unió és a tagországok felsőoktatással kapcsolatos együttműködésében, és 2003-ra előteremtette azokat a feltételeket, hogy a Bizottság a sikertelen Memorandumot követően létrehozson egy új stratégiai kezdeményezést. Így ezt a felsőoktatási stratégiát már pozitívan fogadták a tagállamok, amelyhez az is hozzájárult, hogy a memorandum óta eltelt bő egy évtized alatt a tagországok nagy része elindult az európaizálódás útján a felsőoktatás terén és elfogadta a felsőoktatás kutatáshoz és innovációhoz való szoros viszonyát (Komenczi, 2001).

A Bizottság korábbi észrevételeit figyelembe véve a közösségi felsőoktatáspolitikai három fő pilléren alapult:

- az első a minőség, amely a Bolognai folyamat céljainak átültetését és megerősítését foglalta magában a munka világához idomulva.
- a második fő pillér a kormányzás (governance), amelynek alapja az állam és az egyetemek között létrejött szerződés, amelynek keretében az állam lemond az egyetemeket érintő egyes menedzseléséről, viszont cserébe nagyobb elszámoltathatóságot kap az egyetemektől és kiteszi őket a gazdasági versenynek.
- a harmadik pillér a finanszírozás, amelynek fő célja a ráfordítások nagyságának növelésével párhuzamban a források differenciálódása (Halász, 2012: 165-170).

³⁰ Commission Memorandum of 30 October 2000 on lifelong learning. Forrás: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=LEGISSUM%3Ac11047>

Az új európai uniós felsőoktatáspolitikai gyakorlati megvalósításában nagy szerepe volt a korábbiakban már bemutatott oktatási programoknak, elsősorban az Erasmus programkomponensek amelyek elősegítették a fejlesztések és innovációk megvalósítását. Ennek mentén jött létre az Erasmus Mundus program is, amely célként jelölte meg egy közös, Európán kívüli egyetem együttműködésével kialakult mester- és doktori szintű képzések létrehozását. A program segítségével a világ minden tájáról jelentkező hallgatók kiemelt ösztöndíjban részesülhetnek a mobilitás jegyében (erasmusplusz.hu, 2023). Az Erasmus Mundus létrehozott egy nemzetek feletti, európai szintű felsőoktatási rendszert, amely már kevésbé függ a tagállamok nemzeti hatóságaitól. Az Erasmus Mundus keretei között létrejött programok egy sor előírásnak felelnek meg és egyértelműen megmutatják a tagországok felsőoktatási rendszerei közti minőségbeli különbségeket. Az elmúlt években a képzési programok megvalósítására és működtetésére képes egyetemek a legjobb európai egyetemei közül kerülnek ki, és versenyt általában a közösséget létrehozó országok vezetnek (Franciaország, Belgium, Németország). A programok közül kiemelendő továbbá a TEMPUS is, amely megalakulásakor az Európai Unió kívüli országok támogatását tűzte ki céljául. A program, nem csupán a tagországokat, hanem a közösségen kívüli világot vette célba, ezért egészen más erőterben keletkezett és zajlott, mint a belső folyamatok. Finanszírozása az Európai Bizottság külkapcsolatokért felelős igazgatósága ellenőrzése alatt futó segélyprogram, a PHARE keretei között működött, amelynek célja a közép- és kelet-európai országok gazdasági és társadalmi átalakulása, felzárkózása, majd később a csatlakozásra való felkészülés támogatása volt. A program esetében nem a tagországok oktatási rendszereinek a közösségi oktatáspolitikának átalakításáról szólt, hanem olyan kifelé irányuló fejlesztésről, ahol sok olyan dolgot ki lehetett próbálni, amire a tagországok által alkotott közös térben nem volt lehetőség (Halász: 2012: 82-83).

Az európai uniós felsőoktatási politika vizsgálatakor az előbbieken ismertetett programok, feladatok mellett mindenképp fontos megemlíteni a tudománypolitika szakterületét, amely szorosan összekapcsolódik a felsőoktatással. A felsőoktatás és kutatópolitika viszonya az elmúlt bő két-három évtizedben jelentős változásokon ment keresztül, és teljesen eltérő képet mutat az uniós és a nemzetközi szakpolitikai térben. Fontos kiemelni, hogy a tudománypolitika ma már legtöbbször összemosódik innovációs politikával, viszont ez egy meglehetősen pontatlan összevonás, hiszen a két kifejezés és terület mögött számos különbséget lehet felfedezni. Példának okáért a tudománypolitika teljesen másképp tekint az egyetemek szerepére, súlyára, mint az innovációs politika. A modern innovációs politikában ugyanis

koránt sincs olyan kitüntetett szerepe az egyetemeknek, sokkal inkább a különböző gazdasági szereplőknek. Ennek megfelelően a terület sokkal inkább a gazdaságért és nem az oktatásért felelős miniszterek hatáskörébe tagozódik. Zárásként kijelenthető, hogy az európai uniós felsőoktatási politika az oktatási ágazati politika, a foglalkoztatási politika és az innovációs vagy kutatási politika erőterében összpontosul, egymást kiegészítő, támogató keretek között. Mindez jól tükröződik abban, hogy a felsőoktatás szakpolitikai szereplői teljesen más erőterben találják magukat a nemzeti szinthez képest, és alkalmazkodniuk kell az ületi és egyetemi világhoz egyaránt. Ahogy az egész fejezetben már némileg körvonalazódott, ez európai uniós felsőoktatási szakterület vizsgálata a szereplők összetétele, viszonya miatt egy igen összetett és nehéz feladat, mivel a többi oktatási területhez képest egy többdimenziós rendszerrel állunk szembe. Ahogy látható, az uniós felsőoktatást érő kihívások, feladatok is folyamatos változáson mentek keresztül az elmúlt évek alatt, amelyek állandó mozgásban és fejlődésben vannak és idomulniuk kell a megváltozott globális világhoz (Szántó, 2018).

3.5.3. A román felsőoktatás változása az európai uniós csatlakozással

Az előző fejezetben a dolgozat részletesen tárgyalta az Európai Unió felsőoktatáspolitikáját, annak működési mechanizmusait és stratégiáját. Ebben a fejezetben a disszertáció az európai uniós csatlakozás hatását vizsgálja a román felsőoktatásra vonatkozóan. A téma szempontjából fontos kérdés, hogy az előbbieken ismertetett felsőoktatásra vonatkozó európai uniós elvárásokat, kötelezettségeket milyen mértékben és módon tudta Románia a gyakorlatba átültetni a román törvényhozás meglehetősen keskeny tűfokán. Általánosságban kijelenthető, hogy Románia 2004-es NATO-csatlakozása, majd a 2007-es európai uniós csatlakozás nagy hatással volt az ország belpolitikai folyamataira, a gazdasági reformra és az ezekkel szoros kapcsolatban álló oktatási reform alakulására is. Románia az európai integrációs csatlakozás előtt már számos olyan egyezményt és nyilatkozatot ratifikált, amik az európai piacgazdaság versenyképességének fejlesztésére, a tudományos kutatás és technológia fejlesztésére, a kelet-közép-európai térség felsőoktatási stabilitásának megvalósítására és a felsőoktatáson belüli diák- és tanármobilitás előmozdítására irányultak. Az első ilyen kezdeményezés a 1998-as Sorbonne-i Nyilatkozat volt, majd ezt követte az 1999-es Bolognai Nyilatkozat és a 2001-es Prágai és Salamancai Nyilatkozatok aláírása³¹, melyek mind a román

³¹ Az említett Nyilatkozatok tartalmával a 3.5.1.2. az Európai Unió oktatáspolitikájának jellege, működése, módszerei c. fejezet már részletesen foglalkozott, ezért itt külön nem magyarázza.

felsőoktatás európai térségbe való beágyazódását tűzték ki legfontosabb céljukként. Fontos leszögezni, hogy ezek az egyezmények és nyilatkozatok életbe léptetése nem kötelező érvényű, tehát nincs egy olyan központi irányító hatalom, aki ellenőrzi és számon kéri az egyezményekben foglalt javaslatok teljesítését és végrehajtását. Ennek tükrében érdemes megvizsgálni, hogy Románia az előbbieken felsorolt egyezmények javaslatait milyen mértékben és módon ültette át a román gyakorlatba, mivel azok betartása sokszor a nemzeti jogszabályok, határozatok és döntések felülbírálatával járt (Mandel, 2016: 218). Fontos kérdés, hogy mekkora ezeknek az ajánlásoknak a társadalmi elfogadottsága, így a különböző politikai pártok, érdekcsoportok és civil szerveződések akarata arra vonatkozóan, hogy a román nemzeti felsőoktatási rendszer átalakuljon az európai uniós normáknak megfelelően?

Ahogy az értekezés a korábbiakban már részletesen tárgyalta, az 1999-es Bolognai Nyilatkozat mobilitást, alkalmazhatóságot és versenyképességet tűzte ki alapvető céljául. A Bolognai Nyilatkozat a három célkitűzés mellett hat javaslatot fogalmaz meg.

- 1) Ösztönzi a könnyen érthető, átlátható és összehasonlítható szintek és fokozatok bevezetését, valamint azok következetes használatát, a diploma az európai felsőoktatás nemzetközi versenyképességének növelése érdekében.
- 2) javasolja a kétciklusos (angolszász) rendszer bevezetését, felsőfokú és posztgraduális szintek alkalmazását, ahol a második ciklus elvégzése mesteri (masters) vagy doktori fokozattal jár.
- 3) támogatja egy, az ECTS-hez hasonló kreditrendszer bevezetését, mely elősegíti a diákok mobilitását. Javasolja kreditek megszerzésének lehetőségét nem formális, az informális vagy akár az életen át tartó tanulás (LLL) keretében is.
- 4) javasolja a tanár- és diákmobilitás ösztönzését, a mobilitás útjában álló akadályok felszámolásával a külföldi tréningek, képzési periódusok kölcsönös elismerését.
- 5) ösztönzi az európai együttműködések megvalósítását a minőségbiztosítás érdekében, összehasonlítható kritériumok és metodológiák kidolgozását a minőségbiztosításban.
- 6) támogatja az európai szempontok érvényesítését a tantervfejlesztésben, intézmények közötti együttműködések, mobilitási sémák és integrált tanulmányi programok, tréningek és kutatások megvalósítása során (Bolognai Nyilatkozat, 1999: 2.)

A résztvevő országok, így Románia is elkötelezte magát az előbbieken felsorolt javaslatok és célok megvalósítása érdekében azzal a kitételrel, hogy azokat a saját intézményi keretükben igyekeznek megvalósítani, tiszteletben tartva a kultúrák, nyelvek és nemzeti oktatási rendszerek sokféleségét, valamint az egyetemi autonómiákat. A Bolognai Nyilatkozatot román oldalról az

1997-2000 között hivatalban lévő Andrei Marga oktatási miniszter írta alá. Marga markáns és meghatározó oktatáspolitikája a disszertáció 3.1. fejezetében már részben bemutatásra került. Ennek tükrében elmondható, hogy Marga egyfajta oktatási reformot hajtott végre a román oktatáspolitikára vonatkozóan az addig regnáló oktatási miniszterek (Mihai Golu, Petre Maior, Virgil Petrescu) részleges változásokat jelentő oktatáspolitikai programjai után. Marga oktatáspolitikai reformja az egykori cseh pénzügyminiszter, Leszek Balcerowicz elméletére alapszik. Az elmélet szerint ugyanis a kommunista rendszer egyetlen öröksége a jól képzett emberi erőforrás, amit nem mondhat el magáról a többi (nem az egykori szocialista blokkhoz tartozó) fejlődő ország. Ideológiája szerint a pártállami rendszer nem tudta megfelelőképpen alkalmazni a képzett embereket, így az az ellentmondásos helyzet alakult ki, hogy a képzett néesség ellenére kevés volt az újítás, alacsony maradt a gazdaság szintje, frusztrálttá váltak az emberek, romlottak a képességek és a szakmai morál, elvándorolt a képzett emberek egy része. Balcerowicz teóriája alapján az elvándorlás a magas intellektuális potenciál és a gazdasági rendszer megszorításai közötti feszültség eredménye, ami csak átfogó radikális gazdasági és ezzel szorosan együtt járó oktatási reformmal állítható meg (Balcerowicz, 1995: 45). Ennek megfelelően Marga oktatási reformja Balcerowicz elméletének mintázatára a rendszer egészére, így az oktatás szerkezetére, tantervekre, tankönyvekre, programokra, oktatásirányításra, pedagógusképzésre, finanszírozásra kiterjedő átfogó átszervezésére törekedett. Marga oktatáspolitikai elképzeléseit és reformját számos kritika érte, pontosan az miatt, hogy a kritikusai, politikai ellenségei szerint csupán az európai oktatási rendszerek mintákat lemásolva próbálta meg honosítani a román nemzeti hagyományokhoz viszont a kritikusok szerint nem tudott jelentős mértékben változtatni a tanügyi törvény etatista-centralista szemléletén és kivívnia az egyetemi autonómia teljes mértékű biztosítását. A kritikák ellenére azonban megállapítható, hogy Marga oktatási miniszteri pozíciójának betöltése alatt hozzájárult a felsőoktatás decentralizációjához és az egyetemi autonómia kibővítéséhez azáltal, hogy az egyetemek hatáskörébe utalta az egyetemi felvételik megszervezését, hogy lehetővé tette az egyetemi oktatóknak és professzoroknak az egyetemek által történő kiválasztását, az egyetemek saját kritériumai szerint, valamint elősegítette az egyetemek pénzügyi autonómiájának kialakítását. Marga erényének tekinthető az is, hogy elkülönítette a felsőoktatási intézményekben az akadémiai vezetést az adminisztratív vezetéstől. Elősegítette a Bolognai egyezmény előírásainak alkalmazásához, átalakítva a doktori képzés szerkezetét, és bevezette a diplomamellékletet, mely a képzések kölcsönös elismerését segíti, ugyanakkor az egyetemi oktatók és hallgatók mobilitását is előmozdította azzal, hogy kölcsönös diplomaelismertetési egyezményt kötött több országgal, köztük Magyarországgal is. Szintén a

3.1. fejezetben már bemutatásra került, hogy Marga hivatali ideje alatt került jogilag létrehozásra a kihelyezett egyetemi tagozatok létesítése, mely a hallgatói költségek csökkenésével járt, és amely ugyanakkor lehetővé tette más országok, így Magyarország számára is kihelyezett egyetemi fiókok létrehozását Romániában. Marga pozíciójának betöltése alatt hozzájárult az 1995-ös Tanügyi Törvény 1997-es sürgősségi kormányrendelettel, majd 1999-es Tanügyi Törvénnyel történő megváltoztatásához, ezáltal eleget téve az 1995-ös törvénnyel elégedetlen különböző társadalmi és politikai csoportok igényeinek. Margának vélhetően nagy szerepe van abban is, hogy Románia 2000-ben sikeresen lezárta az európai uniós csatlakozás oktatási fejezetét (Mandel, 2016: 219).

A 3.5.2. az Európai Unió és a felsőoktatás c. fejezetben már részletesen bemutatásra került a Bolognai folyamat, így érthető, hogy Románia életében a következő mérföldkő az európai uniós csatlakozáshoz vezető úton a Bolognai Nyilatkozatot kiegészítő Prágai és Salamancai Nyilatkozatok voltak. Az előbbieken említett Nyilatkozatok a Bolognai Nyilatkozat egyfajta folytatásaként értelmezhető, amik elsősorban az egyetemi autonómiával kapcsolatban fogalmaznak meg javaslatokat. A Prágai és Salamancai Nyilatkozatok ösztönzik az egyetemi autonómiát, mert az egyetemeknek képesnek kell lenniük új kapcsolatok kiépítésére, beleértve a gazdasági partnereket is, és gyorsan kell tudniuk cselekedni. Emellett a Nyilatkozatok célkitűzésként támogatják az egyetemek autonómiájának növelését, azért is, mert az egyetemeknek képeseknek kell lenniük saját stratégiájuk meghatározására, az oktatási és kutatási prioritások kiválasztására, a finanszírozás módjának megválasztására, a curriculum arculatának kidolgozására, az egyetemi oktatók és a hallgatók kiválasztási kritériumainak megállapítására. Nyilatkozatok rendelkeznek arról is, hogy az autonómia egyfajta elszámoltathatóságot is jelent, ami stratégiai tervezést feltételez, valamint megkívánja célok és prioritások meghatározását, az oktatási és kutatási feladatokhoz a helyi, hazai és külföldi partnerek megválasztását, a kutatási területek kijelölését, a curriculum, a menedzsment és humán erőforrás meghatározását, szelekcióját, a hallgatók kiválasztási szabályainak felállítását. A felsőfokú intézmények célja és szükséglete, hogy figyelembe vegye végzett hallgatóinak a munkaerő-piaci alkalmazhatóságát. Ez a programok nagyobb rugalmasságát feltételezi, és a diákok élethosszig tartó tanulására és alkalmazkodóképességének fejlesztésére alapozó tananyagfelfogásokat, valamint minden egyes tanulási tapasztalat felhasználásának sokféleségét. A Nyilatkozatok emellett ösztönzik a minőségbiztosítás nemzetközivé tételét, fejlesztését, ami végső soron a versenyképességet növeli. Az akkreditációs eljárások és a minőségbiztosítási mechanizmusok optimalizálása a feltételei ennek (Teodosiu, 2005: 15).

Román részről a Prágai és Salamancai Nyilatkozatok aláírója a 2000. óta oktatási miniszteri tisztséget betöltő Ecaterina Andronescu miniszterasszony volt. A miniszter asszony Román Szociáldemokrata Párt (PSD) képviselőjében hivatali ideje alatt a politikai munkásságát folyamatos csatározások közepette töltötte. Munkáját az oktatásban résztvevő szereplők zöme (így a pedagógusok, egyetemisták, diákok, szülők és adminisztratív személyzet) folyamatosan bírálta és elégedetlenségüket fejezték ki, aminek a legfőbb oka a bírálók szerint az volt, hogy lelassította és tulajdonképpen megállította és visszafordította a Marga által elindított reformtörekvéseket az oktatásra vonatkozóan. Ellentmondásos volt a Ecaterina Andronescu miniszterasszony európai integrációs politikája is, ugyanis az általa tett nyilatkozatok és dokumentumok elkötelezettséget mutattak az európai uniós csatlakozás fontosságára vonatkozóan, intézkedései ugyanakkor nem tükrözték a nyilatkozataiban megfogalmazottakat. A miniszter asszony intézkedéseivel és a minisztérium felsőoktatási törvénytervezetével magára haragította a Rektorok Országos Tanácsát az RMDSZ felsőoktatási tanácsát is, akik éles bírálata szerint a miniszter asszony az egyetemi autonómiával kapcsolatban tett nyilatkozatai és a törvénytervezet tartalma ellentétesek egymással. A törvénytervezet bírálók szerint a törvénytervezet célja egy választási és centralista rendszer megvalósítása, amelyben az államé a meghatározó szerep. További kritika fogalmazódott meg a törvénytervezet egy másik cikkelyével szemben is, amely kimondja, hogy a felsőoktatás birtokát képezik az oktatási minisztérium jelenlegi és később visszaszerzendő tulajdonai, és a minisztérium jóváhagyhatja bizonyos tulajdonok átszármaztatását más felsőoktatási intézményekhez. Ez a cikkely komoly aggályokat jelent, mivel nem egyértelmű arra vonatkozóan, hogy mi a felsőoktatási intézmények tulajdona, ennek okán pedig a minisztérium vagyonát képezik a felsőoktatási intézmények által korábban vásárolt tulajdonok is, melyeket eltulajdoníthat, átszervezhet, ami egyfajta államosításnak is felfogható és szembe megy a Prágai és Salamancai Nyilatkozatok előírásával, amely az egyetemek tulajdonának autonóm módon történő adminisztrálását javasolja. További problémát jelez a bírálók szerint a törvénytervezet egy további cikkelye is, amely előírja, hogy milyen mértékű fizetésben részesülhetnek az egyetemi oktatók, képzettségük, fokozataik, betöltött funkciójuk, az oktatásban eltöltött idő függvényében. Ez a cikkely alapjaiban sérti az egyetem autonómiáját, és akadályozza az egyetemek közötti verseny kialakulásának lehetőségét is. Az említett cikkely szembe megy a Bolognai nyilatkozat ama kitételének is, ami a felsőoktatási intézmények közötti versenyhelyzet kialakítását ösztönzi a minőségbiztosítás érdekében. Sérti az egyetemi autonómiát az a rendelkezés is, miszerint a törvénytervezet egy cikkelye alapján a minisztérium hagyja jóvá a felsőoktatási intézmények által kidolgozott tantervet, annak érdekében, hogy az összhangban legyen a nemzeti

elképzelésekkel. A bírálók szerint a már működő Országos Akadémiai Értékelő és Akkreditációs Tanács által megtörténik a rendszer egy ötévenkénti ellenőrzése, ezért a törvénytervezetben megfogalmazott külön kontrollra nincs szükség. Az Bolognai, Prágai és Salamancái Nyilatkozatokban megfogalmazott egyetemi autonómia és szólásszabadság elvével megy szembe a törvénytervezet egy másik cikkelye is, amely előírja hogy az egyetemi oktatók közszereplésükben legyenek tekintettel az intézet arculatára, megnyilvánulásuk nem érintheti az oktatói vagy a kutatói tevékenységet, és nem zavarhatja a közvéleményt. Összegzésképp elmondható, hogy a törvénytervezetet bírálók (beleértve a Rektorok Országos Tanácsát, az RMDSZ felsőoktatási tanácsát és a Babeş-Bolyai Tudományegyetem protektorát is) egybehangzó véleménye és állaspontja szerint a törvénytervezet centralista, amely nagymértékben korlátozza az egyetemi autonómiát. A törvénytervezettel kapcsolatban létrejött számos kritika, bírálat és a negatív közhangulat ellenére a tervezet problematikus részein 2003-ban oktatási miniszteri székbe kerülő Alexandru Athanasiu sem változtatott (Mandel, 2016: 220-222). Ennek okán Románia oktatási rendszerének Európai Unió kompatibilitásának megvalósítása, demokratizálása igen nehézkesen és döcögősen haladt a regnáló kormányzat centralista jellege miatt. S bár a csatlakozásig hivatalban lévő négyéves kormányzati ciklusok alatt történtek kisebb-nagyobb előrelépések, azokat a sorozatos kormányváltások következtében rendszerint lelassulás, megtorpanás és visszafejlődés követett, amelyek alapjaiban gátolták az ország gördülékeny felkészülését az európai uniós csatlakozáshoz. Ezt az álláspontot támasztja alá a disszertáció kutatásának 5. interjúalánya is, aki véleménye szerint *„maga a román rendszer a változásról híres. Tehát itt Romániában ha egy 15 éves periódust megnézünk (akár véletlenszerűen), akkor van abban 15 éves periódusban legalább 10 kormány 10 különböző miniszterelnökkel és ennek megfelelően valószínűleg 10 különböző tanügyminiszterrel is. És hát általában azért a szomorú tapasztalat az, hogy mindegyik tanügyminiszter akar, szeret valamin változtatni gyorsan, ha csak ilyen látszólagos felületes dolgokat is, de változtat. Legtöbbször egyébként tényleg csak felületes dolgokat, például tanév szerkezetet és hasonló dolgokat, de tényleges, átfogó változás nincsen”* (5. interjú).

A fentiek tükrében kijelenthető, hogy a romániai felsőoktatás és benne a magyar kisebbség felsőoktatásának alakulására nem csupán az európai uniós csatlakozás volt hatással, hanem az azt megelőző felkészülés az integrációra, így a Bolognai, Prágai és Salamancái Nyilatkozatok elfogadása és annak átültetése a nemzeti oktatáspolitikába. A disszertáció kutatásának több interjúalánya is beszámolnak arról, hogy nem csak az európai uniós csatlakozás jelenti a változást a felsőoktatásra nézve. Az első interjúalány szerint az előbbieken tárgyalt egyetemi

autonómia ügyében is már a csatlakozási tárgyalások hoztak egyfajta fordulópontot az felsőoktatáspolitikában: *„igazából nem is a csatlakozás, hanem a csatlakozási tárgyalások megindulásától kezdve szerintem elkezdődött egyfajta átmenet a felsőoktatáspolitikára nézve. Hiszen a felsőoktatási intézmények azok elvileg autonóm intézmények, tehát a felsőoktatási autonómia az elvileg Romániában is kell, vagy kellene, hogy működjön. És egészen addig, amíg az európai uniós csatlakozási tárgyalások nem indultak meg szerintem ez inkább csak szimbolikusan, papíron létezett, mint valójában”* (1. interjúalany).

Tovább erősíti ezt az álláspontot a kutatás 3. és 10. interjúalánya is, akik egyfajta folyamatról beszélnek, ami már a Bolognai Nyilatkozat aláírásával megkezdődött: *„azt gondolom, hogy nem beszélhetünk egy fordulópontról, vagy egy konkrét időponthoz vagy eseményhez kötődő változásról, amit az európai uniós csatlakozás jelentene. Itt egy folyamatról van szó, ami végeredményben rendszerváltáskor kezdődött és napjainkban is tart. Egy fokozatos átalakulás, amely nem mentes megtorpanásoktól, visszaesésektől és ebben a változásban az európai uniós csatlakozás egy mérföldkő van egy viszonyítási pont ugyan, de nem egy megszakítotttsági momentum, tehát nem egy új kezdet semmilyen tekintetben sem. Ugyanúgy a Bolognai rendszerre való áttérés, ami megelőzi az európai uniós csatlakozást, mert ugye 2005-től hirtelen, kormány szintű döntéssel következett be ez az átalakulás, azaz a bolognai rendszerre való áttérés, ami talán jelentősebbnek tekinthető a felsőoktatás vonatkozásában, mint maga az európai uniós csatlakozás. Hiszen a Bolognai rendszernek a lényege az európai oktatási térséghez való csatlakozás a felsőoktatás tekintetében és ezért végeredményben a felsőoktatással kapcsolatos változások azok elsősorban a Bolognai folyamathoz kötődnek”* (3. interjú). A kutatás 10. interjúalany álláspontja is ezt támasztja alá, aki szerint *„azért azt se felejtjük el, hogy még 2007. előtt megtörténtek változások, például a Bolognai folyamat. Tehát magyarán a csatlakozásnak az előfeltételei, és az előzetes fontos lépések, az európai oktatási felsőoktatási térhez való csatlakozást elősegítő a különböző eljárások és különböző mechanizmusok, azok már valamilyen mértékben alkalmazódtak a felsőoktatásban”* (10. interjú).

Mivel a 3.5.2. Az Európai Unió és a felsőoktatás c. fejezet már részletesen tárgyalta az európai uniós felsőoktatáspolitikai jellemzőit, így ez a fejezet csak azok román sajátosságaira koncentrálna. Ahogy korábban már említésre került, Románia európai uniós csatlakozási folyamata hosszú, küzdelmekkel teli időszak volt. Románia már 1995. június 22-én benyújtotta csatlakozási kérelmét, ennek ellenére a csatlakozási tárgyalások csak 2000. február 15-én kezdődtek el és 2004. december 14-én záródtak le. Végül az Európai Parlament 2005. április

13-án hagyta jóvá a kérelmet, majd 2005. április 24-én írta alá. Ezek után a román parlament egyesített háza 2005. május 17-én egyhangú szavazattal megerősítették a csatlakozási szerződést, amely a román alkotmány 148. szakasza szerint „*Romániának az Európai Unió alapító szerződéséhez való csatlakozása, annak érdekében, hogy a közösségi intézményeknek egyes feladatköröket átruházzon, illetve a többi tagállammal az e szerződésekben előírt hatásköröket közösen gyakorolják, a Képviselőház és a Szenátus együttes ülésén, a képviselők és a szenátorok számának kétharmados többségével elfogadott törvénnyel történik*”.³² Ezek után 2005. április 24-én Románia és az Európai Unió akkori 25 tagállamának képviselői által aláírásra került Románia Európai Unióhoz történő csatlakozásáról szóló szerződése. A szerződés aláírásával Románia vállalta, hogy eleget tesz a koppenhágai és madridi feltételeknek, az Európai Unió pedig elismerte, hogy Románia megérett arra, hogy 2007. január 1-jétől egyenlő tagként részt vegyen az európai nemzetekfölötti szervezetekben, és az Európai Felsőoktatási térségben egyaránt (EFT) (Fábián, 2005: 25-26.) Ugyanakkor, a csatlakozási szerződés megerősítésével Románia nemzetközi kötelezettséget vállalt arra, hogy az Európai Unió alapszerződéseit és a közösségi jogot az Európai Bíróság értelmezésének megfelelően alkalmazza, hogy az elsődleges jogból fakadó kötelezettségek érdekében meghozzon minden általános és egyedi intézkedést, illetve, hogy tartózkodjon minden olyan lépéstől, amely az alapító szerződésekből fakadó célok megvalósulását veszélyeztetné. A felsőoktatás tekintetében fontos megjegyezni, hogy a részt vevő országok oktatásért felelős miniszterei a Bolognai Nyilatkozat aláírása óta minden második évben találkozót (ún. follow-up üléseket) tartanak a folyamat előrehaladásának értékelése és a további cselekvési prioritások meghatározása érdekében (lényegében e találkozók, illetve az általuk beindított aktivitásokat együttvéve nevezzük bolognai folyamatnak). Mint korábban már tisztázásra került, hogy ezek egyfajta ajánlások a résztvevő országokra nézve és nem kötik sem a nemzeti kormányokat, sem a felsőoktatási intézményeket. A Maastrichti Szerződés rendelkezése szerint ugyanis az Európai Unió csupán támogató, kiegészítő hatáskörrel rendelkezik az oktatás szabályozása terén és intézkedései nem irányulhatnak a tagállami jogrendszerek harmonizációjára. Az Európai Unió hatáskörének terjedelme ezen a területen a későbbi szerződésmódosításokkal sem bővült, így az európai uniós „felsőoktatási vívmányok” jelenleg is alapvetően az ún. „nyitott koordinációs módszer” (Open Method of Coordination, OMC) keretében valósulnak meg. A csatlakozási szerződés aláírásával, ahogy a többi tagállam, így Románia is az „uniós polgárság” részesévé vált, amit szintén a Maastrichti Szerződés vezetett be a szorosabb integráció

³² A teljes törvény az alábbi linken elérhető:
http://jog.sapientia.ro/data/hallgatok/letoltesek/Romania_alkotmánya_HU.pdf

jegyében. Ennek következtében „megnyíltak a kapuk” a romániai állampolgárok, így a romániai magyar hallgatók számára is, amely az országok közötti könnyebb átjárhatóságát teszi lehetővé a felsőoktatásban. A tagállamok állampolgárait megillető különleges jogállás kiváltságokat, de egyben kötelezettségeket is von maga után a tagországok számára. Az európai uniós polgárság intézményével ugyanis Románia vállalta azt is, hogy az Európai Bíróság megvizsgálja az európai uniós polgár státusz lényegét és rendeltetését, a diszkrimináció tilalmából levezethető jogosultságok terjedelmét, valamint ezekkel összefüggésben a tagállami költségvetés és a szociális ellátórendszer terhelhetőségének mértékét is. Ennek a román felsőoktatás szempontjából különösen nagy jelentősége van, hiszen a tagállami hovatartozás alapján történő megkülönböztetés tilalmát – az uniós polgár jogosultságainak részét képező szabad mozgáshoz való joggal együttesen – értelmező ítélkezési gyakorlat jelentős mértékben támogatja az uniós felsőoktatási célkitűzéseinek megvalósítását, és tényleges korlátját jelenti a román kormány erre vonatkozó cselekvésére. A disszertáció kutatásának 3. interjúalánya is beszámol az „uniós polgárság” felsőoktatásra mért pozitív hatásairól: *„nagyon lényeges az, hogy az európai uniós csatlakozás révén a tandíjjal kapcsolatos követelmények nem lehetnek diszkriminatívak az uniós állampolgárokra nézve, tehát végeredményben hasonló feltételek között illeszkehetnek be az európai uniós egyetemekre az adott ország állampolgárai, és hasonlóképpen ösztöndíjban is részesülhetnek, ugyanaz a feltételek mellett. Tehát ezek kifejezetten előnyös és ösztönző előírások”* (3. interjú).

Ezzel párhuzamosan számolni kell negatív hatásokkal is, amik a tagállami felsőoktatási rendszerek jelentős eltéréseiből adódnak, elsősorban a képzések minősége, létszámkorlát, tandíj tekintetében. További feszültséget jelentenek a képesítések (diplomák) elismerésének akadályai, a nem megfelelő nyelvismeret, valamint a szükséges anyagi fedezet hiánya az uniós jogalkotás eredményeinek ellenére is (Bartha, 2016: 138-140). A nehézségek és a tagállamok eltérő felsőoktatási rendszerinek különbözőségének ellenére elmondható, hogy a bolognai folyamat, valamint az uniós keretek között elért eredmények a képzési struktúra átalakulásán túl, a más tagállamban felsőoktatási intézményt látogató diákok számának növekedéséhez vezetett. Románia Európai Unióhoz való csatlakozása ugyanis jelentősen leegyszerűsítette a más tagállamokba való elvándorlást, mivel a személyek szabad mozgása az Európai Unió polgárai számára egy, a Szerződések által garantált alapvető jog, amely a szabadságon, a biztonságon és a jog érvényesülésén alapuló térségen keresztül valósul meg. Ugyanakkor, az Európai Unió minden polgárát megilleti a szabad költözködés is, így a tagállamok állampolgárai mindenfajta korlátozás nélkül átléphetik bármely tagállam határát, és három

hónapig szabadon utazhatnak és tartózkodhatnak egy másik tagállamban. Három hónapon túlmenően is érvényes ez a szabadság, akkor azonban tartózkodási engedélyt kell kérni (Kelemen-Béres, 2015: 136). Az Európai Unión belül lévő személyek szabad mozgásának köszönhetően Románia európai uniós csatlakozása után az addig nem látott mértékben megnövekedett a hallgatói mobilitás mértéke.

A következő táblázat a hallgatói mobilitás 2010-es állást mutatja az Európai unió 27 tagállamában.

27 EU TAGÁLLAM	Bevándorló hallgatók (1000 fő)*	Kivándorló hallgatók (1000 fő)*	A bev. és kiv. hallgatók számának eltérése (1000 fő)**	A bev. és kiv. hallgatószám eltérése a fog. állam összes hallgatójához képest**
Belgium	35,1	10,6	24,5	5,5%
Bulgária	7,8	24,5	-16,7	-5,8%
Csehország	25,9	12,2	13,7	3,1%
Dánia	17,6	5,5	12,1	5
Németország	129,7	92,2	37,5	1,5
Észtország	2,1	3,9	-1,8	-2,6
Írország	10,3	24,7	-14,4	-7,4
Görögország	15,3	33,5	-18,2	-2,8
Spanyolország	27,6	19,3	8,3	0,4
Franciaország	46,3	51,8	-5,5	-0,25
Olaszország	16,8	46,7	-29,9	-1,5
Ciprus	1,9	25,7	-23,8	-73,9
Lettország	0,7	5,3	-4,6	-4,1%
Litvánia	0,3	10,5	-10,2	-5,1%
Luxemburg	2,3	7,4	-5,1	-94%
Magyarország	11,0	9,0	2	0,5%
Málta	0,0	2,2	-2,2	-0,5%
Hollandia	36,0	14,9	21,1	3,2%
Ausztria	52,1	12,8	39,3	11,2
Lengyelország	5,4	33,9	-28,5	-1,3%
Portugália	3,8	19,8	-16	-4,2%
Románia	3,9	40,0	-36,1	-3,6%
Szlovénia	1,4	2,6	-1,2	-1%
Szlovákia	7,1	31,5	-24,4	-10,4%
Finnország	3,8	8,6	-4,8	-1,6%
Svédország	12,8	15,4	-2,6	-0,6%
Egyesült	186,4	14,5	171,9	6,9%

3. táblázat: Hallgatói mobilitás 2010-ben

Forrás: Hogenboom: M., 49-50 és EUROSTAT, Bartha Ildikó szerkesztése alapján

Az adatokból kiolvasható, hogy Romániában az egyik legmagasabb a kivándorló hallgatók száma, valamint a bevándorló és kivándorló hallgatók számának eltérése. Bartha Ildikó tanulmánya szerint nem maga az Európai Unió belüli hallgatói mobilitás mértéke jelent kihívást, hanem az az egyensúly megbillenése, ami Románia esetében is jól látható, miszerint a beutazó hallgatók száma jelentősen meghaladja a kiutazó hazai hallgatók arányát, ami kezelhetetlen oktatásszervezési problémákat, illetve pénzügyi terhet okozhat az államnak. (Bartha, 2016: 138-140). Az említett adatok valamelyest alátámasztják a dolgozat negyedik hipotézisét is, ami az európai uniós csatlakozás által létrejött megnőtt hallgatói mobilitásra és annak kihívásaira vonatkozik. A disszertáció kutatásának egyik alapvető kérdése is a hallgatói mobilitás alakulásához köthető, mivel azt vizsgálja, milyen és mekkora változás figyelhető a romániai magyarok továbbtanulásában Románia Európai Unió csatlakozása óta? A kutatás interjúalanyait elsősorban az európai uniós csatlakozásnak köszönhető hallgatói mobilitás hatásairól, tendenciáiról, valamint pozitív és negatív tapasztalatairól tudakolta.

A kutatás 5. interjúalanyának véleménye szerint *„az uniós csatlakozás egyik hatása, hogy megnyílt egy új oktatási piac, tehát létrejött egy új típusú erdélyi magyar migráció. Főleg Dániába jellemző ez, merthogy gyakorlatilag az elmúlt mondjuk 5-7 évben fokozatosan növekedett azoknak a diákoknak a száma, akik Dániába tanulnak tovább és nem mondjuk erdélyi magyar, vagy akár magyarországi egyetemeken, és ezt gyakorlatilag az uniós csatlakozás engedte meg. Merthogy Dániában ingyenes az oktatás és nem csak a dán állampolgároknak, hanem uniós állampolgárok számára is. Tehát, hogy ez egy új típusú folyamat, ami mondjuk 2007. óta kezdett felerősödni”* (5. interjú).

A kutatás 6. interjúalánya is hasonlóan vélekedett, véleménye szerint *„abszolút nagy változás van a hallgatók nyugat-európai egyetemet választók vonatkozásában. Egyrészt ugye akik már eleve oda készülnek, másrészt van az Erasmus is, ami egy érdekes folyamat. Nyilván az nem jár azért kitelepítéssel vagy ott maradással, de láttam már olyat, hogy az Erasmus alatt megtetszett neki valami külföldi helyszín és akkor egyetem befejezése után, ha odament akkor oda vissza vágyott és vissza is ment, úgyhogy van egy kicsi elszívó hatása ennek is. De azért ez nyilván több pozitív hatással bír, mint ilyen negatívval”* (6. interjú).

Az európai uniós csatlakozás által bekövetkezett nyugatra való elvándorlás és annak „elszívó hatásáról” számol be a kutatás 10. interjúalánya is, aki véleménye szerint *„az, hogy az Európai Unió részesei vagyunk az fontos. Mert hiszen ezáltal a diákjaink olyan körülmények között tanulhatnak, és itt most például a pénzügyi feltételekre gondolok, amilyen körülmények vonatkoznak az adott európai uniós állam állampolgáraitra is. Ez azt jelenti, hogy megindult*

egy nyugatra való vándorlás. Megvannak a trendi országok, a Brexit előtt Anglia például nagyon menő volt, Dánia-Koppenhága most is. Ott van Hollandia, Németország is valamelyest, de inkább az angolul beszélő vagy angol szakokat kínáló egyetemek voltak azok, amelyek ugye nagyon vonzókká váltak. A magyar egyetemi kínálat, tehát a magyarországi egyetemi kínálat az továbbra is jelen van a menün és valamelyest erősödött, különösen a határ menti régiókban, de nem csak ott, akár a Székelyföldön is. De úgy gondolom, hogy itt elsődlegesen, ami történt, az a nyugat európai egyetemeknek a bekapcsolódása volt ebbe a versenybe” (10. interjú).

V. KUTATÁS

4.1. Bevezetés

A disszertáció kutatási része Románia európai uniós csatlakozásának fókuszba állításával vizsgálja az erdélyi felsőoktatás alakulását 2007-től napjainkig, és ennek segítségével kíván átfogó képet alkotni a romániai felsőoktatás helyzetéről.

A romániai felsőoktatás megismeréséhez és elengedhetetlen volt a primer források felhasználása. Az erdélyi felsőoktatás változásának megértéséhez, más empirikus módszerek mellett a disszertáció interjúkat készített. A kutatás során használt kvalitatív módszerekről és általában az interjú műfajáról az I. fejezet már részletesen beszámolt, ebben a részben kifejezetten az interjúalanyokkal készült beszélgetések tanulságaira tér ki a disszertáció, egyfajta összegzésként, mivel a korábbi fejezetekben az adott témáknál már megtörtént az interjúk anyagának gyakorlati beépítése. A romániai felsőoktatási intézmények tanáraival és szakértőivel készült interjúk, az elmondott tapasztalataik, saját történeteik hozzájárultak ahhoz, hogy ezeken keresztül mélyebben megismerhető legyen a romániai felsőoktatás alakulása, különös tekintettel az európai uniós csatlakozás fontossága.

Az elkészült interjúk nem nevezhetők reprezentatív mintának, mégis széles perspektívát kínálnak, amelyből koherens képet kap az olvasó nem csak az erdélyi felsőoktatás általános jellemzőiről, hanem a személyes példákon keresztül a romániai egyetemi élet egyedi vonásairól is. Az elemzett interjúkból megdönthetetlen állításokat nem lehet levonni, de ezek a bepillantások hozzájárultak a szakirodalom és az elméleti kutatás során felvázolt kép gyakorlati alátámasztásában. A felhasznált interjúk számát érheti némi kritika, de ahogy Kvale is fogalmazza „*a világ megértésének egy személyen alapuló tapasztalatainak meghatározása a cél, egyetlen alany is elegendő*” (Kvale, 2005:108). Ez természetesen nem azt jelenti, hogy egyetlen emberen keresztül teljesen hiteles képet kapunk a romániai felsőoktatás működéséről, de azt igen, hogy egy ember is sok hasznos adatot tud hozzátenni egy olyan kutatási területhez, ahol szakirodalmi források nem állnak nagy számban a rendelkezésre. Emellett hozzá kell tenni azt is, hogy egy adott kisebbség véleménye, nézetei és tapasztalatai mindig fontosok, mivel szélesítik az adott témáról alkotott perspektívát. Az e fejezetben közölt interjúk segítségével a téma mélyebb rétegeibe tudunk nézni, és az interjúalanyok segítségével a romániai felsőoktatás változását tekinthetjük át. A konverzációk segítenek bepillantani a romániai magyar egyetemek életébe, annak hasonlóságait és különbségeit megmutatni.

Mindenféle intézményi és jelentős kapcsolatrendszer nélkül, egyedül felkutatni az interjúalanyokat nem bizonyult egyszerű feladatnak, számtalan adminisztratív nehézségbe ütköztem, amelynek megoldása sok időt és energiát emésztett fel. Azonban az interjúkészítés – minden nehézsége és esetleges hátránya ellenére, – a romániai magyar felsőoktatás olyan meghatározó személyeinek tudásából és élményeiből táplálkozik, akik véleményein és reflexióin keresztül a társadalmi folyamatok is jobban megismerhetővé váltak, olyan primer források, amelyek informálnak a romániai magyar egyetem működéséről, a romániai magyar diákok helyzetéről és azok problémáiról.

A kutatás során a következő szakértőkkel készítettem online mélyinterjút: **Dr. Markó Bálint** egyetemi tanár, a Babeş–Bolyai Tudományegyetem Magyar Tagozatának vezetője, a kihelyezett tagozatokért, minőségbiztosításért és a magyar tannyelvű felsőoktatási intézményekkel való kapcsolattartásért felelős rektorhelyettese, **Dr. Csák László** egyetemi adjunktus, a Babeş-Bolyai Tudományegyetem Sepsiszentgyörgyi Kihelyezett Tagozatának és a Közigazgatás- és Kommunikációtudományi Kar Közigazgatási tanszékvezetője, **Dr. Horváth Alpár** egyetemi adjunktus, a Babeş-Bolyai Tudományegyetem Gyergyószentmiklósi Tagozat oktatója, turisztikai szakértő, **Dr. Nagy Egon** egyetemi adjunktus, a Babeş-Bolyai Tudományegyetem Magyar Földrajzi Intézetének vezetője, **Dr. Veres Valér**, egyetemi tanár, a kolozsvári Babeş-Bolyai Tudományegyetem Magyar Szociológia és Szociális Munka Intézetének dékánhelyettese, a Max Weber Társadalomkutató Alapítvány elnöke, **Dr. Szilágyi Ferenc** egyetemi docens, a Partiumi Keresztény Egyetem Gazdaság és Társadalomtudományi Kar dékánja, **Prof. Dr. Flóra Gábor** professzor, egyetemi tanár, a Partiumi Keresztény Egyetem rektori tanácsadója, **Dr. Pásztor Rita Gabriella** egyetemi adjunktus, a Partiumi Keresztény Egyetem Humántudományi tanszékvezető-helyettese, oktatásszervezője, **Dr. Toró Tibor**, egyetemi docens, a Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem kari kancellárja, oktatáspolitikai szakértő, **Dr. Murádin János Kristóf** egyetemi docens, a Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem Nemzetközi Kapcsolatok és Európai Tanulmányok tanszékvezetője, **Dr. Nagy Benedek** egyetemi adjunktus, a Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem Üzleti Tudományok tanszékvezetője.³³

³³ Az interjúalanyok megtisztelő munkáját ezúton is köszönöm. Az interjúk anonim, teljes, legépelte szövegét a szerző kérésre rendelkezésre bocsátja. Az interjúanyagokhoz kapcsolódó érdeklődését kérem az alábbi email-címre küldött üzenetben jelezze: kadlicskogreta@gmail.com.

5.2. A kutatás lebonyolítása, a mélyinterjúk elemzése

Ebben a fejezetben összesen tizenegy oktatóval, kutatóval interjút elemzek és használok fel részletesebben, amelyek a 3. mellékletben teljes terjedelmükben megtalálhatóak. Az interjúk válogatási szempontjairól, a kapcsolatháló elemzésről és a hólabdamódszerről a részletek 1.4. alkalmazott módszerek c. alfejezetben találhatóak.

Ahogy az I.V. fejezetben kifejtettem, a kutatás alapvető célja, hogy megvizsgálja Románia európai uniós csatlakozása milyen hatással volt a romániai magyar felsőoktatás működésére. Jelen disszertáció kutatási eredményeihez készített szakértői mélyinterjúk tanulságai nyomán 10 kérdés alapján vizsgálja a romániai magyar felsőoktatás helyzetét.

A 4. táblázat a szakértői interjúk kérdéssorát ismerteti:

1. kérdés	Az Ön véleménye szerint milyen mértékben és módon változott meg Románia oktatáspolitikája az európai uniós csatlakozás óta?
2. kérdés	Az Ön véleménye szerint mennyire figyelhető meg ez a változás a felsőoktatásra nézve?
3. kérdés	Az Ön véleménye szerint milyen szereplők (pártok, egyház) járultak hozzá a felsőoktatás fejlődéséhez?
4. kérdés	Javult-e, és ha igen mennyiben és miben a román felsőoktatási rendszer működése Románia európai uniós csatlakozásával?
5. kérdés	Az Ön véleménye szerint mennyire tekinthető autonómnak, decentralizáltnak a román felsőoktatás működése?
6. kérdés	Az Ön véleménye szerint befogadó és nyitott a román diák a magyarral szemben? Találkozott-e a romániai magyar diákok kapcsán asszimilációval, diszkriminációval vagy kirekesztéssel?
7. kérdés	Az Ön véleménye szerint milyenek az erdélyi magyar fiatalok esélyei mind az anyanyelven való továbbtanulás intézményi lehetőségei, mind a szakkínálat gazdagságát és változatosságát illetően?
8. kérdés	Az Ön véleménye szerint kik és milyen tényezők és célok befolyásolják a középiskolai diákok továbbtanulásának alakulását? (Pl: távolság, pénzügyi tényezők.)
9. kérdés	Az Ön véleménye milyen és mekkora változás figyelhető az erdélyi magyarok továbbtanulásában Románia európai uniós csatlakozása óta? (Pl.: magyar egyetemet választanak, vagy inkább mennek tovább nyugat-európai egyetemekre)

10. kérdés	Milyen mozgás figyelhető meg az anyaországi magyar diákok romániai egyetemre való továbbtanulásában? A korábbi, Romániából Magyarországra induló hallgatói mozgáshoz képest lehet-e ellenkező irányú érdeklődést tapasztalni, és ha igen, milyen létszámban?
------------	--

4. táblázat. Kérdéssor a szakértői mélyinterjúkhoz (saját szerkesztés)

Az interjúalanyokat intézményi/szervezeti kötődéssel az alábbi, 5. táblázat ismerteti (a sorrend eltér a szövegben hivatkozott interjúk számozásától).

	pozíció	intézmény/szervezet
1.	egyetemi adjunktus, kutató	Partiumi Keresztény Egyetem Humántudományi Tanszék
2.	professzor, rektori tanácsadó	Partiumi Keresztény Egyetem Humántudományi Tanszék
3.	egyetemi docens, dékán	Partiumi Keresztény Egyetem, Gazdaság és Társadalomtudományi Kar
4.	tanszékvezető	Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem Üzleti Tudományok tanszék
5.	tanszékvezető, egyetemi adjunktus	Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem Nemzetközi kapcsolatok és európai tanulmányok tanszék
6.	kari kancellár, szakkoordinátor, egyetemi docens	Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem Nemzetközi kapcsolatok és európai tanulmányok Tanszék
7.	egyetemi tanár, kari vezető	Babeş-Bolyai Tudományegyetem Sepsiszentgyörgyi Közgazgatási Kar
8.	intézetigazgató, egyetemi adjunktus	Babeş-Bolyai Tudományegyetem Földrajz Karának Magyar Földrajzi Intézete
9.	egyetemi adjunktus, kutató	Babeş-Bolyai Tudományegyetem Gyergyószentmiklósi kihelyezett tagozata
10.	dékánhelyettes, egyetemi tanár	Babeş-Bolyai Tudományegyetem Magyar Tagozata
11.	rektorhelyettes, egyetemi tanár	Babeş-Bolyai Tudományegyetem Magyar Tagozata

5. táblázat. Interjúk (saját szerkesztés)

Az első két kérdés arra irányul, hogy milyen mértékben és módon változott meg Románia oktatáspolitikája, felsőoktatáspolitikája az európai uniós csatlakozás óta.

Ebben a kérdéskörben megoszlottak a vélemények, amelyek alapvetően három nézőpont köré csoportosulnak:

Az első csoportba azok az interjúalanyok tartoztak, akik véleménye szerint drasztikus változás következett be az oktatáspolitikában és a felsőoktatáspolitikában is a csatlakozásnak köszönhetően. Alapvetően az ebbe a csoportba tartozók pozitív változásnak élik meg az uniós csatlakozást, amely fordulópontot jelentett az oktatáspolitikai alakulásában. Az egyik interjúalany szerint *„ezalatt az elmúlt másfél évtized alatt már lehet látni változásokat. Már lehet érezni azt, hogy az európai uniós elvárásokhoz, vagy általában a felsőoktatási tér kihívásaihoz próbál Románia valamilyen szinten igazodni. Kimondottan jó eredményeket ért el a román felsőoktatás ezalatt a másfél évtized alatt az Erasmus program, illetve az Erasmus plusz program működtetésében. A korábbi évekhez képest feltűnően sok román fiatal végez nyugaton egyetemem... Azt lehet látni, hogy van egyfajta igyekezet Bukarest részéről is, hogy valamilyen szinten idomuljon a román felsőoktatás a nyugati elvárásokhoz”* (4.interjú). Egy másik interjúalany is megerősítette az európai uniós csatlakozás fontosságát az oktatáspolitikára nézve: *„nagy mértékben megváltozott az oktatáspolitikai. Született itt közben egy új oktatási törvény 2011-ben a 2007-es csatlakozás nyomán, aminek nagyon komoly hatása volt. Teljes mértékben egy modernizációs folyamatot indított be az uniós csatlakozás Romániára nézve”* (10.interjú).

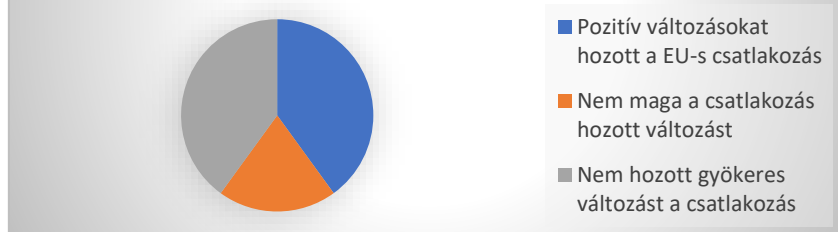
Több beszélgetőpartner arról számolt be, hogy nem maga az uniós csatlakozás jelentett fordulópontot az oktatáspolitikára vonatkozóan, hanem a változás egyfajta folyamatnak az eredménye, ami már a rendszerváltással megkezdődött és több tényező együttes ereje a változás bekövetkezése. Az egyik oktatáspolitikában jártas szakértőjének álláspontja szerint *„nem beszélhetünk egy fordulópontról, vagy egy konkrét időponthoz, vagy eseményhez kötődő változásról, amit az európai uniós csatlakozás jelentene. Itt egy folyamatról van szó, ami végeredményben rendszerváltáskor kezdődött és napjainkban is tart. Egy fokozatos átalakulás, amely nem mentes megtorpanásoktól, visszaesésektől, és ebben a változásban az európai uniós csatlakozás egy mérőszám van egy viszonyítási pont ugyan, de nem egy megszakítottági momentum, tehát nem egy új kezdet semmilyen tekintetben sem”* (3. interjú). Hasonló véleményt fogalmazott meg egy másik interjúalany is, aki szerint *„ez egy rövidebb időtáv, mintha visszatekintnék a rendszerváltás utáni időszakra, aminek nyilvánvalóan az lett a következménye, hogy mint minden volt Kelet-Európai szocialista országban szabadabbá vált az oktatás. Mind tartalmilag, mint pedig a tanerők mozgástere tekintetében. Az uniós csatlakozás*

már megelőzően is, körülbelül 10 évvel azelőtt már felgyorsultak a reform kísérletek” (8. interjú).

A harmadik csoportba tartozók szkeptikusabbak európai az uniós csatlakozás oktatásra és felsőoktatáspolitikára gyakorolt hatásait illetően, ugyan elismerik néhány eredményét, de drasztikus változásról nem beszélnek, vagy annak negatív következményeiről számolnak be. Az egyik interjúalany szerint, (aki az egyik uniós oktatáspolitikai bizottságnál is dolgozott szakértőként) *„az oktatáspolitikára elvileg nagy hatással volt az európai uniós csatlakozás, de valójában, tartalmilag, szemléletében vagy módszertanában nem volt nem volt jelentős változás megítélésem szerint... A döntések pozitív hozadéka nagyon nehezen jutnak el a romániai valósághoz, és bár vannak olyan kezdeményezések, amelyek látszólag olyanok, mint hogyha változás állna be, de ezek valójában a tartalmat nem igazán érintik. Ami változott, elsősorban az az, hogy rengeteg forrás jött az oktatáspolitikai célok eléréséhez” (9. interjú).* Ezt erősíti meg a kutatás egy másik interjúalanyának véleménye is: *„én úgy gondolom, hogy gyökereiben nem változott meg. Inkább azt látom, hogy kiegészült néhány olyan dologgal, ami az európai uniós csatlakozásnak volt a következménye, mint mondjuk az Erasmus program elindulása” (1. interjú).* Ezekből jól kiolvasható, hogy az ebbe a csoportba tartozó személyek nem tekintik kardinális fordulópontnak a csatlakozást, ugyanakkor néhány pozitív hozományát elismerik az uniós tagságnak.

Fontos kiemelni egy jelenséget, amit több beszélgetőpartnerem is kiemelt Románia oktatás és felsőoktatáspolitikájára vonatkozóan, miszerint Romániában az uniós csatlakozás óta eltelt bő tizenöt évben folyamatos kormányváltás történt, ami véleményük szerint negatívan befolyásolta az oktatáspolitikát. Az egyik beszélgetőpartnerem szerint a csatlakozással járó változások, és annak pozitív hozadékainak útjában a rendszeres kormányváltás áll: *„Az biztos, hogy rengeteg változás van, mivel maga a román rendszer a változásról híres. Tehát Romániában, ha egy 15 éves periódust megnézünk (akár véletlenszerűen) akkor abban 15 éves periódusban legalább volt 10 kormány, 10 különböző miniszterelnökkel, és ennek megfelelően valószínűleg 10 különböző tanügyminiszterrel is. Ezért a szomorú tapasztalat az, hogy mindegyik tanügyminiszter változtatni akar. Ha csak gyorsan, ilyen látszólagos felületes dolgokat is, de változtat. Legtöbbször egyébként tényleg csak felületes dolgokat, például tanév szerkezetét és hasonló... De ezek még nagyon-nagyon kis lépések. Valós elmozdulás még tulajdonképpen nincs afelé, hogy mindenekelőtt egy versenyképes, diákcentrikus, és kreativitásra épülő oktatás valósuljon meg Romániában” (6. interjú).*

Az oktatás/felsőoktatáspolitikája változása Románia EU-s csatlakozásával

8.ábra (saját szerkesztés)

Az európai uniós csatlakozás romániai felsőoktatáspolitikára tett hatása kapcsán fontos megjegyezni egy momentumot, amit több beszélgetőpartner is kiemelt. Az egyik ilyen hatás, ami jelentősen átalakította a román felsőoktatáspolitikát Románia Bolognai rendszerre való áttérése (ezt a disszertáció 3.5.3. alfejezetében már részletesen tárgyalt). Ahogy erről a kutatás több interjúalánya is beszámolt, a bolognai rendszerre való áttérés olyan terhet rótt a felsőoktatásra, amire nem volt Románia kellőképp felkészülve.

A mélyinterjúk kérdéssorozatának következő három kérdése a román felsőoktatási rendszer működéséről, fejlődéséről és annak befolyásoló tényezőiről és szereplőiről kérdezte az interjúalanyokat. A kutatás mélyinterjújának során ebben a részben általánosságban tudakolta az interjúalanyokat a román felsőoktatási rendszer sajátosságairól, autonómiájáról, fejlődéséről és az azt befolyásoló szereplőkről. Szintén ebben a részben kérdezett rá a disszertáció központi kérdéskörére, miszerint változott-e a román felsőoktatási rendszer működése Románia európai uniós csatlakozásával, és amennyiben igen pozitív vagy negatív változásokat jelent ez a felsőoktatásra nézve?

Ahogy az értekezés 2.3. a romániai magyar felsőoktatás jogi háttere, törvényes kerete c. fejezete már részletesen tárgyalta, a 2011-es román nemzeti oktatási törvény 123. cikke szabja meg az egyetemi autonómiának kereteit, garanciáit. A kutatás az interjúszemélyeket 5. kérdésében azt tudakolja, hogy mennyire tekinthető autonómnak, decentralizáltnak a román felsőoktatás működése? A beszélgetések elemzése alapján általánosságban kijelenthető, hogy az interjúalanyok véleménye szerint a román felsőoktatást alkotó intézmények a törvényben garantált széleskörű autonómiával bírnak, erről szinte a kutatás összes interjúalánya ugyanazokat a visszajelzéseket adta. Az egyik interjúalany szerint „rendkívül erős az autonómiája felsőoktatási intézményeknek. A törvényben az autonómia garantált, ezzel élnek

is, és ennek nagyon sok jele van és nagyon sok helyen akár jogszabállyal szemben is alkalmazzák ezt az autonómiát. Illetve a külső minősítési rendszer, az akkreditációs rendszer is gyakorlatilag ennek az akadémiai szférának van kiszervezve, hiszen például egy akkreditációs bizottság is más egyetemek tanszékvezetőiből, dékánjaiból tevődik össze. Tehát az egyetemek ilyen szempontból egymást minősítik... Szóval igen, ez egy nagyon erős az autonómia, és ezzel a jó egyetemek élnek is” (9. interjú).

Ezt az álláspontot erősítette meg a kutatás másik négy interjúalánya is:

„Elég nagy autonómiája van Romániában az egyetemeknek, tehát kormányzati szintről is nehéz beleszólni az ügyükbe, önkormányzati szintről pedig még inkább nincs ráhatásuk sem a pártoknak, sem az önkormányzatoknak” (6. interjú).

„Kellőképpen autonóm, megfelelő szinten autonóm összehasonlítva nyugat európai felsőoktatási intézményekkel” (8. interjú).

Mint tudjuk a román felsőoktatási szereplők, tehát az egyetemek autonómiáját azt törvény garantálja. Ez több helyen is szerepel a törvényben, de mindezen túl, hogy törvény garantálja, gyakorlatilag a mechanizmusok is abba az irányba mutatnak, hogy van egy elég nagy fokú autonómia... Nincs, illetve nem jellemző az, hogy a kormány közvetlenül beleszólna abba, hogy mi zajlik az egyetemek belső életébe. De természetes módon, (mivel mi a tanügyminisztériumhoz tartozunk,) a tanügyminisztériumnak megvannak a mechanizmusai, amelyek révén egy bizonyos „soft kontrollt” gyakorol azért, hogy az egyetemi keretek, a felsőoktatási keretek normálisan alakuljanak. Nem látok jelen pillanatban problémát, ami az egyetemi autonómiát illeti (10. interjú).

„Én szerintem teljes mértékben autonóm, gyakorlatilag a tanügyi törvény szavatolja az egyetemi autonómiát, ami azt jelenti, hogy alapjába véve az állam minimálisan tud beleszólni abba, hogy mi történik az egyetemi szférában” (5. interjú).

Fontos ugyanakkor hozzátenni, hogy a felsőoktatás autonómiája tekintetében szükséges kettéválasztani a disszertáció 3.4. fejezetében (a romániai magyar felsőoktatás szerkezete) már ismertetett állami egyetemeket a magánegyetemtől, mivel az autonómia mértéke nagyban függ az intézmények fenntartójától és annak finanszírozásától. Teljesen más autonómiával bírnak a román kormány alá tartozó állami egyetemek, ahol az autonómia törvényben szavatolt, és szintén más az autonómia mértéke a különféle szervezetek, alapítványok által működtetett magánegyetemeknek. Ezt az álláspontot képviseli több interjúalanyom is, példának okáért az

egyik magánegyetemen oktató szerint „a mi nézőpontunkból nehezen megítélhető, hogy mennyire autonóm a felsőoktatási rendszer Romániában. Merthogy minket sose piszkálnak Bukarestből, de ugyebár nekünk a finanszírozásunk nem is onnan jön. Tehát tulajdonképpen itt, de jure magánegyetem vagyunk, amit a Sapientia Alapítvány finanszíroz. Elképzelhetőnek tartom, hogyha Bukarestből kapnánk a finanszírozást, egy picit több kötelezettségünk vagy kötöttségük lenne” (6. interjú). Ezt tovább erősíti két másik interjúalanyom állítása is, akik a felsőoktatási rendszer autonómiája tekintetében szintén különválasztják a magánegyetemeket az állami egyetemektől „ha az állami intézményeket nézzük, akkor decentralizációról és autonómiáról gyakorlatilag nem lehet beszélni. Tehát az a fajta decentralizált egyetemi autonómia, ami nyugaton, akár részben Magyarországon is elismert, nem létezik Romániában. A Tanügyminisztérium nagyon erősen kézben tartja az állami egyetemeket. Na most teljesen más a helyzet az állam által nem finanszírozott magánegyetemeknél, ahol azt mondhatjuk, hogy ez az autonómia gyakorlatilag érvényesül, csak jóval kevesebb pénzből él (4. interjú).

„Az autonómia szempontjából mindig az a kérdés, hogy ki adja a pénzt, merthogy nagyon szép dolog az autonómia, de minden intézmény pénzből működtetik és aki fizet annak elvárásai is vannak. Úgyhogy szerintem meg kell különböztetni a jogi hátteret, illetve a tényleges hátteret. Ebben a tekintetben létezik valamiféle autonómia, amit bizonyos román jogszabályok nyilván garantálnak és deklarálnak, de ettől függetlenül én úgy gondolom, hogy egyszerűen az anyagi okok miatt mindig van egy egyfajta függő viszony” (1. interjú).

„Úgy gondolom, hogy a romániai magyar felsőoktatási rendszer egyáltalán nem autonóm, mármint a Sapientianak a román állam felé nézve van egy autonómiája, viszont elég jelentős függési viszony alakul ki a magyar kormánnyal szemben (5. interjú).

A feldolgozott szakirodalom és a mélyinterjúk alapján a romániai magyar felsőoktatási intézmények autonómiája kapcsán elmondható, hogy az egyetemek autonómiájának mértéke nagyban függ az intézmények fenntartójától és annak elvárásaitól. Ennek okán pedig tapasztalható egy függési viszony aszerint, hogy ki az adott intézmény pénzügyi finanszírozója. Az autonómia és decentralizáció vizsgálata kapcsán némileg már kirajzolódott, hogy mely szereplőknek van befolyása a felsőoktatás alakulására, fejlődésére. A disszertáció egyik központi kérdése ugyanis, hogy kinek, mekkora szerepe van a romániai magyar felsőoktatás alakulására, fejlődésére? A beszélgetések, és a feldolgozott szakirodalom alapján leszögezhető, hogy az egyház az egyik legmeghatározóbb szereplő a romániai magyar felsőoktatásra nézve, amely több évszázados múltra tekint vissza Erdélyben. Maga a romániai magyar felsőoktatás létrehozásában is kimondottan az egyház vállalt első számú szerepet. Ezt az álláspontot

bizonyítja az 1991-től a Partiumi Keresztény Egyetem Sulyok István Református Főiskolaként való elindulása is teljesen közösségi egyházi vonalon. Bár Református Főiskola néven indult, ki kell emelni, hogy a történelmi magyar egyházak közösen alapították és a cél az volt, hogy magyar felsőoktatás jöjjön létre. Az egyik interjúalany szerint *„a reformátusok adták az épületet, és az induláshoz szükséges alapvető eszközöket, szándékot, és ha anyagi támogatást nem is, de az erkölcsi támogatást és a tevélegesen részt vett a római katolikus püspökség is hozzájárult. Ők is részt vettek, (legalábbis eleinte) az alapítvány működtetésében, és ezzel az egyetem létrehozásának a megalapításában is... Így gyakorlatilag teljesen az egyház, illetve az adományok biztosították a Főiskola működését 10 éven keresztül”* (1. interjú). Ezt a nézőpontot erősíti egy másik interjúalany is aki szerint *„a Partiumi Keresztény Egyetem (a valamikori Sulyok István Főiskola) az egyházi mellé állástól születhetett meg... Hosszú éveken keresztül az egyház volt a fenntartója, és tehát Sulyok István Református Főiskolaként indult, mint intézmény, de ez nem jelentette soha azt, hogy csak református vallásúak kapcsolódhattak ide, hanem igazából ez volt a lényege, hogy magyar felsőoktatás legyen”* (2. interjú).

„A szereplők tekintetében még érdemes megemlíteni azt, hogy az egyházaknak a szerepvállalása a román oktatási felsőoktatás területén is erőteljesen megnyilvánul. Tehát a magyar egyházaknak a hasonló törekvéseit már csak ezért is nem utasíthatta el a román állam, mert az egyházak hagyományos tekintélye, és a román egyháznak a hagyományos tekintélye is nagyon erős, és így az egyházi védőernyő legitim közösségi elfogadást biztosít a magyar felsőoktatási intézményének” (3. interjú).

Az egyházak domináns szerepéről a romániai magyar felsőoktatásra nézve több más interjúalany is hasonlóan vélekedett: *„az erdélyi tájakon, és egyáltalán Romániában az egyházak, mint oktatáspolitikát fenntartó intézmények, vagy mint oktatáspolitikában érdekelt intézmények nagyon hosszú, több évszázados múltra tekintenek vissza. Ez csak a kommunista rendszer törölte el ideig óráig, de hosszútávon ez visszaáll a maga természetes rendjébe”* (4. interjú).

„Én azt tudom, hogy az erdélyi magyar oktatásban az egyházaknak hatalmas szerepük van. A történelmi egyházak segítik, illetve pártolják, illetve egyféle védnökséget is biztosítanak a Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem, illetve a Partiumi Keresztény Egyetem finanszírozását biztosító Sapientia Alapítványnak” (6. interjú).

Az egyházak szerepe a romániai magyar felsőoktatási életben szemmel látható, ugyanakkor látható az is, hogy napjainkra sok esetben az egyházakra, mint szereplőkre egyfajta

befektetőnek tekinthetünk, akik olykor egyéni érdekeket, ambíciókat követnek, ami negatív hatással lehet a romániai magyar felsőoktatási rendszerre és a tudományos életre is.

Az egyház markáns felsőoktatásra gyakorolt szerepe mellett szintén fontos kiemelni a mindenkori magyar kormányok befolyásoló erejét a romániai magyar felsőoktatás nézve, ahogy az a dolgozat 3.2. fejezetében (magyar kormányok kisebbségpolitikája a rendszerváltástól napjainkig) már részletesen bemutatásra került. Érzékelhető, hogy a regnáló magyar kormány kisebbségpolitikája hatással van a romániai magyar felsőoktatás alakulására, hiszen számos intézmény mibenléte nagyban függ a romániai magyar intézményeknek szánt támogatások mértékétől. A magyar kormány kiemelkedő szerepét a romániai magyar felsőoktatás alakulását illetően a kutatás több interjúalánya is megerősítette, kiemelve a Sapientia Egyetem létrejöttének hátterét. Az egyik interjú alanya véleménye szerint *„A Sapientia Egyetemnek a létrejöttében gyakorlatilag az első Orbán-kormány vagy az első Fidesz kormány vállalt szerepet, tehát mondhatjuk azt, hogy végül is szembement valamilyen formában az erdélyi politikai elittel, illetve az értelmiségi elittel, azért, hogy létrejöjjön ez az állami, tehát ez a magyar állam által támogatott magánegyetem”* (5. interjú).

Hasonlóan vélekedik a kutatás az első és a negyedik interjúalánya is akik szerint *„a Sapientia rendszer létrehozásával együtt egyfajta anyagi fordulat következett be ebben a történetben és a magyar állam támogatásából, anyagi támogatásával kezdett el működni, 2001-től kezdve”* (1. interjú). *„A Sapientia Egyetem az egy különleges helyzet, mivel ott legalább 70%-át a magyar állami támogatásból tartja fenn magát és a többi az, ami pályázatból megy, de mögötte mégis a magyar állam áll (vagy akár a Partiumi Keresztény Egyetem mögött is)”* (4. interjú).

A Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem és a Partiumi Keresztény Egyetem egyházi, illetve a magyar kormány által támogatott létrehozásával szemben számos ellenérzés, kritika fogalmazódott meg az akadémiai életben. A romániai magyar felsőoktatás fejlődésében tett vitathatatlan pozitív hatása mellett jól érzékelhető az a tény, hogy az említett két egyetem létrehozása a romániai magyar akadémiai vagy tudományos elit megosztásához vezetett. Annak kapcsán, hogy mely további szereplőknek, intézményeknek van hatása a romániai magyar felsőoktatás alakulására eltérő válaszok érkeztek az interjú során. Mindenképp fontos megemlíteni a különböző politikai pártokat, mint szereplőket hiszen a pártok kisebbségpolitikája nagyban befolyással van az oktatáspolitikai alakulására is. Ahogy a disszertáció 3.1. fejezete (a rendszerváltást követő időszak történései a román felsőoktatásban) már részletesen tárgyalta a különböző politikai pártok szerepét a rendszerváltás utáni romániai magyar felsőoktatás újraindításában, ezek alapján érzékelhető a politikai pártok jelenléte és

nyomásgyakorló ereje a felsőoktatásra nézve, még ha csekély mértékben is. A kutatás egyik interjúalanyának véleménye szerint ugyanis „*a parlamenti pártok mind valamilyen mértékben hozzájárultak a felsőoktatás fejlődéséhez (nem feltétlenül mondjuk a modernizációs téren, tehát ez egyértelmű, hiszen politikai szereplők). Viszont ők valamelyest zászlóvivői voltak ennek a változásnak azok például az akkori tehát a 2011-ben kormányzó pártok, a liberális párt, a demokrata párt, illetve az RMDSZ is ott van. A későbbiek során is jellemző volt egyébként a liberális pártra és az RMDSZ-re, hogy ezt a modernizációs agendát próbálták nyomni valamilyen mértékben*” (10. interjú). Ezt az álláspontot képviseli a kutatás egy másik interjúalánya is aki szerint „*természetesen a pártok is, történetesen az erdélyi magyar pártok is betöltenek valamilyen szerepet a felsőoktatásban*” (6. interjú). A pártok közül mindenekelőtt az RMDSZ-t kell megemlíteni, akinek a rendszerváltozás után többi szereplő mellett nagy szerepe volt a Bolyai Egyetem újraindítására tett kísérletekben. Erről a kutatás több interjúalánya is hasonlóan vélekedett, az egyik beszélgetőpartner szerint „*a kisebbségi oktatás esetében, a kisebbségi pártok magyar vonatkozásban nyilván az RMDSZ az, amelyik itt sikereket ért el. Azt kell mondanom elég jó az érdekérvényesítő ereje. Az érdekérvényesítő erejével, illetve az intézményi autonómia kiszélesítésével elérhetővé tette a magyar anyanyelvű oktatás mozgásterét. Ebben a tekintetben mindenképpen én azt hiszem, hogy eléggé sikeres volt az érdekvédelmi szervezet*” (8. interjú). Egy másik beszélgetőpartner szerint „*a kilencvenes években az az RMDSZ-nek vagy az erdélyi magyar elitnek, (mert a kettő akkor ebben a periódusban még nem különül el) az egyik fő követelése az volt, hogy jöjjön létre, vagy újra alakítsák a Bolyai egyetemet. Ami végül is megbukik olyan szempontból, hogy a román állam erre nem hajlandó, viszont ennek köszönhetően különböző engedményeket hoz és az egyik engedménye ennek ez a multikulturális egyetemeknek a létrejötte*” (5. interjú).

Az egyház, a magyar kormány és a politikai pártok jelenléte mellett megemlítette a kutatás több interjúalánya a civil szektor közvetett befolyását a romániai magyar felsőoktatásra nézve. Romániában a rendszerváltás után szinte a semmiből épült fel a civil szféra, mivel az 1989 még kereteibe se igazán létezett, utána viszont nagyon gyors fejlődésen ment keresztül, és nagyon gyorsan talpra állt az elmúlt évtizedekben. A civil szféra kiszélesedésével pedig rengeteg vállalat, vállalkozás jött létre az országban. Romániában nagyon nagy a vállalkozói kedv, de inkább kisebb vállalkozások, magánvállalkozások, kis és középvállalkozások, néhány embert pár tucat embert foglalkoztató vállalkozások jellemzők. A rengeteg vállalkozás létrejöttének egyértelműen látható a felsőoktatásra gyakorolt nyomása, mivel a vállalkozások (főként a családi vállalkozások) megkívánják a szakképzettséget. Ennek az alapvető hozadéka,

hogy a vállalatoknak felmerült egy olyan igénye, elvárása, hogy az egyetemek bővítsék ki a szakkínálatot, olyan új szakok létrehozásával, amelyekre a rendszerváltás előtt nem volt lehetőség. Az egyik interjúalanyom szerint „*a civil szféra igazi hatása itt érezhető, hogy volt egy nagyon mélyről, nagyon nagy merítéssel érkező elvárás, hogy igenis az egyetemek bővítsék ki a szakkínálatot, főleg új szakok létrehozásával, olyanokkal, amelyekre azelőtt nem volt lehetőség. Gondolok például az alkalmazott informatikára, gondolok számos reál tudományi ágazatra, de gondolok például akár a humán tudományokra is például a nemzetközi kapcsolatok és európai tanulmányok szakra, amely azelőtt nyilván a kommunista időszakban nem létezett... A 2007-es EU csatlakozást már úgy érte meg az ország, hogy volt egy masszív civil szféra, amelynek viszont nem nagyon volt beleszólása a közpolitikákba, addig nem jutott el, viszont igen jelentős társadalmi háttere alakult ki (4. interjú).*

9.ábra (saját szerkesztés)

A kutatás további célja, hogy megvizsgálja az előbb ismertetett szereplők mellett az európai uniós csatlakozás szerepét, hatását a romániai magyar felsőoktatásra vonatkozóan. Fontos kérdés, hogy javult-e a romániai magyar felsőoktatási rendszer működése a csatlakozással, és amennyiben igen milyen mértékben. Az interjúk erre vonatkozó kérdésére adott válaszok alapján kijelenthető, hogy az európai uniós csatlakozás alapjaiban változtatta meg a román felsőoktatási rendszer működését. Ugyanakkor megoszlanak a vélemények arra vonatkozóan, hogy ez a változás pozitív vagy negatív hatással járt-e a felsőoktatási rendszerre nézve. Az interjúalanyok többsége pozitívan értékeli az uniós tagság felsőoktatásra gyakorolt hatását. Az egyik legnagyobb előnye, hogy Románia európai uniós csatlakozásával bekerült egy olyan

országokat átívelő térbe, kapcsolati rendszerbe, ami számos előnyhöz juttattja a tagországokat és belső változtatásokra is késztet. Ezt erősíti a kutatás egy másik interjúalányának véleménye is, aki szerint *„javult és változott a román felsőoktatási rendszer, és nyilván, mint minden változás elsődlegesen ezt lehet akár negatívan is értékelni, ahogy bizonyos szereplők negatívan is értékelhették, de úgy gondolom, hogy javult. Egyrészt azért, mert egy olyan térnek a részévé váltunk konkrétan, amiben mi is dinamikusan részt tudunk venni, tehát nem egyszerűen csak külső szemlélők vagyunk, akik időnként becsatlakozunk, hanem alakítói tevékeny részesei vagyunk ennek... És hát maga ez az egész interakció, ami az európai szintéren zajlik a különböző felsőoktatási szereplőkkel, ez belső változásokat is generál.”* (10. interjú). A kutatás egy másik interjúalány is ezt az álláspontot képviseli, és elmondja, hogy *„van változás, mert megnyíltak a lehetőségeink, ami nagyon jó. Az elmúlt másfél évtizedben olyan kapcsolatok születtek nyugati egyetemekkel, akár magyarországi egyetemekkel is, tehát a környező országok EU-s tagállamok, Szlovákia, Magyarország, Csehország, Lengyelország egyetemeivel, amelyek azelőtt nem léteztek vagy elképzelhetetlenek voltak, vagy hogy úgy mondjam a vágyálmok a szférájába tartoztak”* (4. interjú). Ennek a kapcsolati térnek és „nemzetköziesedésnek” köszönhetően Románia (és ennek okán az erdélyi magyarság is) bekerült egy országokon átívelő kutatói szférába is. A 4. interjúalány szerint *„ez a kapcsolati háló nem csak az oktatás, nemcsak az Erasmus program, nemcsak a tanulmányi részképzés, hanem a kutatás, a közös projektek, kutató egyetemek közötti együttműködés terén is érezhető volt. Tehát ez a másfél évtized európai uniós tagság hozzájárult ahhoz, hogy egyfajta kutatói szférában bekerültünk”* (4. interjú).

Ezek alapján kijelenthető, hogy az európai uniós tagságnak köszönhetően Románia tagja lett egy nemzetközi felsőoktatási rendszernek is, amelynek pozitív és negatív következményei is vannak. A kutatás egyik interjúalánya pozitívan értékeli ebbe a nemzetközi rendszerbe való belépést: *„a nemzetköziesedés, Erasmus és a tananyag fejlődése, tehát a tartalomnak átalakulása és az, hogy az oktatók nyugati egyetemeken járva megtapasztaltak egy másik szervezeti és oktatási kultúrát, ezek mérhetetlenül fontos dolgok és ezek érződnek a román felsőoktatásban. Ami óriási változást hozott, hogy megszűntek a hagyományos, régi rendszerből fennmaradt nagy professzorok nagy hierarchiája, és megindult az európaisodás és ezzel együtt minőség. Ez az, ami az egyik legfontosabb kérdése ennek az egésznek”* (9. interjú). A kutatás több interjúalánya szerint ez a „nemzetköziesedés” versenyhelyzetet teremtett a tagállamok egyetemi között, ami nincs jó hatással a romániai magyarságra nézve. A kutatás egyik interjúalánya beszámol arról, hogy *„egy egyenlőtlen versenyhelyzet alakult ki, ahol a brit*

egyetemek azt üzenik a társadalomnak, hogy oda érdemes menni, ők jelentik a minőséget, ők jelentik a garanciát a sikeres szakmai beilleszkedésre. Így végeredményben a többiek olyan módon vannak prezentálva, mint akik valamiféle hiányban szenvednek ebben a tekintetben, ahova kockázatos menni, ahová csak azok mennek, akiknek a szellemi képességeik vagy a lehetőségeik nem tesznek lehetővé többet és jobbat. Tehát ennek a versenyszellemnek a gyakorlatban való lecsapódása sok esetben a társadalmi értékrendnek az egészségtelen eltorzulását eredményezi” (3. interjú). Ezt támasztja alá a kutatás egy másik interjúalánya is, aki szerint „az erdélyi magyarság kevésbé jelenik meg ebben a nemzetközi versenyben, viszont a románok nagyon érzik, hogy a legjobb hallgatók azok inkább Londonba mennek még most is Brexit után is. Így látható, hogy a román felsőoktatás európai versenyben van, viszont az erdélyi magyar vonatkozásban ez nincs jelen (9. interjú).

Ahogy ezt már a disszertáció 2.3. részben (a romániai magyar felsőoktatás jogi háttere, törvényes kerete) részletesen tárgyalta, a 2011-es oktatási törvény az európai uniós elvárásoknak, követelményeknek megfelelően született meg. Az uniós tagság felsőoktatásra gyakorolt hatása a 2011-es tanügyi törvényen is tetten érhető néhány interjúalanyom szerint. Az egyik interjúalanyom szerint „a 2011-es tanügyi törvény, amelyik végül is az uniós csatlakozás után született, és ezeket a realitásokat próbálta figyelembe venni az egy csomó olyan reformot hoz be, ami radikálisan módosítja a román felsőoktatási kereteket. Tehát itt két dolog ami fontos, az egyik a scientometria³⁴ a másik meg az, hogy a kutatási finanszírozás területén mi történik. Tehát létrejön egy reform, ami az előléptetéseket célozza meg és ennek a reformnak a lényege az az, hogy egy nagyon durva scientometriai rendszer alakul ki” (5. interjú). A 8. interjúalanyom szerint a 2011-es román nemzeti oktatási törvény negatív hatással van a felsőoktatási rendszer működésére, és annak folyamatos változtatása, instabilitása miatt nem javult a felsőoktatási rendszer működése: „véleményem szerint nem igazán javult a felsőoktatási rendszer a csatlakozással. Nem igazán javult a törvény instabilitása miatt, tehát az állandósuló, a törvényi toldozgatás-foldozgatás miatt. Ami továbbra is erős gyengéje, hogy ezzel a képzavarral éljek, vagy egy fennálló gyenge pontja” (8. interjú).

A disszertáció elméleti részében már ismertetésre került az Európai Unió oktatáspolitikája (3.5.1.2) Az Európai Unió oktatáspolitikájának jellege, működése, módszerei), ami alapján már némileg kirajzolódott, hogy az európai uniós tagság alapjaiban változtatja meg a tagállamok felsőoktatási rendszerének gazdasági működését. Ezt az állítást támasztja alá többek között,

³⁴ A tudományos teljesítmény mérése

hogy az európai uniós tagságnak köszönhetően már Románia is hozzáfér a felsőoktatást célzó európai uniós támogatási rendszerekhez, amely szintén az egyik legnagyobb hozadéka a csatlakozásnak. Ilyen mértékű pénzügyi támogatások az európai uniós csatlakozás előtt elképzelhetetlenek voltak, és ezek nagymértékben segítik javítani a román felsőoktatási rendszert. A kutatás egyik interjúalánya szerint *„a tagsággal hozzáférhetünk olyan jellegű forrásokhoz, amelyekhez azelőtt is társult államként már hozzáférhetünk, de most azért mégiscsak más szinten másként, amelyekhez addig nem talán”* (10. interjú).

A kutatás több interjúalanyom véleménye szerint az európai uniós csatlakozás egy másik fontos hozadékának a felsőoktatásra nézve az akkreditációs eljárások és politikák alakulása tekinthető. Az akkreditáció egyike azoknak a tevékenységeknek, amelynek révén az állami irányítás megpróbálja a felsőoktatást ellenőrizni, amire nagyon nagy hatással volt az európai uniós csatlakozás. Többen beszámoltak arról, hogy az európai uniós tagsággal, de már maga a bolognai rendszer bevezetésével átláthatóbbá, gyakorlatiasabbá vált az akkreditációs rendszer Romániában. Az egyik beszélgetőpartnerem részletesen beszámolója szerint: *„az EU-s csatlakozás, és itt már igazából nem is a csatlakozás, hanem a csatlakozási tárgyalások megindulásától kezdve elkezdődött egyfajta átmenet. Hiszen a felsőoktatási intézmények elvileg autonóm intézmények, tehát a felsőoktatási autonómia az elvileg Romániában is kell, vagy kellene, hogy működjön. És egészen addig, amíg az európai uniós csatlakozási tárgyalások nem indultak meg szerintem, ez inkább csak szimbolikusan, papíron létezett, mint valójában. De a későbbi időkben azért már nemcsak politikai szempontok alapján ítélték meg felsőoktatási intézményeket, hanem ténylegesen megkezdődött egyfajta professzionalizmus az akkreditációs folyamat tekintetében. Az akkreditációs folyamat eredménye szerintem egészen az EU-s csatlakozás megkezdéséig egy politikai döntés volt, nem pedig tényleges professzionális teljesítményt értékelték. És elkezdődött egyfajta professzionizálódás, ahogy ezt meg is fogalmazta, a legutóbbi intézményi akkreditáláskora bizottság elnöke, hogy ők is érzik belülről, hogy megváltoztak. Tehát teljesen elindultak egy professzionalizmus irányába, és szerintem ez azért tetten érhető nagyon sok mindenben”* (1. interjú). Ezt az álláspontot erősíti egy másik interjúalanyom is aki véleménye szerint *„a kilencvenes évek káosza azért szépen letisztult. Tehát az, hogy van egy akkreditációs rendszer, megvan ennek a struktúrája, hierarchiája, hogy ez hogyan és miképpen történik ez úgy vélem, hogy nagyon szépen átláthatóvá vált”* (2. interjú).

A beszélgetések kérdéssorozatának utolsó része romániai magyar fiatalok tényleges továbbtanulási preferenciájára, stratégiájára és magára az egyetemi életükre, annak sajátosságaira, nehézségeire fókuszál. Ebben a blokkban a mélyinterjú a disszertáció központi

kérdését tudakolta az interjúalanyoktól, miszerint Románia európai uniós csatlakozásával bekövetkezett paradigmaváltás miként értelmezhető és milyen formában jelenik meg a romániai magyar középiskolai diákok továbbtanulási mechanizmusaiban, valamint a diákok mobilitásában. Ahogy ezt már a disszertáció többször tárgyalta, Románia európai uniós csatlakozásával megnyílt egy olyan kapu Románia számára is, amely a diákok országok közötti átjárhatóságát teszi lehetővé a felsőoktatásban. Ennek köszönhetően romániai magyarok százai tanulhatnak az Európai Unió tagállamaiban, így Magyarországon is.

A disszertáció romániai magyar felsőoktatási intézmények c. részében már alapjaiban felvázolta a magyar nyelven oktató intézmények szerkezetét, ahol rajzolódott, hogy a romániai magyar diákok milyen szervezeti struktúrában tanulhatnak. Kiemelten fontos nézőpont az értekezés szempontjából, hogy megfelelőek-e a romániai magyar diákok anyanyelven való tanulásának intézményi feltételei, hiszen magától értetődik, hogy ha valamely szak nem elérhető magyar nyelven a diák vagy román egyetemet, vagy külföldi egyetemet fog választani. Ebben a kérdésben szinte teljes egyetértés alakult ki a kutatás interjúalanyai között. Szinte az összes interjúalany arról számolt be, hogy mind a humán, mind a reál területeken majdnem teljes körű a magyar szakkínálat, viszont a versenyképesebb szakok, mint mérnöki, az orvosi és az agrár szakok hiányoznak a palettából így egyfajta aszimmetrikus jellegű képzési profil van jelen a felsőoktatásban.

A kutatás egyik interjúalánya szerint *„azt lehet mondani egészen jó a szakkínálat. Tehát ugye itt tulajdonképpen három nagy intézmény van. A Babeş-Bolyai Tudományegyetemnek van nagyon sok magyar nyelven zajló képzése többnyire Kolozsváron. A Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetemnek is van szintén harmincnál is több alapképzést biztosító szakja, illetve 17 vagy 15 most mesterképzést biztosító szakja, meg hát a Partiumi Keresztény Egyetemnek is van Nagyváradon néhány alapszakja és néhány mesterszakja is. Ezek azért nagy vonalakban lefedik a palettát, bár meg vagyok győződve, hogy vannak még lyukak”* (6 interjú).

Ezt az álláspontot képviseli a kutatás több másik megkérdezett személye is:

„Elég széles a szakkínálat. Tehát ezek adottak. Az egyetlen kivétel, ami kivétel maradt az a műszaki képzés. De bizonyos ágazatokban ezt a magán egyetemi konstellációban működő Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem tudta pótolni, de teljes spektrumában nem. Most a tudományegyetemi spektrum az szinte kivétel nélkül minden szakon biztosítani a nyelvi képzési lehetőséget... Ahol még ledolgozandó hátrány van az a műszaki képzés” (8. interjú).

„Nem látok hiányzó szakmákat. Orvostudományi, építész képzések, és a mérnöki tudományok. Tehát ami versenyképes, ahhoz nem férünk hozzá. Ha belegondolunk tehát, hogy ami fontos nekünk, az megvan, mert van magyar szak, meg van közgazdaságtan, meg a különféle bölcsész képzések, de például az orvosképzés anyanyelven az már nem elérhető magyarul. Összegezve az építész, a mérnök, és orvos, ez a három hiányzik, és ez egy óriási probléma, mert így soha nem lesz versenyképes az erdélyi magyarság Romániában és a világszinten sem” (9. interjú).

„Szerintem nagyon jók. Nyilván vannak olyan szakok, amiket anyanyelven még nem lehet tanulni, de bejutni lehet, tehát felvételizhet bárki anyanyelven. Ezek a szakok ezek elsődlegesen műszaki és agrár jellegű szakok, tehát ahol nincs anyanyelvű oktatás” (10. interjú).

„Úgy gondolom, hogy jelen esetben pár szakot, szakterületet leszámítva jelenleg teljes, majdnem teljes körű a magyar kínálat. A mérnöki szakok közül lehet, hogy van egy pár ami nincs, de minimális azoknak a szakoknak a száma ahol nem tanulhat egy diák magyar nyelven. Illetve úgy gondolom, hogy a helyek száma is megfelelő, tehát akár több is, mint ahány diák elvégzi az egyetemet. Jelenleg most már hét majdnem nyolc városban tud tanulni, nyolc városban folyik egyetemi képzés magyar nyelven, és ez lefedi majdnem a teljes palettát” (5. interjú).

Összegezve elmondható, hogy majdnem teljes körű Romániában a magyar nyelvű egyetemi szakkínálat. Ugyanakkor, ennek a széles egyetemi szakkínálatnak az egyik hátránya, hogy egyfajta „túlkínálat” alakult ki a magyar nyelven oktató intézmények között, és sok esetben az intézmények vetélkednek a hallgatókért, annak érdekében, hogy egy szak elindulhasson. Némileg az is kirajzolódott, hogy nincs megfelelő összhang a hallgatói szakkínálat, a kereslet, valamint a reális munkaerő piaci igényeinek között. Ezt az állítást erősítette meg a kutatás több interjúalánya is:

„Az egyetemek vetélkednek a hallgatókért ellentétben azzal, ami a kommunizmus idején történt, amikor maximálisan a hallgatók vetélkedtek egymással, hogy bekerüljenek az egyetemre... Flexibilisen kell alakítanunk a kínálatot, és ha azt látjuk, hogy egy szak semmiképpen nem megy, nem működik, nincsenek rá jelentkezők, akkor valamit tenni kell, hogy összhangba hozzuk a hallgatói kínálatot a kereslettel, igényekkel, valamint a reális munkaerő piaci igényekkel” (3 interjú).

„Egyetemi hely túlkínálat van, úgyhogy ezzel nincsen probléma. Mindenki mehet egyetemre. A képzéseknek egy része gyenge minőségű, és oda azokra nagyon könnyű bejutni mindenféle egyetemekre, mindenféle városokba” (9. interjú).

Az értekezés kutatásának egyik elsődleges feladata, hogy megvizsgálja, milyen tényezők és körülmények vannak hatással a romániai magyarok középiskolát követő továbbtanulására. A disszertáció fontosnak tartotta feltárni azokat a nehézségeket, amelyek befolyásolják a romániai magyar diákok továbbtanulási szándékát. A beszélgetések alapján elmondható, hogy a romániai magyarok továbbtanulási szándékára a többi nemzetiséghez diáksághoz hasonlatos alapvető motivációk és körülmények vannak befolyással, mint a pénz, a szociális és családi háttér, valamint a megpályázni kívánt intézménytől való távolság. A kutatás több megkérdezett személye beszámolt arról, hogy ezek együttes kombinációja van jelen az erdélyi magyarok pályaválasztásának szempontrendszerében, arról viszont megoszlottak a vélemények, hogy melyik tényezőnek van a legnagyobb hatása a pályaválasztásra nézve. Néhány interjúalany véleménye szerint a személyes környezet, a szociális háttér alapjaiban határozhatja meg a diákok egyetemválasztásának szempontját. Legnagyobb mértékben a család viszonyulása meghatározó a kérdésben, ugyanakkor látható a barátok, osztálytársak vagy akár egy tanár befolyásoló ereje is. A mélyinterjú egyik megkérdezett személyének véleménye szerint *„a családi háttér tehát az, hogy a családban milyen tapasztalatok vannak. Van-e már diplomás a családban, családnak mi a viszonyulása ehhez? Mi a barátoknak a helyzete? Tehát van egy személyes buborék, ami nagyon meghatározó lehet”* (10. interjú). A személyes háttér fontosságát erősíti a kutatás több másik interjúalanyának véleménye is. A 6. interjúalany alany a következőképp vélekedik: *„azt érzem, hogy a szülők, sőt nagyszülők is beleszólnak ebbe a döntésbe itt Erdélyben, legalábbis Székelyföldön. Persze a végső döntést azért nagy eséllyel a az érettségiző diák hozza meg. Függ sok mindentől az iskolától is, hogy mi mennyire foglalkozik a pályaorientációval, mennyire figyelnek oda erre a kérdésre a középiskola felsőbb éveiben. Függ a családi háttértől is, hogy ki-mire készíti fel a gyereket, hogyan válasszon pályát az a gyermek, és hogy ki mennyire irányítja a gyerekeit”* (6. interjú). Az interjú során egy másik megkérdezett személy szerint a személyes kapcsolatok befolyásoló ereje közül a családi háttér helyett a barátok, osztálytársak véleményét emelte ki, ami döntő lehet a pályaválasztásban: *„legelső helyre én az osztálytársakat tenném. Most mondok egy konkrét példát. Valaki egy magyar nyelvű középiskola egyik osztályában kitalálta, hogy indul a határrendész osztály a magyarországi Berettyóújfaluban és ő odamegy. Történetesen úgy esett, hogy ez az illető gyerek a vezéregyéniség az osztályban. Végül a 18 fős osztályból ennek hatására 18 fő elment Berettyóújfalura. Gyakorlatilag elment az egész osztály, tehát meghatározó, hogy a hangadó személyiség hova megy vagy mi a véleménye a barátoknak. Ez az elsődleges szempont szerintem”* (1. interjú).

Egy további másik interjúalany véleményében a középiskolai tanárok fontosságát emeli ki a diákok pályaválasztási orientációjának vonatkozásában: *„az nagyon fontos, hogy a középiskolai tanár mit ajánl a diák számára, és sajnos vannak olyan iskolák, ahol a külföldi tanulást támogatják. És hát persze ettől még nem biztos, hogy meg is hozza a döntést és elmegy, mert továbbra is ott marad az anyagi háttér stb., de akkor is másképp ültetődik el a továbbtanulási mag, hogyha középiskolai tanár ezt másképp mutatja be a pályorientációs tevékenységeket”* (2. interjú).

A személyes kapcsolati háló mellett a pénzügyi háttér fontosságát emelték ki a beszélgetőpartnerek, mint továbbtanulást befolyásoló tényezőt. A pénzügyi háttér döntő fontosságú lehet az egyetemválasztásban, mivel az egyetem elhelyezkedése determinálja a lehetőségeket az adott helyen, azaz, hogy mennyire drága a megélhetés az egyetemi központokban. Ezt az álláspontot a kutatás több interjúalanya is alátámasztotta, kiemelve, hogy romániai viszonylatban Kolozsvár számít a legdrágább városnak, így az ott székelő intézmények is determinálva vannak pénzügyi szempontból, ugyanakkor az egyetem utáni elhelyezkedés lényegesebb könnyebb, mint más városban. Sokan viszont inkább lemondanak a költséges egyetemekről, és választanak egy hasonló szakot, ami egy olyan városban van ahol kedvezőbbek a megélhetési feltételek, és ha nincs is hasonló szak, akkor is hajlamosak lemondani a fiatalok arról, hogy költséges helyre menjenek. Nem is annyira a diákok, inkább a családjaik vállalják nehezen ezt és döntenek a pályaválasztásról. Ennek okán elmondható, hogy az anyagi szempontok és megfontolások egyre erősebbek a pályaválasztás tekintetében, melynek lehetséges magyarázata, hogy a megélhetési feltételek romlanak, az életszínvonal csökken, az anyagi terhek pedig növekednek.

A vélemények alapján így elmondható, hogy a pénzügyi helyzet alapjaiban meghatározzák az egyetemválasztást. A kutatás egyik interjúalanyának véleménye szerint *„mindennek az anyagi helyzet a függvénye. Tehát a nyugati egyetemre beiratkozni, az a szülők pénztárcának a mélységétől függ. Természetesen, ha a nyugati egyetem összetalálkozik egy rendkívül tehetséges erdélyi magyar gyerekkel, akkor nyilvánvalóan, hogy még ő fizet neki ösztöndíjat, tehát ez a kitörési lehetőség fennáll. De kimagaslóan és kivételesen tehetségesnek kell ahhoz lenni, hogy szegényként eljussál nagy nyugati egyetemekre, de akkor ők akkor ők fognak utána nyúlni, ha meglátják benned a lehetőséget ezek az egyetemek... Tehát a nyugati egyetemre beiratkozni, az a szülők pénztárcának a mélységétől függ.”* (8. interjú). Ezt az álláspontot képviseli a mélyinterjú során megkérdezett másik személy véleménye is aki szerint *„bizony Székelyföldön a pénz is számít, mert itt azért az ország szegényebb vidékének számítunk*

és a családok nagy részének nincs lehetősége, hogy egy nagyon drágának számító Kolozsváron taníttassa a gyermekét 3- 4-5 évig, úgyhogy a pénzügyi tényezők is sokszor meghatározzák, hogy hova tudják elküldeni a gyermeket” (6. interjú).

A kutatás több interjúszemélye is Kolozsvár vonatkozásában közelíti meg a kérdéskört: *„meghatározó egyértelmű a pénzügyi feltétel abban is, hogy jön-e, de leginkább abban, hogy hova jön tovább, mert azért nem olyan nagyon drága nálunk egyetemet végezni, de nem mindegy, hogy hol, mert meghatározóak a lehetőségek az adott helyen. Például Kolozsvár túl azon, hogy egy drága város, nagyon sok lehetőséget tartalmaz, tehát van egy ilyen jellegű vonzerője is, hogy ugyan drága, ami taszít, de ugyanakkor pont a lehetőségei miatt ez a fenntarthatóságot is elősegítheti. Alkalmazott lehet egy diák egy időre, tehát, hogy munka lehetőségei lehetnek, vagy könnyebben tud elhelyezkedni. Mondhatni, van egy ilyen plusz mínusz vonzás például Kolozsvár esetében” (10. interjú).* Ezt erősíti a 3. interjúalany véleménye is, aki szerint *„nem annyira távolság, mint inkább a távoli egyetemi központokban a létfenntartási feltételek. Például Kolozsvár kifejezetten drága városnak tekinthető az utóbbi időben. Nagyon magasak az albérletek árai például, nincsenek helyek a bent lakásokban és drága a megélhetés is. Ezek a szempontok már komolyan esnek latba, amikor a továbbtanulásra vonatkozó döntéseket meghozzák a fiatalok, illetve családjaik főleg akkor, hogyha a szülőföldön, a lakóhelyen vagy annak közelében van hasonló szak (3. interjú).*

Az 5. interjúalany véleménye szerint bizonyos társadalmi rétegződésből vagy a különböző társadalmi osztályokból a magyarok kiszorulnak: *„gyakorlatilag a magyar közösség dominánsan egy falusi vagy kisvárosi és szerényebb gazdasági körülmények között él a románokhoz hasonlóan. Ami azt is eredményezi, hogy lényegesen nagyobb megerőltetés egy magyar fiatalnak, úgy átlagba véve, hogy mondjuk Kolozsváron tanuljon, merthogy azért a legnagyobb felsőoktatási intézmény a Babeş-Bolyai Tudományegyetem, és sok jó szak Kolozsváron van és azért látszik, hogy ez problémát jelent a különböző szakkollégiumok hiányában. Tehát vannak olyan csoportok, vagy vannak olyan családok, ahol ez problémát jelent, és problémát fog jelenteni a jövőben is. Merthogy a kolozsvári és más városban közötti megélhetési árak nagyban különböznek és evidens, hogy ez kihat” (5. interjú).*

Fontos kiemelni a romániai magyar diákok vonatkozásában az általánosnak mondható továbbtanulási célok mellett az anyaországi kötődést, mint meghatározó, sajátos tényezőt. A disszertáció kutatásának interjúalanyai szerint a romániai magyar középiskolai diákok számottevő része a mai napig törekszik arra, hogy egy olyan magyar környezetben tanuljon, ahol nem kisebbségi státuszban élnek. Ezt az álláspontot képviseli a kutatás 3. interjúalánya is,

aki véleménye szerint „a magyar fiatalok arra is törekednek, hogy magyar környezetbe kerüljenek. És ugyanakkor nyilvánvalóan gondolnak a saját jövőjükre, jövő építésére és arra, hogy egy olyan környezetben, ahol nem kisebbségi státuszban élnek, ott nagyobb tere nyílik az érvényesülési esélyeknek, mert kevésbé szembesülnek a hátrányos megkülönböztetéssel. Különösen azok a fiatalok, akik már középiskolás korunkban az anyaországban tanulnak, az ő esetükben nyilvánvaló, hogy a baráti kapcsolatok kialakítása, a közösségi kötődések kialakítása, a beágyazódás az szinte egy spontán folyamatként érvényesül. És az ő esetükben a jövőépítés már kevésbé elképzelhető a szülőföldjükön és sokkal inkább azon a településen vagy abban a régióban, ahol továbbtanultak. Annál is inkább, mert ez a párválasztás, családalapítás időszaka is, illetve ebből a szempontból az optimális időszak. Tehát ott relatív előnyök és hátrányok jobban kiegyensúlyozzák egymást. Ezért vonzóbb, legalábbis a határmenti fiatalok számára magyarországi továbbtanulás” (3. interjú).

10. ábra (saját szerkesztés)

Az anyaországi, magyar kötődés kapcsán felmerül az a kérdés is, hogy a romániai magyar diákok mennyire érzik magukat asszimilálva a román diákközegbe, érik-e őket diszkrimináció, kirekesztés, ami esetlegesen oda vezet, hogy arra törekednek, hogy külföldön, akár Magyarországon tanuljanak tovább? Ez is egy olyan lehetséges tényező lehet, ami a romániai fiatalokat mobilitásra ösztönzi a továbbtanulás során, melynek célpontja lehet a magyar kötődés miatt akár Magyarország is. Az kutatás interjójának egyik kérdése is ezt

tudakolja, amely válaszainak összegzése, értékelése után egy egészen egyöntetű vélemény körvonalazódott ki. A beszélgetőpartnerek zöme ugyanis arról számolt be ennek kapcsán, hogy a kilencvenes évekig jellemző diszkriminatív légkör a magyarok diákokra nézve megváltozott és nem, vagy csak ritkán érhető tetten kirekesztés vagy diszkrimináció és az is inkább csak pár régióra jellemző. Több interjúalany véleménye is ezt az álláspontot erősíti meg:

„a kilencvenes években nagyon nehéz volt és nem volt ajánlatos sok helyen megszólalni magyarul. Tehát volt ilyen tapasztalatunk is. Ez azonban most már feloldódott, most már ez nem annyira jellemző” (4. interjú).

„Talán 20 évvel ezelőtt volt egy intolerancia észlelhető. Ezt aztán fokozatosan levetkőztették, vagy nagyon sikeresen elfojtják, ami miatt ez nem érzékelhető. Ezt nem tudom igazán, de az tény, hogy nem érzékelhető. Ha utóbbi egy évtizedre visszatekintek nem igazán emlékszem ilyen kisiklásokra” (8. interjú).

„Ami a diszkriminációt illetné, nem tudok így most az utóbbi időben konkrét esetekről. A kilencvenes években volt nem 1-2 diszkriminációs eset, ami nem feltétlenül a román diákok oldaláról érkezett, hanem inkább egyfajta közhangulat vagy hatósági rásegítéssel történt. De ugye a kilencvenes évek eléggé terhes időszak volt... Mostanában viszont nem, tehát az elmúlt tizenegynéhány évben nem jutott a fülembe olyan konzisztens diszkriminációs mondjuk azt, hogy eseménysor, itt az egyetemi falak között, ami tényleg figyelemre méltó lett volna” (10. interjú).

„Szerintem nagyon sokat változott a helyzet, tehát az a gyűlölet, ami volt Kolozsváron 20 éve azt én most nem érzem” (9. interjú).

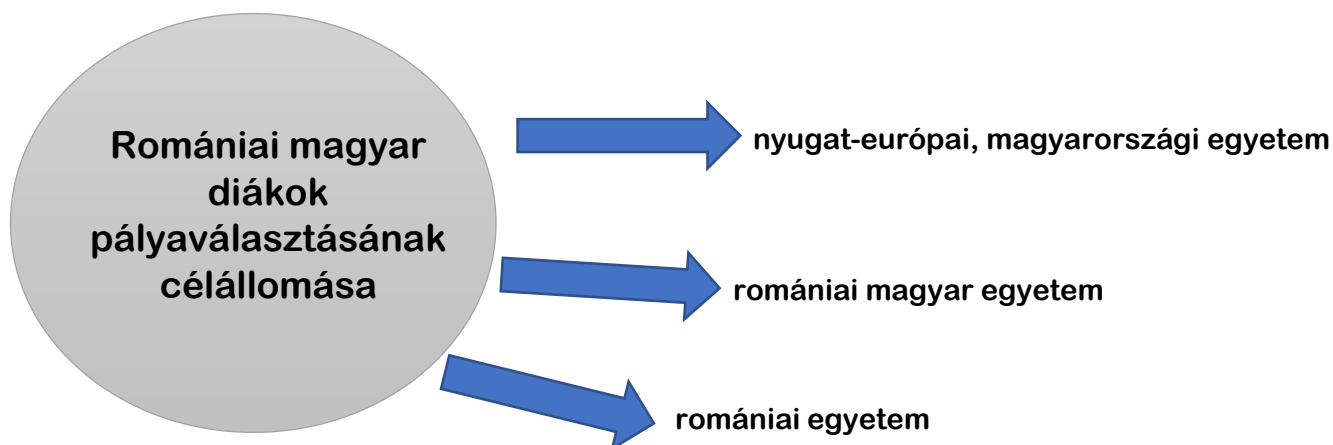
A megkérdezett személyek nagy része hozzátette, hogy fontos elkülöníteni a csak tisztán magyar nyelven oktató intézményeket azoktól az intézményektől, ahol román-magyar nyelven folyik az oktatás, mint a Babeş-Bolyai Tudományegyetemen. Az egyik interjúalanyom szerint *„igazából, aki a magyar oktatásban van, az tud olyan sterilen haladni, hogy nem kereszteződik”* (2. interjú). Hiszen a tisztán magyar nyelvű egyetemeken, mint a Sapientia, vagy a Partium a magyar diák „védett” környezetben van és nem találkozik román diákkal, így kapcsolat sincs köztük, ami diszkriminációt vagy kirekesztést eredményezhetne. Az kutatás egyik interjúalanya részletesen beszámolt erről a jelenségről: *„én úgy gondolom, hogy egyáltalán nincs kapcsolat a román és magyar diákok között. Amit én látok, az az, hogy gyakorlatilag a magyar közösség és azon belül az egyetemi oktatás is az egy párhuzamos társadalomépítésben értelmezhető, tehát hogy vannak közös intézmények, de alapjában véve ez egy szegregált intézményi struktúra.*

Bizonyos szakokon nem annyira, de azért a szakok nagy részén igen, ami azt jelenti, hogy mondjuk egy magyar és egy román diáknak minimális találkozási pontjaik vannak. Meg merem kockáztatni azt, hogy vannak olyan román diákok, akik nem tudják azt, hogy a magyar diákok is tanulnak ezeken az egyetemeken. Sapientián még durvább ilyen szempontból, mert egyáltalán nem találnak román diákot az egyetemisták” (5. interjú). Fontos megjegyezni, hogy a kutatás alapvető kérdésköre, azaz az európai uniós csatlakozás felsőoktatásra gyakorolt hatása a romániai magyar diákok egyetemi légkörének vizsgálata kapcsán is megjelenik. A csatlakozás, és maga a globalizáció alapjaiban változtatta meg a magyar-román diák kapcsolatát, ami eredményeképp kialakult egyfajta „európai identitás”. Ennek köszönhetően érezhetővé vált, hogy ebben a generációban már a román-magyar identitás nem annyira fontos, mint korábban, mert angolul jól megértik egymást a román és a magyar diákok egyaránt. Ennek okán, az eltérő nyelvből eredő különbségek és ezáltal a diszkrimináció sem jellemző olyan mértékben, mint a kilencvenes években.

A kutatás interjújának utolsó két kérdése azt vizsgálja, hogy a dolgozat elméleti részében bemutatott történések milyen hatással voltak a romániai magyar diákok továbbtanulási szándékaira? Fontos kérdés, hogy Románia európai uniós csatlakozásával bekövetkezett paradigmaváltás miként értelmezhető és milyen formában jelenik meg a romániai magyarok diákok egyetemválasztásában? A kutatás, és maga az interjúk eddigi értékelése már részben rávilágított arra, hogy a romániai magyar felsőoktatásra nézve az európai integrációnak kikerülhetetlenül fontos szerepe van. Románia európai uniós csatlakozásával megnyílt egy olyan kapu Románia és Magyarország között, amely a diákok országok közötti átjárhatóságát teszi lehetővé a felsőoktatásban, amely alapjaiban változtatta meg a diákok mobilitását. Az interjú utolsó két kérdésében azt tudakolta a beszélgetőpartnerektől, hogy az európai uniós csatlakozás milyen formában jelenik meg a romániai magyarok továbbtanulási mechanizmusaiban, valamint a diákok mobilitásában, valamint milyen és mekkora változás figyelhető meg ennek vonatkozásában? A válaszok összegzése után általánosságban kijelenthető, hogy kialakult a korábbi gyakorlattal ellentétben kialakult az a tendencia, hogy a magyar középiskolások számára nem egyértelműen Magyarország a cél a külföldi pályaválasztás során, hanem egyre inkább tovább mennek. Az Európai Unió és a nyitás következményeként a romániai magyar diákok is eljuthattak oda, amennyiben a diáknak megvan a szükséges nyelvi tudása, megfelelő felkészültsége és a gazdasági háttere akkor különösebb akadály nélkül megoldható a más országban való továbbtanulása. Ebből a szempontból nagyon lényeges az (amit az értekezés 3.5.2 részében részletesen ismertetett),

hogy az európai uniós csatlakozás révén a tandíjjal kapcsolatos követelmények nem lehetnek diszkriminatívak az uniós állampolgárokra nézve, tehát végeredményben hasonló feltételek között illeszkedhetnek be az európai uniós egyetemekre, mint az adott ország állampolgárai. Hasonló ösztöndíjban részesülhetnek, hasonló feltételek mellett tanulhatnak, így ezek kifejezetten előnyös és ösztönző előírások a romániai magyar diákokra nézve is. A kutatás 9. interjúalánya részletesen alátámasztja ezt az értekezés ezen megállapítását, véleménye szerint ugyanis, *„az, hogy az Európai Unió részesei vagyunk az fontos, mert ezáltal a diákjaink olyan körülmények között tanulhatnak, és itt most például a pénzügyi feltételekre gondolok, amilyen körülmények vonatkoznak az adott európai uniós állam állampolgáira is. Ez azt jelenti, hogy megindult egy nyugatra való vándorlás. Megvannak a trendi országok, de inkább az angolul beszélő vagy angol szakokat kínáló egyetemek azok, amelyek nagyon vonzókká váltak. A magyar egyetemi kínálat, tehát a magyarországi egyetemi kínálat az továbbra is jelen van a menüin és valamelyest erősödött, különösen a határ menti régiókban, de nem csak ott, akár a Székelyföldön is. De úgy gondolom, hogy itt elsődlegesen, ami történt, az a nyugat európai egyetemeknek a bekapcsolódása ebbe a versenybe”* (9. interjú). A kutatás egy másik interjúalana szerint is nagy hatással volt az európai uniós csatlakozás a diákok továbbtanulására, véleménye szerint *„abszolút nagy változás van a nyugat-európai egyetemek vonatkozásában”* (6. interjú).

Az is láthatóvá vált a vélemények összegzése során, hogy a beszélgetőpartnerek véleménye szerint az európai uniós csatlakozás után a romániai magyar diákok egyetemválasztásának esetében a magyarországi egyetemre menő hallgatók teszik ki a nagyobb részt, nem a nyugat-európai egyetemet választók. A vélemények alapján elmondható, hogy tulajdonképpen egy hármass választási tendencia van jelen a romániai magyar diákok pályaválasztásában. Alapvetően a legtöbb diák Romániában marad és magyar nyelven oktató intézményt választ, egy további részük magyarországi vagy nyugati egyetemet választ és a legkisebb réteg az, aki román egyetemen próbálja ki magát. A román egyetemet választók száma azonban csekély, mivel az erdélyi magyar fiatalok egyre kevésbé tudnak jól románul.

11. ábra (saját szerkesztés)

Ahogy az előbbieken a diákok pályaválasztását befolyásoló tényezőknél már némileg kirajzolódott, az anyagi háttér alapjaiban determinálja a diákok külföldi egyetemválasztását. A kutatás több interjúalánya hozzátette, hogy nyugat-európai egyetemet (a kedvezők az ösztöndíj lehetőségek ellenére), még mindig csak a tehetősebb diákok választanak. A harmadik interjúalany szerint „a magyar hallgatók esetében mégiscsak elsősorban a magyarországi egyetemekre menő hallgatók teszik ki a nagyobb részt és a többi európai uniós egyetemre viszont nagyon kis százalékban mennek hallgatók és főleg az anyagilag jól szituált, illetve tehetséges hallgatók mennek tovább, akik mögött ott van a családi háttér is és ott van az erőteljes érvényesülési törekvés is” (3. interjú). Ezt az álláspontot két másik beszélgetőpartner is: „Elsődlegesen a szülők anyagi helyzete az, ami befolyásolja az egyetemválasztást és a lakhelye az illető diáknak (8. interjú).

„Nyugat-európai egyetemre inkább azok mennek, akik tényleg jók és valamilyen szempontból kiemelkedők már a középiskolai oktatásban, az anyagi lehetőségeik is jók, és az információnak is birtokában vannak. Tehát az, hogy egyenesen valaki Nyugat-Európába megy, csak úgy semmi nélkül az úgy ritka” (1. interjú).

A válaszok összegzése után az európai uniós csatlakozás vonatkozásában elmondható tehát, hogy nagy hatással volt a romániai magyar diákok továbbtanulási preferenciájára. Hozzá kell tenni ugyanakkor, hogy a diákokra mért számtalan pozitív előnye mellett a romániai magyar egyetemekre és közösségre gyakorolt negatív következményekkel is számolni kell. Többen beszámoltak az „agyelszívó” folyamatról, ami azt takarja, hogy a magyar nyelvű intézményeknek versenyezniük kell a hallgatókért a külföldi egyetemekkel annak érdekében, hogy az erdélyi diákok romániai magyar egyetemet válasszanak. Az interjúalanyok véleménye

szerint a legnagyobb elszívó hatása a magyarországi egyetemeknek van, különös tekintettel a határhoz közeli Debreceni Tudományegyetemre. Debrecen közelsége miatt határ-menti településekről sokan választják a Debreceni Egyetemet, mivel az európai uniós csatlakozás egyszerűsített határellenőrzést tett lehetővé, amineknek eredményeképp évről-évre exponenciálisan nőhet az „ingázó” diákok száma.

Az „agyelszívó hatásról” az alábbiakban nyilatkoztak a kutatás interjúalanyai:

„Kinyílt a világ a fiataloknak, ami jó, hát ezért találták ki az Európai Uniót, tehát a hallgatónak jó, az egyénnek jó, de nekünk a közösségnek nem. Mert az a diák, aki elmegy, szinte 100% hogy nem jön vissza” (2. interjú).

„Van, aki eleve magyarul, csakis Magyarországon gondolkodik. Például a Debreceni Egyetem az nagy felszívója ennek a közösségnek. Nagyon sokan mennek oda és szerintem ez a legnagyobb csoport, aki a Debreceni Egyetemen tanul az itteniek közül” (1. interjú).

„Erasmus is egy érdekes folyamat. Nyilván az nem jár azért kitelepítésről vagy ott maradással, de láttam már olyat, hogy az Erasmus alatt megtetszett a diáknak valami külföldi helyszín és akkor egyetem befejezése után, ha odament akkor oda vissza vágyott és vissza is ment, úgyhogy van egy picit elszívó hatása ennek is. De azért ez nyilván több pozitív hatással bír, mint ilyen negatívval” (6. interjú).

Az utolsó kérdés az ellentétes mozgást tudakolja, azaz anyaországi magyar diákok romániai egyetemre való továbbtanulását. A kutatás egy másik fontos kérdése, hogy a korábbi, Romániából Magyarországra induló hallgatói mozgáshoz képest lehet-e ellenkező irányú érdeklődést tapasztalni, és ha igen, milyen létszámban? Az interjúalanyok körében ebben a kérdésben egyhangú vélemény fogalmazódott meg, kivétel nélkül minden beszélgetőpartner beszámolt az európai uniós csatlakozás után egyre növekvő magyarországi hallgatói létszámról. Maga a kutatás és válaszok összegzése alapján az anyaországi hallgatói létszám növekedésének több lehetséges magyarázata van. Az egyik lehetséges magyarázat, hogy a magyarországi egyetemre való bejutási rendszer jóval összetettebb és nehezebb, mint a romániaié. A csatlakozásnak köszönhetően pedig bármely európai uniós állampolgár, így a magyar diák is egyenjogú keretek között felvételizhet az államilag ingyenes helyekre, ami nagyon vonzóvá vált a magyarországi diákok körében. Mindemellett a koronavírus kihívásaira adott egyik válasz, azaz az online térben való oktatás is kedvez ennek a folyamatnak, mivel sok magyarországi diák a könnyű bejutás mellett teljesen magyarul online tud elvégezni számos szakot, ezáltal minimálisra csökkentve a pénzügyi terheket. Az interjú egyik megkérdezett

személye is beszámol erről az ellentétes irányú mozgásról, aki véleménye szerint „*valóban létezik egy ilyen ellenkező irányú tendencia. Az utóbbi 10 év gyakorlatilag felerősödését hozott abban a tekintetben, hogy minden évben számottevő Magyarországról származó hallgatói népesség jelentkezik, akik főleg a keleti határvidékről jönnek. Az indokok között, amik miatt hozzánk jönnek szerepel az is, hogy a magyarországi felvételin érvényes ponthatárok miatt nem tudnak bejutni és nincs olyan intézmény a lakóhelyük közelében ahová pályázhatnak. Vagy idősebb ún. untradicionális hallgatói népességhez tartoznak, tehát már dolgoznak munkaviszonyban vannak, és a munka mellett próbálnak lehetőséget arra, hogy speciális feltételek mellett végezzék el az egyetemet. Mi ezekben a vonatkozásokban is rugalmasak vagyunk a lehetőségek mértékében*” (3. interjú). A kutatás egy másik interjúalánya is érzékeli ezt a növekvő tendenciát, véleménye szerint; „*igen, láthatóan megnőtt a magyarországi diákok száma, tehát azt tudom mondani, hogy minden szakon van magyarországi hallgató, mert legtöbb esetben az van a háttérben, hogy sokkal, de sokkal egyszerűbb a bejutási a bejelentkezési lehetőség, mint Magyarországon a Felvi rendszeren keresztül. De nem csak ez az adminisztrációs egyszerűség, hanem a szakválasztás is szempont, mert vannak olyan szakok (pl. pszichológia) amire bár nem könnyű bejutni, de mégis könnyebb elérni, mint a ponthatárt, ami Magyarországon van. Szóval itt azért nagyobb eséllyel látják a bejutást, mint Magyarországon.*” (2. interjú).

A másik lehetséges magyarázat lehet amiért vonzó lehet az anyaországi magyarok számára hogy a romániai magyar egyetem, az az, hogy számos olyan szak indul, ami Magyarországon vagy nincs, vagy csak költséges képzési formában indul vagy annyira népszerű, hogy szinte lehetetlen ösztöndíjas helyre bejutni. Így bizonyos szakokra számottevően megnőtt az érdeklődés az anyaországi diákok körében. Ilyen népszerű, „sláger” szaknak tekinthetők a pszichológus képzések, a színművészeti képzések, de ide tartozik például az andragógia, ökológia és antropológiai szak is amelyek jelenleg Magyarországon már nem elérhetőek egy egyetem képzési kínálatában sem. A kutatás 10. beszélgetőpartnere a következőképp nyilatkozik erről: „*fontos szempont az, hogy mi rendelkezünk olyan szakokkal, amelyek Magyarországon létszámstopposak. Ilyen például a pszichológia, aminek van például távoktatási változata is teljesen magyarul. Valamint nagyon sok olyan szakunk van, amely lehet, hogy Magyarországon éppen nincsen. Például ökológia magyarul most már csak egyedül nálunk van alapképzésen, de van például antropológia, etnográfia, ami nagyon erős náluk, mint a tudományos oldalon. Emellett még számos olyan szak van, aminek vagy helyspecifikuma miatt van egy vonzereje, vagy pedig amiatt, hogy hogy más a szerkezete, például más iskolát képvisel,*

mint mondjuk amagyarországi egyetemi körülmények között működő egyéb szakok” (10. interjú). A kutatás egy másik interjúalánya is ebben látja a magyarázatát, véleménye szerint „az egyik magyar közösség az, aki előre kinézte azt a szakot és direkt azon a szakon akart tanulni, ahova megérkezett. Nagyon sokan vannak, például magyarországiak a kolozsvári magyar nyelvű pszichológia képzésen, valószínűleg azért, mert Magyarországon korlátozott a beiskolázási szám ezen a szakon, és valamilyen okból azt tudom, hogy Kolozsváron a pszichológia szakon mondjuk fele a hallgatóknak magyarországi. Tehát, hogy kifejezetten a pszichológiára érkeznek magyarországi hallgatók, vagy itt Nagyváradon a mi egyetemünkön a grafika egy ilyen szak, ahol még Veszprémből is van hallgatónk. Azon a szakon például tényleg ezer kilométeres körzetből vannak hallgatók, hiszen a Székelyföldről egészen nyugat Magyarorszáig jönnek erre a képzésre célirányosan” (1. interjú).

A válaszok összegzése után arra is fény derült, hogy a romániai magyar intézményt választó anyaországi hallgatók döntésének további magyarázata lehet az, hogy korábban kedvezőbbek voltak a diplomaszerezéshez szükséges nyelvvizsgakövetelmények Ezt a magyar kormány egy 2022-es kormányrendelettel megváltoztatta, ugyanis 2022. évi LIX. törvény egyes felsőoktatással, szakképzéssel és felnőttképzéssel összefüggő törvények módosításáról szóló LIX. törvénnyel³⁵ a kormány írásba foglalta, hogy többé - ellentétben az addig érvényben lévő szabályokkal - nem lesz központi feltétele a diplomaszerezésnek a legalább egy darab B2-es szintű nyelvvizsga. Ennek okán a törvény hatályba lépését követően a felsőfokú tanulmányok befejezését igazoló oklevél kiadásának törvényileg megkövetelt előfeltétele csak a sikeres záróvizsga, kivéve, ha az adott felsőoktatási intézmény nem határoz meg a tantervben idegen szaknyelvi ismeretként elfogadható államilag elismert nyelvvizsgát vagy másnyelvtudásmérést. Az időközben létrejött törvényi változásnak következményeképp csökkenhet azon magyarországi hallgatók száma, akik ez miatt választottak romániai magyar intézményt, a kutatás egyik interjúalányának véleménye szerint „növekedett a magyarországi hallgatók száma, amíg azt a bizonyos feltételt fel nem oldották azt, hogy mind a felvételire, mind a diplomaszerezéshez Magyarországon középfokú nyelvvizsga szükséges. Szóval egészen addig igaz nem nagy számban, de előfordult, hogy felvételiztek, jelentkeztek magyarországi hallgatók” (8. interjú). A romániai magyar egyetemet választó magyarországi diákok vonatkozásában hozzá kell tenni, hogy bár szignifikánsan nőtt a számuk, de mégsem számolhatunk egy masszív, jelentős tömegről, aki a romániai magyar egyetemeket választaná. Tehát láthatóan nőtt a magyarországi hallgatók száma, de ennek száma az összlétszám kb. 5.

³⁵A teljes törvény az alábbi linken elérhető: <https://mkogy.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A2200059.TV>

százalékát teszi ki (Darvas Boróka, 2019. 02. 06). Ezt az állítást a kutatás több interjúalánya megerősítette: „minden szakon van magyarországi hallgató. Van, ahol kettő van, ahol egy van, ahol egy. Pontosan nem tudom, de most ez százalékban biztos nem teszi ki a 10 százalékát, annyira nem számottevő” (2. interjú).

„Összességében a jelenlegi hallgatói létszámunk körülbelül 5 százaléka az, aki magyarországi. Tehát nem olyan nagy a volumene, abszolút létszámban töredéke annak, aki ellentétes irányba mozog, de van néhány ilyen klasszikus célcsoport” (1. interjú).

„Nagyon sok függ az intézménytől, magyar egyetemen magasabb arányban vannak jelen magyarországi diákok, mint például mondjuk egy vegyes tannyelvű egyetemen, akár a Babeş-Bolyai Tudományegyetemen, ahol azért kisebb a magyar nyelvű szakkínálat is. Ha a Sapientia-t nézem, akkor azt lehet mondani, hogy szinte minden évfolyamon van magyarországi diák, de nem sok, 1-2 igazából” (4. interjú). A beiskolázási adatok részletes vizsgálatával a következő alfejezet foglalkozik.

4.3. Beiskolázási adatok elemzése és értékelése

Ahogy az előbbieken már némileg körvonalazódott, hogy a kutatás egyik célja a romániai magyar középiskolai végzősök tényleges továbbtanulási preferenciáinak, stratégiáinak feltárása volt, különös tekintettel az európai uniós csatlakozás fontosságára. Az átfogó kép érdekében a kutatás során a disszerens kísérletet tett a romániai magyar felsőoktatási intézmények beiskolázási adatait is megvizsgálni az európai uniós csatlakozás vonatkozásában, azonban a kutatás során hamar nyilvánvalóvá vált, hogy a Babeş-Bolyai Tudományegyetemen és az Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem kívül az intézmények egyáltalán nem rendelkeznek a kívánt adatokat feltáró adatbázissal. Példának okáért a Partiumi Keresztény Egyetem egy munkatársa levelében a következőket válaszolta az ezzel kapcsolatos megkeresésre: „ezek az adatok ebben a formában nem állnak rendelkezésre a statisztikai adatbázisunkban, ezért nem tudunk segíteni. Kimutatásainkban csak a hallgatói létszám szerepel”.

A beiskolázási adatok kapcsán ugyanis a kutatás központjában a csatlakozás előtti tanév, azaz a 2006-os tanév és a 2017; 2018; 2019; 2020; 2021; 2022-es tanévek beiskolázási adatainak összehasonlítása volt. Az összehasonlításnak célja az volt, hogy az adatok alapján rávilágítson arra, hogy milyen mértékben változtatta meg az európai uniós csatlakozás a

különböző szakok hallgatói nemzetiségi összetételét. A rendelkezésre álló beiskolázási adatokat tartalmazó táblázatok az értekezés 3. mellékletében teljes egészében megtalálhatóak.

Az első táblázat a Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem valamennyi képzésének hallgatói számának alakulását tartalmazza, az azt követők pedig a Babeş-Bolyai Tudományegyetem három különböző táblázatát. A Babeş-Bolyai Tudományegyetem munkatársai három különböző táblázatot küldtek meg. Az első táblázat az alapképzéses helyek számának alakulását, a második a mesterképzéses helyek számának alakulását, a harmadik pedig a magyar tagozat alapképzéses helyeinek számát tartalmazza. Az utóbbival kapcsolatban fontos megjegyezni, hogy az csak a magyar nyelvű szakokat tartalmazza, nem szerepel a finn nyelv és irodalom, a magyar nyelv és irodalom, mint második nyelv, valamint a jogi szak. A magyar nyelv és irodalom, mint B szak (minor) a Bölcsészettudományi kar keretében működik, amely különböző, más nyelvekkel lehet párosítani, ezekről a Bölcsészettudományi kar tart nyilvántartást, az egyetem csak az A (major) szak alapján tartja nyilván. Ugyanakkor, a jogtudományi képzés román nyelven zajlik, bizonyos tantárgyak kivételével, amelyeket magyar nyelven tanulnak. Részükre minden évben 40 helyet tart fenn a kar a felvételinél. A román szakokkal való összehasonlítás nem releváns, hiszen a magyar nyelvű szakok külön akkreditációval rendelkeznek. Tehát a történelem román nyelven és a történelem magyar nyelven két különböző szak. Ennek okán az egyetem munkatársai az összehasonlításban nem releváns adatot tudtak szolgáltatni. Magyarozatukban a következőt írták: *„a forradalomtól számított 30 évnek talán ez a legnagyobb megvalósítása, hogy megszűntek az úgy nevezett szekciók, ahol a történelem szakon a magyar hallgatók külön szekcióba, de nem külön szakon tanultak magyar nyelven”*.

A 2006-2007-es tanévre vonatkozó megküldött adatokkal kapcsolatban az adatszolgáltatók hozzátették, hogy Románia európai uniós tagország, így azok a 2006. októberi adatokat tartalmazzák. Ugyanakkor jelezték, hogy a 2006/2007-es tanévben még folyamatba volt a bolognai rendszerre való átállás, így még léteztek kettős szakok, illetve 4 éves képzések, párhuzamosan a 3 éves képzésekkel, ezért is nagyobb ott a diáklétszám. Hozzá tették, hogy azon diákok még az 1989-es forradalom előtt közvetlenül születettek, így még a természetes szaporulati index Romániában pozitív számot mutatott. 1990-től, az abortusz engedélyezésével, a társadalmi átalakulásának és változásoknak köszönhetően a népesség csökkenést mutat. Ugyanakkor hozzátették azt is, hogy 2006-ban az egyetem nem vezetett hivatalos statisztikát a magyarországi hallgatókról, viszont megemlítették, hogy a külföldi hallgatók száma 65 volt (nem számolva a román nemzetiségűeknek fenntartott külön helyeket). Ennek okán a kutatás

szempontjából érdemi következtetéseket a megküldött táblázatokból nem lehet levonni. A kutatás ugyanerre a következtésre jutott a Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem által megküldött adatok elemzése során, így végeredményben kijelenthető, hogy a beiskolázási adatok összehasonlítása az európai uniós csatlakozás vonatkozásában nem kimutatható a megküldött táblázatok és információk, valamint a rendelkezésre álló adatok alapján.

V. ÖSSZEGZÉS

5.1. Hipotézisek vizsgálata

Hipotézis 1: A rendszerváltás óta nem született olyan magasabb szintű politikai döntés Romániában, amely önálló intézményben, állami költségvetéssel stabil keretet adna a magyar nyelvű felsőoktatásnak. Ugyanakkor a romániai intézményekben, amelyek decentralizáltan, pénzügyileg autonóm módon működnek, figyelmet kapott a többnyelvű oktatás (angol, magyar, német), ami segíti a romániai magyar hallgatókat.

- igazolható

Indoklás: Az értekezés 2.3. romániai magyar felsőoktatás jogi háttéréről szóló alfejezet tartalma a román felsőoktatás történeiről szóló 3.1. alfejezettel együtt rávilágítottak arra, hogy bár a rendszerváltás után az újonnan megalakult román kormány gazdasági-politikai berendezkedésnek köszönhetően kezdetét vette az oktatási rendszer átfogó szerkezeti átalakítása, ugyanakkor a romániai magyar politikai érdekképviselő éveken keresztül tartó küzdelme és nyomásgyakorlása mellett sem jött létre egy olyan oktatási törvény vagy magasabb szintű politikai döntés Romániában, amely önálló intézményben, állami költségvetéssel stabil keretet ad a magyar nyelvű felsőoktatásnak. A 2011-es román nemzeti oktatási törvény 363. cikkelye leszögezi, hogy Romániában a kisebbségi felsőoktatás multikulturális és többnyelvű egyetem keretében valósul meg, amely alapjaiban zárja ki az önálló, állami támogatású magyar egyetem létrehozását. A kutatás eredményeképp az is látható, hogy az egyetem multikulturális jellegének köszönhetően különös figyelmet kapott a többnyelvű oktatás (angol, magyar, német), ami segíti a romániai magyar hallgatókat.

Hipotézis 2: A rendszerváltás óta a magyar kormányok határon túli magyarokkal kapcsolatos politikája nyomán a magyar kormány évről-évre egyre több és nagyobb számú támogatással igyekszik segíteni a határon túl élő magyar közösségeket, ezáltal a felsőoktatást is. Ugyanakkor, feltételezhetően a támogatások iránya következtében a romániai magyar hallgatók körében bizonyos polarizálódás is megfigyelhető.

- igazolható

Indoklás: A második hipotézis igazolásához a disszertáció egyaránt merített az elméleti keretrendszerből, az értekezés 3.2. és 3.3. fejezeteiből, valamint a vizsgált esettanulmányból. Láthatóvá vált, hogy a 2010-től radikálisan átalakuló magyar támogatáspolitikája és az ehhez igazított nemzetpolitikai intézményrendszer jelentősen átalakította a romániai magyar felsőoktatási rendszer szerkezetét azáltal, hogy a támogatásoknak köszönhetően létrejöhettek a

Sapientia Alapítvány és maga a magyar állam által működtetett Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem. A hipotézis igazolhatóságához hozzátartozik a magyar kormány szerepvállalásának vizsgálata, mivel bizonyításra került, hogy a támogatások eredményeképp kiszélesedett a romániai magyar oktatási kínálat, ami érdemi lehetőség a romániai magyar diákok számára. Mindemellett a mélyinterjúk válaszaiban több helyütt szerepelt, hogy az intézmények létrehozása a romániai magyar hallgatói népesség polarizálódását és hierarchizálódását is előidézte. Ez különösen nagy kihívás a romániai magyar egyetemek számára, mivel az elméleti részben már kirajzolódott, hogy a romániai magyar felsőoktatásban tanulók aránya elmarad a romániai össznépességtől. A 3.3. fejezetben mindemellett az is bizonyításra került, hogy a magyarok demográfia csökkenése a korábbi népszámlálás adataihoz képest folytatódott, ami egy további kihívást jelent a szélesedő egyetemi kínálat mellett.

Hipotézis 3: A romániai magyar fiatalok intézményi lehetőségei mind az anyanyelven való továbbtanulás, mind a szakkínálat gazdagságát és változatosságát illetően igen széleskörűek. Ugyanakkor, bizonyos szakok (pl. orvosi, jogi, mérnöki) a román nyelven való tanulást teszik célszerűvé és így nagymértékben járulhatnak hozzá az önkéntes asszimilációhoz.

- igazolható

Indkolás:A harmadik hipotézis igazolásaként a disszertáció 3.4. fejezete szolgál, amely részletesen tárgyalta és bemutatta a romániai magyar felsőoktatás szerkezetét és azok magyar szakképzési kínálatát. Az értekezés vonatkozó részeiből egyértelműen kirajzolódott a romániai magyar fiatalok anyanyelven való továbbtanulásának intézményi lehetőségei. Az említett fejezet, valamint a megkérdezett interjúalanyok véleménye együttesen járult hozzá a hipotézis igazolhatóságához, mert azok vizsgálata során bebizonyosodott, hogy a romániai magyar fiatalok intézményi lehetőségei mind az anyanyelven való továbbtanulás, mind a szakkínálat gazdagságát és változatosságát illetően igen széleskörűek. Az eredmények azt igazolták, hogy tudományegyetemi spektrum a legtöbb szakon biztosít magyar nyelvű képzési lehetőséget. A disszertáció vonatkozó részeiből és a megkérdezett interjúalanyok gondolataiból fény derült arra is, hogy bizonyos képzések nem, vagy csak részben elérhetőek magyar nyelven, így ezek elvégzéséhez elengedhetetlen a román nyelv ismerete. Ide sorolandók a különböző műszaki képzések, az állatorvosi képzés, a mezőgazdasági képzések, amelyek magyar nyelven szinte egyáltalán nem elérhetőek, vagy csak a magyarországi egyetemek különböző kihelyezett karain keresztül. Az intézmények vizsgálata során az is láthatóvá vált, hogy a magyar egyetemi oktatás egy párhuzamos társadalomépítésben értelmezhető, mivel vannak a közös intézmények, és

vannak a tisztán magyar nyelvű intézmények, melynek okán egy szegregált intézményi struktúra alakult ki. Az említett fejezetben és a megkérdezett interjúalanyok véleménye alapján az is bizonyításra került, hogy azok a szakok, amik a román nyelven való tanulást teszik célszerűvé, nagymértékben hozzájárulhatnak az önkéntes asszimilációhoz.

Hipotézis 4: Románia európai uniós csatlakozásával megnyílt egy olyan kapu Románia és Magyarország között, amely lehetővé teszi az erdélyi és magyar diákok országok közötti átjárását. Az átjárhatóságnak köszönhetően könnyebbé vált mind az anyaországi, mind az erdélyi magyar diákok számára a felsőoktatási tanulmányok folytatása. A megnőtt mobilitás viszont az Európai Unió egészére vonatkozik, ami olyan kihívás, amivel mind a magyar, mind a román szembesülni kényszerül.

- részben igazolható

Indoklás: Az utolsó tézist – az első négygel ellentétben – az értekezésnek csak részlegesen sikerült igazolnia. A hipotézis vizsgálatához a disszertáció egyrészt az elméleti keretrendszerben foglaltakat, másrészt a 3.5 fejezet tartalmát, azzal együtt pedig a mélyinterjúk eredményeit vette alapul. A hipotézis kizárólag Románia európai uniós csatlakozásának fontosságát feltételezte, amikor a romániai magyar felsőoktatási piac kibővülésének indokait vizsgálta. Azonban a kutatási eredményeknek – ha nem is teljesen cáfolták meg, de – némiképp sikerült árnyalniuk ezt az állítást. A hipotézis ellenőrzésekor a vizsgálódás középpontjába került az is, hogy Románia oktatáspolitikájának alakulásában és változásában nem maga a csatlakozás időpontja tekinthető fordulópontnak, sokkal inkább a csatlakozási tárgyalások megkezdése és a Bolognai rendszerre való áttérés. A disszertáció vonatkozó fejezeteiből kitűnik, hogy a romániai oktatáspolitikai változása tekintetében egy folyamatról beszélhetünk, ami végeredményben a rendszerváltáskor kezdődött és napjainkban is tart. Ennek okán a román oktatáspolitikai változására egy folyamatként kell tekinteni, amelyben az európai uniós csatlakozás egy mérföldkő ugyan, viszont a romániai oktatáspolitikai változatossága és állandó alakulása miatt fokozatos átalakulásnak tekinthető. Az eredmények tehát azt igazolták, hogy az európai uniós csatlakozás előfeltételei, és az előzetes fontos lépések, mint az európai oktatási felsőoktatási térhez való csatlakozást elősegítő különböző eljárások és különböző mechanizmusok már valamilyen mértékben alkalmazódtak a felsőoktatásban. Ennek okán világossá vált, hogy maga az európai uniós csatlakozás egy mérföldkő és viszonyítási pont ugyan, de nem egy megszakítottási momentum. Ugyanakkor, az értekezés igazolta a hipotézis azon tézisének, miszerint az európai uniós csatlakozásnak köszönhetően olyan intézményi együttműködések jöttek létre, amelyek egy-egy szakterülethez fűződő közös képzési program

létrehozását célozzák. Ennek okán az elmúlt másfél évtizedben olyan lehetőségek nyíltak meg a román felsőoktatásra nézve, amelyek a csatlakozás előtt nem léteztek, vagy elképzelhetetlenek voltak. Az eredmények alapján a hipotézis részben igazolhatóságát alátámasztja, hogy a különböző európai uniós programok révén, mint az Erasmus, létrejött egy kapcsolati háló, amelynek köszönhetően kapcsolatok születtek nyugati egyetemekkel, akár magyarországi egyetemekkel is. A hipotézis részbeni bizonyítását és az európai uniós csatlakozás kulcsfontosságú szerepét alátámasztja továbbá a tény, hogy az oktatási piac megnyílása és a kedvező továbbtanulási feltételek megváltoztatták a romániai magyarok továbbtanulási mechanizmusait, mivel az átjárhatóságnak köszönhetően könnyebbé vált a romániai magyar diákoknak számára a felsőoktatásban való elhelyezkedés. A vonatkozó fejezetek és a megkérdezett interjúalanyok véleménye alapján az is láthatóvá vált, hogy az európai uniós tagság szerteágazó mobilitási lehetőséget nyitott meg a fiatalok számára is, amelynek köszönhetően Románia életében a csatlakozásig nem látott mértékben megnövekedett a hallgatói mobilitás mértéke, valamint érzékelhető egy ellentétes mozgás is az anyaországi magyar diákok romániai egyetemre való továbbtanulása révén. Az eredmények azt igazolták, hogy a hallgatói mobilitás növekedése nagy kihívást jelent a romániai magyar egyetemek számára, mivel a demográfiai csökkenésből adódó fogyatkozó magyar hallgatói létszám mellett az európai uniós csatlakozás által kialakult elszívó hatással is küzdeniük kell. Ezáltal létrejött egy új típusú romániai magyar migráció, mivel sok esetben a különböző tagállamokba tanulási célból elvándorolt diákok a tanulmányaik befejezése után ott helyezkednek el és már nem térnek vissza Erdélybe.

5.2. Következtetések és összegzés

Jelen értekezés azzal a céllal íródott, hogy megvizsgálja a romániai magyar felsőoktatás működését Románia európai uniós csatlakozásának fókuszba állításán keresztül. A kutatás arra kereste a választ, hogy milyen mértékben és módon változott meg Románia oktatáspolitikája, felsőoktatási rendszere az európai uniós csatlakozás óta és ez milyen hatással volt a romániai magyar középiskolai diákok továbbtanulására. A disszertáció a kitűzött célok megvalósításához, a kutatási kérdés megválaszolásához és az első részben megfogalmazott hipotézisek vizsgálatához szekunder és primer forrásokra, valamint szakértői mélyinterjúk alapján empirikus kutatási eredményekre támaszkodott. A disszertáció az elemzés tárgyát és a kutatási eredményeket két fő tartalmi egységben, elméleti és gyakorlati szempontok alapján, az

esettanulmány legfontosabb pontjait elméleti alapokba ágyazva kísérelte megvizsgálni és ismertetni.

Legelőször is, a disszertáció az elméleti keretrendszerben megvizsgálta azokat a legfontosabb elméleteket, amelyek az iskolázottsági esélyegyenlőtlenségeket magyarázzák a romániai magyar fiatalok esetében. Tárgyalta továbbá azt is, hogy az iskolázottsági elméletek hogyan értelmezik, hová helyezik a romániai magyarokat az intézményválasztásra vonatkozóan. Ennek alapján a fejezet górcső alá vette, mik azok a tényezők, amik meghatározhatják a romániai magyar diákok továbbtanulási szempontjait. Tárgyalta továbbá azt is, miszerint befolyással van-e a származási háttér a romániai magyar fiatalok életútjának alakulására, tapasztalható-e iskolázottsági esélyegyenlőtlenség a romániai magyar fiatalokra nézve. Az értekezés ezen fejezete vizsgálta emellett Románia népességének iskolázottság szerinti összetételének alakulását is, különös tekintettel a romániai magyarokra. Ezen felül a fejezet kitért arra is, hogy a különböző korcsoportokban hogyan alakul a felsőoktatásban a romániai magyar továbbtanulók aránya a romániai össznépességhez képest. Ennek alapján a fejezet tárgyalta a romániai magyar fiatalok társadalmi, strukturális helyzetét Romániában. Az elméleti alapok górcső alá vették továbbá a romániai magyar felsőoktatás jogi hátterének, törvényes keretének elemzését, bemutatását is. Mindemellett kiemelt figyelmet szenteltek a rendszerváltás után követő oktatási törvények történi áttekintésére, azok elfogadásának és későbbi többszöri módosításaink problémakörére, és az azokat meghatározó politikai erők szándékának, cselekedeteinek a bemutatására. A fejezet nagy hangsúlyt fektetett a romániai magyar felsőoktatás szerkezetének, működésének, funkcióinak a bemutatására a 2011-es román nemzeti oktatási törvény alapján, különös tekintettel a törvény felsőoktatást érintő újdonságaira, változásaira.

A disszertáció második fele, a kontextus c. részben, öt fejezetben mutatta be az értekezés főbb vizsgálódásainak pontjait. A fejezetek átfogóan taglalták a romániai felsőoktatás történéseit a rendszerváltás után, különös tekintettel az önálló magyar oktatási rendszer visszaállításának kérdéskörét. A fejezet tárgyalta továbbá az állami magyar egyetem létrehozása érdekében vívott küzdelem legfontosabb lépéseit, nehézségeit. A vizsgált időszakot megfigyelve, illetve a 2011. évi román nemzeti oktatási törvény kisebbségi felsőoktatásra vonatkozó rendelkezéseit vizsgálva kijelenthető, hogy a romániai magyar politikai érdekképviselőlet nyomásgyakorlása mellett sem jött létre egy olyan oktatási törvény vagy magasabb szintű politikai döntés Romániában, amely önálló intézményben, állami költségvetéssel stabil keretet ad a magyar nyelvű felsőoktatásnak. A 2011. évi román nemzeti

oktatási törvény 363. cikkelye leszögezi, hogy Romániában a kisebbségi felsőoktatás multikulturális és többnyelvű egyetemek keretében valósul, amely alapjaiban zárja ki az önálló, állami támogatású magyar egyetem létrehozását. Ugyanakkor az is látható, hogy az egyetemek multikulturális jellegének köszönhetően különös figyelmet kapott a többnyelvű oktatás (angol, magyar, német) ami segíti a romániai magyar hallgatókat. Mindemellett a 2011. évi román nemzeti oktatási törvény vizsgálata során az is láthatóvá vált, hogy a romániai magyar intézmények szélesebb autonómiával rendelkeznek a korábbihoz képest. Ennek magyarázata, hogy a törvény 123. cikkében a külön rendelkezik az egyetemek autonómiájáról, törvényes keretek között lehetőséget biztosít az egyetemi közösség számára, hogy meghatározza saját küldetését, intézményi stratégiáját, felépítését, tevékenységeik szervezetét és működését, valamint anyagi és humán erőforrásának kezelését.

A disszertáció ebben a fejezetben tárgyalta a rendszerváltás utáni magyar kormányok kisebbségpolitikáját, különös tekintettel a romániai magyar kisebbségre vonatkozó tevékenységére, intézkedésére. Megvizsgálta a magyar nemzetpolitikai intézményrendszert, amelyen keresztül láthatóvá vált a romániai magyar egyetemek anyaországi támogatottságának keretei, működési mechanizmusai. A fejezet különös hangsúlyt fektetett az anyaországi támogatások irányá következtében a romániai magyar hallgatók körében bekövetkezett polarizálódásának vizsgálatára. A vizsgálódás során bebizonyosodott, hogy a 2010-től radikálisan átalakuló magyar támogatáspolitikai és az ehhez igazított nemzetpolitikai intézményrendszer jelentősen átalakította a romániai magyar felsőoktatási rendszer szerkezetét azáltal, hogy a támogatásoknak köszönhetően létrejöhettek a Sapientia Alapítvány és maga a magyar állam által működtetett Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem. A vizsgálódás során a magyar kormány szerepvállalásáról az is bebizonyosodott, hogy a támogatások eredményeképp kiszélesedett a romániai magyar oktatási kínálat, ami kínáلكozó lehetőség a romániai magyar diákok számára, ugyanakkor az intézmények létrehozása a romániai magyar hallgatói népesség polarizálódását és hierarchizálódását is előidézte. Ez különösen nagy kihívás a romániai magyar egyetemek számára, mivel ahogy az értekezés elméleti részében bizonyításra került, a romániai magyar felsőoktatásban tanuló magyarok aránya elmarad a romániai össznépségtől. A fejezet külön vizsgálta a 2021-es román népszámlálás eredményeit a felsőoktatásra vonatkozóan. A fejezet rámutatott arra, hogy a magyarok demográfia csökkenése a korábbi népszámlálás adataihoz képest folytatódott, ami egy további kihívást jelent a szélesedő egyetemi kínálat mellett. Ennek okán a magyar állam által támogatott intézmények, illetve a román állami egyetemek közötti polarizálódás miatt verseny folyik az

amúgy sem népes romániai magyar diákságért. A vizsgálat eredményeként az is látható, hogy a magyar állam által létrehozott és támogatott egyetemek, valamint a román állam által működtetett egyetemek közötti verseny a tudományos elit megosztásához vezetett.

Az értekezés külön alfejezetben vizsgálta a romániai magyar fiatalok anyanyelven való továbbtanulásának intézményi lehetőségeit. A vizsgálódás során bebizonyosodott, hogy a romániai magyar fiatalok intézményi lehetőségei mind az anyanyelven való továbbtanulás, mind a szakkínálat gazdagságát és változatosságát illetően igen széleskörűek, ugyanakkor fény derült arra is, hogy bizonyos képzések nem, vagy csak részben elérhetőek magyar nyelven, így ezek elvégzéséhez elengedhetetlen a román nyelv ismerete. Az intézmények vizsgálata során az is körvonalazódott, hogy a magyar egyetemi oktatás egy párhuzamos társadalomépítésben értelmezhető, mivel vannak a közös intézmények, és vannak a tisztán magyar nyelvű intézmények, melynek okán egy szegregált intézményi struktúra alakult ki. Az említett fejezetben leírtak szerint és a megkérdezett interjúalanyok véleménye alapján az is bizonyításra került, hogy azok a szakok, amik a román nyelven való tanulást teszik célszerűvé, nagymértékben hozzájárulhatnak az önkéntes asszimilációhoz. A romániai magyar felsőoktatási intézmények vizsgálata során arra is fény derült, hogy a magyar kormány markáns szerepe mellett az egyháznak is nagy szerepe van a romániai magyar felsőoktatás alakulására, fejlődésére. Ezt bizonyítja, hogy a rendszerváltás után a romániai magyar felsőoktatás létrehozásában is kimondottan az egyház vállalt első számú szerepet a Partiumi Keresztény Egyetem Sulyok István Református Főiskolaként való elindulásával teljesen közösségi egyházi vonalon.

A disszertáció a felsőoktatás európai uniós kontextusa fejezete részletesen kitért az Európai Unió oktatáspolitikájának történetére, működésére és annak stratégiájára, módszereire. A fejezet nagy hangsúlyt fektetett az Európai Unió felsőoktatás-politikájának a bemutatására, majd ennek mentén vizsgálta meg Románia felsőoktatás-politikájának változását az európai uniós csatlakozás tükrében. A vizsgálódás során bebizonyosodott, hogy Románia oktatáspolitikájának alakulásában és változásában nem maga a csatlakozás időpontja tekinthető fordulópontnak, sokkal inkább a csatlakozási tárgyalások megkezdése és a Bolognai rendszerhez való integrálódás. A történeti áttekintés és a vizsgálat során kiderült, hogy a román oktatáspolitikai változása tekintetében egy folyamatról beszélhetünk, ami végeredményben rendszerváltáskor kezdődött és napjainkban is tart. Ennek okán a román oktatáspolitikai változására egy folyamatként kell tekinteni, amelyben az európai uniós csatlakozás egy mérföldkő ugyan, viszont a román oktatáspolitikai változatossága és állandó alakulása miatt

fokozatos átalakulásnak tekinthető. A vizsgálat során láthatóvá vált, hogy az európai uniós csatlakozásnak az előfeltételei, és az előzetes fontos lépések, az európai oktatási felsőoktatási térhez való csatlakozást elősegítő különböző eljárások és mechanizmusok már valamilyen mértékben alkalmazódtak a felsőoktatásban, amit a 2011. évi nemzeti román oktatási törvény szentesített, majd tovább vitt. Ugyanakkor a vizsgálódás alapján az is bebizonyosodott, hogy az uniós csatlakozás egy modernizációs folyamatot indított be Romániában, amelynek okán a felsőoktatási rendszer is elkezdett az európai oktatási trendekhez alkalmazkodni, illeszkedni és amely révén Románia is elindult az ún. „európaizálódás” felé. Ez a modernizációs folyamat egyben egy kényszer arra, hogy a román felsőoktatás valamilyen szinten idomuljon a nyugati elvárásokhoz és reagáljon a felsőoktatási tér kihívásaihoz. Az értekezés górcső alá vette az európai uniós csatlakozás révén elindult modernizációs folyamat pozitív eredményeit a felsőoktatásra nézve. A vizsgálódás eredményeként elmondható, hogy az európai uniós csatlakozásnak köszönhetően olyan intézményi együttműködések jöttek létre, amelyek egy-egy szakterülethez fűződő közös képzési program létrehozását célozzák. Ennek okán az elmúlt másfél évtizedben megnyíltak olyan lehetőségek a román felsőoktatásra nézve, amelyek a csatlakozás előtt nem léteztek, vagy elképzelhetetlenek voltak. Így a különböző európai uniós programok révén mint az Erasmus, létrejött egy kapcsolati háló, amelynek eredményeképp kapcsolatok születtek nyugati egyetemekkel, akár magyarországi egyetemekkel is. Ez a kapcsolati háló nem csak az oktatás, az Erasmus program, a tanulmányi részképzés, hanem a kutatás, a közös projektek, kutató egyetemek közötti együttműködés terén is érezhetővé vált. Így bizonyításra került, hogy a másfél évtized európai uniós tagság hozzájárult ahhoz, hogy Románia egyfajta kutatói szférába bekerüljön, láthatóvá váljon. A modernizációs folyamat egy másik eredménye, hogy az európai uniós tagsággal, de már maga a Bolognai rendszer bevezetésével átláthatóbbá, gyakorlatiasabbá vált az akkreditációs rendszer Romániában, és megkezdődött egyfajta professzionalizmus az akkreditációs folyamat tekintetében. A vizsgálódás során az is bizonyításra került, hogy az oktatási piac megnyílása és a kedvező továbbtanulási feltételek megváltoztatták a romániai magyarok továbbtanulási mechanizmusait, mivel az átjárhatóságnak köszönhetően könnyebbé vált a romániai magyar diákoknak számára a felsőoktatásban való elhelyezkedés. Az európai uniós tagság szerteágazó mobilitási lehetőséget nyitott meg a fiatalok számára is, amelynek eredményeképp Románia csatlakozásig nem látott mértékben megnövekedett a hallgatói mobilitás mértéke. Ugyanakkor, a hallgatói mobilitás növekedése nagy kihívást jelent a romániai magyar egyetemek számára, mivel a demográfiai csökkenésből adódó fogyatkozó magyar hallgatói létszám mellett az európai uniós csatlakozás által kialakult elszívó hatással is küzdeniük kell. Ezáltal létrejött egy

új típusú romániai magyar migráció, mivel sok esetben a különböző tagállamokba tanulási célból elvándorolt diákok a tanulásaik befejezése után ott helyezkednek el és már nem térnek vissza Erdélybe. Az értekezés a romániai magyar diákok továbbtanulási lehetőségeit és esélyeit is vizsgálta, melynek során bebizonyosodott, hogy a pénzügyi feltétel egyértelműen meghatározó tényező a pályaválasztásnál, így nyugati egyetemet legtöbb esetben csak tehető anyagi háttérrel rendelkező diákok választanak. A továbbtanulást meghatározó feltételek és célok vizsgálata során az is láthatóvá vált, hogy a romániai magyar diákok pályaválasztásában az anyaországi kötődés is meghatározó tényező. A romániai magyar fiatalok sok esetben arra is törekednek, hogy magyar környezetbe kerüljenek, ahol nem kisebbségi státuszban élnek ezáltal a magyarországi egyetemek elszívó hatásával is egyértelműen számolnia kell a romániai magyar egyetemeknek. A vizsgálódás során a kutatás arra a következtetésre jutott, miszerint az európai uniós csatlakozás következményeként megfigyelhető egy ellentétes mozgás is az anyaországi magyar diákok romániai egyetemre való továbbtanulása révén. Ennek egyik lehetséges magyarázata, hogy a magyarországi egyetemre való bejutási rendszer jóval összetettebb és nehezebb, mint a románé, de magyarázata lehet az is, hogy a romániai magyar egyetemeken számos olyan szak indul, ami Magyarországon vagy nem elérhető, vagy csak költséges képzési formában indul.

A kutatási eredményeket összefoglalva elmondható, hogy az alkalmazott módszerek segítségével a megfogalmazott négy hipotézisből a vizsgálódás során hármát teljesen, egyet pedig részlegesen sikerült bizonyítani. Az elemzés során beigazolódni látszottak az értekezés azon tézisei, miszerint a rendszerváltás óta nem született olyan magasabb szintű politikai döntés sem Romániában, amely önálló intézményben, állami költségvetéssel stabil keretet adna a magyar nyelvű felsőoktatásnak. Ugyanakkor az is bizonyításra került, hogy a 2011-es román nemzeti oktatási törvénynek köszönhetően a romániai intézmények decentralizáltak, pénzügyileg autonóm módon működnek, amelyekben nagy figyelmet kap a többnyelvű oktatás (angol, magyar, német) ami segíti a romániai magyar hallgatókat. A vizsgálódás eredményeiből látszik, hogy a magyar kormány felsőoktatást célzó évről-évre egyre több és nagyobb számú támogatást nyújt a romániai magyar felsőoktatásra nézve, amelynek következtében a romániai magyar hallgatók körében bizonyos polarizálódás figyelhető meg.

Az elemzés során világossá vált, hogy bár a magyar kormány nem tekinthető elsőszámú cselekvőnek a romániai felsőoktatás alakításában vagy kezelésében, ugyanakkor jelenléte, támogatási rendszere, szerepvállalása nagy befolyással bír a romániai magyar diákok továbbtanulására. A magyar kormány és a különböző egyházak által fenntartott

magánegyetemek létrejötte és működése a romániai magyarok demográfiai csökkenés mellett nagy kihívást jelentenek a román állam által működtetett magyar intézményeknek, melynek okán versenyhelyzet alakult ki a magyar hallgatókért. A kutatás eredményei arra engednek következtetni, hogy a romániai magyar fiatalok intézményi lehetőségei mind az anyanyelven való továbbtanulás, mind a szakkínálat gazdagságát és változatosságát illetően igen széleskörűek, ugyanakkor a vizsgálgódás során fény derült arra is, hogy bizonyos képzések nem, vagy csak részben elérhetőek magyar nyelven, így ezek elvégzéséhez elengedhetetlen a román nyelv ismerete. Az elemzés emellett az európai uniós csatlakozás romániai magyar felsőoktatásra gyakorolt szerepére vonatkozó feltételezéseket is képes volt egészében (vagy legalább részlegesen) bizonyítani. A disszertáció témaköre igyekezett rámutatni a romániai magyar felsőoktatást érő kihívásokra, a megoldatlan (megoldásra váró), többszereplős, az egész romániai magyarságot érintő demográfiai csökkenésre, iskolázottsági esélyegyenlőtlenségre és annak következményeire.

Összegezve, az értekezés arra a megállapításra jutott, hogy Románia európai uniós csatlakozása nagy hatással volt a romániai felsőoktatáspolitikára és felsőoktatási rendszerének alakulására, fejlődésére. Az európai uniós csatlakozás modernizációs folyamatot indított be Romániában, amelynek okán a felsőoktatási rendszer elkezdett az európai oktatási trendekhez alkalmazkodni, illeszkedni, és amely révén Románia is elindult az ún. „európaizálódás” felé. Az európai uniós csatlakozás eredményeképp létrejött egy olyan oktatási törvény, amely számos kiváltságot tartalmaz a kisebbségi felsőoktatás számára, amelynek köszönhetően átláthatóbbá, gyakorlatiasabbá vált a romániai magyar felsőoktatási rendszer. A vizsgált kérdéskör ezen felül olyan további, nehezen megválaszolható kérdéseket is felvet, hogy hol húzódnak a különböző szereplők, mint a magyar kormány és az egyház támogatásainak határai; mindemellett olyan dilemmákkal is szembesít, mint a romániai magyar diákok esélyegyenlőtlenségei, valamint a megnyílt oktatási piac következtében létrejött új típusú migráció.

Az értekezés zárásaként, a konklúziók levonásával és mintegy befejező gondolatként célszerű kitérni arra, hogy a disszertáció terjedelmi és logikai és időbeli korlátai nem adtak lehetőséget a vizsgált témakör minden releváns vonatkozásának részletes tárgyalására, vagy legújabb fejleményeinek említésére. Ide tartozik többek között az időközben elfogadott új román oktatási törvény áttekintése, elemzése, amely új kiváltságokat jelent a kisebbségek számára a felsőoktatásban; a magyarországi egyetemek hallgatói mobilitásának, beiskolázottsági adatainak részletes vizsgálata a romániai magyar egyetemek vonatkozásában,

valamint a szomszédos országok kisebbségi felsőoktatási rendszereinek összehasonlítása a romániai magyar felsőoktatási rendszerrel. E kérdéskörök a kutatás lehetséges további irányai szerint kezelendők.

FELHASZNÁLT IRODALOM

A *Bolognai folyamat* (2001): (Miniszteri nyilatkozatok magyarul, 1998-2001) Digitális kiadás: <http://epa.oszk.hu/01500/01551/00018/pdf/1078.pdf> Educatio 2001/4. In: „Bologna beyond 2010” Background paper for the BFUG. Leuven/Luovain-la-Neuve, 28-29 April 2009. utolsó hozzáférés: 2023.02.22.

Amaral, Alberto & Magalhaes, António (2001): *On Markets, Autonomy and Regulation. The Janus Head Revisited*. Higher Education Policy, March 2001, Vol. 14, No. 1. 7-20 p.

Archer Margaret S. (1988): *Az oktatási rendszerek expanziója*. Iskolamester 4, Oktatókutató Intézet, Budapest, 3-28 o.

A Székely Nemzeti Tanács Sajtószolgálat (2021): [A Magyar Országgyűlés a székelyek mellett](#) utolsó hozzáférés: 2021.03.19.

Az első tíz év. Sapientia EMTE. Scientia Kiadó, Kolozsvár, 2010. Forrás: <https://issuu.com/sapientiaemte/docs/azelsotizevsapientiaemte> utolsó hozzáférés: 2023.03.01.

Az erdélyi Sapientia Egyetem története. Kronológia. Forrás: <http://www.kozpont.ro/hirek/hirhatter/az-erdelyi-sapientia-egyetem-toertenete-kronologia/> utolsó hozzáférés: 2023.07.11.

Babbie, Earl (1998): *A társadalomtudományi kutatás gyakorlata*, Budapest: Balassi Kiadó.

Babeş-Bolyai Tudományegyetem magyar nyelvű képzései. Forrás: https://www.ubbcluj.ro/hu/programe_academicice/ utolsó hozzáférés: (2023. 06. 22.)

Bakacsi Gyula – Dávid László – Hauer Melinda – Szilágyi Pál – Tonk Márton (2006): *Per aspera ad astra – Az Erdélyi Magyar Tudományegyetem első öt éve. In Quo vadis Sapientia?* Jakabffy Elemér Alapítvány. Forrás: http://www.jakabffy.ro/magyarkisebbseg/pdf/2006_X_1-2_3_Forum.pdf utolsó hozzáférés: 2021.11.08.

Bakk Miklós (2003): *A román Alkotmány módosítása – a szerves fejlődés határpontján*. In. Regio, 2003/4, 91- 105 o.

Bakonyi Károly (2001): *Sorbonnetól Prágáig: A Bologna Folyamat*. Magyar Felsőoktatás, 2001/9. sz.

Balcerowicz Leszek (1995): *Research and Education in the Post-Communist Transition*. In: Western Paradigms and Eastern Agenda: A Reassessment. Transformation of the National Higher Education and Research Systems of Central Europe. Institut für die Wissenschaften for Menschen.

Balázs Sándor (1997): *A Bolyai egyetem... lett, hogy ne legyen*. In: Magyar Kisebbség. 1997/3. In: www.hhrf.org/magyarkisebbsseg/ utolsó hozzáférés: 2021.04.15.

Barabás Béla, Péter Mihály és Péter H. Mária (1996): *A marosvásárhelyi magyar nyelvű orvos és gyógyszerészképzés 50 éve*. Budapest, Teleki L. Alapítvány.

Barna Gergő (2016): *Az oktatás számokban. A romániai magyar közoktatás 1990 és 2014 között*. In: Barna G., Kapitány B., Kiss T., Márton J., Toró T.: *Iskolák veszélyben. Tanulmányok a Székelyföldön kívüli magyar oktatás helyzetéről*. Kolozsvár: Nemzeti Kisebbségkutató Intézet. 11–32.

Barna Gergő (2021): *Diákok nemzetisége a magyar iskolahálózatban*. Erdélystat, 2021. 09. 14.

Bárdi Nándor (2004): *Tény és való: A budapesti kormányzatok és a határon túli magyarság kapcsolattörténete, problémakatalógus*, Pozsony: Kalligram Könyvkiadó.

Bárdi Nándor (2008): *Kisebbségi magyar közösségek a 20. században*, Budapest: Gondolat Kiadó

Bartha Ildikó (2016): *A felsőoktatás és a szabad mozgáshoz való jog az Európai Unió Bíróságának ítélkezési gyakorlatában*. PRO FUTURO - A JÖVŐ NEMZEDÉKEK JOGA, 6 (1). pp. 134-156.

Berki Anna, Ulicsák Szilárd, Bárdi Nándor (2001): *AZ ERDÉLYI MAGYAR TUDOMÁNYEGYETEM MEGVALÓSÍTHATÓSÁGI TANULMÁNYA*, Budapest: Határon Túli Magyarok Hivatala

Bihari Mihály (2005): *Magyar politika 1944-2004 –Politikai és hatalmi viszonyok*. Budapest: Osiris Kiadó.

Bilbók Karola (2023.01.26): *A népszámlálás addig jó, míg nem nézünk a számok mögé. Jóvanazúgyis?*, január 26. Forrás: <https://atlatzo.ro/napi-politika/hirek/nepszamlalas-romania-elozetes-magyarok-romak-romanok-anyanyelv/>, utolsó hozzáférés: 2023. 03. 02.

Bíró A. Zoltán (1995): *Stratégiai javaslatok a székelyföldi főiskolai szintű képzési szerkezet kialakításához*. [Digitális kiadás.] https://adatbank.ro/html/alcim_pdf1481.pdf utolsó hozzáférés: 2023.07.23.

Bíró Blanka (2022): *Bukásra áll Románia az oktatási egyenlőség, méltányosság terén is*. Kronikaonline.ro, november 29. Forrás: <https://kronikaonline.ro/erdelyi-hirek/bukasra-allunk-az-oktatasi-egyenloseg-teren-is-meltanyossagbol-is-elegtelenre-vizsgazik-romania-az-eb-tanugyi-jelentese-szerint> utolsó hozzáférés: 2024. 03. 22.

Bîrzea Cézár (2002): *Education policy in Education for Democratic Citizenship and the Management of Diversity Policy in South East Europe*, Stocktaking Research Project. Country Report: Romania. 49-128 p.

Bîrzea Cézár (1994): *Educational Policies of the Countries in Transition*. Strasbourg, Concil of Europe Press, 7-180 p.

Bîrzea Cézár (1996): *Educational Reform and Power Struggles in Romania*. In. European Journal of Education, Vol. 31, No. 1.93-109 p.

Bloosfeld, Hans Peter - Shavit Yossy. (1993): *Persistent Inequality: Changing Educational Attainment in Thirteen Countries*. Boulder, Colo: Westview Press.

Bodó Barna, Márton János. (2012): *Magyar iskolaválasztás Erdélyben*. Kisebbségkutatás, 21. 3. 418–472.

Bodó Barna (2009): *Egyetemépítés és multikulturalitás*. In: Balázs Sándor - Bodó Barna - Csetri Elek - Gaál György - Kónya - Hamar Sándor - Somai József: *Fehér könyv az erdélyi magyar felsőoktatás kálváriájáról*. Kolozsvár: Bolyai Egyetem Barátainak Egyesülete.

Bolognai Nyilatkozat (1999). Forrás: <https://tka.hu/docs/palyazatok/bolognainyilatkozat1410131206.pdf> utolsó hozzáférés: 2024.05.30.

Bölony György–Hubai László (2020): *Magyarország kormányai 1848-2004* [Digitális kiadás.] Budapest: Akadémiai Kiadó. <https://doi.org/10.1556/9789634544753> Letöltve: https://mersz.hu/hivatkozas/m775mk_5_p188#m775mk_5_p188 (2021.12.16.)

Bourdieu Pierre (1983/1998): *Gazdasági tőke, kulturális tőke, társadalmi tőke*. In Lengyel

György és Szántó Zoltán (szerk.). *Tőkefajták: A társadalmi és kulturális erőforrások szociológiája*. Aula, Budapest.

Borsi Balázs (2023): *Kelemen Hunor a Maszolnak: nincs ok az ünneplésre, de a pánikra sem*. Maszol.ro, december 30. Forrás: <https://maszol.ro/belfold/Nepszamlalas-2022-Kelemen-Hunor-a-Maszolnak-nincs-ok-az-unneplesre-de-a-panikra-sem>; utolsó hozzáférés: 2023. 03. 11.

Cártáná, C. (2000): *Társadalmi mobilitás Romániában. Kvantitatív és kvalitatív aspektusok országos és regionális szinten*. Sociologie Românească, 1.

Csata István (2005): *Az erdélyi magyar fiatalok értékeiről*. In: *A perifériáról a centrumba: az erdélyi fiatalok helyzetképe az ezredforduló után*. pp. 133-161.

Csata István, Kiss Tamás: (2019): *Népesedési perspektívák Erdélyben: 2011–2031*. A magyar anyanyelvűek számának és arányának várható alakulása. Erdélystat, 2019. 04. 23.

Csata Zsombor, Dobos Ferenc, Kiss Dénes, Kiss Tamás (2001): *Az autonóm lét kihívásai kisebbségben*. Balázs Ferenc Intézet-Books in Print-Osiris.

Csata Zsombor, Kiss Tamás (2003): *Migrációs potenciál Erdélyben*. Erdélyi Társadalom: Szociológiai Szakfolyóirat: A Kolozsvári Babeş-Bolyai Tudományegyetem Szociológia Tanszéke Magyar Tagozatának Folyóirata 1: (2) pp. 7-38.

Csata Zsombor (2004): *Iskolázottsági esélyegyenlőtlenségek az erdélyi magyar fiatalok körében*. Erdélyi Társadalom: Szociológiai Szakfolyóirat: A Kolozsvári Babeş-Bolyai Tudományegyetem Szociológia Tanszéke Magyar Tagozatának Folyóirata 2: (1) pp. 99-132.

Csata Zsombor (2005): *Az iskolázottsági esélyek társadalmi meghatározottsága az erdélyi magyar fiatalok körében*. In: *A perifériáról a centrumba: az erdélyi fiatalok helyzetképe az ezredforduló után*. pp. 75-107. (2005)

Csata Zsombor, Dániel Botond (2006): *Pályakezdő fiatalok a munkaerőpiacon*. Erdélyi Társadalom: Szociológiai Szakfolyóirat: A Kolozsvári Babeş-Bolyai Tudományegyetem Szociológia Tanszéke Magyar Tagozatának Folyóirata 4: (1) pp. 7-27.

Csata Zsombor (2015): *Ethnicity and Economy. A Research Agenda for Transylvania*. Erdélyi Társadalom: Szociológiai Szakfolyóirat: A Kolozsvári Babeş-Bolyai Tudományegyetem Szociológia Tanszéke Magyar Tagozatának Folyóirata (3) pp. 9-24.

Csata Zsombor (2018): *Economy and Ethnicity in Transylvania*. In: Kiss, Tamás; Székely, István; Toro, Tibor; Nándor, Bárdi; Horváth, István (szerk.) *Unequal Accommodation of Minority Rights*, Palgrave. pp. 345-379.

Csata Zsombor (2019): *Etnikai párhuzamosságok az erdélyi gazdaságban*. REGIO: Kisebbség Kultúra Politika Társadalom 27: (1) pp. 37-80.

Csata Zsombor, Roman Hlatky, Amy H. Liu, Ariel Pitre Young (2021): *The economic effects of the territoriality principle*. *Language Problems & Language Planning* 45: (2) pp. 165-187.

Csata Zsombor, Hlatky Roman, Liu Amy H. (2023): *Ethnic Polarization and Human Development: The Conditional Effects of Minority Language Recognition*. *STUDIES IN COMPARATIVE INTERNATIONAL DEVELOPMENT* 58: pp. 79-102.

Cseke Péter (2022): *Fejtelenség az erdélyi magyar felsőoktatásban: az állami képzés kárára erősödik a magyar kormány támogatásával a Sapientia*. Transtelex.ro, december 15. Forrás: <https://transtelex.ro/best-of/2022/12/15/fejtelenseg-az-erdelyi-magyar-felsooktatásban-az-allami-kepzes-karara-erosodik-budapesti-tamogatással-a-sapientia> utolsó hozzáférés: 2023. 05. 24.

Cseke Péter Tamás (2015): *A körmére néz a Partiumi Keresztény Egyetemnek a Sapientia Alapítvány*. Maszol.ro, szeptember 28. Forrás: <https://www.maszol.ro/index.php/tarsadalom/53646-a-kormere-nez-a-partiumi-keresztény-egyetemnek-a-sapientia-alapitvány> utolsó hozzáférés: 2023. 05. 30.

Cseke Péter Tamás (2022): *Kozmetizálás vagy reform? Az új közoktatási törvény tervezetéről kérdeztük a pedagógusszövetség szakmai alelnökét*. Transtelex.ro, július 20. Forrás: <https://transtelex.ro/kozelet/2022/07/20/kozmetizalas-vagy-reform-az-uj-tanugyi-torvenyrol-kerdeztuk-a-pedagogusszovetseg-szakmai-alelnoket> utolsó hozzáférés: 2022. 06. 21.

Cseke Péter Tamás (2016): *Beolvashatják a Sapientiába a Partiumi Keresztény Egyetemet*. Maszol.ro, március 2. Forrás: <https://maszol.ro/belfold/61012-beolvashatjak-a-sapientiaba-a-partiumi-keresztény-egyetemet> utolsó hozzáférés: 2023. 05. 31.

Cerych Ladislav (1995): *Educational Reforms in Central and Eastern Europe*, *European Journal of Education*. Vol. 30. No. 4. 5-14 p.

Chiribuca Dan, Magyarai Tivadar (2003): *The Impact of Minority Participation in Romanian Government*. In. *A New Balance: Democracy and Minorities in Post-Communist Europe*. Robotin, Monica and Salat, Levente (ed), LGI Books.73-99 p.

Chiribuca Dan (2001): *Evaluation of the policy impact of minority participation in governance in Romania*. In. <http://www.nispa.sk/news/chiribuca.rtf>. utolsó hozzáférés: 2021. 03. 22.

ClarkBurton R. and Neave, Guy R. (1992): *Encyclopedia of Higher Education*. Vol. 2-3. Pergamon Press.

Clark Burton. R (1983): *The Higher Education System. Academic Organization In Cross-National Perspective*, University of California Press. 87-96, 145-149, 211-227 p.

Cseke Péter (2022): Kozmetizálás vagy reform? Az új közoktatási törvény tervezetéről kérdeztük a pedagógusszövetség szakmai alelnökét. Transtelex.ro, 07.20.

Forrás:<https://transtelex.ro/kozelet/2022/07/20/kozmetizalas-vagy-reform-az-uj-tanugyi-torvenyrol-kerdeztuk-a-pedagogusszovetseg-szakmai-alelnoket> utolsó hozzáférés: 2023.03.18.

Csigó Péter – Kovács Éva (2000): *Európai integráció vagy/és kisebbségpolitika? – A román-magyar alapszerződés sajtóvitája*. In. *Diskurzusok a vándorlásról*, Budapest, 252 – 277 o.

Diplomások száma az Európai Unióban 2022-ben: *More women than men held tertiary degrees in 2022*. Forrás: <https://ec.europa.eu/eurostat/en/web/products-eurostat-news/w/ddn-20230530-3> utolsó hozzáférés: 2024. 07. 05.

Debreczeni József (2002): *Orbán Viktor*. Budapest: Osiris Kiadó, Budapest.

Demény Gyöngyvér (2002): *Kisebbségek oktatási jogai és a magyar tannyelvű felsőfokú oktatás Romániában*. Magyar Kisebbség.

Fábián Gyula (2005): *A csatlakozási szerződés – Az átmeneti rendelkezések és védzáradékok perspektívájából*. Európai Jog 2005/5. pp. 24-29.

Feischmidt Margit: Az empirikus kutatások kvalitatív módszereinek episztemológiai alapvetései. Forrás:

https://mmi.elte.hu/szabadbolcseszlet/mmi.elte.hu/szabadbolcseszlet/indexa2f3.html?option=com_tanelem&id_tanelem=829&tip=0 utolsó hozzáférés: 2023.04.22.

Európai Unió Bírósága (2019): [Az Európai Unió Bírósága 24/19. sz. sajtóközlemény](#) utolsó hozzáférés: 2021.03.12.

Erasmus Mundus (2023): Forrás:

https://erasmusplusz.hu/erasmus_centralizalt_palyazatok/erasmus-mundus utolsó hozzáférés: 2023.02.26.

Erdei Itala - Papp Z. Attila (2001): *A romániai magyar hallgatók a felsőfokú képzésben*. In: Bodó Barna (szerk.): *Romániai magyar évkönyv 2001*. Szórvány Alapítvány-Polis, Temesvár-Kolozsvár.

Erdei Itala (2005): *Hallgatói mobilitás a Kárpát-medencében*. In: *A perifériáról a centrumba: az erdélyi fiatalok helyzetképe az ezredforduló után*. pp. 108-129.

erdely.ma (2021): „Május hetedikéig Székelyföldért megmozgatjuk Európát!” erdely.ma, február 8. Forrás: <https://www.erdely.ma/majus-hetedikeig-szekelyfoldert-megmozgatjuk-europat> utolsó hozzáférés: 2023.02.01.

Erdelystat (2021): *Erdelystat: a romániai iskolák közel tíz százalékában zajlik magyar nyelvű oktatás*. maszol.ro, január 28. Forrás: <https://maszol.ro/belfold/Erdelystat-a-romaniai-iskolak-kozel-tiz-szazalekaban-zajlik-magyar-nyelvu-oktatas> utolsó hozzáférés: 2024.03. 14.

Feischmidt Margit: *Az empirikus kutatások kvalitatív módszereinek episztemológiai alapvetései*, Forrás:

https://mmi.elte.hu/szabadbolcseszlet/mmi.elte.hu/szabadbolcseszlet/indexa2f3.html?option=com_tanelem&id_tanelem=829&tip=0 utolsó hozzáférés: 2023.10.26.

Florin Streteanu (2023): *A Kolozsvári Babeş–Bolyai Tudományegyetem Magyar Tagozatának Szervezeti és Működési Szabályzata*, Forrás: https://www.ubbcluj.ro/hu/despre/organizare/linia_maghiara utolsó hozzáférés: 2023.05.18.

Flóra Gábor (2000): *National Minority Rights and Policies in Romania*. In: John, S Micgiel (szerk.) *The Transformations of 1989-1999: Triumph or Tragedy?*, Columbia University (2000) pp. 39-52.

Flóra Gábor, Szilágyi Georgina (2005): *Church, Identity, Politics: Ecclesiastical Functions and Expectations Toward Churches in Post-1989 Romania*. In: Victor, Roudometof; Alexander, Agadjanian; Jerry, Pankhurst (szerk.) *Eastern Orthodoxy in a Global Age: Tradition Faces the 21st Century*, AltaMira Press (2005) pp. 109-143.

Flóra Gábor, Szilágyi Georgina, Victor Roudometof (2005): *Religion and National Identity in Post-Communist Romania*. JOURNAL OF SOUTHERN EUROPE AND THE BALKANS 7: (1) pp. 35-55.

Flóra Gábor, Szilágyi Georgina (2008): *Religious Education and Cultural Pluralism in Romania*. In: Pusztai, Gabriella (szerk.) *Education and Church in Central- and Eastern-Europe at First Glance*, Center for Higher Education Research and Development, University of Debrecen, pp. 159-172.

Flóra Gábor (2017): *Competing Cultures, Conflicting Identities: the Case of Transylvania*. In: Lord, C; Iliina-Strietska, O (szerk.) *Parallel Cultures. Majority/Minority Relations in the Countries of the Former Soviet Bloc*, Routledge (2017) pp. 125-146.

Flóra Gábor (2020): *...This Land Belongs To..." Regional Interpretations of the National Idea in Transylvania*. Lambert Academic Publishing (LAP)

Flóra Gábor (2021): *A partiumi magyar egyetemépítés első évtizede*. Partiumi Egyetemi Szemle 20: (1) pp. 3-21.

Flóra Gábor, Belenyi Emese (2022): *Language Use and Identity in Minority Hungarian and Hungarian–Romanian Deaf Families*. JOURNAL OF DEAF STUDIES AND DEAF EDUCATION 27: (2) pp. 193-201.

Flóra Gábor (2022): *Transzilvanizmus és nemzettudomány*. In: N., Császi Ildikó; Balázs, Géza; Pálfi, József (szerk.) *A 360 éves Váradi Biblia; A Váradi Biblia története, hatása: a nyelv, mint létformáló hatalom*, Partium Kiadó; Királyhágómelléki Református Egyházkerület (2022) pp. 109-121.

Gaál György (2012): *Egyetem a Farkas utcában: A kolozsvári Ferenc József Tudományegyetem előzményei, korszakai és vonzatai*. Harmadik, átdolgozott és bővített kiadás. Kolozsvár, Scientia Kiadó.

Gál László (2024): *Románia az utolsó az EU-ban a felsőfokú végzettséggel rendelkezők arányát tekintve*. Transtelex.ro, május 29. Forrás: <https://transtelex.ro/eletmod/2024/05/27/romania-sereghajto-az-eu-ban-a-felsofoku-vegzettseggel-rendelkezo-k-aranyat-tekintve> utolsó hozzáférés: 2024.06.19.

Gál László (2024): *Az oktatási minisztérium szerint is a BBTE Románia legjobb egyeteme.* Transtelex.ro, május 9. Forrás: <https://transtelex.ro/kozelet/2024/05/09/az-oktatasi-miniszterium-szerint-is-a-bbte-romania-legjobb-egyeteme> utolsó hozzáférés: 2024.06.26.

Gábor Kálmán (2005): *Előzetes hipotézisek a határon túli magyar fiatalok helyzetének az értelmezéséhez.* In: *A perifériáról a centrumba: az erdélyi fiatalok helyzetképe az ezredforduló után.* pp. 9-22.

Gazda Árpád (2007): *A magyar kormány külpolitikája: egyéves mérleg.* július 20. Forrás: https://kronikaonline.ro/szempont/a_magyar_kormany_kulpolitikaja_egyeves_merleg#ű

Gyakori kérdések a népszámlálásról (2023): Forrás: <https://www.nepszamlalas.ro/gyik> ; utolsó hozzáférés: 2023.03.08.

Geréb László (2008): *Humántőke beruházás és migráció Erdélyben.* Doktori Értekezés, Székelyudvarhely

Halász Gábor (2012): *Az oktatás az Európai Unióban - Tanulás és együttműködés,* Új Mandátum Könyvkiadó

Hvg (2020.04.16.):

[Meghosszabbítanak a nemzeti régiokrol szolo europai polgari kezdemenyezes alairasana k a hataridejet](#) utolsó hozzáférés: 2021.03.12.

Izsák Balázs (2020.): [Az aláírásgyűjtés új határideje 2021. február 7.](#) sznt.org, utolsó hozzáférés: 2021.03. 16.

John Harry Goldthorpe (1996): *Class Analysis and the Reorientation of Class Theory: the Case of Persisting Differentials in Educational Attainment.* British Journal of Sociology, 47.

Jürgen Zinneker (1993a): *A fiatalok a társadalmi osztályok terében (első kiadás 1986).* In: Gábor K.(szerk.): *Civilizációs korszakváltás és ifjúság.* Szociológiai műhely, Szeged

Kapitány Balázs (2016): *Lemorzsolódási pontok a romániai magyar oktatási rendszerben.* In: Barna G., Kapitány B., Kiss T., Márton J., Toró Tibor: *Iskolák veszélyben. Tanulmányok a Székelyföldön kívüli magyar oktatás helyzetéről.* Kolozsvár: Nemzeti Kisebbségkutató Intézet. 61–98.

Kántor Zoltán (2002): *A Státustörvény: Előzmények és kedvezmények* [Digitális kiadás.] Teleki László Alapítvány. https://adatbank.transindex.ro/html/cim_pdf372.pdf (2021.12.20.)

Kecskés Balázs (2003): *Az EU oktatáspolitikája, és magyarországi vonatkozásai,*

Forrás: <http://www.doksi.hu/get.php?order=DisplayPreview&lid=3220&p=2>, utolsó

hozzáférés: 2023.02.20.

Kelemen Beáta – Béres Katalin (2015): *Az EU-integráció hatása a román migrációra és személymozgásra.* Scriptura 2015/1. pp. 134-152.

Kelemen Nóra, Kollár Beáta (2007): *A tudás hordozói: oktatás és kutatás-fejlesztés.* Statisztikai Szemle, 85. évfolyam 12. szám Forrás:

https://www.ksh.hu/statszemle_archive/2007/2007_12/2007_12_1033.pdf; utolsó hozzáférés:

2024.06.27.

Kiss Tamás (2023): *Romániai népszámlálás: torzíthatnak az adatok,* Világgazdaság, január 7.

Forrás: <https://www.vg.hu/nemzetkozi-gazdasag/2023/01/romaniai-nepszamlalas-torzithatnak-az-adatok>, utolsó hozzáférés: 2023. 03. 04.

Kiss Tamás (2023) *Arányaiban az országosnak a kétszerese a magyar népesség fogyása.*

Transtelex, január 7. Forrás: <https://transtelex.ro/best-of/2023/01/07/kiss-tamas-szociologus-aranyaiban-az-orszagosnak-a-ketszerese-a-magyar-nepesseg-fogyasa> utolsó hozzáférés: 2023.

03. 28.

Kiss Tamás (2023): *Így fogynak az erdélyi magyarok.* HVG, 2023/2.

Kiss Tamás (2023): *Intézményi gyarmatosítás.* HVG, 2023/4.

Kollár Dávid – Pillók Péter (2021): *Intézményi bizalom és a népszámlálás megítélése.* Századvég, 2021/3.

Komenczi Bertalan (2001): *Az Európai Bizottság memoranduma az egész életre kiterjedő tanulásról.* Új Pedagógiai Szemle, 2001/június. Forrás:

<https://epa.oszk.hu/00000/00035/00050/2001-06-eu-Komenczi-Europai.html> utolsó

hozzáférés: 2023. 07. 08.

Kovács János (2015): *rendszerátvitelt követő kormányok politikai és gazdasági teljesítménye III. –Az első Orbán-kormány.* Iránytű Intézet, 2015. 05. 27.

Forrás: <https://docplayer.hu/159584-A-rendszeratvitelt-koveto-kormanyok-politikai-es-gazdasagi-teljesitmenye-iii-az-első-orban-kormany.html> utolsó hozzáférés: 2020. 01. 20.

Kozma Tamás (2003): *Akkreditációs politikák.* In. *Felsőoktatási akkreditáció Európában.*

Szerk. Kozma Tamás - Rébay Magdolna, No. 242. 2003. 70-86 old.

- Kozma Tamás (1998): *Expanzió*. In. *Educatio*, Tavasz. 7 évfolyam, 1 szám, 5-19 old.
- Kozma Tamás (1994): *Nemzetközi trendek*. In. *Educatio*, 1994. 1 szám, 16-24 old.
- Kozma Tamás (1991): *Oktatáspolitikai tájoló*. In. *Educatio* 1991/1, 3-12 old.
- Kőrössy Andrea (2016): *Krizishelyzetben a romániai felsőoktatás*. erdelyinaplo.ro, október 16.
Forrás: <https://erdelyinaplo.ro/aktualis/osszeallitasok/krizishelyzetben-a-romaniai-> utolsó hozzáférés: 2022.06.22.
- Kuipers, J. E. (2004): *A Romániai Magyar Demokrata Szövetség (RMDSZ) által a román Parlamentbe benyújtott, a nemzeti kisebbségekre és a nemzetiségi oktatásra vonatkozó két törvénytervezet értékelése*. In. *Magyar Kisebbség*, 1997/1. www.hhrf.org/magyarkisebbsseg/. Utolsó hozzáférés: 2004.04.30.
- kronikaonline.ro, (2021.): *Nemzeti régiók: egy héttel a határidő lejártá előtt a hetedik országban is összegyűlt a szükséges számú aláírás*. Forrás: <https://kronikaonline.ro/erdelyi-hirek/nemzeti-regiok-egy-hettel-a-hatarido-lejarta-elott-a-hetedik-oroszagban-is-osszegyult-a-szukseges-szamu-alairas>, utolsó hozzáférés: 2021.03.16.
- Kvale, Steinar (2005): *Az interjú. Bevezetés a kvalitatív kutatás interjútechnikáiba*. Jászöveg Műhely, Budapest.
- Loboda Zoltán (2003): *Az oktatás és Európa, március 10.* Forrás: <http://www.nefmi.gov.hu/kozoktatasi/modszertani-lapok/loboda-zoltan-oktatasi>, utolsó hozzáférés: 2023.02.20.
- Loboda Zoltán (2016): *Az Európai Unió oktatáspolitikája, az oktatás területére irányuló uniós cselekvés jellemzői*. In: *Az Európai Unió az oktatásról –stratégiai irányok és értelmezések*. Budapest: Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet.
- Magna Charta Universitatum*: Forrás: <https://www.magna-charta.org/magna-charta-universitatum> utolsó hozzáférés: 2023.02.22.
- Magyar Nemzet (2007): *Nem létező magyar külpolitikai álláspontok*, július 15. Forrás: <https://magyarnemzet.hu/archivum-magyarnemzet/2007/07/nem-letezo-magyar-kulpolitikai-allaspontok> utolsó hozzáférés: 2023.01.10.
- Magyar Távirati Iroda (MTI) (2015): *Az RMDSZ szerint a jelenlegi román oktatási törvényt kellene alkalmazni*, május 8. Forrás: <https://infostart.hu/kulfold/2015/05/08/az-rmdsz-szerint->

[a-jelenlegi-roman-oktatasi-torvenyt-kellene-alkalmazni-724920](#) utolsó hozzáférés: (2023. 06. 20.)

Magyar távirati iroda (MTI) (2020): *Fekete március: 30 éve történtek a véres magyar–román összecsapások Marosvásárhelyen*, március 19. Forrás: https://www.politicalcapital.hu/konyvtar.php?article_read=1&article_id=886 utolsó hozzáférés: (2022. 04. 26.)

Magyar Távirati Iroda (MTI) (2021): *Beperelték a marosvásárhelyi orvosi egyetemet - folytatódik a vita*, november 22. Forrás: https://eduline.hu/felsooktatas/Bepereltek_a_marosvasarhelyi_orvosi_egyetem_VCN75R utolsó hozzáférés: 2024. 06. 14.

Magyar Távirati Iroda (MTI) (2023): *Az új romániai oktatási törvény elfogadása az RMDSZ legfőbb prioritása a parlament tavaszi ülészakán*, február 2. Forrás: <https://infostart.hu/kulfold/2015/05/08/az-rmdsz-szerint-a-jelenlegi-roman-oktatasi-torvenyt-kellene-alkalmazni-724920> utolsó hozzáférés: (2023. 06. 21.)

Magyar Távirati Iroda (MTI) (2023): *Elfogadta a román parlament a Művelt Románia oktatási országprojekt törvénytervezeteit*, hirado.hu, május 22. Forrás: <https://hirado.hu/kulfold/cikk/2023/05/22/elfogadta-a-roman-parlament-a-muvelt-romania-oktatasi-orzagprojekt-torvenytervezeteit> utolsó hozzáférés: (2023. 06. 22.)

Makkay József (2018): *A multikulturális felsőoktatás illúziója*. erdelyinaplo.ro, február 9. Forrás: <https://erdelyinaplo.ro/oktatas/a-multikulturalis-felsooktatas-illuzioja> utolsó hozzáférés: (2022. 01. 11.)

Makkay József (2022): *Magyar egyetemen születnek nemzetstratégiai célok – Tonk Márton, a Sapientia rektora a felsőoktatás kihívásairól*. krónikaonline.ro, október 7. Forrás: <https://kronikaonline.ro/erdelyi-hirek/tonk-marton-a-sapientia-emte-rektora-a-felsooktatas-kihivasairol-a-roman-allami-tamogatas-eselyeirol>) utolsó hozzáférés: 2024. 03. 16.

Makkay József (2023): *Népszámlálás: megszépített román statisztikák?* Magyar Nemzet, január 14. Forrás: <https://magyarnemzet.hu/lugas-rovat/2023/01/nepszamlalas-megszepített-roman-statisztikak>, utolsó hozzáférés: 2023. 03. 16.

Mandel Kinga Magdolna (2005): *A konszenzusos felsőoktatás-politika esélye Romániában*. In: Pusztai Gabriella (szerk.): *Régió és oktatás európai dimenzióban*. Debrecen: Doktoranduszok Kiss Árpád Közhasznú Egyesülete

Mandel Kinga Magdolna (2016): *A román felsőoktatás-politika és az EU-csatlakozás* In: Kihívások. Középpontban a székelyföldi oktatás kérdései. Budapest: Gondolat Kiadó

Mandel Kinga Magdolna (2003): *A romániai felsőoktatás az 1994-es parlamenti viták tükrében*. Etnopolitika. A közösségi, magán- és nemzetközi érdekek viszonyrendszere Közép-Európában. Budapest, Teleki László Alapítvány. 251-273 o.

Mandel Kinga Magdolna (2002): *Akkreditációs rendszerek. A francia rendszer. Felsőoktatási akkreditáció Európában*. Szerk. Kozma, Tamás – Rébay, Magdolna. Kutatás Közben. Oktatókutató Intézet, 2002. 27 – 38 o.

Mandel Kinga Magdolna (2004): *Az RMDSZ oktatáspolitikája 1990-2003 között. Kisebbségek és kormánypolitika Közép- Európában. Kisebbségek Kelet-Közép-Európában X*. Szerk. Blénesi Éva, Mandel Kinga. Gondolat-MTA Etnikai- Nemzeti Kisebbségkutató Intézet, Budapest, 2004, 85-108 o.

Mandel Kinga Magdolna (2001): *Centralizálási és decentralizálási törekvések a román oktatáspolitikában*, Kultúra és Öntevékenység, Debrecen, 56-73 o.

Mandel Kinga Magdolna (2001): *Iskolázottsági egyenlőtlenségek Székelyföldön*. Educatio, Budapest, 2001/2, p 397-402.

Mandel Kinga Magdolna (2004): *Minőségkonceptiók az oktatásban*. REGIO, 2004/2, 3-15 o.402.

Mandel Kinga Magdolna (2004): *Változó oktatási minőségfogalom az erdélyi magyar középiskolák igazgatóinak értelmezésében*. REGIO, 2004/2, 57-79 o.

Martini Noémi (2023): *Egy-két magyar összehajol*. HVG, 2023/14.

Márton János: (2020): *A romániai magyar tannyelvű közoktatás elmúlt tíz éve a tanulói létszámadatok tükrében*. Kisebbségi Szemle, 5. 4. 7–35. Letöltés

Maassen Peter A. M.: *Quality in European Higher Education: recent trends and their historical roots*. *European Journal of Education*. Vol. 32. No. 2. June, 38-51 p.

maszol.ro. (2023): *Két új szakkal is várja leendő diákjait a Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem*. Maszol.ro, március 4. Forrás: <https://maszol.ro/belfold/Ket-uj-szakkal-is-varja-leendo-diakjait-a-Sapientia-Erdelyi-Magyar-Tudomanyegyetem> utolsó hozzáférés: 2023. 05. 25.

Mayer Balázs (2003): *Az EU országok hallgatótámogatási rendszere*. Közgazdasági Szemle, 2003.7-8. sz. 671–690. p.

Nemzeti Megegyezés az Oktatásért c. Dokumentum (2014) angol nyelven: ROMANIA

European inventory on NQF 2014. Forrás:

https://www.cedefop.europa.eu/files/nqf_developments_2014_romania.pdf utolsó hozzáférés: 2024. 06. 25.

Mernyei Ákos- Orbán Balázs (2021): *Magyarország 2020 - 50 tanulmány az elmúlt 10 évről*: In: Kántor Zoltán (szerk): *Eltelen kompromisszumok nélkül*. Budapest: MCC Press Kft.

Mitter Wolfgang (2003): *A Decade of Transformation: Educational Policies in Central and Eastern Europe*. In: *International Review of Education*, Vol. 49. Nos. 1-2. March 2003. *Comparative Education: Continuing Traditions, New Challenges, and New Paradigms*, 93-108 p.

Murádin János Kristóf (2014): *Being in Minority or Majority? The Transylvanian Party in the Hungarian Public Life Between 1940 and 1944*. In: Horváth, István; Székely, Ibolya; Székely, Tünde; Tonk, Márton (szerk.) *Minority Representation and Minority Language Rights*, Sapientia Hungarian University of Transylvania; Editura Institutului pentru Studierea Problemelor Minorităților Naționale (2014) pp. 171-187.

Murádin János Kristóf (2019): *Minority Politics of Hungary and Romania between 1940 and 1944*. *Acta Universitatis Sapientiae European And Regional Studies* 16: pp. 59-74.

Murádin János Kristóf (2021): *The Problem of Transylvania in the Emigration Correspondence of Count Béla Teleki from the End of the Second World War to the Abolition of the Communist Regime*. *Acta Universitatis Sapientiae European And Regional Studies* 19: (19) pp. 14-39.

Murádin János Kristóf (2023): *Felejtésre ítélve*. Nemzeti Közszerzői Egyetem Ludovika Egyetemi Kiadó

Murvai László (2000): *A számok hermeneutikája. A romániai magyar oktatás tíz éve 1990-2000*. Budapest: A Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága, 2000.

Móré Sándor (2011): *A román kisebbségi törvénytervezet bemutatása és elemzése*. *Jogelméleti Szemle*, 2011/4. [Digitális kiadás.]: <http://jesz.ajk.elte.hu/more48.html> utolsó hozzáférés: 2022. 05.24.

Nagy Dénes András – Tárnok Balázs (2021.): *Folytatódik? A nemzeti régiókról szóló európai polgári kezdeményezés jövője.* Ludovika.hu, november 15. Forrás: <https://www.ludovika.hu/blogok/ot-perc-europa-blog/2021/11/15/nemzeti-regiok-a-hetedik-siker-es-europai-polgari-kezdemenyezes/> utolsó hozzáférés: 2021.03.12.

Nationalregions.eu, (2012.): [A javasolt polgári kezdeményezés tárgyával, céljaival és hátterével kapcsolatos bővebb tájékoztatás](#) utolsó hozzáférés: 2021.03.16.

Nemzetpolitikai Államtitkárság (2021): *Nemzetpolitika 2010-2020* [Digitális kiadás.] Budapest: <http://www.nemzetpolitikaieredmenyek.hu/#page=1> utolsó hozzáférés: 2022. 01.16.

Nemzetpolitikai Államtitkárság (2011): *Nemzetpolitika – A nemzetpolitikai stratégia kerete.* [Digitális kiadás.] Budapest: <https://www.nemzetiregiszter.hu/download/9/a2/00000/Magyar%20nemzetpolitika%20A4.pdf> utolsó hozzáférés: 2022. 02.06.

Németh Péter (2007): *Az elmúlt 14 év -Magyarország és az Európai Unió csatlakozási tárgyalásai.* Forrás: http://iroga.hu/Magyarország_EU/nemeth.htm utolsó hozzáférés: 2020.01.07.

Népszámlálás.ro, (2022. 12.10): *A román népszámlálási kérdőív magyar nyelvű, hivatalos változata,* Forrás: <https://www.nepszamlalas.ro/gyik/>., utolsó hozzáférés: 2023.03.09.

Nicolescu Luminita (2001): *Higher Education in Romania. Evolution and Views from the Business Community.* 2001 (d). Forrás: www.policy.hu/nicolescu/article_3.htm. utolsó hozzáférés: (2022. 05.24.)

Nicolescu Luminita (2004): *Private Higher Education in Romania: Succes or Failure?* 2001 (e). www.policy.hu/nicolescu/final_report_2000.htm. utolsó hozzáférés: (2022. 02. 08.)

Nicolescu Luminita (2001): *Reforming Higher Education in Romania.* 2001 (c). www.policy.hu/nicolescu/article_2.htm. utolsó hozzáférés: (2022. 01.24.)

Nicolescu Luminita (2002): *Reforming Higher Education in Romania. In. European Journal of Education,* Vol.37, No.1, 2002, 45-64 p.

Nicolescu Luminita (2001): *The evolution of the educational systems in Central and Eastern Europe.* Comparative analysis. 2001 (b). www.policy.hu/nicolescu/article_1.htm. utolsó hozzáférés: (2022. 03.14.)

Önkormányzás.sk (2020): *Kohéziós politika a régiók egyenlőségéért és a regionális kultúrák fenntarthatóságáért (európai polgári kezdeményezés)*. Onkormanyzas.sk, június 29. Forrás: <https://www.onkormanyzas.sk/kohezios-politika-regiok-egyenlosegeert-es-regionalis-kulturak-fenntarthatosagaert-europai-polgari> utolsó hozzáférés: 2021.03. 02.

partium.ro (2024): *Alapképzések*. Forrás: https://partium.ro/hu/kepzesek/f_Tipus_alap,mester,peda utolsó hozzáférés: 2024.04. 09.

partium.ro (2024): *Mesterképzések*. Forrás: https://partium.ro/hu/kepzesek/f_Tipus_mester,peda utolsó hozzáférés: 2024.04. 09.

partium.ro (2024): *A Partiumi Keresztény Egyetem intézményi organogramja* Forrás: <https://www.partium.ro/hu/dokumentumok/szabalyzatok-es-eljarasi-rendek> utolsó hozzáférés: 2024.04. 11.

Pásztor Gyöngyi (2001): „*Kolozsvári multikulturalizmus*”. Pro Minoritate, 80-88.

Pap Szilárd István (2011): *Az új román oktatási törvény hozadéka a magyar kisebbség számára*. Kitekintő Elemzések, 2011. március 11. Digitális kiadás.]: <https://adoc.pub/kitekint-elemzesek-az-uj-roman-oktatasi-trveny-hozadeka-a-ma.html> utolsó hozzáférés: 2023. 07.24.

Papp Z. Attila. (2012): *Az iskolaválasztás motivációi és kisebbségi perspektívái*. Kisebbségkutatás, 21. 3. 399–41.

Papp Z. Attila: (2016): *Változatok erdélyi szórányoktatásra*. Regio, 24. 4. 173–195.

Pengő Zoltán (2022): *Óriási a lemorzsolódás a romániai egyetemeken, az erdélyi magyar felsőfokú oktatás viszonylag jól áll*. Maszol.ro, február 19. Forrás: <https://maszol.ro/belfold/Oriasi-a-lemorzsolodas-a-romaniai-egyetemeken-az-erdelyi-magyar-felfofoku-oktatas-viszonylag-jol-all> utolsó hozzáférés: 2024. 02. 16.

Péntek János (2004): *A romániai magyar felsőoktatás helyzete és kilátásai*. Korunk, 2004/11.

Péter Mihály (2010): *A Marosvásárhelyi Orvosi és Gyógyszerészeti Egyetem történetével és tevékenységével foglalkozó munkák jegyzéke*. Orvostudományi Értesítő, 83 (1): 140-145.

<https://proteo.hu/hu/oktatas/kepzesek> utolsó hozzáférés: 2023.05.29.

proteo.hu (2024): *Az erdélyi lelkipásztorképzés története*. Forrás: <https://proteo.hu/hu/intezet/tortenet> utolsó hozzáférés: 2023.05.27.

Political Capital (2002): *A Medgyessy-kormány külpolitikája: változások és állandó elemek*, december 12.

Forrás: https://www.politicalcapital.hu/konyvtar.php?article_read=1&article_id=886 (2021. 12.16.)

Political Capital (2001): *Magyar Állandó Értekezlet (MÁÉRT)*, november 11. Forrás: https://politicalcapital.hu/konyvtar.php?article_read=1&article_id=476, utolsó hozzáférés: 2021. 12.10.

Quo vadis Sapientia? (2006): Magyar Kisebbség. X. évfolyam 2006. 1-2. 39-41. Forrás: <http://www.jakabffy.ro/magyarkisebbsseg/index.php?action=lsz&lappid=30> utolsó hozzáférés: 2021. 11.18.

Rákóczi Krisztián, Várent Viktória, Varga Péter (2017): *NEMZETPOLITIKA*. Budapest: Dialóg Campus Kiadó

Raymond Boudon. (1974): *Education, Opportunity and Social Inequality: Changing Prospects in Western Society*. Wiley New York.

Reisz Robert D. (1997): *Romania. Country report on Higher Education Policy*. In. Education for the transition. Civic Education Project, 1997, 254-271 p.

Reisz D. Róbert (2003): *A magyar egyetem kérdése Romániában. 1998 nyarának történései*. In. Etnopolitika. A közösségi, magán- és nemzetközi érdekek viszonyrendszere Közép-Európában. Teleki László Alapítvány, Budapest, 2003. 275-297.

Reisz Robert D. (1992): *Románia. Magánfelsőoktatás és privatizáció*. In. Educatio, 1992/2, 155-167 old.

Robert D. Mare (1980): *Social Background and School Continuation Decisions*. Journal of the American Statistical Association 75.

Rostás Szabolcs, Gyergyai Csaba (2015): *Nagy adósság a partiumi egyetemen*. kronikaonline.ro, november 13. Forrás: <https://kronikaonline.ro/erdelyi-hirek/nagy-adossag-a-partiumi-egyetemen> utolsó hozzáférés: 2023. 05. 31.

Sadlak, Jan (1994): *The Emergence of a Diversified System: the state/private predicament in transforming higher education in Romania*. In. European Journal of Education, Vol. 29, No. 1. 226-234 p.

Salmi Jamil&Verspoor, Adriaan M (1994). (ed): *Revitalizing Higher Education*. Pergamon. 115-133 p.

rmdsz.ro (2023): RMDSZ: kisebbségi szempontból előrelépés az új tanügyi törvény, május 10. Forrás: <https://rmdsz.ro/aktualis/hirek/RMDSZ-kisebbségi-szemponthol-elorelepes-az-uj-tanugyi-torveny> utolsó hozzáférés: (2023. 06. 23.)

Salat Levente (2002): *Multikulturális demokrácia?* REGIO 2. 206-226.

Salat Levente Constantin, Sergiu Osipov, Alexander István Gergő Székely (2014): *Autonomy Arrangements around the World - A Collection of Well and Lesser Known Cases*. Nemzeti Kisebbségkutató Intézet.

sapientia.ro (2024): *Sapientia EMTE alapképzései*. Forrás: <https://sapientia.ro/hu/oktatas/alapkepzes> utolsó hozzáférés: 2023.05.25.

sapientia.ro (2024): *Sapientia EMTE mesterképzései*. Forrás: <https://sapientia.ro/hu/oktatas/mesterkepzes> utolsó hozzáférés: 2023.05.25.

sapientia.ro (2024): *Sapientia EMTE Fejlesztési stratégiák*. Forrás: <http://www.sapientia.ro/hu/dokumentumok/fejlesztési-strategia> utolsó hozzáférés: 2023.05.25.

sapientia.ro (2024): *Sapientia EMTE Minőségbiztosítási jelentések*. Forrás: <http://www.sapientia.ro/ro/documente/asigurarea-calitatii> utolsó hozzáférés: 2023.05.25.

sapientia.ro (2024): *Sapientia EMTE Rektori jelentések*. Forrás: <http://www.sapientia.ro/ro/documente/asigurareacalitatii> utolsó hozzáférés: 2023.05.25.

sapientia.ro (2024): *Sapientia EMTE fejlesztési stratégiák 2007-2011, 2012-2016, 2015* Forrás: <http://www.sapientia.ro/data/fejlesztes/fejlesztési-strategia-2007-2011.pdf>

<http://www.sapientia.ro/data/fejlesztes/principii-strategie-pentru-2012-2016.pdf> ,

http://www.sapientia.ro/data/AzEgyetemrol/Dokumentumok/Fejlesztési_strategia/3%20melleklet%20-%20EMTE_Strategiai%20fejlesztési%20terv-elvek%202015.pdf utolsó hozzáférés: 2021.01.06.

Savanya Imre (2021.): *Újabb három hónapot kaphat a székely petíció*. Magyarhirlap.hu, február 17. Forrás: https://www.magyarhirlap.hu/kulfold/20210217-ujabb-harom-honapot-kaphat-aszekelypeticio?fbclid=IwAR1QOdbnIEWc07lmJCRIP1nFKv1Pa3o9hNgUFLnOw9lm7_b50vIwdEw6T8 utolsó hozzáférés: 2021.03. 21.

Somai József (2009): *Kísérletek az önálló magyar felsőoktatás újraindítására (1990-1999)*. In: Balázs Sándor - Bodó Barna - Csetri Elek - Gaál György - Kónya- Hamar Sándor -Somai József: Fehér könyv az erdélyi magyar felsőoktatás kálváriájáról. Kolozsvár: Bolyai Egyetem Barátainak Egyesülete.

Solt Ottilia (1998): *Interjúzni muszáj*. In: Solt Ottilia: Méltóságot mindenkinek. Összegyűjtött írások III. Beszélő, Budapest: 1998.

Sorbonne Nyilatkozat (1998): Forrás: <https://ehea.info/page-sorbonne-declaration-1998> utolsó hozzáférés: 2024.06.01.

Szántó Tibor: *A Bolognai folyamat* (2018.10.18.) Tempus közalapítvány (2023): Forrás: <https://tka.hu/> utolsó hozzáférés: 2023.02.28.

Szász Zoltán Alpár (2003): *Recent Developments in Romanian Political Life*. In. A New Balance: Democracy and Minorities in Post-Communist Europe. Robotin, Monica and Salat, Levente (ed), LGI Books, 99- 113 p.

SZERZŐDÉS a Magyar Köztársaság és Románia között a megértésről, az együttműködésről és a jószomszédságról (1996): [Digitális kiadás.] Kolozsvár: http://www.hungarian-human-rights.eu/Roman_Magyar_Alapszerzodes.pdf

Szentannai Ágota (2003): *Kisebbségi egyetemalapítás. Esettanulmány a Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetemről*. Kézirat, Oktatáskutató Intézet Könyvtára.

szini.ro (2024): *Történet*, Forrás: <https://www.szini.ro/az-egyetemrol/toertenet-alapito-okiratok> utolsó hozzáférés: 2024.06.25.

szini.ro (2024): *Karok és képzések a Marosvásárhelyi Művészeti Egyetemen a 650/2023 és a 651/2023-as számú kormányhatározatok alapján*, Forrás: <https://www.szini.ro/az-egyetemrol/translate-to-hungarian-facultati-si-programe-de-studiu> utolsó hozzáférés: 2024.06.25.

Szőcs István (2005): *Partium*. In: Kozma Tamás 2005. Kisebbségi oktatás Közép-Európában. Budapest: Felsőoktatási Kutatóintézet – Új Mandátum, 132-152.

Szöllősi Árpád (1995): *A Marosvásárhelyi Orvosi és Gyógyszerészeti Egyetem 1945-1995*. Marosvásárhely: Mentor Kiadó (1995).

Tasi Anabella (2020): *Óvodától a felsőoktatásig módosul a tanügyi törvény: mutatjuk a tudnivalókat*, február 11. Forrás: <https://maszol.ro/belfold/122080-ovodatol-a-fels-oktatasisg-modosul-a-tanugyi-torveny-mutatjuk-a-tudnivalokat>, utolsó hozzáférés: 2023. 06. 20.

Tasi Annabella (2018): *Megszavasták: egyesül a MOGYE és a Petru Maior Egyetem*. Maszol.ro, április 18. Forrás: <https://maszol.ro/belfold/95175-frissitve-megszavastak-egyesul-a-mogye-es-a-petru-maior-egyetem>, utolsó hozzáférés: 2024. 06. 21.

Teichler, Ulrichm (1998): *Current Agendas and Priorities in Higher Education Policy Research: An International View*. National Conference in the Future if Higher Education Policy and Research, Canberra <http://www.suc.unam.mx/teichler/teichler.htm>.

Teichler Ulrich (1988): *Changing Patterns of the Higher Education System. The Experience of Three Decades*. Higher Education Policy Series 5. Jessica Kinsley, 129-141 p.

Teodosiu, Flaviana (2002): *The Bologna Agreement – the Euro of Education*. Timișoara, Civic Education Project Conference paper

Tonk Márton (2014): *Minority and Community - Studies on the History, Theory and Educational Policy of the Hungarian Minority of Transylvania*. Nemzeti Kisebbségkutató Intézet.

Tonk Márton (2012): *Lehetőségek, modellek, kihívások a kisebbségi felsőoktatás-politikában*. Pro Minoritate, 2012/1.

Tonk Márton (2019): *Adalékok a romániai magyar felsőoktatási stratégiához: demográfiai, oktatáspolitikai, nemzetpolitikai kihívások*. Kisebbségi szemle, 2019/2.

Tonk Sándor (2001): *Romániai magyar magánegyetem*. Magyar Kisebbség, 2000/1. [Digitális kiadás.]: Forrás: <https://www.jakabffy.ro/magyarkisebbsseg/index.php?action=cimek&lapid=14&cikk=m000112.html> utolsó hozzáférés: 2023. 05.24.

Toró Tibor (2016): *Multikulturális egyetem? A Marosvásárhelyi Orvosi és Gyógyszerészeti Egyetem (MOGYE) esete*. Magyar Kisebbség, 80. sz. 21. évf. 2. sz.

transindex.ro, (2008.): *A Sapiientia olyan, mint egy rossz szocialista üzem*. Tranindex, május 6. Forrás: <https://itthon.transindex.ro/?cikk=7274> utolsó hozzáférés: 2023. 05. 23.

Trow Martin (1974): *Problems in the Transition from Elite to Mass Higher Education*. Policies for Higher Education. Paris, OECD, 1974, 32-43 p.

Trow Martin (1984): *The analysis of status*. In: Clark R. Burton (ed): *Perspectives on Higher Education*. University of California Press, 1984, 132-164.

Vásárhelyi-Nyemec Réka (2023): *Új szakkal bővül a nagyvárad PKE kínálata*. maszol.ro, október 13. Forrás: <https://maszol.ro/belfold/Uj-szakkal-bovul-a-nagyvaradi-PKE-kinalata> utolsó hozzáférés: 2024. 03. 13.

Varga Attila (2003): *A romániai Alkotmánymódosítás politikai, jogelméleti és törvényhozási háttere*. In: *Regio*, 2003/4. 105-120 old.

Vig Emese (2022): *Markó Bálint: Bármi lehet még a felsőfokú oktatási törvénytervezetből – korszakalkotó jogszabály vagy gumiparagrafusok halmaza*. *Transtelex*, július 21. Forrás: <https://transtelex.ro/kozelet/2022/07/21/marko-balint-barmi-lehet-meg-a-felfofoku-oktatasi-torvenytervezetbol-korszakalkoto-jogszabaly-vagy-gumiparagrafusok-halmaza>, utolsó hozzáférés: 2023. 06. 25.

Vig Emese (2023): *Markó Béla: Az erdélyi magyarság létszámcsökkenése a kettős állampolgárság intézményének is köszönhető*. *Transtelex*, január 3. Forrás: <https://transtelex.ro/kozelet/2023/01/03/marko-bela-az-erdelyi-magyarsag-letszamcsokkenese-a-kettos-allampolgarsag-intezmenyenek-is-koszonheto>, utolsó hozzáférés: 2023. 03. 14.

Vig Emese (2023): *Erdélyi Magyar Szövetség: Drámai méretű az erdélyi magyarság lélekszámvesztése*. *Transtelex*, január 3. Forrás: <https://transtelex.ro/kozelet/2023/01/03/erdelyi-magyar-szovetseg-dramai-meretu-az-erdelyi-magyarsag-lelekszamvesztese>, utolsó hozzáférés: 2023. 03. 22.

Veres Valér (2005): *Az erdélyi fiatalok társadalmi strukturális helyzete és jövőtervezése*. In: *A perifériáról a centrumba: az erdélyi fiatalok helyzetképe az ezredforduló után*. pp. 23-53.

Veres Valér (2005): *Az erdélyi magyar fiatalok nemzeti identitását meghatározó tényezők*. In: *A perifériáról a centrumba: az erdélyi fiatalok helyzetképe az ezredforduló után*. pp. 177-193.

Veres Valér (2012): *Decentralizáció, minőségbiztosítás és kisebbségi oktatási jogok Romániában az új tanügyi törvényben*. *Pro Minoritate*, 2012/1.

Veres Valér (2023): *A 2021. évi népszámlálás nemzetiségi adatait hangsúlyosan módszertan-specifikusan kell értelmezzük*, január 23. Forrás:

<https://transtelex.ro/kozelet/2023/01/02/veres-valer-nepszamlalas-eredmenyek-2021> utolsó hozzáférés: 2024. 06. 29.

Veres Valér: (2023): *Hogyan csökkent a magyarok száma Erdély megyéiben, ha az „ismeretlen” nemzetiségűekkel is számolunk?* február 4. Forrás: <https://transtelex.ro/best-of/2023/02/04/nepszamlalas-teruleti-adatok-romania-magyarok-csokkenese-veres-valer>, utolsó hozzáférés: 2023. 03. 19.

Zsebők Csaba (2006): *Aggasztó a kormány magyarságpolitikája*, október 23. Forrás:

<https://magyarnemzet.hu/archivum-magyarnemzet/2006/10/aggaszto-a-kormany-magyarsagpolitikaja> utolsó hozzáférés: (2022.01.02.)

Jogforrások

2011. évi román nemzeti oktatási törvény, [online verzió](#), utolsó hozzáférés: 2023.06.20.

2001. évi LXII. törvény a szomszédos államokban élő magyarokról, [online verzió](#) utolsó hozzáférés: 2024.01.10.

Az Országgyűlés 3/2020 (II.25.) OGY határozata Magyar Közlöny, (2020/29. szám)

2013. július 25-i C (2013) 4975 final sz. Európai Bizottsági határozat [online verzió](#) utolsó hozzáférés: 2021.03. 24.

Európa Tanács 1811/2007 számú, „Régiósítás Európában” című ajánlása, [online verzió](#), utolsó hozzáférés: 2021.03. 16.

2020. február 4-i 19. Sürgősségi rendelet a nép- és lakásszámlálás megszervezéséről és lebonyolításáról Romániában 2021-ben, [online verzió](#) utolsó hozzáférés: 2023.03.06.

2022. évi LIX. törvény egyes felsőoktatással, szakképzéssel és felnőttképzéssel összefüggő törvények módosításáról [online verzió](#) utolsó hozzáférés: 2021.03.12

2022. évi román törvény a népszámlálás lebonyolításáról, [online verzió](#), utolsó hozzáférés: 2023.03.06.

Commission Memorandum of 30 October 2000 on lifelong learning, [online verzió](#) utolsó hozzáférés: 2023.07.21.

Az Európai Unióról szóló szerződés [online verzió](#), utolsó hozzáférés: 2021.03.12

Az Európai Unió működéséről szóló szerződés, [online verzió](#), utolsó hozzáférés: 2021.03. 12.

Az Európai Parlament és Tanács 2020/1042. számú rendelete, [online verzió](#) utolsó hozzáférés: 2021.03. 16.

Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2019/788 rendelete [online verzió](#) utolsó hozzáférés: 2021.03. 24

Románia Alkotmánya magyar nyelven: [online verzió](#) utolsó hozzáférés: 2024.04.22.

1.Melléklet

Gyakran használt rövidítések, idegen szavak jegyzéke

ARACIS - Agenția Română de Asigurare a Calității în Învățământul Superior / A Romániai Felsőoktatás Minőségét Ellenőrző Hatóság

BBTE - Babeș–Bolyai Tudományegyetem

CNCSIS - Consiliul National al Cercetarii Stiintifice din Invatamantul Superior / Nemzeti Felsőoktatási Tudományos Kutatási Tanács

CNATDCU - Consiliul Național de Atestare a Titlurilor, Diplomelor și Certificatelor Universitare / Egyetemi címek, Oklevelek és Bizonyítványok Hitelesítésének Országos Tanácsa

EFT- Európai Felsőoktatási Térség

ENQA - Európai Felsőoktatási Minőségbiztosítási Szövetség

EUA - Európai Egyetemi Szövetség

ESZA- Európai Szociális Alap

FIDESZ - Fiatal Demokraták Szövetsége

FKgP - Független Kisgazdapárt

HTMH- Határon Túli Magyarok Hivatala

(ICT) - új információs és kommunikációs technológiák

KDNP - Kereszténydemokrata Néppárt

LLL- lifelong learning / élethosszig tartó tanulás

MÁÉRT – Magyar Állandó Értekezlet

MDF - Magyar Demokrata Fórum

MOGYE – Marosvásárhelyi Orvosi és Gyógyszerészeti Egyetem

MSZP - Magyar Szocialista Párt

MTI - Magyar Távirati Iroda

NATO - North Atlantic Treaty Organisation / Észak-atlanti Szerződés Szervezete

OMC- Open Method of Coordination / nyitott koordinációs módszer

PD - Partidul Democrat - Román Demokrata Párt

PNL - Partidul Național Liberal / Nemzeti Liberális Párt

PSD - Román Szociáldemokrata Párt

RMDSZ – Romániai Magyar Demokraták Szövetsége

Sapientia EMTE – Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem

SZDSZ – Szabad Demokraták Szövetsége

2. Melléklet

Kérdéssor a szakértői mélyinterjúkhoz

1. kérdés	Az Ön véleménye szerint milyen mértékben és módon változott meg Románia oktatáspolitikája az európai uniós csatlakozás óta?
2. kérdés	Az Ön véleménye szerint mennyire figyelhető meg ez a változás a felsőoktatásra nézve?
3. kérdés	Az Ön véleménye szerint milyen szereplők (pártok, egyház) járultak hozzá a felsőoktatás fejlődéséhez?
4. kérdés	Javult-e, és ha igen mennyiben és miben a román felsőoktatási rendszer működése Románia európai uniós csatlakozásával?
5. kérdés	Az Ön véleménye szerint mennyire tekinthető autonómnak, decentralizáltnak a román felsőoktatás működése?
6. kérdés	Az Ön véleménye szerint befogadó és nyitott a román diák a magyarral szemben? Találkozott-e a romániai magyar diákok kapcsán asszimilációval, diszkriminációval vagy kirekesztéssel?
7. kérdés	Az Ön véleménye szerint milyenek az erdélyi magyar fiatalok esélyei mind az anyanyelven való továbbtanulás intézményi lehetőségei, mind a szakkínálat gazdagságát és változatosságát illetően?
8. kérdés	Az Ön véleménye szerint kik és milyen tényezők és célok befolyásolják a középiskolai diákok továbbtanulásának alakulását? (Pl: távolság, pénzügyi tényezők.)
9. kérdés	Az Ön véleménye milyen és mekkora változás figyelhető az erdélyi magyarok továbbtanulásában Románia európai uniós csatlakozása óta? (Pl.: magyar egyetemet választanak, vagy inkább mennek tovább nyugat-európai egyetemekre)
10. kérdés	Milyen mozgás figyelhető meg az anyaországi magyar diákok romániai egyetemre való továbbtanulásában? A korábbi, Romániából Magyarországra induló hallgatói mozgáshoz képest lehet-e ellenkező irányú érdeklődést tapasztalni, és ha igen, milyen létszámban?

3.Melléklet

Beiskolázási adatokat tartalmazó táblázatok

1. Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem

Szervezeti egység	Képzési szint	Képzés neve	Teljes létszám												Romániai állampolgárságú, magyar nemzetiségű hallgatók												Magyarországi állampolgárságú hallgatók											
			2017/18		2018/19		2019/20		2020/21		2021/22		2022/23		2016/17		2017/18		2018/19		2019/20		2020/21		2021/22		2022/23											
			07	07	07	07	07	07	07	07	07	07	07	07	07	07	07	07	07	07	07	07	07	07	07	07	07	07	07									
Cskszeredai Kar	Alapképzés (BA/BSz/ BProf)	Gazdaságtan	35	36	28	29	34	36	35	35	36	28	29	34	36	35																						
Cskszeredai Kar	Alapképzés (BA/BSz/ BProf)	Agrár- és élelmiszeripari gazdaság	24	18	17	18	20	19	17	23	18	17	18	20	19	17	1																					
Cskszeredai Kar	Alapképzés (BA/BSz/ BProf)	Általános közgazdaság	32	27	29	29	20	24	32	27	29	27	29	20	24																							
Cskszeredai Kar	Alapképzés (BA/BSz/ BProf)	Élelmiszeripari mérnök	65	73	71	80	70	70	67	65	73	70	79	70	70	67	1																					
Cskszeredai Kar	Alapképzés (BA/BSz/ BProf)	Gazdasági informatika	57	73	69	78	79	81	66	56	73	69	77	78	80	64	1																					
Cskszeredai Kar	Alapképzés (BA/BSz/ BProf)	Génebevezető	35	54	50	58	55	42	51	35	54	50	57	54	42	51																						
Cskszeredai Kar	Alapképzés (BA/BSz/ BProf)	Élelmiszeripari biotechnológiák	9	1	1	0	0	0	0	9	1	1	0	0	0	0																						
Cskszeredai Kar	Alapképzés (BA/BSz/ BProf)	Humán erőforrás	24	25	26	31	27	27	25	22	23	26	31	27	25	22	2																					
Cskszeredai Kar	Alapképzés (BA/BSz/ BProf)	Könyvelés és gazdálkodási informatika	75	90	83	83	79	78	75	74	90	83	83	79	78	75	1																					
Cskszeredai Kar	Alapképzés (BA/BSz/ BProf)	Környezetmérnöki	29	26	19	10	6	3	1	29	26	19	10	6	3	1																						
Cskszeredai Kar	Alapképzés (BA/BSz/ BProf)	Kommunikáció és PR	76	62	66	64	65	61	64	74	61	64	60	61	58	64	2																					
Cskszeredai Kar	Alapképzés (BA/BSz/ BProf)	Marketing	31	40	49	42	39	39	46	30	39	49	42	37	39	46	1																					
Cskszeredai Kar	Alapképzés (BA/BSz/ BProf)	Turisztikai mérnök-menedzser	34	39	38	47	50	44	35	33	37	37	46	50	44	35	1																					
Cskszeredai Kar	Alapképzés (BA/BSz/ BProf)	Román nyelv és irodalom - angol nyelv és irodalom	49	43	35	35	46	37	32	49	43	35	35	46	37	32																						
Cskszeredai Kar	Alapképzés (BA/BSz/ BProf)	Szociológia	23	27	34	35	42	37	34	23	27	34	34	45	36	32																						
Cskszeredai Kar	Alapképzés (BA/BSz/ BProf)	Világ- és összehasonlító irodalom - angol nyelv és irodalom	31	30	35	34	45	36	32	28	27	34	34	45	36	32	3																					
Cskszeredai Kar	Mesterképzés (MA/MSc)	Alkalmazott közgazdaságtan és pénzügy	21	27	29	26	37	39	42	21	26	28	26	36	38	41	1																					
Cskszeredai Kar	Mesterképzés (MA/MSc)	Fenntartható biotechnológiák	22	19	18	22	25	29	19	22	19	18	22	25	29	19	1																					
Cskszeredai Kar	Mesterképzés (MA/MSc)	Fordító és tolmács	26	27	34	30	28	27	23	26	27	34	29	28	27	23																						
Cskszeredai Kar	Mesterképzés (MA/MSc)	Kommunikáció és közkapcsolatok	85	96	87	58	59	63	61	83	93	84	58	59	63	60	2																					
Cskszeredai Kar	Mesterképzés (MA/MSc)	Vezetés és szervezés	37	43	39	42	46	27	25	37	43	38	42	46	27	25	1																					
Marosvásárhelyi Kar	Alapképzés (BA/BSz/ BProf)	Automatika és alkalmazott informatika	86	79	69	73	78	69	71	86	79	69	73	78	69	71																						
Marosvásárhelyi Kar	Alapképzés (BA/BSz/ BProf)	Közegészségügyi szőkegátások és politikák	69	71	59	51	53	60	42	69	71	59	51	53	60	42																						
Marosvásárhelyi Kar	Alapképzés (BA/BSz/ BProf)	Fordító és tolmács	116	119	102	106	121	107	107	110	117	101	105	121	107	90	1																					
Marosvásárhelyi Kar	Alapképzés (BA/BSz/ BProf)	Informatika	139	170	179	199	195	186	183	139	170	179	199	195	186	183																						
Marosvásárhelyi Kar	Alapképzés (BA/BSz/ BProf)	Keréktárcméri	112	90	78	65	62	56	58	112	90	78	65	62	56	57																						
Marosvásárhelyi Kar	Alapképzés (BA/BSz/ BProf)	Kommunikáció és közkapcsolatok	93	94	85	99	111	104	98	89	90	82	96	109	102	97	3																					
Marosvásárhelyi Kar	Alapképzés (BA/BSz/ BProf)	Tájelejtészet	107	125	119	107	102	88	86	107	125	119	107	102	88	86																						
Marosvásárhelyi Kar	Alapképzés (BA/BSz/ BProf)	Számítástechnika	131	126	132	121	119	116	119	131	126	132	121	119	116	119																						
Marosvásárhelyi Kar	Alapképzés (BA/BSz/ BProf)	Gépszámítástechnika	76	72	82	80	78	90	93	74	71	80	78	77	89	93	2																					
Marosvásárhelyi Kar	Alapképzés (BA/BSz/ BProf)	Gépszámítástechnika	65	78	77	77	68	67	63	65	78	76	76	68	67	63	1																					
Marosvásárhelyi Kar	Alapképzés (BA/BSz/ BProf)	Infokommunikációs hálózatok és rendszerek	37	38	34	14	22	28	28	37	38	34	14	22	28	28																						
Marosvásárhelyi Kar	Alapképzés (BA/BSz/ BProf)	Agrár mérnöki	44	49	48	49	57	56	53	44	49	48	49	57	56	53																						
Marosvásárhelyi Kar	Alapképzés (BA/BSz/ BProf)	Erdőmérnöki	0	0	0	0	0	28	40	53	0	0	0	28	40	53																						
Marosvásárhelyi Kar	Mesterképzés (MA/MSc)	Fellett mechatronikai rendszerek	7	11	11	17	25	16	9	7	11	11	17	25	16	9																						
Marosvásárhelyi Kar	Mesterképzés (MA/MSc)	Növényorvos	26	25	18	20	31	21	21	26	25	18	20	29	31	21																						
Marosvásárhelyi Kar	Mesterképzés (MA/MSc)	Számítógépes irányítási rendszerek	16	18	16	16	22	9	12	16	18	16	16	22	9	12																						
Marosvásárhelyi Kar	Mesterképzés (MA/MSc)	Szofterfejlesztés	42	39	36	35	36	31	38	40	37	33	31	35	30	37	2																					
Kolozsvári Kar	Alapképzés (BA/BSz/ BProf)	Nemzetközi kapcsolatok és európai tanulmányok	70	74	79	75	75	67	67	65	69	74	69	71	60	61	5																					
Kolozsvári Kar	Alapképzés (BA/BSz/ BProf)	Filmművészet; fotóművészet; média	86	76	83	78	79	82	90	86	76	83	78	79	82	90																						
Kolozsvári Kar	Alapképzés (BA/BSz/ BProf)	Jog	30	30	31	36	24	19	22	29	29	30	35	24	19	22	1																					
Kolozsvári Kar	Alapképzés (BA/BSz/ BProf)	Környezetudomány	0	0	0	0	0	15	21	33	0	0	0	14	21	33																						
Kolozsvári Kar	Alapképzés (BA/BSz/ BProf)	Táncművészet	17	18	15	16	16	16	13	17	14	16	16	16	13	17	1																					
Kolozsvári Kar	Mesterképzés (MA/MSc)	Diplomácia és interkulturális tanulmányok	18	15	19	20	22	25	22	17	14	18	18	20	24	20	1																					
Kolozsvári Kar	Mesterképzés (MA/MSc)	Filmművészet	0	0	0	0	0	0	11	0	0	0	0	0	0	11																						
Kolozsvári Kar	Mesterképzés (MA/MSc)	Jogász életfolyók	11	18	12	11	13	15	6	11	18	12	11	13	15	6																						

2. Babeş-Bolyai Tudományegyetem

1. Alapképzéseket tartalmazó táblázat

Program	2006				2016				2017				2018		2019		
	Összes romániai és külföldi	Amelyből			Összes romániai és	Amelyből			Összes romániai és	Amelyből			Összes romániai és	Amelyből Magyaror ország	Összes romániai és	Amelyből	
		Németorsz ág	Szlovákia	Magyarorsz ág		Németor szág	Szlovákia	Magyaror ország		Moldova Köztársas	Szlovákia	Magyaror ország				Szlovákia	Magyaror ország
Közigazgatás	189				79	0	0	0	96	0	0	0	95	0	88	0	0
Antropológia	57				19	0	0	20	26	0	0	14	24	11	17	0	8
Régészet	21				21	0	0	0	24	0	0	0	25	0	26	0	0
Archivisztika	5				15	0	0	0	16	0	0	0	18	0	18	0	0
Színház és előadóművészet	38				37	0	1	2	43	0	0	3	40	0	31	0	3
Szociális munka	218				86	0	0	0	87	0	0	0	75	0	79	0	5
Biológia	130				111	0	0	0	109	0	0	0	114	0	117	0	1
Szerves anyagok kémiája és technológiája, kőolaj- és szénhidrogén-kémia	26				94	0	0	0	99	0	0	0	92	0	93	0	0
Kémia	67				41	0	0	0	42	0	0	0	34	0	35	0	0
Filmművészet, fotóművészet, média: film- és tévérendezés	0				34	0	0	1	37	0	0	1	40	0	46	0	2
Kommunikáció és közkapcsolatok	68				129	0	0	1	140	0	0	1	132	1	139	0	1
Ökológia és környezetvédelem	49				49	0	0	0	45	0	0	0	37	0	34	0	0
Agrár-, élelmiszeripari és környezetgazdaság	15																
A kereskedelem, a turizmus és a szolgáltatások gazdasága	262				55	0	0	0	41	0	0	0	41	0	38	0	0
Általános közgazdaságtan	344																
Vállalat-gazdaságtan	52				70	0	0	0	87	0	0	0	87	0	106	0	0
Vállalatgazdaságtan	61																
Testnevelés és sport	266				77	0	0	1	100	0	0	2	107	0	109	0	1
Néprajz	0				24	0	0	0	20	0	0	0	14	0	13	0	0
Filozófia	96				16	0	0	0	17	0	0	0	15	0	20	0	0
Bank és pénzügy	472				196	0	0	0	200	0	0	0	214	0	223	0	0
Fizika	16				9	0	0	0	12	0	0	0	14	0	13	0	0
Fizika-informatika	37				10	0	0	0	11	0	0	0	9	0	10	0	0
Fizika-Matematika	5																
Mérnöki fizika	5				18	0	0	0	21	0	0	0	26	0	20	0	0
Turizmusföldrajz	394				178	0	0	0	190	0	0	0	186	0	190	0	0
Földrajz	145				50	0	0	0	60	0	0	0	64	0	57	0	0
Geológia	24				32	0	0	0	35	0	0	0	31	0	24	0	0
Informatika	198				288	0	0	0	332	0	0	0	317	0	317	0	0
Gazdasági informatika	94				113	0	0	0	143	0	0	1	160	2	157	0	0
Művészettörténet	15				22	0	0	0	20	0	0	0	19	0	23	0	0
Történelem	198				50	0	0	0	56	0	0	0	61	0	67	0	0
Újságírás	78				42	0	0	1	53	0	0	1	49	1	51	0	0
Kinetoterápia és speciális mozgáskészség	0				104	0	0	0	116	0	0	1	117	1	119	0	2
Magyar nyelv és irodalom/ Idegen nyelv és irodalom (angol, német, francia, orosz, olasz, spanyol) – Romániai nyelv és irodalom	142				50	0	0	0	171	0	0	1	159	1	145	0	1
Magyar nyelv és irodalom	85				179	0	0	3	215	0	0	4	232	11	251	0	8
Menedzsment	240				90	0	0	0	106	0	0	0	128	0	132	0	1
Marketing	42				33	0	0	0	38	0	0	0	49	0	42	0	0
Matematika	44				63	0	0	0	67	0	0	0	64	0	64	0	0
Informatikai matematika	0				43	0	0	0	40	0	0	0	47	0	45	0	1
Zene	562				613	0	0	0	551	0	0	1	502	3	512	0	2
Óvodai és elemi oktatás pedagógiája	17																
Pedagógia	0				54	0	0	0	59	0	0	0	51	1	46	0	1
Területfejlesztés	690				450	1	0	153	459	1	0	188	453	215	425	0	210
Pszichológia	121				81	0	0	3	87	0	0	3	90	2	99	0	2
Gyógynevelés	23				41	0	0	0	41	0	0	0	39	0	33	0	0
Nemzetközi kapcsolatok és európai tanulmányok	0				31	0	0	0	41	0	0	1	59	1	73	0	1
Humán erőforrás	95				17	0	0	3	20	0	0	0	22	0	28	0	0
Szociológia	0				55	0	0	1	58	0	0	3	60	2	54	0	0
Mozgáskészség és sporttechnika	80				49	0	0	1	59	0	0	1	50	1	53	0	1
Környezettudomány	16				11	0	0	0	13	0	0	0	10	0	11	0	0
Információtudomány és dokumentációtudomány	88				19	0	0	1	15	0	0	3	10	2	4	0	1
Politikatudományok	0				0	0	0	1	0	0	0	1	9	3	8	0	3
Kultúratudomány/művelődésszervező	0				16	0	0	0	19	0	0	0	13	0	5	0	0
Vallástudomány	19				16	0	0	2	19	1	1	0	18	0	14	0	0
Teatrológia	0				3	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Református valláspedagógia és szociális munka	0				84	0	0	0	83	0	0	0	88	0	85	1	0
Református valláspedagógia	81				67	0	0	0	66	0	0	0	70	1	76	0	0
Római katolikus valláspedagógia	65				76	0	0	0	81	0	0	1	76	1	80	0	1
Római katolikus valláspedagógia és szociális munka	0				25	0	0	0	25	0	0	0	29	0	37	0	0
Római katolikus pasztorális teológia	0																
Kulturális turizmus																	
Összes	5913				4377	1	1	194	4665	2	1	231	4634	260	4643	1	256

I. Mesterképzéseket tartalmazó táblázat

Specializarea	2006		2016		2017			2018			2019		
	Összes romániai és külföldi	Amelyből Magyarországon	Összes romániai és Magyarországon	Amelyből Magyarországon	Összes romániai és	Amelyből		Összes romániai és	Amelyből		Összes romániai és	Amelyből Magyarországon	
						Moldova Köztársaság és	Szlovákia		Szlovákia	Magyarországon			
Adatelemzés és modellezés			16	0	14	0	0	0	25	0	0	23	0
Turisztika	54												
Helyi közigazgatás	54												
A kisjátékfilm művészete			11	0	11	0	0	0	10	0	0	11	0
Mentálhigiéné			24	0	20	0	0	0	17	0	1	17	1
Orvosi biológia			20	0	19	0	0	0	22	0	0	26	0
A kulturális örökség kutatása és hasznosítása			35	0	27	0	0	0	23	0	0	28	0
Nano- és bioanyagok mérnökkémia			0	0	8	0	0	0	17	0	0	24	0
Média és kommunikáció a globalizáció korában	11												
Szociokulturális kommunikáció			0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0
Pasztorális tanácsadás			28	0	34	0	0	0	31	0	0	33	0
Tanácsadás a szociális szolgáltatások területén			30	0	29	0	0	0	19	0	0	25	0
Pszichológiai tanácsadás és beavatkozás			41	11	76	1	0	22	90	0	42	95	50
Kultúra és társadalom – hagyomány és modernitás között			8	2	9	0	0	1	12	0	0	9	0
Magánjog az Európai Unióban	9		8	0	19	0	0	0	8	0	0	9	0
Szárazföldi és vízi ökológia	12		17	0	12	0	0	0	13	0	0	10	0
Vállaltgazdaságtan	108												
Ökoturizmus és fenntartható fejlesztés			47	0	52	0	0	0	48	0	0	53	0
Régió és vidékgazdaságtan	32												
Szocio-kulturális kommunikáció	14												
A közpolitikák szociológiai alapjai	9												
Vállalati pénzügyi menedzsment			35	0	47	0	0	0	37	0	0	31	0
Mentálhigiéné	16												
Jelenkori történelem és nemzetközi kapcsolatok			26	0	30	0	0	0	20	0	0	17	0
Informatika	21												
Tanítóképző	125												
Management sí politici publice			0	0	0	0	0	0	13	0	0	11	0
Menedzsment és közpolitikák			40	0	49	0	0	0	55	0	0	63	0
Vállalkozásmenedzsment			0	0	7	0	0	0	14	0	0	23	1
Humán erőforrás-menedzsment és szervezeti szociológia	9		6	0	3	0	0	0	0	0	0	0	0
Számítógépes matematika			16	0	21	0	0	0	11	0	0	16	0
Korszerű módszerek a matematikatanításban			0	0	7	0	0	0	17	0	0	19	0
Kultúra- és felekezeti médiálás			37	0	41	0	0	0	36	0	0	29	0
Alternatív módszerek az óvodában és az elemi osztályokban			0	0	0	0	0	0	8	0	0	16	0
Ökumenikus egyházene	19												
Vállalati szoftvertervezés és fejlesztés			35	0	48	0	0	0	74	0	0	73	0
Komplex szervezetekben alkalmazott pszichológia			30	22	0	0	0	22	0	0	0	0	0
Pasztorálpaszichológia	15												
Iskolapszichológia	20												
Közintézmények és nemkormányzati szervezetek vezetésében alkalmazott	9												
Településfejlesztésben alkalmazott szociológia			7	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Helyi fejlesztésben alkalmazott szociológia			7	0	16	0	0	1	6	0	3	0	2
Erdély magyar társadalma és kultúrája	15												
Természettudományok didaktikái mesteri			4	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Hatékony tanulási stratégiák			0	0	31	0	0	0	60	0	0	50	0
Marketingstratégiák és -politikák			26	0	30	0	0	0	30	0	0	34	0
Magyar nyelv- és irodalomtudományi tanulmányok			44	0	36	0	0	0	43	0	0	63	0
Alkalmazott médiatudományok			11	0	4	0	0	0	9	0	0	18	0
Kortárs színház (színművészet és színháztudomány)			16	4	15	0	1	2	22	0	0	25	2
Kommunikációs készségfejlesztés			38	1	35	0	0	1	26	0	0	30	0
Korszerű technikák a kémiai szintézisben	9		24	0	19	0	0	0	19	0	0	19	0
Alkalmazott teológia			47	0	44	0	0	0	29	1	0	24	0
Alkalmazott római katolikus pasztorális teológia			36	0	34	0	0	0	34	0	0	31	0
Teológia-nevelés			0	0	0	0	0	0	0	0	0	6	0
Teológia – zene – nevelés			19	0	18	0	0	0	10	0	1	4	0
Patrisztikus teológia	12												
Kritikai elmélet és multikulturális tanulmányok			7	0	12	0	0	0	12	0	0	9	0
Topográfia	21												
Turizmus és területrendezés			67	0	68	0	0	1	63	0	0	48	0
Total Románi+Străini	594	0	863	40	945	1	1	50	984	1	47	1022	56

3. Alapképzéses helyek száma a magyar hallgatók számára

Alapképzéses helyek száma a magyar tagozat részére						
Alapképzéses szakok/programok (földrajzi helyszín és nyelv)	Tanítás nyelve	Beiskolázási számok 2006	Beiskolázási számok 2016	Beiskolázási számok 2017	Beiskolázási számok 2018	Beiskolázási számok 2019
Közigazgatás	magyar	0	0	0	50	50
Közigazgatás (Szatmárnémeti) törölve a szaklistából	magyar	50	50	50	0	0
Közigazgatás (Sepsiszentgyörgy)	magyar	50	70	50	50	50
Administrație publică (Ia Sfantu Gheorghe) lichidat	magyar	0	0	0	0	0
Antropológia	magyar	60	25	25	25	25
Régészet	magyar	9	25	25	25	25
Archivisztika	magyar	13	15	15	15	15
Színművészet (színészképzés)	magyar	13	15	15	13	15
Szociális munka	magyar	171	63	65	65	65
Biológia	magyar	50	31	34	45	45
Szerves anyagok kémiája és technológiája (vegyszermérnöki)	magyar	23	25	25	25	30
Kémia	magyar	23	45	45	45	45
Filmművészet, fotóművészet, média: film- és tévérendezés, film- és tévéoperatőr, multimédia	magyar	NA	15	13	17	25
Kommunikáció és közkapcsolatok	magyar	30	60	60	60	60
Ökológia és környezetvédelem	magyar	45	25	25	16	20
A kereskedelem a turizmus és a szolgáltatások gazdaságtana (Sepsiszentgyörgy)	magyar	110	NA	NA	NA	NA
A kereskedelem a turizmus és a szolgáltatások gazdaságtana (Sepsiszentgyörgy)	magyar	155	60	50	50	49
Vállalat-gazdaságtan (Sepsiszentgyörgy)	magyar	160	100	100	100	99
Economie agroalimentară și a mediului	magyar	50	NA	NA	NA	NA
Testnevelés és sport	magyar	60	50	50	47	50
Néprajz	magyar	50	20	20	18	20
Filozófia	magyar	65	50	50	50	50
Bank és pénzügy	magyar	90	75	75	75	74
Bank és pénzügy	magyar	65	25	25	23	25
Bank és pénzügy (Segesvár)	magyar	50	NA	NA	NA	NA
Bank és pénzügy (Nagyszalonta)	magyar	50	NA	NA	NA	NA
Bank és pénzügy (Szatmárnémeti)	magyar	50	NA	NA	NA	NA
Fizika	magyar	25	25	25	23	25
Fizika informatika	magyar	20	25	25	23	25
Orvosi fizika	magyar	15	NA	NA	NA	NA
Mérnöki fizika	magyar	10	15	15	19	15
Turizmusföldrajz	magyar	110	75	75	75	75
Turizmusföldrajz (Gyergyószentmiklós)	magyar	130	50	50	48	47
Földrajz	magyar	50	50	50	50	50
Geológia	magyar	26	30	20	23	25
Informatika	magyar	125	100	100	100	100
Gazdasági informatika	magyar	115	50	50	49	49
Művészettörténet	magyar	9	20	20	20	20
Történelem	magyar	70	65	65	65	65
Újságírás	magyar	30	25	25	25	25
Kinetoterápia és speciális mozgáskészség	magyar	NA	40	40	40	40
Magyar nyelv és irodalom önálló szak	magyar	130	95	95	104	127
Menedzsment	magyar	110	125	125	123	123
Marketing	magyar	110	50	50	50	49
Matematika	magyar	24	25	25	25	25
Informatikai matematika	magyar	50	50	50	25	25
Zene	magyar	NA	25	25	25	25
Óvodai és elemi oktatás pedagógiája	magyar	180	60	60	59	58
Óvodai és elemi oktatás pedagógiája (Székelyudvarhely)	magyar	170	50	50	50	50
Óvodai és elemi oktatás pedagógiája (Marosvásárhely)	magyar	180	50	50	50	35
Óvodai és elemi oktatás pedagógiája	magyar	70	75	50	50	50
Óvodai és elemi oktatás pedagógiája (Szatmárnémeti)	magyar	170	30	30	30	30
Óvodai és elemi oktatás pedagógiája (Kézdivásárhely)	magyar	170	30	30	30	30
Óvodai és elemi oktatás pedagógiája (Nagyenyed)	magyar	85	NA	NA	NA	NA
Területfejlesztés	magyar	NA	30	30	30	30
Pszichológia	magyar	257	175	180	180	178
Gyógypedagógia	magyar	45	65	65	65	64
Nemzetközi kapcsolatok és európai tanulmányok	magyar	15	40	40	40	40
Humánerőforrás	magyar	NA	30	30	30	30
Szociológia	magyar	130	30	243	30	30
Mozgáskészség és sporttechnika	magyar	NA	80	30	30	30
Környezettudomány (Sepsiszentgyörgy)	magyar	64	40	15	17	40
Környezettudomány	magyar	NA	40	26	23	40
Információtudomány és dokumentációtudomány	magyar	17	20	20	20	20
Politikatudományok	magyar	40	25	25	25	25
Kultúratudomány/művelődésszervező	magyar	NA	30	30	30	30
Vallástudomány törölve a szaklistából	magyar	NA	30	30	30	0
Teatrológia (kulturális menedzsment színházi sajtó)	magyar	9	10	10	9	10
Református teológia és szociális munka (törölve a szaklistából)	magyar	17	20	0	0	0
Református valláspedagógia	magyar	53	90	46	90	89
Római katolikus teológia és szociális munka (törölve a szaklistából)	magyar	30	30	30	0	0
Római katolikus valláspedagógia	magyar	38	50	50	50	49
Római katolikus pasztorális teológia (Gyulafehérvár)	magyar	NA	40	40	25	25
Kulturális turizmus	magyar	NA	40	40	40	40
Grand Total		4391	2969	2972	2736	2770